ЦЕРКОВ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Священик ПАНТЕЛЕЙМОН БОЖИК

ЦЕРКОВ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ В БРИТІЙСЬКІЙ ДОМІНІЇ КАНАДІ, ЗА ЧАС ВІД 1890 — 1927.

Глядіть на минувшину, щоби
будучність зробити кращою.

ВІННІПЕҐ, МАНІТОБА, КАНАДА
1927.

Church of the Ukrainians in Canada

By Rev. P. Bozyk, Winnipeg, Manitoba, Canada.

НАКЛАДОМ "КАНАДИЙСЬКОГО УКРАЇНЦЯ"

Ч. Орд. 16.

Позволяю печатати

Дня 1-го марта 1927 року.

ВІННІПЕҐ, МАНІТОБА, КАНАДА.

+Нікита Еп.

Священик Пантелеймон Божик
Знимка з 1926 р.

Першому Епископови Канадийських Українців,

Кир Никиті

на спомин релігійної боротьби, яку перетерпів,

присвячує автор

Священик ПАНТЕЛЕЙМОН БОЖИК

7

Передне Слово

Знаємо, що церков серед українського народа в Канаді займає більше, чим половину народнього життя, і причиняється до його розвою, або занепаду більше, чим котра інша інституція, длятого рішився я описати те, що діялося на церковнім полю серед Українців на канадийській землі.

Описую те, що бачив на власні очи, читав в часописах, книжках, летючках, чув від других людей та сам переживав поверх більше, як чверть століття, почавши від початків побуту Українців в Канаді. Я старався, о скільки міг, щоби ні чому не переборщити.

Дотично інституцій, часописів, які ще істнують, і осіб, які ще жиють, а про них згадує ся моя праця, що вони в релігійних справах грали некорисну ролю для інтересів українського народа, греко-католицької та православної церкви, до котрих наш нарід переважно належав і їм нині може не милі ті спомини, я щиро їх на отсім місци перепрашаю, бо читачеви треба говорити о тім, що було, без огляду на се, чи се подобається тому, про кого говориться, чи ні. Се незмінимі права історії. Про ті події повинні знати наші будучі покоління, щоби ставали ліпшими.

Може бути, що працю декотрих інституцій і осіб треба було ширше представити, а я сего не зробив; сталося се тому, що я не був близше з тим обзнакомлений. — Як що прийде черга на друге виданнє, ті річи поправиться.

Подібне дотичить і дат ріжних подій, коли вони неправильні або пропущені, та до імен декотрих осіб.

Було також потрібне подати звіти судових процесів за церкви, які відбувалися в ріжних судах в Канаді. Се потягло би за собою матеріяльні розходи і довші пошукування, які полишаю другим авторам, які будуть мати більше часу і більше гроша.

Хто прочитає сю книжку, може зрозуміє, що українське життє в прибраній Вітчині не мислиме без церкви, та що розбиваннє Українців на ріжні секти серед чужини є смертельним ударом для відпорної сили українського загалу в Канаді.

Священик Пантелеймон Божик

Початки Еміґрації і Церковного Руху

Як між іншими народами так само і межи Українцями в Канаді, церков займає перше місце і при ній насамперед стали гуртуватися Українці в окремі від інших народів ґрупи та проявляти своє життє з цілком відрубною своєрідною культурою.

Над церковною справою найбільше дискутовано і не було майже такої кольонії, на котрій не булоби спору за церков, який постійно викликав не тільки ворожнечу, але й бійки та судові процеси; виринали вони із того, що українські еміґранти ділилися на православнних і греко-католиків. Пізнійше реліґійні спори зростали значно більше через протестантський рух між українськими масами, виражений в окремих орґанізаційних формах, пропаґованих і піддержуваних презвитеріянською, методистською, баптистькою, суботничою і іншими богатими протестантськими орґанізаціями.

Року 1888 до Канади прибув з Галичини професор Николай Олеськів. Він оглянув місцеві условини і повернув назад до Галичини, а о два роки пізнійше, т. є 1890 року прибули Іван Пилипів і Василь Линяк. Були вони з села Небилова, з повіту Калуш. Вони застали тут міста і місточка, слабо розвинені зелізниці і фармерські господарства. Українців тоді ще не було, а Канаду заселяли переважно Французи, Анґлійці, Німці та інші народи.

Пилипів і Линяк сего літа робили на жнивах в Манітобі коло Ґретни у Німців Менонітів. Іван Пилипів тогож року на Різдво вже був дома в Галичині, вернув за родиною, а що з Юрком Паніщаком аґітував за тим, щоби селяни їхали до Канади, були оба арештовані і пересиділи два місяці до судового рішення в Калуши, а оден місяць кари, яку їм суд присудив, відсиділи в Станиславові. В рік по сім вони таки поїхали до Канади в товаристві кільканайцять родин: Николая

Жичковського, Михайла Романюка, Юзька і Антона Пайша, Василя Яцкова і других. Після сего напливали час від часу инші українські еміґранти з Галичини та Буковини, а почасти також і з Великої України. Вони переважно осідали перший раз на фармах в Алберті в околиці Стар, Пено, Скаро та Востока, в Манітобі в околици Ґімлі і Стюартбурну, в Саскачевані в околици Йорктону та Канори.

Менша часть оставала в містах і місточках і від тих отже часів починається церковний рух. Є він відразу мало замітний, але в міру зросту еміґрації стає живійший, а з часом відбивається на всіх царинах народного життя.

На самих початках обслугували Українців в реліґійних справах ріжні протестантські прічери, та французькі або анґлійські священики, а се тому, що своїх священиків не було, отже удавався український еміґрант до такого прічера або священика, який находився в тій місцевости. А дотично того, до якої віри та народу належав протестантський прічер чи католицький священик, Українець над тим не застановлявся, бо се для него була за поважна справа, тай ще не мав він про се великого поняття, хиба з малими виїмками; впрочім, се був час плачу за рідним краєм, що ранив його душу, і час подбання про родину і зарібки, з котрих він виключно удержувався. Через еміґрантські тяжкі умови життя стояла справа церковна на другім пляні; доперва по якімось часі прийшла черга і на неї і стали виринати питання чисто реліґійні ї обрядові, після чого вже робилися заходи, звідки дістати своїх священиків, як орґанізувати церковні громади, як будувати церкви і упорядковувати цвинтарі, та як утримувати священиків і дяків.

Розмістившись окремими кольоніями поміж Анґлійців, Французів, Німців та інших народів, що заселяли Канаду, Українці научилися до певної міри від них, що їм необхідно гуртуватися окремо, тай саме їх життє і культура вимагали осібного гуртовання від тамтих, щоби улекшити собі життя і почутися між своїми священиками — се була друга причина, що церковне питаннє стало актуальним.

Правительство зі свого боку давало їм по кілька або кільканайцять акрів землі під церков і на цвинтар цілком за дар-

мо, треба тільки було про се просити уряд в Отаві; давало також на церков дерево з ліса задармо, або за малою платою. Що до расової і релігійної ріжниці, воно цілком не мішалося ані не давало ніяких вказівок що до сего. Ся справа була виключно громадська, однак треба було в аплікації про цвинтар та дерево на церков сказати, якої віри є сі, що бажають сеї даровизни, та описати точно парцелю землі, якої хотіли під церков і цвинтар. Поза сим не треба було нічого більше.

Так правительство поступало з кождою народностию і вірою в Домінії. А де правительство не мало державної землі, там громада мусіла купувати землю за таку ціну, за яку могла в тамошних поселенців дістати.

Громада могла ставити собі церков після вигоди. До сего правительство цілком не мішалося. Воно вимагало тільки того, щоби по гробах не ґрасувала худоба, та приказувало, як глибоко копати гроби, при чім кождого мерця треба було реґіструвати в уряді і подати котрого дня він помер, і на яку слабість, його пол і його вік.

По містах були цілком відмінні умови. Тут українські еміґранти мусіли власними силами купувати собі цвинтар, як що не хотіли мати гробів на чужих цвинтарах, та будувати церкви після міських вимог, які обовязували всіх мешканців міста. Місто до справи віри і обряду також не мішалося.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ І ПЕРШІ НЕУКРАЇНСЬКІ, ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІ СВЯЩЕНИКИ

Першим греко-католицьким священиком в Канаді був Дамаскин Поливка, Словак по народности. Він приїхав до Вінніпеґу зі Злучених Держав 1899 року і був тут короткий час, а зараз по нім приїхав о. Іван Заклинський і о. Васил Жолдак. Поливка говорив досить добре по українськи, був середного віку і росту, досить енерґічний і добрий орґанізатор. Він правив два рази Службу Божу в пивници під польським костелом св. Духа, який находиться на розі улиць Селкірка і Ейкінса. Польський священик, Іван Кулявий, парох того костела заберав для себе всю колекту, зібрану підчас Богослуження тому, що то був його костел, який тоді побудовано і

мав великі довги. Се неподобалося Українцям і їм порадив священик Поливка за всяку ціну побудувати свою церков.

Українських греко-католицьких родин було тоді у Вінніпеґу около 50 і вони незадовго по сім закупили площу під церков на розі вулиць Стела і Мекґреґора, на котру Юрко Скиба позичив 300 долярів. Під весну 1900 року побудовано на сій площи церков в честь св. о. Николая, а її посвячення доконав о. Заклинський, того року. Був се малий деревляний будинок, що обіймав 20Х40 стіп розміру і міг помістити не більше як 40—50 стоячих людей. А що готівки не було, то Юрко Паніщак заложив контракт зі своєї хати за будівельний матеріял у Джана Блейка; Паніщак був тоді головою комі

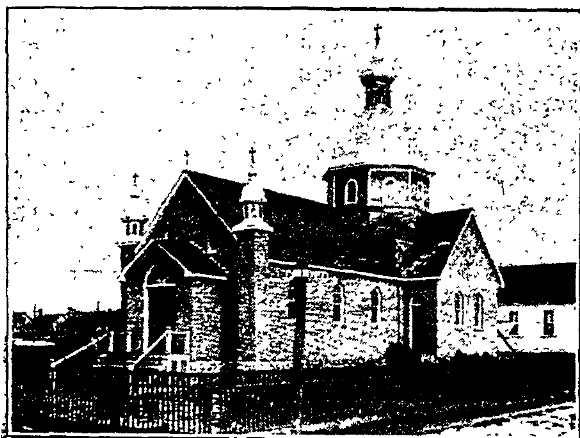

Перша українська греко-католицька церков св. Володимира і Ольги у Вінніпеґу, основана 1899 р.

тету, а Теодор Стефаник, 20-літний хлопець, був писаром. В 1907 році церков розбудовано до розміру, що могла помістити 400 людей і переіменовано в честь св. Володимира й Ольги. В році 1926 за почином о. Петра Олексіва збудовано під церквою камінний фундамент, обложено церков цеглою і побудовано на церкві копулу.

В Злучених Державах уже була українська еміґрація о стільки сильна, що виходив там український часопис "Свобо-

да" писаний етимольоґічним правописом, котрий наші люде читали також і в Канаді. Греко-католицькі священики Іван Ардан, заложитель часопису, Бончевський, Стефанович і інші, писали в такім тоні, щоби будувати греко-католицькі независимі церкви, отже громада св. Володимира і Ольги підхопила сю думку і поставила свою церков на шлях греко-католицького независимства. Був се погляд, щоби держатися тої самої віри, що в Галичині і того самого обряду, але не підлягали під зверхність Папи Римського. Се так виглядає, неначеби якась сотня сказала: "Ми хочемо належати до української армії, але її вожда не хочемо слухати". До сего була та причина, що американські і канадийські римо-католицькі епископи не допускали українських греко-католицьких священиків сповняти душпастирську службу між Українцями, бо вони не мали на се поручення від своїх епископів з Галичини, а їм, що мали юрисдикцію над Українцями не хотіли підчинятися. О. Іван Заклинський та передові миряни не вирозуміли думки римо-католицьких епископів, чи просто з "рутенської" натури, розносили греко-католицьке независимство поза Вінніпеґ, однак сей клич не був дуже популярний.

Громада св. Володимира і Ольги була перша греко-католицька громада в Канаді, а поза нею трохи з годом орґанізувались по інших містах і місточках та по фармах інші греко-католицькі громади і будували свої церкви, які хто міг і як знав, се залежало від обставин та числа людей.

В орґанізованню громади і будові церкви св. Володимира й Ольги найбільше брав участь Теодор Стефаник, Андрій Заїло, Юрко Паніщак, Олекса Ксьонжик, Василь Рудко і інші. Парохіяльні протоколи писали етимольоґічним правописом.

Так було до 1902 року. В сім році о. Іван Заклинський зажадав, щоби громада признала над собою духовну зверхність місцевого, римо-католицького, француського архиепископа Аделярда Лянджвина, бо відносини церковні стали виясніятися, а також, щоби записала на його чартер церковні реальности. Громада сего зробити не хотіла, а тоді о. Іван Заклинський відмовився обслугувати громаду через Різдвяні свята 1902 року а також Йорданські свята 1903 року. Громада бу-

ла на се обурена і вона постановила запросити до себе з Ню Йорку російського єпископа Тихона з тим, щоби перейти на православіє. Третої неділі по Йордані Тихон приїхав до Вінніпеґу, та о. Іван Заклинський тої неділі перед часом зайшов до церкви, а коли парохіяни казали Тихонови також іти до церкви, то сей відповів, що після церковного і цивільного права не можна йому зайти до тої церкви правити Службу Божу, в котрій уже править священик з іншої віри. О. Іван Заклинський тої неділі говорив на проповіди, щоби громада стояла дальше на становищи греко-католицького независимства аж доки справа греко-католицьких громад не стане на осібнім ґрунті. Тихон побувши той день у Вінніпеґу, відїхав ні з чим назад до Америки.

Від сего часу в церкві св. Володимира й Ольги повстали два табори, які поборювали себе взаїмно: один стояв за грекокатолицьким независимством, а другий хотів належати до Риму — так як було в Галичині. Іван Заклинський ще кілька неділь приходив до церкви і правив Службу Божу, але Гнат Дмитрів, що стояв на чолі греко-католиків, що бажали належати до Риму, ударив його переед церковними дверима, вирвав йому з рук парасолю і кинув за церковне заборело на вулицю. Суд за напад на священика, укарав його 500 долярів гривни, однак Заклинський більше до церкви не приходив і забрався до Злучених Держав.

Після Івана Заклинського в 1903 році обслугував сю громаду через якийсь час о. Василь Жолдак, але небавом виїхав до Галичини, а вертаючись звідтам весною 1904 року, привіз зі собою оо. Навкратія Крижановського, Матея Гуру і Плятоніда Філяса, які належали до чина св. Василія Великого. Від сеї пори отці Василіяни стануди твердою ногою в Канаді, при чім розмірно до зросту української еміґрації, приїхали з Галичини інші греко-католицькі священики і розміщувалися по фармах, піддаючись під юрисдикцію місцевих римо-католицьких єпископів, але церков св. Володимира й Ольги дальше остала независимою, греко-католицькою церквою.

Щоби ратувати греко-католицизм від независимства французький римо-католицький архиєпископ Аделярд Лянджвин

в Сент Боніфасі, містечку, що уходить за передмісте міста Вінніпеґу, котрого дієцезія обіймала Вінніпеґ і цілу Манітобу, побудував напроти церкви св. Володимира й Ольги в 1905 році другу досить величаву церков в честь св. о. Николая і дав її для ужитку тим греко-католикам, які належали до Риму. В ній сповняв службу о. Навкратій Крижановський, потім о. Матій Гура і інші священики.

Тичасом українська еміґрація напливала з Галичини, викликана письмами сих, що тут вже були, та аґентами корабельних компаній і розмірно до сего, зростали у Вінніпеґу обі церкви, а також церкви на провінціях.

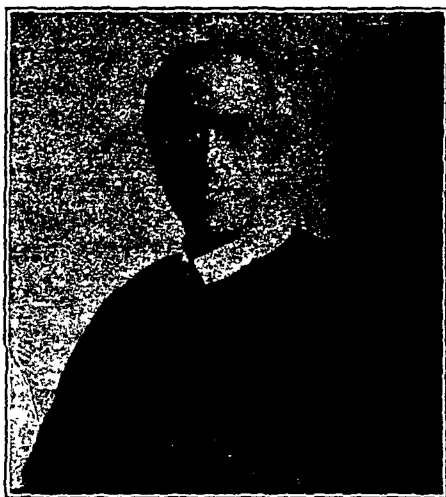

АХІЛЬ ДЕЛЯРЕ,

перший бельґійський греко-католицький священик між Українцями в Канаді

Через брак греко-католицьких священиків, архиепископ Лянджвин, їдучи в 1898 до Риму, загостив в Бельґії, в Ротердамі до монастиря оо. Редемтористів і просив там о місіонарів для Канади, які мали би занятися українськими еміґрантами в його дієцезії.

Першим з бельґійських місіонарів був о. Ахіль Деляре, та в міжчасі число їх зросло до шість людей. О. Деляре прий-

хав до Канади 2. жовтня 1899 року і осів в Йорктоні, в Саскачевані і звідси обслугував також і інші громади в околиці Йорктону, де в році 1914 збудував прекрасний монастир св. Спаса.

Французьких місіонарів між Українцями було пять. Між ними визначився о. Сабурен, який говорив і писав добре по українськи та о. Йосиф Жан. Як бельгійські так само і французькі місіонарі були призначені для Українців лише на якийсь час, поки не буде подостатком місіонарів Українців, але, що сих завсігди бракувало, то декотрі з них остали на всегда на обслузі Українців, а декотрі вернули назад до свого обряду. Як французькі, так і бельгійські місіонарі перед вступом до греко-католицької церкви училися української мови і церковного обряду. Всі вони інтересувалися українськими справами так запопадливо, що польське духовенство часто скаржилося на них за їх український шовінізм. Зразу приймали їх українські громади досить холодно, але з часом побачили в них щирих своїх душпастирів, стали їх трактувати як українських. А найбільше з них натерпівся о. А. Деляре, котрий крім відомої праці в Йорктоні і околици збудував в 1918 році також український сиротинець в Айтуні, в Саскачевані.

ПЕРШІ РОСІЙСЬКІ, ПРАВОСЛАВНІ СВЯЩЕНИКИ

Підчас, коли галицькі Українці будували свої церкви і організувалися в громади, те саме робили також буковинські Українці. Вони перший раз поселились в Стюартбурні, в Манітобі, о три роки пізнійше, як Галичани, а Василь Загара з села Брідок, з Заставниччини був першим еміґрантом. Їх перша церков в честь св. Димитрія, побудована в тій околици, року 1903 на Довбеньковій фармі між луківськими односельчанами. Першим священиком був Константин Попов з Мінеаполісу, зі Злучених Держав, звідки приїхав до них на замовлення. З часом наплив українських Буковинців побільшився. Вони сідали по фармах, як Галичани, при купі з ними, або окремо, а також по містах і місточках. В міру потреби російські епископи з Ню Йорку надавали їм більше священиків. Російські священики не задержувалися довго в Канаді, а забиралися назад як не

до Росії, то до Америки, бо казали, що Канада зі своїми обставинами і кліматом не підхожа для них. Через се досить занеббувалося місійну працю, а коли на їх місце присилано інших, то й ті скоро оставляли Канаду, часто навіть проти волі своїх епископів. Російські священики задержувалися в Канаді на стало аж після 1918 року, коли побачили, що в Росії настав переворот, що загрозив церкві. Люде не були задоволені з сих священиків, бо вони гоговорили по російськи, або ломаною українською мовою, не признавали Українців за Українців, та тягнули Буковинців сентиментально до Росії. Вони не були Росіянами з походження, тільки помосковщені Українці з Великої України. Також галицькі священики, яких епископи присилали сюди, були такими самими. В році 1906 Стюартбурчане були першими, що удалися за священиком до буковинського митрополита Володимира Репти до Чернівців та сей відмовив їх просьбі. Він сказав, що буковинська прав. церков не є в курсі провадити місію в чужих краях, і подав їм адресу до російського епископа Тихона в Ню Йорку і радив туда удатися за священиком, хоч вони про сю адресу знали, бо мали в той час священика від Тихона, Александра Солянку, що походив з угорського Закарпаття. Року 1912, з околиці Мондеру, вислали Буковинці також делеґацію до Репти, в особі Георгія Крицула, Ромуна, щоби їм прислав священика, якому запевнили сталу платню по тисячу долярів річно, крім інших доходів і хату. Але і тепер успіху не було. Дальший хід церковного життя звязаний по части з греко-католицькою та російською православною церквою в Злучених Державах, тому на хвильку повернемо туди.

ПЕРЕХІД ГРЕКО-КАТОЛИКІВ НА ПРАВОСЛАВІЄ І РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНЦІВ

Угорська, греко-католицька громада св. Покрова в Мінеаполісі, в Злучених Деержавах, перейшла дня 18. жовтня 1892 року з цілим церковним маєтком на православіє. Притокою до сего було то, що в Злучених Деержавах не було греко-католицького епископа і через се тамошні греко-католицькі громади находилися в духовній зависимости під анґлійськими та ай-

римськими епископами. Се їм не подобалося і длягото згадана громада уважала за відповідне перейти на православіє. Була до сего і друга причина, а саме, що Угорщани уважалися Росіянами. Російське православіє підходило під їх смак і зірвання з Римом пішло легко.

Олексій Товт, настоятель сеї церкви, угорський старокраєвий священик, підготовив громаду, удався до Святійшого Синоду в Петербурзі, а сей поручив ту справу Бехметеву, російському амбасадорови в Вашинґтоні, і наслідок був той, що громаду прилучено до православної російської орґанізації, які в Злучених Державах не була ще виразною. Синод бачучи відпо-

ПРОТОЄРЕЙ АЛЕКСІЙ ТОВТ

відну почву, в році 1903 прислав до Злучених Держав епископа Николая і двох священиків для заложення епархії серед Росіян, які тут жили, розкидані по містах і місточках і серед Угорщан та інших православних народів і засмотирв його в сто тисяч долярів річно.

Пішла робота російської орґанізації. В Мінеаполісі отворено місіонарську школу, а епископ, резидуючи в Сент

Франціско, наглядав звідтам сю школу, та відвідував головнійші місійні осередки. Пізнійше він переніс свій осідок до Ню Йорку, де священик Александер Хотовицький збудував катедру на 97 вулиці, на котру він їздив до Росії збирати жертви по монастирах.

Мінеаполиська громада заохотила епископа Николая до поширення православія так, що сей відгомін відбився в петербургських і московських кругах. Із сеї причини місіонарську діяльність розвинено не лише межи Угорщанами, але і між галицькими і буковинськими Українцями. На сю роботу російські централісти в Петрограді і Москві покладали велику надію. Вони вносили з того, що Галичани і Угорщани переняв шись православієм в Америці, вертаючи до Старого Краю, будуть там апостолами не лише православія але й політичних думок, і стануть правою рукою російським змаганням на випадок війни межи Росією і Австрією.

Святійший Синод був після традицій в тісній звязи з прочими православними патріярхами: єрусалимським, константинопольським, александрійським, антиохійским та сирійським у Дамаску і він в порозумінню з остатним санкціонував в Америці при російськім епископаті в Ню Йорку для Сирійців, сирійський епископат під доглядом російських епископів. Першим епископом для православних Сирійців був Рафаїл, а коли сей помер в 1913 році, тоді на його місце висвячено Евфимія. Для Сербів, Болгарів , Румунів та інших православних народів російські епископи держали священиків їх народности, святили тут сих священиків, або спроваджували їх через їх церковний заряд в Европі сюда, які тут були підчинені під юрисдикцію російських епископів. Так робилося тому, що після церковного канонічного права і вікової традиції, православна церква в котрім небудь краю не сміє посилати свою місію до того краю, де уже є заложена православна місія того самого визнання. Шануючи сей закон, жадна православна церква з Европи не отворила в Америці своеї місії, бо тут була скорше заложена російська місія, перший раз в Алясці, ще тоді, коли вона належала до Росії, а другий раз тоді, коли до сего дав повід Олексій Товт.

Зі Злучених Держав рух російської церкви перенісся до Канади. Російські священики, Дмитро Каменев і Володимир Александров відслужили першу Службу Божу 12. липня 1897 року в хаті Теодора Немирського у Востоці в Алберті. Вони приїхали сюда з Сан Франціско на просьбу тамошних фармерів під проводор Антона Савки. Звідси сей рух перенісся також на околицю Мондер та на другі кольонії, особливо між кольоністів бродського повіру, де панував русофільський рух, котрий власне був до певної міри тою причиною, що галицькі русофіли греко-католики переходили на російське православіє. Російські священики, користаючи з православія, ширили з ам-

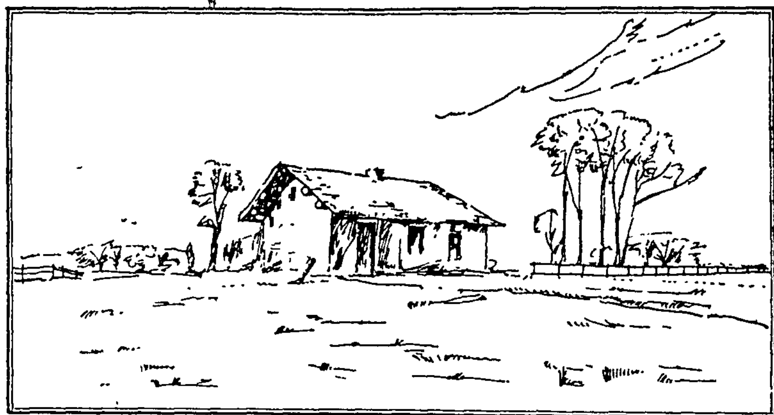

Хата Теодора Немирського, в котрій відбулося перше православне богослуженнє галицьких, русофільських Українців, які перейшли на православіє 1897 року в околиці Восток, в Алберті

вон панрусизм в такій формі, що хто не русскій, той і не право славний, а хто не православний, той не русскій. Поза сим Росію захвалювали як одиноку країну, де нема ні скорби ні печали. Люди русофільської думки любили такі вирази і захоплювались тим, і через се більше ненавиділи греко-католицьких священиків, бо сі враз з греко-католицизмом несли також укра їнізацію. Рівночасно російські священики страшили греко-като ликів також Французами, які через греко-католицизм мали би ніби французити Галичан.

Потяг греко-католиків до православія не полягав впрочім тільки на русофільськім сентіменті, але і на тім, що російська місія в Ню Йорку не звертала уваги на дисциплінарну і виховавчу сторону своїх вірних, ані орґанізаційну будучність. Вона була рада тим, що забирала для себе уніятів, щоби було чим хвалитися перед Синодом. Не вимагала також того, щоби церковна реальність була затягнена під її чартер, бо не мала такого порядку. Се в очах греко-католиків, які на будучности орґанізації не розумілися, виглядало далеко лекше. Вони знали тільки те, що "наше має бути в нас і кождому від того засі", тому о стільки було тяжше боротися з сим греко-католицьким священикам.

Після епископа Николая Святійший Синод прислав до Америки епископа Тихона. Сей в 1904 році звидів цілу Канаду і всюди, де було потрібно, обсадив священиками православні кольонії. Від сего часу російський місійний центр в Ню Йорку став звертати пильнійшу увагу на Канаду.

ПЕРШИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ЗА ЦЕРКОВ

Перехід греко-католиків на российське православіе викликав кілька поважних процесів за церковну реальність. Перший такий процес за посіданне церкви, був в Старі, в Алберті, котрий почався 24. березня року 1904 в едмонтонськім суді. Він виринув через запис церкви на французького римо-католицького епископа, Емілія Леґаля, котрий резидував в Сент Алберті, Алта, недалеко Едмонтону і мав духовний нагляд над греко-католиками, котрі не мали ще свого епископа і були ще не вилучені з орґанізації римо-католицької в окрему грекокатолицьку орґанізацію.

Та церков була записана на громаду, але греко-католицькі священики, котрі її обслугували, Дмитрів, Тимкевич та Іван Заклинський, домагалися запису церкви на епископа Леґаля, бо так вимагали на той час церковні права і порядок. Громада числила около 40 родин. Іван Пилипів з горсткою людей стояв на тім, щоби церков остала на громаді, а Павло Пасемко з горсткою людей стояв на тім, щоби церков записати на епископа Леґаля. Се непорозуміннє довело до того, що пер-

ша сторона перейшла на російське православіє, бо росийський священик, Яків Корчинський, не вимагав запису церкви на російську місію, тому, що російська місія не мала свого чартеру, ані такого порядку, щоби записувати церкви на епископа, — се вона відкладала на пізнійше, а тепер старалася лише, щоби приєднувати до себе уніятів.

Після тягання по канадийських судах, скарга опинилася в Лондоні, де в червни 1907 року найвисший англійський суд "Преві Консіл" рішив, щоби церковна реальність остала так як була, т. є на громаді; — отже виграла православна сторона, а греко-католики програли і понесли коштів 18 тисяч долярів. Церков була деревляна і разом з цвинтаром не вартувала більше як 1000 долярів.

Пізнійше, т. є в році 1910, був в Алберті судовий процес за греко-католицьку церков на Чіпмані, Ребитгилі, та Буфорді і всюди виграли православні на тій самій підставі, що в Старі, бо і там підклад судового процесу був той самий. Таких процесів було більше.

Задля судових процесів за посіданнє церковних маєтків, виринули також догматичні ріжниці обох церков, а за ними політичні, українські і русофільські.

Громада в Старі переживала найбільше розяреннє на Великдень року 1904. Російський священик, Яків Корчинський правив в церкві, а греко-католицький священик, Іван Заклинський правив на дворі Службу Божу і підчас свячення пасок і обходу церкви одні другим перешкаджали криками і се довело до отчаю обі сторони. Крик і галас перемагав церковні пісні. Женщини і діти плакали. Поліція боронила порядку і недопускала до сутички.

Від сего часу ненависть між людьми ізза церкви була так сильно поглублена, що одні других навіть не здоровкали при стрічи, а Українців з подальших околиць, які переїзджали сю околицю в дорозі до Едмонтону не принимали на ніч, а навіть не позволяли поїти коней з керниці, як що знали, що вони з противної церкви. Ріжниці, які тут виринули ізза церкви розносилися і на інші кольонії, які замикали греко-католиків в одну, а православних в другу церковну організацію.

АРХИМАНДРИТ АРСЕНІЙ ЧЕХОВЦЕВ

Найбільше галицьких греко-католицьких Українців перейшло на російське православіе тоді, коли в Канаді місіонерував архимандрит Арсеній Чеховцев, між роками 1905 і 1908.

Говорено, що Арсеній мав тільки дяківську школу у Росії і був по народности Кірґіз. Він був передше в Злучених Державах через кілька років священиком і там дослужився уряду архимандрита. На фармі в Савт Канаані, в Пенсельвенії, недалеко гробу Олексія Тавта, побудував він монастир і се зробило його досить популярним в Злучених Державах. Був він імпозантної будови, кремезний, жартобливий і веселий, говорив ломаною українською мовою, однак проповідник з него був першої якости. Де він правив Службу Божу, туди приїздили фармері навіть по трийцять миль, щоби послухати його проповіди. Він потрафив за предмет на пропозіди взяти що небудь і привести скоро цілу громаду до плачу. Як він впливав на людей, показує се, що одного разу після проповіди у Вінніпеґу вийшли з церкви два галицькі соціялісти і сказали до себе: "Біда не сей Москаль! Через його проповідь не тяжко стати православним."

Арсеній говорив проповіди для простого народу, але дуже добре, і якби не непорозуміння, які він мав з митрополитом Платоном, то був би епископом в Канаді. Та через се його випередив Александер Немиловський, священик з Катасакви, десь там в Злучених Державах, котрий хоч і носив титул канадийського епископа, але в Канаді не жив, тільки деколи приїздив до Канади на візитацію церков.

Арсеній прибув до Канади в 1905 році і осів на разі у Вінніпеґу при церкві св. Тройці на розі вулиць Манітоби і Мекензого, котру заложив в 1904 році о. Ярослав Січинський, і як декан доглядав з відси православні церкви в Манітобі, Саскачевані і Альберті. (У східній Канаді не було ані одної православної церкви). Будучи у Вінніпеґу, Арсеній перевів на православіе девять малих греко-католицьких громад в Сифтонськім дистрікті недалеко Вінніпеґу, а коли перенісся до

Едмонтону, в Алберті, в 1907 році те саме зробив в Ребет Гилі, Буфорді, Іст Ґейті і ще в кількох інших кольоніях.

Впрочім Арсеній не був тільки добрий місіонар, але й до певної міри дипльомат. При перетягуванню на православіє греко-католиків, він захвалював Росію і показував російські прислуги на користь українським русофілам, яких ніколи не було. Сам він доволі толерував українську думку. Був він також добрий полеміст-апольоґет. З баптистськими проповідниками, які оперували тоді в Ребит Гилі та в Едмонтоні між Українцями, він так влучно полємізував публучно на зібранях, що греко-католицький священик Матей Гура, едмонтонський парох, хоч відносився до Арсенія не дуже прихильно, переслав йому ґратуляцію.

"КАНАДИЙСЬКА НИВА"

Скоро лише архимандрит Арсеній Чеховцев приїхав до Канади, став зараз у Вінніпеґу видавати часопис під назвою "Канадийська Нива". Говорено, що Арсеній не умів добре писати, то коректу справляв за ним Александер Старовдоров, Білорусин по народности, недокінчений студент політехніки, котрий через революційні вчинки 1905 року, в яких він брав участь, втік з Росії через Галичину до Канади, а за се Арсеній платив йому 10 долярів в місяць. Року 1914 Старовдворов умер в Калґарах, в Алберті, а українські студенти з доктором Григорієм Новаком на чолі збудували йому надгробний памятник з вибитим хрестом на нім, бо він був українським прихильником і добрим товаришом українським студентам.

Часопис "Канадийська Нива" був малого формату і виходив неправильно два рази в місяць, а був печатаний етимольоґічним правописом в русофільськім дусі, при чім технічний і інтелектуальний його бік був доволі слабий. Говорено, що замість преси Арсеній клав дошку на папір і сідав товстим своїм тілом з верха, бо преси не мав, а лише деколи набір носив на чужу пресу. В кождім числі "Канадийської Ниви" Арсеній поміщував свою статтю під заголовком: "Корм

„Духовний" так влучно, що фармері читали залюбки, і се власне надавало вартість цілому часописови.

Будучи в Едмонтоні, року 1907 Арсеній зорґанізував тут видавничий кружок з галицьких русофілів і від того часу часопис "Канадийська Нива" виходив в більшім форматі, правильнійше і кріпше русофільський. Враз з видавництвом того року Арсеній зорґанізував також кружок, що мав на меті отворити в Едмонтоні бурсу імени Івана Наумовича, мав уже 600 долярів на сю ціль, та не поталанило отворити бурси. Комітет розвязався, зібрані гроші по части зїв часопис, а решта так десь розійшлася. Арсеній утративши надію на епископство, року 1911 покинув Канаду і знеохочений поїхав до Росії. Що він там робив, точно не знати, але оден раз "Новоє Время" писало про него, що він в Одесі говорив проповідь в однім монастири так добре, що ставилося його за взірець другим бесідникам і дивувались, як в "дикій Канаді" міг виробитися такий проповідник. Пізнійше місійний центр в Ню-Йорку жалував за тим, чому Арсенія не зроблено епископом на Канаду. Під час російської революції року 1917, Арсеній утік з Росії до Сербії і перебував там до року 1926. Того року зроблено його епископом і прислано в Канаду. Були також чутки, що Арсеній в роках 1905 і 1907 робив заходи злучити православну церков з англійською церквою, але ті чутки були неправдиві.

По оставленню Канади за Арсенієм дуже жалували русофільські громади.

ПРОБИ ОРҐАНІЗОВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ЦЕРКВИ

Коли в Канаді railписувався архимандрит Арсеній Чеховцев, на греко-католицькім ґрунті місійна праця не дуже пишалася рожевим цвітом. Взірцевої централі не було, а три світські українські греко-католицькі священики з Галичини, Іван Крохмальний, Максим Гудима та Тимофій Василевич не маючи поручення на Канаду від своїх епископів ані від Риму стали місіонарувати на власну руку і пробували заложити не-

зависиму народню церков. То було в 1907 і 1908 році. Невдовзі вони занехали сю думку, бо бачили, що канадийські обставини до такої церкви ненадаються, чи може боялися, що римо-католицькі єпископи їх подужають. Через руки Арсенія Іван Крохмальний і Максим Гумецький злучилися з російською місією, а Тимофій Василевич примирився з греко-католицькою церквою і забрався до Злучених Держав. Забрався також до Злучених Держав Іван Крохмальний, а Максим Гумецький обслугував через один чи два роки греко-католицьку громаду св. Володимира і Ольги у Вінніпеґу, удаючи незалежного греко-католицького священика. В році 1910 він заслаб і виїхав до Каліфорнії. Помер там в хаті одного російського православного священика.

Був то час, коли українізація не була виразною думкою в простих народних а навіть інтеліґентних верствах, а якесь хитаннє в український та русофільський бік, за виїмком хиба декотрих визначнійших одиниць. Дехто розумів федерацію з Росією, а дехто над сим цілком не застановлявся; а ті, котрі розумілися лучше на українській думці, як Тарас Ферлей, Василь Кудрик, Василь Ґловацький, Мирослав Стечишин та інші — і в них була нескристалізована думка, бо в промовах часто уживали назви "Русин", що означало Українця. Такий погляд істнував значно довше. Сею назвою послугувалося навіть при чартері української елевейторної спілки, коли її засновано в році 1916, і замість ужити назву українську, ужили русинську, що в перекладі по анґлійськи звучить: "Рутініан", а не "Украініан". Тоді майже всі українські світочі стреміли до того, щоби Україна була соціялістична, а кличі їх були — єднатися з робітниками цілого світа, тільки не з церквою.

Таке хитаннє було також щодо католицизму. Не обучені остаточно в Галичині в справах історії церкви, слово: "всіх вас православних христіян", на Великім Входi підчас Служби Божої притягало многих греко-католиків до російського православія. Згодом греко-католицькі священики, Навкратій Крижановський, Матей Гура і інші пояснили людям, що православіє міститься у правді і вірі, яку визнає греко-католицька

церков, а не у слові, як се розуміє російська церков, та що унія — се не є ніяка новина, тільки зворот до первісної української церкви, принятої св. Володимиром і Ольгою, котра на Україні в 1054 році зістала знесена через купецькі і політичні впливи хитрих Греків. Вони пояснили людям також, що унію не завели Поляки, як се мильно говорили російські священики, бо вона є у Греків, Болгар, Румунів, Маронітів, Сирійців і инших народів, з якими Поляки не мали ніколи нічого спільного. Від того часу перехід греко-католиків на православіє став ослабати, тим більше, що російські священики вязали тісно православіє з політичними інтересами Росії, які не конче богато обходили канадийських змосквофілених Українців, при чім добачували також і се, що російські священики стоять на низькім уровені, з малими дуже виімками, що не можуть провадити иншої роботи понад се, що хрестять, ховають та служби правять, ще й до того скоренько утікають з Канади, бо їм тут зимно.

МИТРОПОЛИТ СЕРАФИМ

В березню року 1903 привандрував до Канади митрополит Серафим, відомий в Росії як Стефан Уствольський, в товаристві російського монаха Макарія Марченка. Серафим був в Петербурзі священиком на царськім дворі і мав академічне образованнє. Говорено, що якийсь офіцер забрав від него жінку, то він так за нею затужив, що аж з розуму зійшов. Через се Святійший Синод, т. є найвища церковна власть в Росії, уневажнив його душпастирство на підставі церковного права. Прийшовши до себе, Серафим удався на гору Атос до монастиря св. Пантелеймона і тут постригся в монахи, а що був образований і мав уже від ряду літ священичу практику, то скоро аванзував до висшого чину і накінець зістав рукоположений в епископи під прибраним іменем Серафима.

Копію Серафимової грамоти оглядано у Вінніпеґу в маю 1926 року і відіслано до Львова до національного музею імени митрополита Шептицького; в ній про Атос нічого нема сказано, тільки про те, що Серафим висвячений в епископи 15. жовтня 1902 року. На грамоті є підписаний константино-

польський патріярх Антим, архієпископ Стефан Товарський, намісник єрусалимського патріярха у Вифлеємі, та Ниль, митрополит карпатський і касьський у Смирні. Грамота дивна тим, що в ній не подано місця, в котрім був Серафим свячений, ані не назначено йому території, де мав Серафим бути епископом, як також не знати напевно хто його святив в епископи, патріярх Антим, чи котрийсь один зі згаданих епис копів, чи всі три разом, яких місця резидовання находяться

МИТРОПОЛИТ СЕРАФИМ

далеко одно від другого. Бути може, що сі три духовники були на Атосі і там собором висвятили Серафима і тому чутки про Серафимове свяченнє, які кружили в народі були звязані з Атосом, про що сам Серафим мав комусь говорити. Через се грамота Серафимового свячення стягає на себе підозріннє неграмотности або недбалости тих духовних, котрі її підписали.

Серафим був вперед в Ню Йорку в Злучених Державах і

Копія.

Божіею Милостію

\+ Ὁ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἄνθιμος-παλαιῶν (печать. п к л.)

\+ Архіепископъ Θаворскій Стефанъ - Намѣстникъ Іерусалимскаго Патріарха, пребывающій въ с. градѣ Виѳлеемъ. (печать: Архіепископа Θаворского Стефана 1892 +)

\+ Смиренный Нилъ, Митрополитъ бывшій Карпатскій и Касскій, пребывающій въ Смирнѣ.

По благодати и власти, отъ Архіерея великаго, Господа нашего Іисуса Христа, данной намъ, сего добрѣ проходящаго служеніе - магистранта Богословія С.П.Б. Духовной Академіи бывшаго священника Стефана Устьвольскаго, въ монашествѣ іеромонаха, а затѣмъ Архимандрита Серафима - судихомъ достойна быти сугубыя чести и власти - на степень Епископа избрали, благословили и рукоположили есмы лѣта Господня аѱв мѣсяца Сентября въ 15 день / Октября въ 11 день.

Сей нынѣ убо Епископъ-миссіонеръ Серафимъ братъ нашъ и сослужитель имѣетъ власть вся епископскому чину подобающая ~~дѣйствовати~~ и совершати хиротоніи - по обычаамъ и правиламъ Свв. Апостолъ, Священныхъ Вселенскихъ святыхъ семи Соборовъ и Свв. Отецъ и по всему прочему, содержимому святою Восточною Церковію и пребудетъ непоколебимымъ во вѣки.

Извѣстнаго же ради свидѣтельства, яко онъ - магистрантъ Богословія С.П.Б. Духовной Академіи Архимандритъ Серафимъ [Устьвольскій] - на степень Епископа-миссіонера нами избранъ, удостоенъ, рукоположенъ и благословенъ, дана ему сія грамата, рукою нашею подписанная, и печатію утвержденная. Лѣта Господня аѱв Сентября въ 15 день Октября въ 11 день.

(печать. п к а) и три одинаковыхъ печати. [illegible]

[illegible]

Посліднїх три стрічки дрібним почерком звучать: "Я низше підписаний удосто[illegible]ряю копію з оригіналом її, предложеним менї, Симонови Яковлевичови Гольденвейзерови, одеському нотар[illegible], в уряді мого бульварного участка на ритенльській улици, в домі число 12, кандидатом богословія, Сент Петербурської Духовної академії, Стефаном Михайловичом Устволським, живучим в Одесі, на Пушкинській улици, в Андрієвськім домі. При порівнанню мною тої копії з оригіналом, ненаходжу ніяких поправок, зачеркнень, слів і ніяких особливостий не було. — Оригінал гербовим збором неоплачений (т. є штемпля не має) 1902 року, 18. жовтня. Число реєстрове 1793. — (Текст передано в українськім переводі. — П. Б.) *Симон Яковлевич Голденвейзер, в Одесі.*

КОПІЯ СЕРАФИМОВОЇ ГРАМОТИ

по короткім там побуті приїхав до Канади, знаний уже тут як митрополит. Користаючи з того, що в Канаді не було тоді сталого православного ані греко-католицького епископа, він піднявся зараз до місійної праці, бо бачив податливий ґрунт, і став висвячувати в священики кого попало.

В Юрія Паніщака в хаті, на улиці Джарвіса, під числом 332 у Вінніпеґу на цвітну неділю 1903 року він висвятив в священики Теодора Стефаника, а потім у тій самій хаті Николая Зайцева. Після сего Яцуру, фармера з Ґімлі, в Ґімлі, Манітоба, недалеко Вінніпеґу. Відтак Семена Довгання у млині, Джана Кенедого в Сифтоні. По сім уже, де попало святив: Дм. Ярему, Івана Неґрича, Івана Зазуляка, Івана Данильчука, Александра Кандію, Михайла Бачинського і його батькт Олексія, Йосифа Чернявського, Гаврила Тимчука, Йосифа Сікорського, Андрея Вільчинського, Николая Рожку, Івана Бодруґа, Юліяна Богонка і инших. Деколи свячення доконував при одній Службі Божій на піддіякона, діякона і священика, чого ніколи не практикувалося ні в католицькій, ані православній церкві, а виконувалося се на протязі трох Служб Божих. Так нагло він висвятив Гаврила Тимчука у церкві на Толстой, Манітоба, у великодний понеділок 1903 року.

Сі нововисвячені священики були ріжного образовання. Іван Бодруґ і Іван Неґрич були фаховими учителями в Галичині. Дмитро Ярема, Андрій Вільчинський, Іван Зазуляк, Олексій Бачинський і Гаврило Тимчук були старокраєвими дяками в Галичині; Теодор Стефаник був звичайним робітником і робив при машинах в сіенарськім варстаті у Вінніпеґу і мав сільську школу з Галичини, але доволі хитрий і меткий, кремезний і симпатичний. Яцура, Олексій Кандія, Николай Рожко, Йосиф Сікорський та Григорій Приґрацький були господарами в Галичині, старої дати і займалися в Канаді також фармерством. Йосиф Чернявський був в Галичині "фінансом", Михайло Бачинський і Іван Данильчук мали кілька ґімназіяльних кляс в Галичині і т. п.

По сім пішли уже чергові свячення людей всякого покрою без найменшої уваги на те, з яким кандидат образованнєм, якого поведення або здібностей. Коли Іван Бодруґ звертав

увагу Серафимови, щоби не святив кого попало, бо се пошкодить місії, тоді Серафим ще більше без застереження святив попів і насвятив їх около 50 осіб з дияконами включно. За свяченнє брав кілько міг від десять долярів в гору, а коли не мож було нічого взяти, як що се був фармер, то й даром.

Першу прилюдну архиєрейську Службу Божу мав Серафим третої неділі в піст року 1903 в однім з іміґраційних саль у Вінніпеґу в присутности шістьдесять людей. Тут він висвятив Івана Бодруґа, котрому Яцура, як оповідав сам Бодруґ, показував пальцем так, аби всі виділи, котрого апостола читати, і додав на голос: "Отутечкі зачінай чітати, а тутечкі закінчей, і уважей жебис чим владику не розсердив; тай маєш сє низько їм поклонити по всьому".

Престіл був зроблений з якоїсь паки. Оповідав Бодруґ, що того дня Серафим мав проповідь на тему: "Візьміть ярем мій на себе і навчіться від мене"... і та проповідь була дуже влучно сказана. Говорив по російськи, ентузіястично.

Розказували старі українські "дипльомати", що з появою Серафима тісно звязана особа Кароля Ґеника, котрий в ту пору був еміґраційним урядником у Вінніпеґу. Ґеник був русофіл і належав до старокурсників в Галичині і був він першим канадийським урядником з поміж Українців. Він приїхав до Канади року 1896 і був уже широкозвісний між Українцями, бо розміщував їх по державних землях.

Близькі його знакомі говорили, що він боячись, щоби котрийсь з молодих людей не забрав його становиска, а також, щоби пімститись на них за те, що вони Українці, вимацав Серафима в Злучених Державах і спровадив його до Канади, щоби сим способом дати від себе спосібнійшим людям якесь становиско (так він говорив), а в дійсности, щоби їх скомпромітувати. Сам Ґеник в то не вірив, бо був досить хитрий і мав університетське образованнє з Галичини, Серафима часто передержував у себе і давав напрямок в роботі.

З виїмкою Неґрича, Стефаника і Бодруґа, котрі остались у Вінніпеґу, Серафим порозсилав своїх попів по Канаді про-

повідувати слово Боже, як хто знав і як хто міг, і в протягу двох років, казали, доходило число вірних до шістьдесят тисяч.

Греко-католицьке і православне духовенство привитали сей рух неприхильно і як могли так боролися проти него.

Духовні російської місії доказували, що Серафим не був жадним епископом, тільки обманцем, бо ніхто його на Атосі не святив на епископа, та що впрочім, колиби він навіть і був там свячений, то поза Атосом те свяченнє православна церков не признає за леґальне тому, що права тамошної церкви щодо обсягу ділання ограничуються тільки на територію Атос. Греко-католицькі священики боролись з сим рухом як зі схизмою; та сі спротиви одних і других священиків не могли спинити сего руху. Осеню 1904 року Серафим виїхав до Росії і представився Святійшому Синодови в Петербурзі. Там він забажав своєї апробати і юрисдикції на Канаду, де, як казав він Синодови, не було цільком православної місії, а зглядно, що він навернув до православія тисячі уніятів, при чім зажадав також грубого пособія на розпочату місію. Була се досить хитра дипльоматія з його боку, та йому не поталанило, бо російський місійний центр в Ню Йорку представив Серафима Синодови як бунтівника, котрий в Канаді наробив чимало клопоту.

Були також чутки, що Синод навіть без доносів на Серафима бувби не признав його законним епископом тому, що він дуже легким способом хотів попасти в епископи і вирівнатися з тими, котрих епископство коштувало богато науки, а також і через те, що російська церковна аристократія, з якої складався Синод, осуджувала узурпацію Серафима. Та головна причина була та, що російська і взагалі кожда православна церков не признає свячення на Атосі леґальним поза Атосом, бо Атос є осібна церковна република, яка поза свої межі не сміє посилати свій клир для ширення віри.

Не діставши признання в Синоді ані фінансового попертя, Серафим весною 1905 року вернув до Канади. На него тепер спала клятва синодального прокуратора Константина Петровича Побєдоносцева, який враз зі Синодом екскомуніку-

вав Серафима. Ту екскомунікацію помістив "Світ" в 13 числі 1905 року. "Світ" був органом російської православнії місії в Америці, котрого дещо читали православні вірні в Канаді. Озлоблений Серафим невдачею в Петербурзі, ратуючися, у відповідь на екскомунікацію видав дня 18. квітня 1905 року посланіє до своїх вірних, в якім категорично не признав екскомунікації ані синодального уряду над собою, а навпаки, по яснив в посланію, що Синод є незаконним церковним тілом на цілу Росію.

УПАДОК СЕРАФИМОВОЇ МІСІЇ І ОСНОВАННЄ "НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ"

До невдачі в Петербурзі та екскомунікації, митрополит Серафим мав ще й інші клопоти. В часі його відсутности, вісімнайцять його священиків: Дмитро Ярема, Іван Данильчук, Андрій Вільчинський, Юлій Богонько, Іван Зазуляк, Гаврило Тимчук, Михайло Бачинський, його батько Олексій, Йосиф Чернявський і інші, з Іваном Бодругом на чолі, покинули Серафима і перейшли до англійської презвитеріянської секти разом зі своїми громадами.

Англійські презвитеріянські круги від давна думали над тим, щоби заложити між Українцями свою місію, в ціли скріплення себе Укрїнцями проти канадийських Французів, з якими вони вели вічну боротбу, але зробити сего не могли без свячених епископом священиків, бо нарід не принимав інших. Тепер найшлася на се добра нагода. Ходило також о се, щоби Українців відтягнути від їх культури і національних почувань і створити в Канаді сильну англійську націю, а се досягнути можна було на їх думку тільки через протестантську церков.

"Закривши саму дійсність перед Бодругом і його однодумцями, англійські пресвитеріяне сказали їм, що вони не бажають Українців ані протестантчити, ані винародовлювати, а беруть собі їх тільки для помочі в боротьбі проти Французів, бо інакше греко католики враз з Французами будуть піддержувати проти них католицизм, якого вони намагаються знищити.

Для пропаганди тих гадок стали видавати в 1905 р. для Українців часопис "Ранок" а Бодруга поставили редактором і

дали поміч фінансову всім тим священикам Серафима, котрі подалися до протестантизму,—на провінції по сорок, а в містах по сто і більше долярів в місяць. А для замилення очей назвали отсю дивачну місію "Греко-Незалежна Православна Церков" в супереч греко-католицькій і російській православній місії. Крім сеї платні, давали ще хатну обстанову сим попам по містах, та 300 долярів на коня і візок тим, котрі проповідували на фармах.

Серафим зістав тепер цілком на боці майже без нічого. Він остався тільки з Макаріем Марченком, Сильвестром Мужоком, Николаєм Рожком, Демяном Вітюком, Дмитром Сідором, Олексієм Кандією, з Яцурою і ще кількома, які не мали ніякого орґанізаційного хисту. Декотрі з них ледви читати уміли і на Службі Божій пропускали "Єлици оглашені, ізидіте: оглашені, ізидите: єлици оглашенії, ізидите: да никто от оглашених, єлици вірні, паки і паки миром Господу помолімся" і замість брати цілий сей стих брали тільки докінченнє від: "Паки і паки". Іван Неґрич і Теодор Стефаник, що були свідомійшими, вже літом року 1903 вернули до цивільного стану, бо бачили, що Серафимови місія не удасться серед протестантського моря, без цента на орґанізацію і з такими духовними, які він святив. Сих, котрі остали з Серафимом презвитеріяни не хотіли до себе взяти, бо се були прості хлопи, що мали лише по кілька родин при собі, котрим попували, однак не було надії, щоби вони могли придержати при собі навіть ті родини.

Робота Бодруґа зробила на Серафима погане вражіннне, але керуючі тим рухом протестантські круги, щоби їм Серафим нічого не шкодив, хотіли й його взяти до себе і дати йому повне удержаннє та Серафим се предложеннє відкинув.

Щоби розбити Бодруґову орґанізацію, літом року 1905 Серафим помістив в анґлійскім дневнику "Фрі Прес" у Вінніпеґу суспензію всіх тих своїх попів, що перейшли до протестантизму, їх імена і знимку.

Бодруґ, маючи в руках часопис "Ранок" і лучших проповідників воював зі Серафимом дуже легко і уже він грав ролю епископа. Зараз на борзі, року 1905, він висвятив на пропо відника Дмитра Кирстюка і Олексу Максимчука. Потім В. Пин

диковського і В. Пинянського, котрих Бодруґ спровадив з Галичини. Крім сих, Бодруґ святив і більше українських проповідників, котрих число з часом доходило до трийцять мужа. Не було се свяченнє проповідників таке, як практикують католицькі та православні епископи, а стягненнє із них присяги на вірність протестантизму в роді підписання деклярації та відповідної молитви.

Потім пішла покотом протестантська робота під покришкою грецьких форм, бо так було треба для замилення очей простим хлопам, котрі на церковних справах дуже мало розумілися, а притягалося їх до протестантизму незалежностию.

Декотрі проповідники, що стояли враз з Бодруґом, побачили, що попали в протестантизм зі своїми вірними, та що протестантство між Українцями стремить до винародавлення, в роках 1908 і 1909 покинули проповідувати і зайнялися чим хто міг. Такими були Яків Крет, Василь Пинянський і ще кількох.

З часом стало всім ясно, куда повів Бодруґ своїх попів і вірних. Через Серафима люде стали звати проповідників "Серафимцями", та се справи не змінило. Ся назва перейшла також і на вірних — так, що слово "Серафимець" означало не лише проповідника сего сектанського руху, але й кождого мирянина, що держався сеї секти. Бодруґ в "Ранкови" писав проти греко-католицьких і російських православних священиків і сим відвертав очи своїх вірних від того, що він робив. Нарешті дізналися люде, що бодруґівцям пресвитеріянська секта платить місячну платню за перетягування їх до протестантства, стали тихцем, а навіть явно за се осуджувати проповідників, бо се означало, що вони побирають сталу платню за їх душі. Проповідники, оправдуючись, казали, що сю брехню зложили на них греко-католицькі і православні священики, а також, що колиби мали навіть побирати платню, то не за перетягуванне на протестантство, тільки за спроданнє біблій, то знов, що се нічого не шкодить вірним і вони, коли хотять, можуть триматися дальше своєї віри, а бути з ними в орґанізації. Вся суть полягала на церковних формах, якої проповідники не зміняли, та в богослуженню, яке вони практикували так, як греко-католицькі та православні священики.

Тимчасом для скріплення протестантського руху у Вінніпеґу отворено в Манітобській Колеґії для українських хлопців осібний від Анґлійців курс, в цїли вишколення проповідників протестантизму серед Українців, але при вступі до колеґії сего учням не говорено перед очи ставлено їм тільки науку. Сим анґлійські протестантські круги, що провадили сей рух в очах українського громадянства, здобули дещо симпатії милосерного Самарянина. Учням плачено по 12, 14 і 16 долярів в місяць на утриманнє, з тим, що ніби ті гроші мав ученик колись звернути. Сей курс тревав від р. 1905 до 1912. За той час число учнів було понад дві сотки. Богато учнів перезимувавши оставляли школу і більше не верталися до неї, особливо ті, котрі були понад шкільним віком, а гроші дані на утриманнє ніхто ніколи назад протестантській місії не звертав. Гроші давано ученикам за рекомендацією Бодруґа, бо він був тим чоловіком, що йому Анґлійці вірили.

Курси були приготовляючі до матрикуляції, але натиск ішов на те, щоби ученики ставали проповідниками протестантизму серед Українців. Говорено їм, щоби ставали добрими Канадийцями, що означало бути не лише протестантом але й винародовлятися.

Орест Жеребко, директор анґлійської школи в Гафорді, в Саскачевані, і Василь Арсенич, адвокат у Вінніпеґу, перші показалися противниками протестантському напрямкови. На запит, чи не хотять бути проповідниками протестантизму й добрими Канадийцями, під чим розумілось винародовленнє, вони говорили, що і без утрати національних почувань і переходу на протестантство, Українці можуть бути добрими Канадийцями. Сі погляди переняли і инші студенти і не дуже охотно слухали своїх учителів.

За тих шість чи більше років сих курсів в Манітобській Колеґії, тільки Михайло Гутний, Бай і Григораш з тих років стали проповідниками протестантизму серед Українців, інші вибрали інше поле ділання. Звичайно на протестантських проповідників ішли люде не здібні чим іншим займатися і ліниві. Часто проповідник обслугував лише пять до десять українських родин, коло яких не було ніякої роботи,

брав за се 40 до 100 долярів місячно, підчас коли греко-католицький чи православний священик мусів за такі гроші тяжко працювати.

Українськими професорами на тих курсах були: Михайло Щербінин, лінґвіст й історик, родом з Великої України, через якийсь час Іван Бодруґ і Володимир Пиндиковський. Ті курси звинуто тому, що пресвитеріянська анґлійська орґанізація не мала з них великої користи, крім великих видатків.

Цілим українським пресвитеріянським рухом кермував Іван Бодруґ, як суперінтендент, т. є щось таке як епископ. Був се білявий чоловік, середного росту, кремезний і симпатичний, з піднесеним чолом, всегда веселий і жартобливий, родом з села Березова, з під Карпатських гір, з Галичини. Хто знав хист сего чоловіка, той жалував, що він став протестантом, бо в протестантськім таборі не міг богато зробити для Українців. Протестанти дуже любили Бодруґа, бо він проломав для них мур до українських родин, і вони могли на його початкових працях поширувати свій протестантизм серед Українців. Про него говорили, що він заки став висвячений Серафимом, робивн на зелізничім торі і для глуму та збитків причащав псів, з ручником на грудях і простиралом на плечах, удаючи священика. Не знати на певно чи він так дійсно робив, чи лише такі клевети кинуто на него. Але се був дуже спосібний чоловік. Року 1910 він перевів з анґійської на українську мову "Путь Паломника", брошуру протестантського духовного змісту. Кошти накладу покрили анґлійські протестанти. Перевів й інші книжки, а року 1909 написав мельодраму "Убійники", яка до 1926 року видержала три видання. Писав й іншу літературу. Був з него добрий редактор і добрий промовець.

КОНСИСТОРІЯ

Коли Іван Бодруґ відірвався від Серафима і грав ролю протестантського провідника, між тими попами, котрі покинули Серафима, то Серафим з Макарієм Марченком і Сильвестром Мужовим становили консисторію і дальше провадили місію.

Макарій Марченко був російським єромонахом, т. є без-

женним священиком і мав право так само як і кождий російський священик сповняти церковну роботу: правити Службу Божу, вечірню, утреню, читати акафисти, хрестити дітей, хоронити померших, давати шлюби і т. д. Був він кремезний, низького росту, чорнявий і понурий. Заки приїхав до Канади був в Єрусалимі на Атосі і в Константинополі і росказував часто про ті міста. Чого він туда ходив, ніхто не знає, бо від нього годі було довідатися, бо ум у него не був здоровий. Коли з ним говорити про одно, то він відповідав про щось друге. В 1892 і 1893 році був священиком при посольській російській церкві в Римі. Все ходив опущений і носив великий клунок старих ґазет, яких, ані йому, ані нікому другому не було потрібно. Писати він добре не умів, а коли що писав, то букви на пів печатав, однак досить гарним почерком. Чи мав які школи також годі було довідатися. В році 1908 оженився, хоч сего не вільно було йому робити, бо перед свяченнєм зложив обіт бути безженним, але жінка в кілька днів по шлюбі покинула його. Говореноь що він походив з Галичини, але виріс в Росії, в селі Баланові, в Оренбурській ґубернії на Сибірі. В Росії зістав висвячений в стані безженнім; голив бороду, хоч се не було в моді православних попів.

Сильвестер Мужов був іншого типу і іншого вигляду: Високий, сухорлявий, все бадьорний, носив острокінчасту бороду і приличнійше вбраний. Він походив з Великої України і також не знати, яке мав образованнє. На Україні він був баптистським проповідником, а також в Канаді. Але, коли стрінувся з Серафимом в році 1903 оставив баптизм і пристав до Серафима та зістав архимандритом, бо був безженний. Був він в Туреччині, Вірменії та Арабії і знав навіть дещо по турецьки говорити. Серафим, Макарій і Мужов були до себе дуже подібні, однак Мужов перевисшав тактикою і спритом двох останніх.

Серафим і Макарій, як була нагода, то любили напитися, підчас коли Мужов не любив. Макарій, коли був під охотою любив співати "Єрусалиме", таким пів диким голосом, що найлучший музик не всилі зловити тону. Се було щось в роді гуцульської сопілки. Любили Макарія за те, що він арґу-

ментуючи про православіє, все доводив до сміху, і все просив добровільної жертви на піддержаннє своєї "катедри", якої в него не було. Поведеннє мав спокійне,на нікого не нападав і всюди поводився як простий мужик.

ДИВО СВІТА

Серафимова катедра находилася на трикутній парцелі, котру він завдаткував ще за добрих часів на розі улиць Стелі і Кінґа. Катедра будована в 1904 році. Була висунена до хідника і мала форму неправильного чотирокутника. Перед був широкий на чотири стопи і звернений до півночи а задна часть будівлі була широка около сорок стіп. Обі побічні стіни мали около 30 стіп довжини. Будинок був так високий як широкий і виглядав як велика пака. Дах був плоский, а на горі трираменний хрест, а що був накритий пруттєм, старими бляхами і іншим, то як падав дощ, в середині треба було стояти під парасолею, щоби не змокнути. Стіни були збудовані зі старих ліжок, з порозгинаних рондлів, а декуди городжені пруттєм і накриті ріжними паперами. В стінах було кілька вікон. Декуди горою з надвору почіпані паперові образи без рамців, котрими часто хитав вітер а навіть зривав їх. Над дверима висів образ св. о. Николая, патрона "катедри" в рамцях, котрого вітер не міг зірвати, бо був прибитий. Зі середини можна було якось вилазити на верх і дзвонити в дзвін, що там був присилений. На стінах було богато образів, кілька хрестів і хоругов. Крилос в куті, та іконостас, а за ним престіл.

Парохіян Серафим не мав, хиба дехто з цікавости заглядав до середини, або відвідували анґлійські протестанти та туристи і поміщували з сеї нагоди цікаві статі в пресі.

В тій "катедрі" Серафим з Макаріем та Мужовом правив Службу Божу, а коли хто входив до середини, того частував Серафим вином або спішив до него з тарілкою по гроші.

Богато людей брало фотоґрафії з будинку і держали в архіві як диво світа.

За катедрою осталось було ще троха порожної парцелі, а щоби се даром не стояло, Серафим в році 1905 задумав по-

будувати тут будинок. Для сего збирав він з Макаріем де попало патики шість—сім стіп довгі і ними обложив кругом сю площу. Патики закопував в землю кілька стіп один від другого, а горою городивількома прутами, щоби держались разом. Тоді зносили з дороги тверду груду, кусники паленої цегли, камінне та ковбки, котрими були виложені ві-

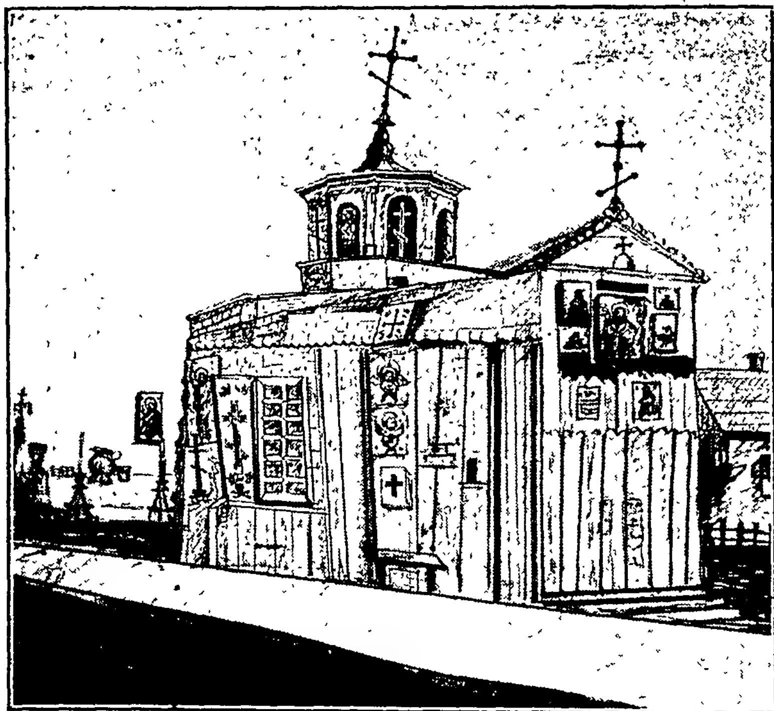

СЕРАФИМОВА КАТЕДРА

нніпеґські вулиці і їх часто місто замінювало рінию або асфальтом, вкладали їх межи ті патики і так мурували, не лишили місця ані на двері, ані на вікна. Зараз товкли палену червону цеглу тай малювали той мур. Так випровадили стіну метер високо, а декуди і висше. Даху не було. Тоді поставили кілька вивісок, на котрих було написано по анґлійськи, що

той будинок є до винайму, хоть то "чудо" не було спосібне до ніякого ужитку. Анґлійці називали сі два будинки "чудо архітектури" і коли би се не Серафим будував, котрий мав університетське образованнє, то міський уряд не позволивби щось подібного будувати.

По східнім боці парцелі був хідник а за ним бульвар. Щоби надати кращий вид обом будівлям, Серафим садив молоді дерева на бульварі, бо таке він бачив в богатих дільницях Вінніпеґу. Садив їх в червні, в липні і серпні і не зражався тим, що вони скоро вянули, він на їх місце садив все свіжі, вірячи, що они приймуться і будуть рости, а приносив їх з берега Червоної Ріки "Ред риверу", що пливе через Вінніпеґ, недалеко на схід від "катедри".

Після поведення Серафима, многі думали, що він був божевільний. Одні припускали, що се був відбиток давної його умової недуги, котру він набув по утраті своеї жінки; другі сему перечили і пояснювали, що Серафим нарочно таке робив, щоби знеславити своїх попів, котрі перейшли до протестантської місії, щоби розбити їх орґанізацію.

Як виглядала його "катедра" і він сам, так виглядала також його хата на Мейн вулиці, під числом 817, котру винаймав. Був се плоский, опущений, старий, деревляний будинок з двома поверхами. На споді не жив ніхто задля нечистости. На поверх вели з боку сходи, закриті дошками і там жив Серафим у двох малих кімнатах. Обстановка складалася з кількох предметів, була надзвичайно скромна і стара. Був се: голий старий стіл, кухня, кілька крісел і брудне ліжко. Всі дивувалися як міг до такого нехарства допуститися чоловік з академічним образованнєм.

Щоби розбити орґанізацію своїх попів, котрі покинули його і перейшли до протестантів, Серафим в жовтни року 1907 видав два числа "Православія", голубим чорнилом на однім боці паперу і в тих числах екскомунікував тих своїх попів, котрі стали протестантами. Часопис був великого формату і дуже нехарний. Черенки були ріжної величини і якости, котрі по части Серафим сам виробляв. В заклику, аби давали йому оголошення помістив таку фразу: "От хруней і дурней

обявленія не принимаються”. В часописі Серафим помістив також знимку своїх священиків, які втекли від него до презвитеріян і на тім місци їх сильно зганьбив. Сего часопису Серафим випустив лише кілька десяток примірників і сі числа Українці скоро розхопили як рідку літературну цінність. Один примірник сего часопису находиться в Національнім Музею у Львові.

ЗАГОЛОВОК СЕРАФИМОВОГО ЧАСОПИСУ “ПРАВОСЛАВІЄ”

АРХИЄРЕЙ

З початку повага Серафима стояла високо, він поводився аристократично і бадьорно, був амбітний і не слухав нікого, як йому хто що радив, але, коли попи його покинули і пішли до пресвитеріян, а орґанізація упала до мінімальних розмірів, — Серафим змінився. Став смирний. Богослуження знав знаменито. Любив з ким небудь заходити в бесіду і зараз звертав увагу на православіє. Старався кождого переконати, щоби був православним. Казав, що ся віра з Єрусалиму, а проповідував її апостол Яків, перший єрусалимський патріярх. Жив більше з милостині і любив напитися, заходив навіть до готелів і там, як мав гроші, то платив знакомим пиво чи горівку, а коли немав, то просив, щоби йому платили. Поступав так зі знакомими, котрих мав подостатком, бо кождий ним цікавився. Анґлійці на разі досить його поважали і кликали навіть до університету підчас іспитів і

там саджали на почесне місце, бо казали, що се "російський епископ". Коли він опростів, цілком не звертали на него уваги, а то часом і кпили собі з него, особливо від того часу, як побудував свою "катедру," бо "катедрою" він дав пізнати свій нерозум.

На Йордан року 1905 Серафим в товаристві Макарія, з коновкою в руках, в архієрейських ризах пішов святити вінніпеґський ратуш без попередного повідомлення урядників. На превелике здивованнє посадника Джана Арбутгнота, увійшли оба до його канцелярії зі співом на устах: "Днесь спасеннє міру бисть" і стали кропити його і всіх урядників. Посадник остовпів, бо се для него була новина, остерігав їх, але вони не розуміючи анґлійської мови, кропили дальше. Збіглися урядники з инших канцелярій і счинили сміх. Посадник покликав поліцію і переводчика. Коли ті прийшли, посадник запитав Серафима, яка ціль його появи. Сей відповів: "Як, ти не хочеш бути православним?", вклонився йому і вийшов з Макарієм. В архієрейських ризах буві Макарій, а убиралися на дворі перед ратушом.

ПРОЩАЛЬНИЙ ВЕЧЕР СЕРАФИМА

Згодом, опущений всіма і знеможений, Серафим вибрався зимою року 1908 до Росії, де як кажуть, займався спродажею підроблених карт їзди на зелізницю в Петрограді. Ходили слухи, що засуджено його за се на кілька місяців тюрми, де й помер. Парцеля, де стояла катедра була недоплачена, властитель забрав її собі назад, а "катедру" по части розтягнули бідні люде на паливо, а почасти вивезено до Червоної ріки "Ред Риверу".

На відході був Серафим в архимандрита Арсенія у Вінніпеґу, хоч з ним передше жив досить ворожо і подарував йому священичі убори, дзвін та ще дещо. Сей радив йому не їхати до Росії, бо за клопоти в Канаді, які він наробив в православній церкві, чекає його кара. Серафим відповів: "Ні таки поїду, не забувайте, що часи зміняються, а з ними і люде. Мені ніхто нічого злого не скаже, бо я мав на думці благородну ціль, тільки, що не удалася".

Осенню року 1907 Серафим зробив Макарія епископом і вислав на місію в провінцію Саскачеван і Алберту і наказав, шоби він за свячення діякона брав не менше як 25 долярів, за священика 100 долярів, а за епископа 250 долярів, бо йому конче треба грошей на подорож до Росії, а за сю фатиґу передасть йому свою повновласть на Канаду.

Макарій пустився на місію і з дороги писав Серафимови, що богато насвятив ріжного клиру і заробив досить добре. Тимчасом ніхто його нігде не приняв і нікого він тим разом не висвятив, бо всім він і Серафим були відомі як божевільні. Розказував Іван Катан в Андрю, в Алберті, що Макарій тоі осени правив в його хаті вечірню, а що Катанові хлопці не хотіли йому служити як діякони, то він в фелоні і епітрахіли за ними гнався помежи стирти, а пси позривалися з ланців і мало що не роздерли Макарія. Катан оборонив його від псів, а за непослух дітей Макарій порядно вилаяв Катана і його жінку, але як подобрів, то казав, що зробить Катана священиком, але сей читати не знав, отже не приняв предложення. Ту вечірню Макарій не докінчував.

Коли Макарій вернув з місії, Серафим з сеї нагоди справив вечеру, на котру покликав свого священика Михаїла Качковського, Макарія і архимандрита Мужова. Мав бочку пива та деяку скромну закуску.

В присутности гостей, Серафим зажадав від Макарія звіту з діяльности і грошей. Макарій рішучо відповів, що місія не удалася, а коли Серафим показав йому його письма, в котрих він подав свою діяльність і зарібки, Макарій бив поклони і клявся, що то не були його письма, хоч то були його письма, його рукою писані.

Серафим стревожився і наступила хвилева павза, потім сказав лагідно: "Ну, как нет денеґ, так, нет".

Пили дальше. Потім Серафим виняв з куфра виготовану грамоту, в якій імя кандидата було пропущене, прищіпив шпилькою до стіни і сказав: "Хто дасть мені на подорож 150 долярів, тому дам своє право на Канаду і мій авторітет, до-

пишу на дипльомі його імя — і справа готова". Ніхто з гостей не мав сеї суми і Серафим спускав по троха ціну і зійшов на 25 долярів. Тай й сеї суми ніхто не міг зложити.

Пир ішов своїм звичаєм. Говорились тоасти, добрі желання, довгі спомини. Серафим на хвилинку десь вийшов, а коли вернув, грамоти на стіні вже не було. Всіх питав, де вона ділась, всіх обшукував, а грамоти таки не міг знайти. Гості стояли на тім, що Серафим ніякої дипльоми того вечера не показував. Се Серафима злостило і він вигнав всіх на двір.

Звідки Серафим мав гроші на подорож, ніхто на певно не знає, але здогадуються, що він мав гроші на подорож ще з тих часів, коли його уважали дійсно за епископа та що ті гроші передержував йому якийсь жид і він на другий день через Монтреаль виїхав до Росії.

ОСТАНКИ СЕРАФИМЩИНИ

По виїзді Серафима до Росії, Сильвестер Мужов, Серафимів архимандрит перестав бавитися в священика, а занявся продажею англійських дневників на вулицях Вінніпеґу. Часто заходив до видніїших Українців і з приємностию розказував про минуле з часів Серафима, якого дуже обожав. Любив часто заходити в диспуту про католицьку, православну і протестантську церков, але дуже обережно, причім доволі горячо критикував Святійший Синод, за те, що він мало дбав про церков, а всю свою працю звертав на політику російської держави, що він запримітив, будучи іще на Великій Україні. Мужов був радикальних поглядів, склінний до того, щоби священика і епископа вибирав нарід, так як він се бачив у Вірменії, як також, що епископ та священики не потребують мати високого образовання.

Коли Мужов перестав попувати, то Николай Рожко, Димян Вітюк і інші дальше попували. Рожко попував в Ґонорі, в Манітобі, коло Вінніпеґу і мав там понад сто двайцять буковинських родин з Кіцманеччнини. Ту кольонію орґанізував Іван Бодруґ, але Рожко мав там богато знакомих ще зі Старого Краю, отже він випер Бодруґа. На сій кольонії був він більше як 10 років. Презвитеріянська місія кількома наворотами

підпомагала його грішми, то не давала підмоги, залежало від того як Рожко орієнтувався. Був се чудак, а не священик. Раз правив у фелоні, то знова без фелона; раз учив, що треба рукою хреститися, то знова, що не треба. Всі дивувалися як такий простий мужик може так громадою крутити і так довго бути в неї за священика. Платню брав яку давали: 10—15 долярів в місяць. Скінчилося тим, що його вірні стали байдужніти і відпадати від православія і коли число зійшло до вісім родин, тоді він забрався на свою фарму в Стюартбурн, де жила його жінка і діти. На запит, де він учився на священика, відповідав, що ходив до ґімназії як був при війську і вже там був капралем. В році 1925 він помер в домі божевільних в Селкірку, в Манітобі.

Димян Вітюк попує і до нині коло почти Завале, в Алберті, але парохія його не має більше як десять родин, а заразом і фармує. Найбільше піддержує його в сій місцевости його зять, Василь Федун, чоловік досить меткий і впливовий на ту кольонію, бувший посол до албертійського парляменту з рамени фармерської партії, а по віроісповіданню виразний протестант, презвитеріянин, фармер по фаху. Вітюк править богослуженнє у фелоні і без фелона, але проповідує в тоні протестантськім, невибагливий фармер старої дати, але через се, що він незалежний, подобається своїм вірним, які не здають собі справи, як далеко можуть поступити з такою церквою, та як їх сусіди дивляться на них. Таке місіонарованнє і така парохія — капарство, бо ані піднесення духа в ній, ані поваги, ані ніякої будучности. От так собі, іграшка або кпини з віри і орґанізації, однак до якогось часу істнує, як церква.

Місіонарує ще також Іван Дрогомирецький в околиці Плейзент Гому, в Манітобі і має там дещо людей за собою. Воробко, Дмитро Сідор і богато інших довго ще трималися місіонарования після того, коли уже нестало Серафима, як православні незалежні місіонарі. Одні з них померли, другі ще жиють, оставили місіонарство і жиють з чого хто може. Вони є дальше переконані, що їх сторона під кождим зглядом мала всі права істновання, як з боку доґматичного, так і канонічного та практичного, але орґанізація неудалася че-

рез те, що Бодруґ з іншими священиками, котрих святив Серафим перейшла до анґлійських пресвитеріян. Таких священиків було около 30. Не робили вони жадної конференції ані інших заходів, щоби задержати свою орґанізацію, ані не писали нічого в тім напрямі, бо жаден з них не знав на стільки писати. Все що вони проявляли, то тільки се, що бажали бути священиками і сильно заздростили греко-католицьким і православним священикам і сильно ненавиділи їх.

АРХИПАТРІЯРХ

Після того як митрополит Серафим оставив Канаду в році 1908, Макарій Марченко, Серафимів співробітник, заняв неправно його місце і проголосив себе архипатріярхом. Він висвячував священиків та діяконів мимо сего, що не мав ніякої церкви ані орґанізації. О скільки удалося розвідати, то він висвятив Димяна Ліщишиного, Івана Гаврилюка і Теодора Рипня. Але архипатріярших попів та діяконів було значно більше, тільки ніхто за сим не слідив, щоби їх почислити. Від самого архипатріярхи не можна було також довідатися, бо він своїх попів не записував до книжки і взагалі не провадив ніяких звітів зі своєї діяльности і через те говорив ріжно. Раз казав, що має їх у троє тільки; казав також, що має епископів та митрополитів, однак про таких ніхто нічого не знав, чи де вони були.

Архипатріярші священики були цілком звичайні люде, що займалися простою роботою на фармах, зелізничих дорогах та лісах. Їх нігде не хотіли приймати за душпастирів, бо архипатріярх не мав поваги, а вони образовання; дехто з них мав по кілька родин, що складалися з кумів, сватів та інших свояків. Се не була уформлена орґанізація, тільки приватна та переходова. Чоловік, що належав до греко-католицької або православної громади, а не хотів платити своєї вкладки, а через се священик відмовився його обслугувати, або заходили якісь інші причини, удавався до архипатріяршого священика, а сей радо виконував роботу. Деколи архипатріярші священики забігали на таку кольонію, де не доїздив греко-католицький або православний священик і там кілька разів від-

правив Службу Божу, похрестив діти, то що, та коли люде переконалися хто висвячував сего священика і побачили по нім, що він простак, зараз відмовляли йому місце у себе.

По таких пробах місіонаровання многі священики відреклися свого священства і з часом навіть стидалися того, чим вони перше були.

АРХИПАТРІЯРХ МАКАРІЙ У ВІННІПЕҐУ

Був се час священичого волокитства по Канаді, а тревав він десь від 1906 до 1915 року, аж доки не зник цілком з овиду українського церковного життя. В той час богато Укра-

їнців були тої думки, що душпастиром може бути хто небудь і висвячувати священика може також хто небудь. Так думали часом і свідоміші Українці, але думки в них скоро змінилися в наслідок сего дехто з них цілком відпав від церкви через компромітацію.

Макарій все кликав себе архипатріярхом і твердив, що на се високе становиско покликав його Бог, а потвердили чотири православні патріярхи: єрусалимський, константинопольський, антиохійський і александрійський. Він все ходив опущений, виглядав на волокиту, а жив з милостині. Дім мав свій під числом 698 вулиці Маґнуса, у Вінніпеґу, який складався з трох малих кімнат, повний всякого нехарства. Ті, що знали його блище, казали, що він мав більше реальностей. В домі мав малу пресу і троха черенок, на якій друкував відозви, летючки та посланія, але без дат і відповідного змісту. Архипатріярх все був чимсь занятий, як не писаннєм посланій, то відвідуваннєм українських родин. Читав взагалі мало. В році 1912 випустив в обіг свої банкноти на суму 144.000 карбованців кождий, з помішаною датою і ніхто не знав для якої цілі. В році 1922 наймався до замітання вінніпеґських вулиць та робив в Сіпіярській компанії на подвірю, де направляють залізничі тягарові вози; запрятував за майстрами тріски, то що, але не довго. Мав також свою печатку і видавав антиміси своїм священикам, а що не мав св. мощей, то зашивав в антиміс єрусалимську глину. Антимінс, се чотирокутна хустка, одну стопу широка, а одну і пів стопи довга, без якої не вільно священикови правити Служби Божої. Він є неначе символом власти від епископа. На нім є відбитка здіймання Спасителя з хреста, зі зашитими мощами святого, але, що архипатріярх мощів святого не міг мати, тому в декотрі зашивав єрусалимську глину, а декотрі були без сего.

Читач може прийме се явище за дивогляд, або за байку, однак се так було, що виступав в Канаді "архипатріярх", що святив в Канаді священиків і міг найти людей, що його брали поважно, брали в него шлюби, хрестили в него діти та слухали його богослужень.

Архипатріярх Макарій відомий цілій канадийській Україні і не було такого місця в Канаді де жиють Українці, щоби архипатріярх там не був, або щоби його хтось там не знав особисто та не чув про него.

На початку архипатріярх мав гуртки людей, що його уважали за дійсного патріярха або епископа. Був се прояв релігійної недбалости українських мас на ту пору, що вражапло прикро Анґлійців.

БАНКНОТ АРХИПАТРІЯРХА МАКАРІЯ

1. На горі власноручно написано: Архипатріяр Макарій. — 2. ряд: Государственний Кредитовнй банкнот. — 3. ряд: 141000 карбованців. 4 три рядки: Государственний Кредитовий банк розмінеть на золото монету із ограниченої суми 1 1-13 держить 17-424 чистого золота — 5 ряд· Свята, святійшая біблія. — 6. ряд. Архицерков. — 7. ряд· Славянських українських......... — 8. ряд: Благословить всі держави до єдности під власть Архитетьмана, Архипосланника Славянства Макарія. — 9. ряд: Від сотворення 1917 світа Кир Архимакарія. — 10. ряд 2 33-1222, 1912—1915. — 11. На лівій стороні наліплений двоголовий орел, а під ним надруковано: "К Народу і Войськам". В чотирох місцях цифрами 1000 рублів.

Хто був архипатріярх з боку інтелектуального? Погляди були поділені. Одні уважали, що він мав легку недоумність, був маняком, інші сему перечили. Він був спокійної вдачі й страшний скупар. Богослуженнє знав майже на память, але коли служив з книжки, то робив богато блудів, а хто звертав йому на се увагу, він зараз сердився. З усіма заходив в бесіду,

переважно про православну церков, якої уважав себе не патріярхом але архипатріярхом. Все екскомуніковував: Папу Римського і російський Синод і когонебудь зі знакомих людей заохочував, щоби принимав від него свячення на священика або епископа. Священики ним свячені його над собою не признавали і встидалися ним. З початку мав навіть від зелізничих компаній безплатні карти їзди, бо її зелізничі компанії уважали його за дійсного организатора і репрезентанта православної церкви. Між роками 1903 а 1910 архипатріярх дійсно сповняв священичі роботи: хрестив, хоронив померших та давав шлюби, розуміється принагідно, бо сталої парохії не мав, а повага його упала тому, що поводився дивачно. Він ще жиє

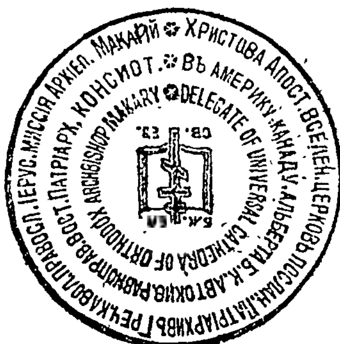

ПЕЧАТКА АРХИПАТРІЯРХА МАКАРІЯ

у Вінніпеґу, однак не має ніякоя вартости в церковнім значінню і уходить для всіх за коміка і жебручого діда і дальше твердить вперто, що він архипатріярх.

Росказують, що в тих часах, коли Макарій удавав дійсного священика, правив одного разу в місцевости Ґудів, в Саскачевані Службу Божу з Серафимовим священиком Николаєм Зайцевим. По скінченню проскомидії, коли Зайцев вийшов на церков кадити перед Службою Божою, архипатріярх тихцем випив вино з чаші і накрив її покривальцем. По Великім Вході не було чим причащати людей і з сего при вівтарі зайшла суперечка між ним а Зайцевим. Архипатріярх кля-

кав і бив поклони, що він вина з чаші не випив, однак притиснений Зайцевим, викрикнув: "Я голоден, доки мав чекати"! Було і більше подібних приключок. Проповідував дуже не практично, як звичайно простий чоловік і все натискав на те, що Матір Божа пряла куделю. А підписувався не лише "Архипатріярх", але також: "Архипапа", "Архицар", "Архигетьман" і "Архикнязь", що означало: надпатріярх, над папа, над-цар, над-гетьман і над-архикнязь.

РОЗКОЛ МІЖ СЕРАФИМЦЯМИ

Коли Іван Бодруґ зірвав з Серафимом і перейшов під зверхність презвитеріянської місії, кажуть ті, що стояли близше сего руху, що він не думав переводити на протестантизм свою церков. Його пляни були такі, щоб бути з Анґлійцями у звязку так довго, доки фармері не доробляться, щоби могли самі удержувати своїх проповідників. Тоді найдеться спосіб піддержати грошево проповідників і зірвати з Анґлійцями. Бодруґ говорив про свої пляни довірочним людям і се донеслося до тих протестантських кругів, котрі піддержували грішми сей рух і вони шукали способу як позбутися Бодруґа, щоби орґанізацію задержати при собі у протестантизмі. В році 1906 покликали вони з Пітсбурга, в Пенсельвенії, в Злуч. Державах, Жигмонта Бичинського, котрий студіював там протестантську теольоґію, до Вінніпеґу, дали йому стипендію і він дальше в Манітобській Колеґії студіював протестантське богословіє, а при тім слідив пильно за Бодруґом, що він робить та куда направляє струю своєї орґанізації. В якпий спосіб довідалися про Бичинського анґлійські протестантські круги у Вінніпеґу і чому мали до него довіре, ніхто про се не знав, але фактом є, що Бичинський був за тим, щоби як найскорше зреформувати сю орґанізацію і зробити її чисто протестантською. Ходили навіть такі слухи, що Бичинський докоряв покровителям сеї орґанізації, як вони можуть фінансувати сю орґанізацію, коли вона носить характер чисто православнии і греко-католицький. Впрочім на се вони й покликали його і він очевидно старався виповнити свою задачу, отже давав їм потрібні вказівки, як церков реформу-

вати, та як обмежити Бодруґа в його впливах на орґанізацію. Сам Бичинський, чоловік досить умний і хитрий, з Бережанщини, з Галичини, мав ґімназіяльне образованнє і він розглядався всюди і чекав нагоди як здійснити свої пляни і повести орґанізацію на протестантські шляхи.

Причина найшлася. Між Бодруґом і Николаєм Зайцевим зайшли якісь поважні непорозуміння. До того за якісь промахи в проповідництві, чи за щось інше, Бодруґ постарався, що Анґлійці відправили від проповідництва Онуфрія Харамбуру і Юлія Ситника. Бичинський приєднав сих людей до себе і з ними станув проти Бодруґа, нагадуючи йому те, що він не позволив йому в пресвитерській церкві, званій "Бодруґовій", яка вже була на розі улиць Прічарда і Мекґреґора, одної неділі говорити проповідь в рясі тому, що Бичинський не був ординований.

На 25. грудня 1907 року, Бодруґ скликав зїзд представників своєї орґанізації до салі в Манітобській Колеґії і тут наступив формальний розклад між Серафимцями. Проти Бодруґа виступив вперто Зайцев, підпертий Бичинським, Харамбурою і Ситником, а Анґлійці бачучи розкол, скористали з него в той спосіб, що відобрали Бодруґові власть модератора т. є власть провадити українських пресвитеріянських проповідників і заняли провідництво самі. До сего часу український презвитеріянізм був безпосередно окремим тілом у сфері презвитеріянської орґанізації, а від тепер перестав ним бути і злився в одно тіло з анґлійською орґанізацією, а тимсамим перестав бути тим, чим він був, т. є независимою буцім церквою. Бичинський виступив на зїзді в сих переговорах як переводчик, щоби Українці могли виявляти свої бажання, та щоби Анґлійці могли їм відповідати. Він вихіснував сю задачу на свою користь, бо став близше Анґлійців, а в некористь Бодруґа, який мав свої пляни. Бодруґ, предвиджуючи се, піддав думку своїм однодумцям, щоби Бичинського не допустили до нарад з правом голосу, бо він ще студент, але Анґлійці знаючи, що сим Бодруґ думав боронитися перед Бичинським, сказали противно, і Бичинський був допущений до нарад з правом рішаючого голосу.

Анґлійці зарядили від тепер, щоби українські проповідники в простій лінії зносилися з ними і сим формально знесено посередництво між ними а українськими проповідниками, яке доси виконував Бодруґ. Реформація "Незалежної Православної Церкви" стала кождому ясна.

Бодруґ, бачучи на зізді, що Анґлійці стоять по стороні Бичинського і Зайцева зарядив своїм прирхильникам удатися до своеі церкви св. Духа, що находилася на розі улиць Прічарда і Мекґреґора і тут докінчив наради; але ті наради в очах Анґлійців не мали жадної вартости; Анґлійці платили проповідникам то й по їх стороні була перевага цілої справи. Бичинський побідив, хоч за Бодруґом було більше проповідників.

В сей час в Канаді за сим Серафимським рухом, як його тоді звали, стояло около шістьдесять тисяч прихильників, але від сего зїзду став він сильно слабнути, бо чим раз більше виходило на яв, що протестанти стараються сю церков спротестанчити, а за сим винародовити Українців. Так пояснювали всюди реформу сеї церкви.

Зараз по сім, коли Зайцев з Бичинським віднесли побіду над Бодруґом, Бодруґ зі своїми сторонниками відбув тайну нараду, де упляновано удатися до митрополита Платона до Ню Йорку і предложити йому, щоби їх приняв з громадами під свою духовну власть; проповідників було около двайцять і вони на подорож Бодруґови до Платона зложили по пятьнайцять долярів.

Між сими, що стояли з Бодруґом був Дмитро Ярема, Андрій Вільчинський, Іван Данильчук, Михайло і Олексій Бачинський, Николай Сікорський, Гаврило Тимчук і інші. В лютім, 1908 року, Бодруґ в товаристві православного священика Ярослава Січинського явився у Платона і предложив йому свої бажання: Платон сказав так: "Прийму вас, але перед тим мусите публично відкликати свою роботу і через якийсь час побути в цивільнім стані". На тім розмова скінчилася.

Бодруґ приїхав до Вінніпеґу з нічим, однак скликав прихильників і розказав їм те, що говорив йому Платон, та вони

подумали: "Добре, відкличемо публично свою роботу і її підчеркнемо як сектанську тай через якийсь час будемо в цивільнім стані, а як Платон нас тоді не прийме, або за той час громади вернуться одні до греко-католицької, а другі до православної місії, що ми тоді зробимо?" І остались кождий на своїм місци, сильно знеохочені.

Ходили також і такі слухи, що Бодруґ перед Платоном цілком не говорив від рамени тих проповідників, котрі його вислали до него, тільки сам від себе; то знов, що Платон був би приняв їх, та неприняв тому, що Бодруґ явився у него, подаючи йому тільки руку, як собі рівному, а сей не то, що не хотів його приняти, але не хотів й говорити з ним.

Від сего часу проповідники чулися сильно прибиті духом, бо побачили, що попали в протестантський капкан і стали безрадні; а що декотрі втратили своє фармерство, або сталу роботу, мусіли вже хоч, не хоч підчинятися мовчки волі Анґлійців і аґітувати за чистим протестантизмом, та духово зближувати Українців до Анґлійців, боячись, щоби презвитеріяни не позбавили їх кусника хліба, хоч такі гроші, які Анґлійці їм платили, можна було денебудь заробити.

Перед тим Бодруґ торгувався з анґлійськими презвитеріянами, щоби вони давали українську школу тим, котрі держаться з ним, та від тепер про се не було вже й мови. Презвитеріяни розуміли, що вони побідили Бодруґа, та що нема небезпеки, що ся орґанізація від них відірветься, бо межи сею орґанізацією, а орґанізацією до якої бодруґівці давнійше належали, греко-католицькою і православною наступила певна відрубність. Проповідники пізнали свою неміч, мовчки сповняли службу, яку їм презвитеріяни диктували. Від сего часу вони старалися лише, щоби їх презвитеріянська консисторія визнала на рівні зі своїми пасторами та запевнила платню таку, яку дає своїм. По довгих короводах удалося їм сего діпняти, однак лише здібнійші, як Максим Березинський, Іван Ґлова, інші не мають ніякого запевнення.

Та Бодруґ на сім найбільше потерпів. Він бачив, що на него покровителі його орґанізації дивляться тепер не так

ласкаво як колись, шукав отже способу, як уступитися з перед їх очий. Будучи у Платона, він познакомився в місті Ню арку, недалеко Ню Йорку, в Злучених Державах з центром пресвитеріянської місії і небавом по сім, як вернув від Платона до Вінніпеґу, вибрався з родиною до Нюарку і там отворив українську презвитеріянську громаду, думаючи, що тамошні Анґлійці, котрі попирали той рух будуть для него лучшими як вінніпеґські. Та тут він також завівся. Вони на якійсь там нараді сказали йому у вічі, що "ґалішени за дурні, щоби могли бути презвитеріянами". Бодруґа се, як казав він Михайлови Бачинському, братови своеї жени, також презвитеріянському проповідникови, дуже обурило і він пімстився на них мовчанкою.

По двох роках вінніпеґські анґлійські презвитеріяни покликали Бодруґа назад до Вінніпеґу, та він уже був зломаний і пересвідчений, що на чиїм кони їдеш, тому треба пісню співати, та що незалежність під покровом анґлійських презвитеріян є тільки утопія не лише в Канаді, але також в Америці. Близько Анґлійців у Вінніпеґу стояв уже Бичинський, а Бодруґа уважали тепер за звичайного проповідника. Все, що Бодруґ тепер для української презвитеріянської оранізації зробив, то се, що перемовив від баптистів Максима Березинського, котрий на разі, як приїхав до Канади в 1906 році, був українським, презвитеріянським проповідником, котрого Бодруґ святив, а котрий відтак як Бодруґ перенісся до Ню арку, дав себе охрестити баптистському проповідникови Николаеви Кравецькому в ріці Ред у Вінніпеґу, коло Луйсового моста, і був проповідником баптистським. Перемовив Бодруґ також і Івана Данильчука до презвитеріянської орґанізації, давного свого колеґу, котрий був свячений Серафимом і був презвитеріянським проповідником, а в часі як Бодруґ перенісся до Нюарку, він перейшов до російського православія і там готувався на православного священика. Обох сих людей на просьбу Бодруґа анґлійські презвитеріяни приняли назад до української презвитеріянської місії і вислали між Українців, Данильчука до Іннісфрі, в Алберті, а Березинського до Форт Вілліяму, в Онтеріо.

В році 1916 Бодруґ оставив протестантське проповідництво і займався продажию корабельних карт в Монтреалі, куди з Вінніпеґу переселився з родиною і лише деколи проповідував на зібраннях гуртка українських презвитеріян в Монтреалі, як звичайний чоловік. В 1920 році втягнений в судовий процес через свого спільника, Гендерсона, за спродаваннє корабельних карт, чи за якісь особисті рахунки, фінансово був поважно зруйнований, не виступав більше на арену публичного життя як давнійше, але ним все були заінтересовані анґлійські презвитеріяни, як також передові канадийські Українці, не так ізза його заложення українського протестантизму між ними, бо воно внесло роздор в українські маси і сотворило непотрібну партійність, а задля енерґії і здібности сего чоловіка. Були чутки, що він в році 1926 робив на винаймленій фармі коло Торонта, в Онтеріо.

ЕПИСКОП МИХАЙЛО КАЧКОВСЬКИЙ

Зимою, року 1908, коли були певні вісти, що митрополит Серафим уже в Росії, серафимський священик Михайло Качковський дописав своє імя на тім документі з котрого зроблено "жарти" на пращальнім вечері Серафима, і оголосив себе епископом всеї Канади, та став і собі святити попів. Відомо є, що він висвятив Кирила Білича, якогось Амбросія, Маковського і Ситковського, котрі ходили в реверендах через пару років і мали по кілька родин, що їх обслугували. Були се звичайні неосвічені люде, без найменшого знання або попівської практики, чи якогось іншого хисту, яким забаглось попівства. Кирило Білич оперував в околиці Чатфільду, в Манітобі, де мав каменисту фарму, на якій ані він, ані ніхто інший не в силі був доробитися. Про Матковського і Ситковського не можна було точно довідатися де саме вони оперували, бо за сею клясою попів ніхто не слідив, щоби докладно знати їх місце ділання. Амбросій мав оперувати в околиці Ґонору, недалеко Вінніпеґу і деколи хрестив і хоронив дітей, святив паски, тощо Буковинцям з Кіцманеччини. Про Матковського і Ситковського знано тільки се, що вони були свячені в церкві св. апостола Петра і Павла в Сонвілі, в Манітобі, недалеко Ґле

целі і були тут на місії через два тижні з епископом Качковським. Року 1926 розказував Івань Суль, місцевий фармер, що на Качковськім спостережено дуже брудну сорочку і звернено йому на се увагу, та він відповів: Не дивуйтеся, я постійно перебуваю на місії і через се не маю часу навіть перебратися в чисте шматє, бо жнива великі, а робітників мало, мусить бути пока так, як є". Попів Качковського було значно більше, але сей рух був незамітний і неінтересний через то, що таке вже робили в Канаді Серафим і Макарій. Білич побачивши, шо йому місія не ведеться, удався до англійських пресвитеріян, щоби ті дали йому фінансову підмогу, бо тоді він не працювавби на фармі, але міг би краще виступити і місія пішлаби ліпше, та ті відмовили, і він скинув реверенду. Через кілька років був цивільним і працював де міг. Потім за рекомендацією Гладика, російський епископ Александер, що наглядав над православною місією з Ню Йорку, приняв його до своєї місії через нове рукоположеннє і він місіонарував в околици Канори; в Саскачевані через пару років, потім в Арбаці та Сенди Лейку, в Манітобі. Парохії були однак дуже бідні і він в році 1926 покинув попівство і виїхав до Злучених Держав і десь там у фабриці бу за простого робітника.

А що сталося з Качковським? Як він був на місії в Сонвілі, Михайло Кравець мав свою фарму на продаж і Качковський казав, що у Вінніпеґу найде йому купця. По закінченню місії, Кравець поїхав до Вінніпеґу і заночував в домі під числом 255 Австина вулиці, там де перебував Качковський. То було з суботи на неділю. Рано епископ Качковський не йшов правити до церкви Службу Божу, а з комірниками, які жили в тім домі, поставив перед себе фляшку горівки, бохонець хліба, ковбасу і сів снідати. Кравець здивований запитав одного з комірників в другій кімнаті: "Ще се? Владика не ідуть нині до церкви правити службу?" "Який владика — відповів комірник. "А Качковський?" "Він не є жаден епископ, хиба ви його за такого маєте?" Качковський Кравцеви купця на фарму не найшов і більше не являвся до Сонвілю, бо знав, що Кравець роскаже там, який з него епископ.

Епископ Качковський походив з Галичини, з чесанівсь-

кого повіту і заки оголосив себе епископом, господарив на фармі в околици Сифтону, в Манітобі. Будучи епископом, він не мав своєї катедри, ані преси і здається нігде не робив більше місії крім Сонвілю. Першого року, як став епископом (1908), ходив на Йорданські свята з кропилом у Вінніпеґу і святив хати, та деколи даром правив Службу Божу у тих людей, котрі його добре не знали. Качковський був кремезної будови, високий, чорнявий, з западистими щоками, звичайний робітник, без найменшого образовання, хисту і практики, простаковатий, числив около 50 років. Він не був амбітний ані варіят, однак годі зміркувати, що заставило його бути "епископом". Він ніяких відозв ані посланій не видавав, бо не умів на стільки писати.

В околиці Ґленелі, в Манітобі недалеко від Сонвілю, ходила чутка, що Качковський не міг дати собі ніякої ради. Скомпромітований невдачею орґанізації в році 1910 положився під колеса потягу і так погиб.

Про стан орґанізації Качковського більше нічого не було відомо, а ся церков на Сонвілі, в котрій Качковський мав свою місію з 35 галицьких родин упала до 5 родин, котрих в році 1926 обслугував російський священик, Михайло Данильчук зі Сифтону, Манітоба, а останні в році 1910 через дорогу від сеї церкви побудували другу церков, лучшу від сеї, і підчинилися під власть українськоЇ греко-католицької орґанізаціЇ, бо оставших пять родин не хотіли вернутися назад до греко-католицької церкви, до якої належали в Галичині. Сих пять родин держать церковний будинок під замком "греко-незалежної православної церкви", котру орґанізував Іван Бодруґ зі своїми місіонарами. В Сонвілі греко-католики уважають себе Українцями, а православні уважають себе русскими. Кольонія ся дуже бідна і кождого року українські поселенці зменшаються, виЇзджають в другі околиці, де ліпші землі, або до міста, покидаючи фарми земельній компаніЇ, яка сі фарми забрала за довги, і заселяє італійськими поселенцями.

ЧАСОПИСИ

Року 1903 появився часопис "Канадийський Фармер" у Вінніпеґу, в Манітобі. На разі виходив лише на чотири сторони, однак від року 1907 виходив вже на 16 сторін, величини 13 X 20 цалів друку. Є він найстаршим часописом в Канаді, а заложила його анґлійська ліберальна партія нарочно для Українців. Цілию часопису було нести між Українців лібералізм, щоби вони підчас виборів своїми голосами попирали ліберальних кандидатів. Поза сим часопис займався просвітними та економічними справами. На оці мав він також греко- католицьку та російську православну орґанізацію — і щоби їх ослабити часто поміщував статті проти сих церков. Се залежало богато від самоволі редакторів, і їх не зорієнтованих поглядів на церков, які в упадку церкви виділи "народню свідомість". Коли появився серафимський а потім презвитеріянський рух, часопис віднісся до них досить прихильно, не оглядаючись на те, які наслідки будуть з тих рухів. Серафимо-презвитеріянських проповідників титулував "отцями" і "священиками" мимо сего, що протестантизм сих титулів не признає. Робилось се для того, щоби спопуляризувати сектантство між Українцями і тим ослабити вплив греко-католицької і православної церкви.

Впрочім, се було в безпосереднім інтересі анґлійських лібералів, тих, що їх був часопис, щоби розбити старі церкви, а будувати таку церков, яка більше відповідалаби їх інтересам. Поза сим на видавців часопису мали вплив анґлійські презвитеріяни, так, що часопис більше був по стороні сектантів, як греко-католицької або православної церкви. Католицькі і православні статті часопис містив дуже зрідка, аж тоді, коли на се заходила конечність. До того причинилося се, що українсько презвитеріянських проповідників було у троє більше як греко-католицьких і православних священиків — і вони впливали на часопис та надсилали свої статті проти обох старих церков. Поміщювались також проти-церковні статті, або такі, що підривали повагу церкви. Часопис поміщував всілякі голоси і рахував на те, щоби мати всюди

симпатиків і ліберальних апостолів. Карність, дисципліну, повагу і вихованнє українського народу, часопис мав на другім пляні. Писалось за церков і проти церкви, за священиками і проти священиків. Проти української католицької церкви писалось тому, що вона католицька, а проти православної тому, що вона православна. В старих церковних орґанізаціях добачував часопис всюди нелад і пережитки, а все добре і поважне бачив в протестантських та радикальних напрямках. Часопис думав, що він доперва творить історію і закладає сильні фундаменти науки, економії, моралі, етики. Редакторами "Канадийського Фармера" були: Іван Неґрич, Осип Меґас, Зиґмунт Бичинський, Аполінарій Новак, Онуфрей Гикавий і інші.

Говорено, що року 1914 "Канадийського Фармера" купив від анґлійських лібералів Франко Доячек, Чех по народности, а баптист по віроісповіданню. Офіціяльні звіти з року 1926 показують, що властителями часопису являються: Розалія Доячек, Франко Доячек, Іван Стуровський, Александер Салак і Гарст Ґрін. Сі люде становлять спілку під назвою "Народна Преса", яка власне видає "Канадийського Фармера". Десь від року 1916 чи пізнійше часопис не так щиро попирав протестантські рухи між Українцями, за то від року 1918 до року 1925 попирав новосектантський свистунівський рух, опісля зачав держатися осторонь від релігійних суперечок.

Властителі "Народної Преси" не є українського походження, одначе добирають на редакторів Українців. Крім "Канадийського Фармера" вони видають також для Поляків польський часопис "Час" та для Німців "Західний Фармер". Всі три часописи виходять у Вінніпеґу оден раз в тиждень.

"РАНОК"

Два роки пізнійше по заложенню "Канадийського Фармера", т. є в році 1905 став виходити у Вінніпеґу часопис "Ранок", один раз в тиждень на 8 сторін друку, через 12 X 18 цалів. Його редакторами були: Іван Бодруґ, Володимир Пиндиковський, Іван Ґлова, Др. Олександер Сушко, Зиґмонт Би-

линський і інші. Був се орґан української презвитеріянської орґанізації, по якім анґ. презвитеріянська орґанізація платила розходи. Завданнем часопису було ширити анґлійський пресвитеріянізм між Українцями і відтягати їх від тої віри, яку вони занесли зі Старого Краю, т. є від віри греко-католицької і православної. Часопис містив часто напади на греко-католицьку та православну церков, на їх священство, та на церковні обряди. Церковні обряди він називав пережитками, а свій сухий презвитеріянізм хвалив як міг. Таксамо часопис виступав проти того, щоби греко-католики не записували церкви і цвинтарі на греко-католицький чартер і все бачив в сім свою користь. Коли де в греко-католиків або православних заходили які непорозуміння в парохіях "Ранок" описував се широко, додавав свої закраски і старався туда підсувати своїх проповідників. Часопис сей виходить і доси у Вінніпеґу, з тою лише ріжницею, що від 1920 року перемінив назву на "Канадийський Ранок".

Редакторами "Ранка" все були Українці, але зміст важних статей переводили на аґлійську мову, бо сего вимагали покровителі. Часопис не був надто популярний, але надто зачіпний і на найменшу статтю в інших українських часописах, що не була по його душі розписувався широко і на свій лад толкував. Українські презвитеріянські проповідники всюди старалися розповсюднити "Ранок", та мимо їх енерґічних заходів часопис не мав богато читачів ані передплатників. Крім презвитеріянської української орґанізації часопис обслугував також інші українські секти: баптистів, методистів і суботників. Поміщував також радо статті від греко-католиків на православних і православних на греко-католиків. Такі статті надсилали такі греко-католики і такі православні, які одною ногою находилися у протестантизмі, або збайдужнілі.

"ЧЕРВОНИЙ ПРАПОР"

В році 1906 заложено у Вінніпеґу часопис, що називалася "Червоний Прапор", який в році 1910 змінив свою назвун на "Робочий Народ", а в році 1918 переіменовано його на "Українські Робітничі Вісти", що виходять у Вінніпеґу і до ни-

ні. Завданнєм сего часопису було нищити всяку церков і віру в Бога, длятого поміщував часто статті безбожного напрямку, "доказуючи", що чоловік походить з малпи і таке інше. Був се на разі орган соціялістичної партії, а організував його Василь Головацький, Павло Крат-Терненко, Андрій Сліпченко і інші. Перших два були його редакторами, відтак редактором був Мирослав Стечишин і інші. Після 1918 року, коли його переіменовано на "Українські Робітничі Вісти", часопис прибрав большевицький характер, а редактором його став комітет співредакторів. Можна було видіти, як слово "Бог" часопис поміщував малою буквою. В році 1926 виходив він три рази на тиждень на 4 стороні 18 X 22 цалів друку.

Через те, що "Українські Робітничі Вісти" писали богато про Росію, що там Українцям нема "скорби ані печали", Українці, що не належали до большевизму казали, що се російський часопис. А коли на початку 1927 року писали про китайські справи і вихвалювали Китайців під небеса за те, що нападають в Китаю на білу расу, казали, що се китайський часопис.

"УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС"

Крім висше згаданих часописів в році 1909 почав виходити у Вінніпеґу часопис "Український Голос". Заложили його українські радикали з Тарасом Ферлеєм на чолі, який був досить добрим політиком і промовцем, симпатичної вдачі і добрий орґанізатор. В році 1914, Ферлей був послом до манітобського парляменту з околиці Ґімлі, в Манітобі, де переважаючо господарили на державних землях Українці. Про Ферлея говорили, що заки приїхав до Канади в році 1907, був в Злучених Державах на фармі Ганчаренка в Каліфорнії, суспендованого православного священика з Великої України і там ніби бавився в комуну. Прийшовши до Канади, покинув комуну, однак носив ще якийсь час на сурдуті ґузик з портретом Бакуніна, найбільшого російського революціонера.

Довголітним редактором "Українського Голосу" був Василь Кудрик, від року 1909 до року 1923 з малими перервами, а від року 1923 до нині редактором є Мирослав Стечишин, колишній редактор "Робочого Народа". Відносно до церкви

Кудрик писав: "церквою нехай попи клопочуться" і поміщував часто проти церковні статті. Але не можна казати, що "Український Голос" був проти церкви і проти Бога. Сказати лише можна, що він був за церквою і проти церкви, за Богом і проти Бога. Був за священиками і проти священиків; був за лібералами і проти лібералів; був за консерватами і проти консерватів; був за капіталістами і проти капіталістів. Виразного становища він не мав, а все хилився туди, де уважав, що йому лучше виходить. А поступав тому так, бо не мав ґрунту на істнованнє і все шукав доріг і членів між українськими гуртками і находив їх в тих особах, які не мали сталих засад, виразних поглядів і передуманих всесторонних думок на дотичну справу. "Укр. Голос" був українським часописом, але ніколи не виступав з новими заповідями дотично визволення України. Ґрунт його був: Українців є 40 міліонів, з осібною від Москалів і Поляків культурою і мовою і лише коло сего крутилися його думки. Страшенно був амбітним і все думав об тім, що лише він заступає справи Українців і що провід і монополь український належиться тільки йому. зосібна ненавидів греко-католицизм і російське православіє і все думав про основу якоїсь нової церкви з іншими правами і правдами віри, як їх мали для себе протестантські секти: — презвитеріянська, методистська, баптистська і суботнича, що творилися між греко-католиками і православними.

"Український Голос" виходить один раз в тиждень на 8 сторін друку, величини 15 X 21 цалів.

Всі чотири часописи: "Канадийський Фармер", "Ранок", а пізнійше "Канадийський Ранок", "Червоний Прапор, а пізнійше "Робочий Народ", а ще пізнійше "Українські Робітничі Вісти", та "Укранїський Голос", часто полємізували між собою і нападали на себе. Се втягало в колізію редакторів і вони через се спречалися між собою. Нераз викидали собі у вічі всякі неприємности і хвалили свою партію, яку заступали, через що нераз переборщували. Се подобалося многим їх читачам, які також присилали подібні статті проти своїх противників, політичних партій або церковних

організацій. Письменником уважався той, який найбільше кричав і лаяв.

Не було такого, хтоби безсторонно впливав на часописи, поєднав і довів до того, щоби тактично поступали в напрямі виховавчім, моральнім, народнім і церковнім. Длятого повага часописів стояла доволі низько. Лучалося доволі випадків зіпсуття обичаїв та відбиття церкви. В році 1911, коли російський архиепископ Платон з Ню Йорку гостив у Вінніпеґу і переглядав сі часописи, сказав: "Ваші канадийські "русскі" часописи без тактики; вони псують, а не виховують нарід; вони подібні до смітника, в який господар змітає всяку нечистоту; вони являються динамітом, що розсадять народ".

Коли повага церкви була уже підірвана, тоді "Український Голос"в році 1918 на чолі з Василем Свистуном заснували осібну церков, яку від імени її заложителя стали звати свистунівською. Сим шляхом "Український Голос" став контролювати Українців в церкві і перемінився в церковний часопис, яким є й доси.

Проти творення протестантських сект між Українцями, виступав в роках 1905 і 1909 часопис "Канадийська Нива", котру видав російський архимандрит Арсеній Чеховцев, але через те, що писався етимольоґічним правописом в руссофільськім дусі, не мав впливу на український загал, а ще більше баламутив його. Вся преса разом провадила нарід до утрати віри і церковної ворожнечі. Нарід держався віри, яку приніс зі Старого Краю, власною природною силою з тою маленькою горсткою греко-католицьких священиків, яких було тоді 16 осіб. Православне духовенство, що числило 10—12 осіб піддержувало російський бік і через се не мало впливів на українське громадянство, та й воно було причиною церковних роздорів, бо не основувало свою діяльність лише на православних Буковинцях і Росіянах, але вело пропаґанду між українськими греко-католиками і забирало їх до своєї церкви. Через се була ворожнеча між українськими греко-католиками і змосквофільщеними православними Українцями,

яка загалом впливала погано на українську суспільність. Такий стан річей серед чужини в Канаді доводив Українців до того, що вони ослабали на всіх царинах життя.

ПЕРЕХІД ПРЕЗВИТЕРІЯНСЬКИХ ПРОПОВІДНИКІВ ДМИТРА ЯРЕМИ І ІВАНА ДАНИЛЬЧУКА НА ПРАВОСЛАВІЄ

Коли уже прийшло до того, що презвитеріяни постановили усунути грецькі обрядові форми і зробити церков чисто протестантською, а архиепископ Платон не хотів приняти проповідників до своєї церкви гуртом, тоді Дмитро Ярема і Іван Данильчук стали робити зворот до православія самі для себе. До греко-католицької орґанізації не удавалися, бо знали з гори, що їх там не приймуть.

Православним священиком у Вінніпеґу був тоді архимандрит Арсеній Чеховцев, отже вони удалися до него, аби сей постарався о їх принятте до православної місії. Робили се і інші українські презвитеріянські проповідники, та їх православна місія відкинула.

На розі улиць Прічарда і Мекґреґора, у Вінніпеґу стоїть церква, не знати в честь якого святого, бо ніко;и не обходить свого празника як звичайно віками практикують Українці, досить гарна, з дощок, з трираменним хрестом на копулі. Офіціяльна назва сеї церкви є: "Греко-незалежна православна" але люде назвали її "Бодруґова", тому, що Бодруґ орґанізував її, в ній проповідував Дмитро Ярема. Одної неділі, в жовтні 1908 року, коли до неї посходилися люде на богослуженне їх духовник Дмитро Ярема і Іван Данильчук, проповідник з Портедж ля Прері, що лежить недалеко Вінніпеґу, в Манітобі, звмість правити утренню, як звичайно, пояснили громаді, що вони не є жадними православними священиками, як себе доси титулували, тільки звичайними протестантськими проповідниками, бо Серафим, котрий їх висвятив не був леґальним епископом. Сказали також, що такими є й інші проповідники сеї орґанізації, а тимсамим і ціла їх орґанізація не є православною. Дальше сказали, що ся орґанізація не є незалежною, бо вона в дійсности залежить від анґлійських презвитеріян, котрі сю орґанізацію підпомагають грішми,

та надають тон її напрямкови; та що всі балакання і захвалювань сеї орґанізації, що неначе вона є незалежна, православна — се чистий обман. Сказали також, що справді наразі робились заходи зробити сю церков незалежною , православною, що Іван Бодруґ навіть думав бути епископом через Царгородсський патріярхат, але нічого з того не вийшло. Сі пояснсення обох проповідників були досить довгі і дуже у-

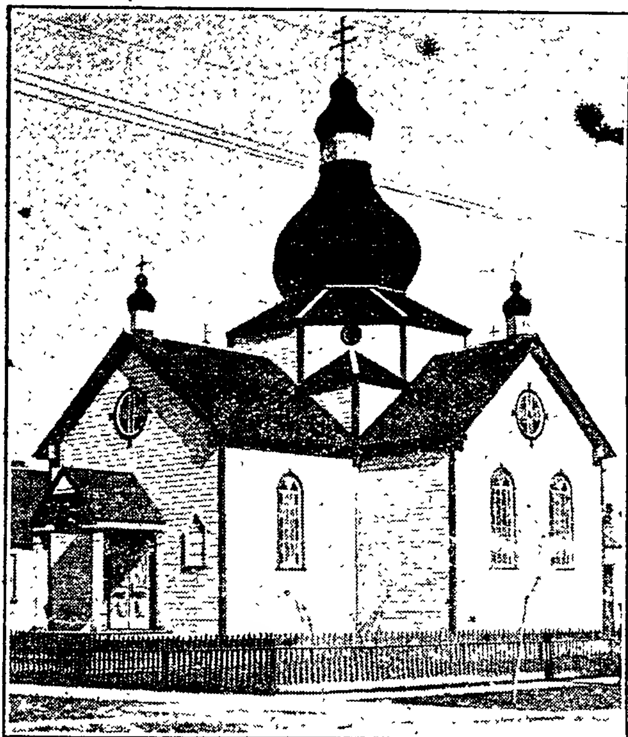

Українська презвитеріянська церков, в котрій проповідники Дмитро Ярема і Іван Данильчук виріклися протестантства

ражаючі, особливо пояснення Данильчука, так, що многі плакали, бо були переплітані з бідою та нуждою українського еміґранта, де кромі утрати Рідного Краю, він тратить і свою віру в Пречисту Діву та занапащує свою душу і вяжеться з чужим народом по вірі.

При кінци пояснення оба проповідники завізвали людей, щоби вертали назад хто до православної, а хто до греко-католицької церкви, і вийшовши з церкви удалися просто до російської православної церкви, що находиться на розі улиць Манітоби і Мекензого, не далеко звідси, де чекав на них архимандрит Арсеній.

Се троха настрашило презвитеріянську орґанізацію, котра попирала грішми укранський презвитеріянський рух і постаралася о те, щоби "Канадийський Фармер" про се нічого не писав, "бо се" — казали презвитеріянські верхи "звичайний случай". А "Ранок" підкреслив, що Ярема і Данильчук покинули презвитеріянізм тому, що їм за се Москалі грубо заплатили, хотяй так не було.

Ся подія не зробила жадного враження на цілу українську презвитеріянську орґанізацію, ані навіть на сі громади, де пасторував Ярема і Данильчук. Зараз по сім Ярему і Данильчука забрав Арсеній зі собою до Едмонтону, де вони працювали в редакції "Канадийської Ниви". Данильчук під впливами Бодруґа вернувся назад до презвитеріянізму, весною року 1909, а Ярему Платон рукоположив у священики о два роки пізнійше і дав йому парохію на Востоці, в Алберті, звідки він три роки по сім, перніся до Злучених Держав.

Думка про се, що Українці не повинні бути протестантами непокоїла декотрих презвитеріянських місіонарів, як і вірних "незалежної православної церкви", і вони нараджувалися нераз, якби обтрястись з протестантства. Сей факт оправдує письмо Михайла Гутнікевича, презвитеріянського проповідника з Розбурну, в Манітобі, до проповідника Івана Зазуляка, в Саскатуні, в Саскачевані. Письмо було датоване 14. березня року 1910, котре Зазуляк помістив був в "Канадийськім Фармери" 1. березня, року 1923. Текст того письма звучав

"Мою парохію на Розбурні навістила революція, з тої причини, що парохіяни довідалися, що наша орґанізація почала реформувати церковні ритуали і обряд, щоби зробити людей чистими протестантами. Парохіяни про се й чути не хо тять, і кажуть виразно, що зі свого не уступлять. Отже як

я Вам писав в попереднім листі, що людям дальше заслонювати очей не можна і що найкраще булоби вернутися до православної церкви. Я так уже придивився, що незалежної церкви ми не збудуємо. Дальше держати людей під протестантами нема як, і якщо ми не поведемо їх до православія, куда вони мають нахил, то люде самі перейдуть, а нас назвуть зрадниками; і я певний того, що православна місія нас самих без народа не прийме; тоді ми останемося як серед води, безрадні. Дальше люде хотять мати владику і я признаю їм рацію, бо тепер в нас владики нема, а є тільки "владик", що аж не знати котрого слухати.

Я певний сего, що між нами найдеться богато правдивих синів Руси, котрі не схотять дальше бути під Анґлійцями, в протестантстві. Будуть і такі, котрі ради гроша може не схотять зривати з Анґлійцями, та їх народ скорше чи пізнійше прожене, бож сорочка близше як кожух. Не маю нічого проти Анґлійців протестантів, вони є добрі люде, однак, коли вони хотять забрати від нас се, що ми любимо, то очевидно, вони не є добрими християнами, бо в наших церквах з ритуалами і обрядом в Старім Краю, чи не лучше Богу моляться, як в їх церквах при сухім протестантизмі.

Кінчу на сім і прошу Вас подайте свої думки, як Ви на се дивитеся і будьте певні, що я твердий Русин, як скала, і ніяк не згоджуся на сухе протестантство".

Мимо того, що Гутнікевич не любив сухий протестантизм, він на все життє остався при сухім протестантизмі. Він не міг покинути протестантство через свою бідноту і належав дальше до презвитеріянської орґанізації, а в кінци виступив як протестант і проповідував в протестантськім дусі. Проповідник Зазуляк подав йому також свої думки проти презвитеріянізму, був хитрійший, і робив постійно заходи, щоби покинути презвитеріянізм, що йому накінець удалося. Року 1917 він зєднався з російською місією, і був перерукоположений епископом Александром на православного священика для околиці Мондеру, в Алберті.

ЧОТИРИ ПРОТЕСТАНТСЬКІ СЕКТИ

Презвитеріяни: —

Коли Дмитро Ярема відрікся протестантства і подався до православія, його місце заняв проповідник, Іван Зазуляк, і обслугував сю громаду більше як один рік. Анґлійські презвитеріяни, що піддержували грішми сей український презвитеріянський рух, йому не довіряли, бо він належав до тих проповідників, які стояли за тим, щоби "греко-православну церков" не реформувати. Церков була у Вінніпеґу, близько них і вони Зазуляка вислали до Саскатуну, в Саскачевані, а на його місце взяли Михайла Бачинського, Бодруґового шваґра. Перед сим Бачинський був видалений з орґанізації за піянство, і жив з того, що його жінка заробляла учительованнєм. Виломившись без посади, Анґлійці уважали, що він для них зробить все, що забажають.

Так сталося. Бачинський, скоро лише обняв парохію, забрався зараз до реформовання церкви. Повикидав з церкви образи, хрести, хоругви, свічки, кадильницю, священичі убори до богослуження і все проче. Завів також нове богослуженнє, яке вже було виготоване крадьки без відома народа англійськими презвитеріянами враз з Бодруґом. Воно виглядало на богослуженнє св. Івана Золотоустого, однак з него були пропущені ектенії, де споминалося про Пречисту і святих. Пропущено також "Єдинородний Сине", "Іже Херувими" і т. д.

Для членів сеї церкви стало тепер ясно, що їх "греко-незалежна православна церков" заїхала в чисте протестантство; але їм говорено, що ся орґанізація є "незалежна", отже тим самим і їх церков є незалежна, до якої, на їх думку, ніхто не мав права, крім самих членів, і вони виступили рішочо проти реформовання своєї церкви, тай проти Бачинського, що сего піднявся. Коли вони стали на своїм, тоді їм сказали анґлійські голови, що церквою вони мають право порядкувати, а не громада.

Щоби не допустити Бачинського до церкви, члени переложили церковні двері в поперек зелізною штабою, та анґлій-

ські презвитеріяни, ті, що сей рух попирали грішми, постаралися о те, що поліція в неділю рано покликала Жида коваля, і він розломав зелізо. Бодруґ і Бачинський увійшли в шапках до середини враз з кількома прихильниками. Се сталося першої неділі в пилипівку року 1911, рано, на очах соток свідків.

Щоби увільнитися від анґлійських презвитеріян, громада подала справу до суду на підставі того, що вона будувала церков своїми грішми, тай на те, що їх церков незалежна, але процес програла. Суд рішив, що церков належала до тих, котрі орґанізували громаду та платили проповідникам. Протестанти з тактичних зглядів годилися передати церков громаді, але забажали звороту всіх тих грошей, які платили проповідникам при орґанізації і обслузі церкви, а також часть тих грошей, які вони платили при видавництві "Ранка", бо й часопис причинявся, казали вони, до орґанізовання тої громади. Говорено, що треба було заплатити 30 тисяч долярів, а про таку суму громада не могла навіть думати.

Протестанти мали ще й другий ґрунт, на якім опиралися, а саме, що не всі члени громади противилися реформі і доказали, що за реформою був Іван Бодруґ і Іван Василишин. Громада числила понад 100 членів і відступила від церкви, подавшись по части до греко-католицької, а по части до російської православної церкви, а деякі збайдужніли. Опісля сеі церкви уживали презвитеріяни для недільної школи, куди заманювано з улиці українських дітей.

Судові процеси з презвитеріянами за церкви вели і інші громади, іменно в Портедж ля Прери і в Ґімлі, в Манітобі; у Веґревілю і Рейті, в Алберті, в Ґудіві, в Саскачевані і в інших місцевостях.

Коли "греко-незалежна православна церков" у Вінніпеґу стала виразно протестантською, а громада програла процес, Теодор Козаченко, що мешкає у Вінніпеґу під числом 516 на улици Прічарда. чоловік неписьменний, видав власним коштом невелику брошуру під назвою: "Відозва до всіх Русинів-Українців в Канаді", в якій описав всі затії українського протестантизму і розіслав до всіх видніших українських оди-

ниць, видавничих спілок і центрів. Примірників було випущено 4000, а писали Козаченкови кількох робітників, які в него мешкали і уміли троха писати. На брошурі не подано дати друковання книжки, ані назви друкарні "Українського Голосу", на машинах котрого друковано брошуру, бо "Український Голос, боявся негодовання англійських презвитеріян.

Теодор Козаченко

Від сего часу презвитеріяський рух між Українцями доволі ослаб і церкви декуда стали порожними.

Всіх українських презвитеріянських родин в Канаді буде не більше як 1000, а їх обслугували в році 1926 15 українських проповідників, між котрими визначувався Зигмунт Бичинський, редактор "Канадийського Ранка". До року 1926 проповідників було значно більше, та через те, що анґлійські пресвитеріянські верхи, що завідують сим рухом є сильні шовіністи, котрі не дбають про український національний розвій і освіту, оставили місіонерство. Такими були: Іван Бодруґ, Володимир Пиндиковський, Онуфрій Харамбура, Василь Пинянський, Юліян Ситник, Яків Крет, Андрій Вільчинський, Дмитро Кирстюк, Теодор Стадник, Іван Данильчук, Іван Зазуляк, Дмитро Ярема, Плавюк і інші і занялися чим хто міг. Плавюк і Іван Данильчук, в році 1922, заложили в Едмонтоні, в Алберті

фабрику мітел і фізично в ній працювали. Коли принагідно Іван Шеремета, склепар в Лемонті, в Алберті, запитав Плавюка, чому вони т. є презвитеріянські проповідники занялися виробом мітел, а не чим іншим, Плавюк відповів: "Щоби було те свинство, що ми наробили чим вимітати", розуміючи під тим українську презвитеріянську орґанізацію. Було й таке, що проповідники оставляли протестантське проповідництво, зрікали ся його, однак не могучи дати собі ради, бо привикли до лінивства, вертали назад до презвитеріянства. Так поступив в році 1923 проповідник Іван Ґлова в Едмонтоні, в Алберті, Володимир Купчинський в Ошаві, в Онтаріо і інші.

Говорено, що українська презвитеріянська орґанізація до року 1926 коштувала анґлійських презвитеріян близко міліона долярів, але вони сим не зражаються, що українських презвитеріян за сі гроші так мало. Вони числять на те,, що кожда українська родина скоро помножується, причім рахують також на те, що їм удасться розбити греко-католиків і православних і приєднати до себе. Се мають вони на оці, і в сім напрямі постійно працюють. Вони тому так думають, бо переконалися, що Українці легкодушна нація, яка не дбає про свою цілість, достоїнство і традицію.

Анґлійських-презвитеріян в Канаді буде около півтора міліона, а їх церковний маєток виносить 40 міліонів долярів.

Презвитеріянську віру видумав Іван Кнокс, в Шкоції, в 16 століттю. Ся віра подібна до кальвінської, де кождий чоловік може собі так вірити, як йому вигіднійше. Святих Тайн не признає, крім хрещення, котре одні члени виконують, а другі ні. Презвитеріянська віра не признає також такого богослуження, яке мають греко-католики, або православні. Не признає також свят крім Різдва і Великодної Пятниці. Не признає також образів, хреста та священичих богослужебних убрань, ані інших церковних уборів і окрас; ані таких молитв, як мають греко-католики та православні. Молитви в них кождий чоловік сам собі складає, так як уміє, своїми словами.

Українські презвитеріяни, декуди ще моляться по свому, так, як учили їх родичі і позволяють собі святкувати декотрі свята, хоч їх церковна управа є проти того. Хрести на церквах

також ще тримають, бо церкви будовані ще тоді, коли їм казано, що їх церква є "незалежна православна", а з нагоди Великодних свят року 1926 "Канадийський Ранок", орган сеі організації, помістив на передовици образ Воскресення Христового, хоч постійно пише проти образів.

Коли презвитеріянам удалося навернути до своєі віри Українців, тоді кинулися на Українців зі своїми вірами також інші протестантські організації: баптисти, методисти і суботники.

Баптисти: —

В році 1900 продавав біблії Яків Сімонс, Німець, в околици Стюартбурну, Манітоба, який говорив троха по українськи. Николай Кравецький, фармер з села Вовковець над Дністром, в борщівськім повіті, в Галичині, купив в него біблію і дочитався в ній, що, щоби спастися, то треба дорослим охреститися. Незабаром по сім прибув в сю околиці баптистський проповідник, Іван Бургдорф, Німець, з Великої України, котрий говорив добре по укрански і сей вплинув на Николая Кравецького так, що він став баптистом: приняв від него хрещеннє, і став проповідником під керівництвом англійських баптистів, з головною кватирою в Торонто, Онтаріо. По сім приїхали до Канади в році 1904 три баптистські проповідники з Великої України: Іван Шихотко, Іван Колісников і Іван Артименко, і від тоді баптистська місія між Українцями пішла покотом.

В році 1909 було вже тринаїцять українських баптистських громад. Мая 31. сего року, українські баптисти відбули свою першу конференцію в Канорі, в Саскачевані. Громади сі були зорганізовані переважно з Українців з Великої України, а в малій части з галицьких і буковинських Українців, з котрих Николай Кравецький, як головний організатор, зорганізував невелику громаду в Оверштоні та у Вінніпегу, в Манітобі, в Канорі і Гейсі, в Саскачевані. Пізнійше, розмірно до зросту баптистських українських парохій, англійська баптистська організація приняла до проповідництва Георгія Козака, кравця з фаху, що походив з Великої України, Івана Смука і Михайла Березінського,, проповідни-

ка українського презвитеріянізму, котрого Николай Кравецький літом року 1910 охрестив в Червоній ріці "Ред Ривери", коло Луйсувого моста, у Вінніпеґу. Березінський походив з Галичини, мав дві кляси університетського образовання у Львові. Інші проповідники, звичайні собі люде, з сільською освітою, без осібних талантів. Всіх українських проповідників в році 1926 було 5, між котрими перед веде Іван Шихотко, в Саскатуні, в Саскачевані. Було їх більше, та через шовінізм їх покровителів, оставили проповідництво. Першим, що відрікся проповідництва був Николай Кравецький і Іван Артименко.

Баптистське віроісповіданнє ріжниться від презвитеріянського тим, що обовязково кождий член повинен дорослим охреститися. Не терпить сильно хреста, не признає жадних свят, та не допускає хрещеня рукою. Молиться кождий член як уміє; з осібна забороняється курити і пити горячі напитки, та забороняється танцювати. Богослуження, на лад греко-католицький або православний не практикує. Кождий член є заразом також і проповідником.

Ся секта явилась в Нідерляндії, в Німеччині, а витворив її Менон Сімоніс, що помер 1561 року. Звідси вона з часом перейшла до Росії і до інших держав. В Анґлії вона явилась року 1633, а звідси перейшла до Америки та Канади. Джан Смит був її першим орґанізатором в Анґлії, а в Америці Роджер Вілліям.

Між роками 1904 а 1910 баптистський рух між Українцями в Канаді був дуже замітний. Де два три Українці сходилися, зараз ішла бесіда про баптизм і часто кінчилася суперечкою, однак баптизм вспів розґанізувати тільки 800 українських родин в цілій Канаді; але нігде нема й одної поважної громади. Сі громади інтересуються дуже мало українськими справами. Одинока їх література, то лише біблія та баптистський співанник. Для них баптистська місія видавала в Торонті два рази в місяць часопис "Свідок Правди". Був він виключно фанатичного змісту, однак в 1925 році перестав виходити.

Всіх баптистів в Канаді буде около 420.000, а їх церковний маєток виносить 20.000.000 долярів.

Українським баптистським провідникам платить англійська баптистська орґанізація 50 до 100 долярів в місяць. Говорять, що проповідник дістає крім того по 25 долярів за кожду душу, котру приєднає до своєї секти, тому проповідники дуже влазливі. На католицьку і православну віру дивляться як на образу Божу і страшенно їх не навидять.

Методисти: —

Ся секта так само як і презвитеріянська має своїм завданнєм навертати Українців до своєї віри. В році 1905 вона роз почала свою роботу між Буковинцями в околици Пакані, Смоки Лейку і Едванті, в Алберті, потім в Чіпмані, Белісі та Радвей Сентралі, також в Алберті В Пакані збудувала шпиталь, яким завідує др. Артур, Анґлієць, котрий говорить і читає по українськи. Коло шпиталю збудувала також церков і школу. Те саме зробила також і в інших місцевостях. Українських дітей приймає ся орґанізація цілком безплатно, учить, дає хату і харч. Се є такі школи, в яких діти учаться і мешкають, особливо зимою, але по українськи в них не вчать. В Алберті, ся орґанізація тримає для Українців двох українських проповідників: Дмитра Понича на Белісі, та Терентія Ганочка в Радвей Сентралі, а в інших місцях обходиться між Українцями з анґлійськими місіонарами.

У Вінніпеґу, ся місія має три інститути для українських дітей. Оден на розі улиць Юкліда і Сутерлянда, другий на розі улиць Поверса і Стела, а третий на розі Мекензого і Магнуса. Має також шпиталь і школу у Вайті, в Манітобі. Крім сего має також інститут для Українських дітей в Колдоку у Форт Віліямі, та в Порт Артурі, в Онтеріо. Великих успіхів межи старшими Українцями не має, однак обмежується на українських дітях і покладає на них велику надію. При шпиталях уладжені салі на сходити, де читаєсь біблію та показуєсь кіно (образки) релігійного змісту. Діяконіски, т. є женщини - проповідниці, заходять часто до українських родин, кличуть їх на чай до шпитальних саль, учать їх шитя на машині, та читають їм біблію.

В році 1910 методистська місія стала видавати для Українців часопис "Канадиєць" в Едмонтоні, а редактором був Михайло Белігай. Він займався проповідуваннєм біблії між Буковинцями на Пакані та Смокі Лейку. Походив з Галичини, і хвалився, що він походить з протестантської родини з Галичини, де його родичі були протестантами. Був се кремезний чоловік, досить зручний і меткий орґанізатор. Нім став проповідником і редактором, методистська місія отримувала його своїм коштом через кілька літ у своїй школі, в Едмонтоні. Коли в році 1920 анґлійські презвитеріни порозумілися з анґлійськими методистами спільно працювати між Українцями в напрямі протестантськім, злучили часопис "Ранок" з "Канадийцем" і назвали "Канадийським Ранком", то Белігай перенісся з Едмонтону до Шікаґа, в Злучених Державах. Там він перевів з анґлійської на українську мову книжку під назвою: "Розмова з духами". Вкінци покинув проповідництво і занявся продажею міських реальностей.

Всіх українських методистських родин в Канаді нема більше як 300. Місія не поширює своєї діяльности між Українцями на велику скалю, з розмахом, тільки помаленько і пляново.

Анґлійських методистів буде в Канаді 1,200.000. Є се найбогатша секта в Канаді, а її церковне майно виносить понад 50 міліонів долярів.

Секта появилася в році 1729 в Анґлії між студентами в Оксфорді. Винахідником її є Іван Везлей і Григорій Вайтфілд. Секта поширилася скоро в Анґлії, а звідтам анґлійські еміґранти занесли її до Канади. Її ісповіданнє нічим не ріжниться від презвитеріянського.

Суботники: —

Суботники, звані також адвентистами, ширять свою віру між українським народом також всюди по Канаді і чим раз секта набирає розголосу. Найвисший обряд сеї секти, се святкованнє суботи, при чім так само, як і баптисти практикує хрещеннє в дорослім віці. Вони не їдять свиньске мясо і чекають на прихід Христа, котрий збере їх до Палестини і там оснує своє царство. В Америці секта доволі численна й

богата, бо кождий сектант обовязаний платити до своєї орґанізації десятину на рік із того, що йому зародить нива, або, що він заробить іншим способом.

В Канаді секта числить около 400.000 вірних, зложених з Анґлійців і Німців, з головним урядом в Калґарі, в Алберті. Вартість маєтків виносить около 3,000.000 долярів.

Сю віру винайшов Джим Вайт та Йосиф Бейц, в Ню Енґланді, в Месечусеті, в Злучених Державах, в році 1844.

В західній Канаді, т. є в Манітобі, в Саскачевані і Алберті, де переважно жиють Українці, секта має 20 українських громад, з котрих найбільша уважається в Редісоні, в Саскачевані, бо складається з 75 членів. Інші громади мають менше членів. Українських проповідників секта має 4 і 4 помічників. Року 1926 проповідниками були: Григорій Солонюк, у Вінніпеґу, Василь Романюк, в Бетельфорді і Николай Бодруґ, у Фом Лейку, оба в Саскачевані, та Петро Яковенко, в Побіда, в Алберті. Вони получають від англійської орґанізації по 80 долярів в місяць на провінції, а по 125 долярів в місяць, а навіть більше, у містах. Їх становиско у відношенню до української справи — ніяке, бо вірять, що поза св. Письмом нічого більше не треба їм знати, ані їх вірним.

Для Українців суботнича орґанізація видає у Вінніпеґу раз в чатири місяці журнал, що називається "Голос Правди". Зміст перебирається з англійського журналу, що носить назву "Войс аф да Трут", т. є "Голос Правди", який виходить у Злучених Державах.

До року 1926, переводив статті з анґлійського журналу до українського, проповідник Семен Демчук. Він зорґанізував у Вінніпеґу того року гуртук Українців з 33 членів. В суботу вони сходилися на читаннє біблії до салі під числом 428 Селкірка улиці. За винайм салі платили не Українці, члени сеї орґанізації, але анґлійська суботнича орґанізація.

В Бетельфорді, в Саскачевані, англійська суботнича орґанізація тримає для Українців школу, в якій вчить учнів на проповідників суботництва для Українців. В році 1926 було там 9 учнів, а учителем був Петро Тофан. За два роки учні кінчать школу на проповідників і розходяться по суботничих громадах. Освіта низька.

РУСЬКА КНИГАРНЯ

В ширенню протестантських сект між Українцями до певної міри відограла ролю також Руська Книгарня у Вінніпеґу, яку в році 1917 переіменова на Українську Книгарню. Після офіціяльного розуміння, співвластителями книгарні являються Йосиф Доячек, Розалія Доячек і Франко Доячек, заложитель книгарні, не Українці по походженю. Книгарня була відома Українцям в цілій Канаді. Має вона також дві свої філії, одну в Едмонтоні, в Алберті, а другу в Реджайні в Саскачеван.

Року 1907 Доячек заложив сю книгарню у Вінніпеґу, де вона й доси находиться і на разі носив сю "книгарню" на плечах по фармах, проповідуючи рівночасно Українцям баптизм, бо був баптистським проповідником, в ломаній українській мові. При тій нагоді він продавав Українцям біблії й інші книжки. Говорено, що Доячек получав від баптистської орґанізації по 125 долярів в місяць за продаваннє біблій, то що, і сими грішми збогачував книгарню, яка в році 1926 вартувала 60.000 долярів.

Книгарню можна порівнати до керниці в літну пору, коли найбільше води хочеться. Вона була дуже потрібна, бо достарчувала ріжних книжок українським поселенцям, які спроваджувала зі Старого Краю, або тут друкувала і здобувала всюди широку популярність. Але у книгарни на продаж були книжки також протестантського і проти церковного змісту, яких непотрібно було ані українським греко-католикам, ані православним. При нагоді вони купували сі книжки і переймалися противними думками. Тим способом книгарня послужила до певної міри до українського розєднання, бо скріпляла протестантизм між Українцями. Також приготовлялося релігійну байдужність, що мало впливи на большевизм, який появився в році 1918.

В книгарни були на продаж проти-церковні книжки такої назви: "Нетри" — Сенькляра, "Боротьба Віри з Наукою" —

Дрепера, "Рай і Поступ" — Драгоманова, "Новітня Суспільність і Церков" — Бартошека, "Папа чи Христос" — Ґлови. "Слово Правди" — Петрова і т. д.

ЦЕРКОВНИЙ ПОДАТОК

В Канаді є 257 протестантських віроісповідань. Щоби скріпитися, англійські презвитеріяни, методисти і конґреґаціоналісти, дня 10. травня, року 1925, на конференції в Торонті, в Онтеріо злучилися в одно орґанізаційне тіло і витворили з трох одну орґанізацію під назвою: "Злучена Церков", хоч поодиноко носили ще старі назви. До злученої церкви стали належати також українські презвитеріяни і методисти. Вони кликалися дальше старими назвами, т. є прерзвитеріянами і методистами, так як їх покровителі, але були з тої злуки раді, бо мали більше надії на те, що Анґлійці будуть платити їх місійні розходи.

Англійські презвитеріяни, методисти і конґреґаціоналісти року 1926 росписали буджет на чотири міліони долярів і сих гроший мало уживатися для заграничної місії: в Хінах, в Японії, Індії і інших державах, а також для навернення на протестантство чужинців в Західній Канаді, т. є в Манітобі, Саскачевані і Алберті, ба навіть і на сході Канади: в Онтеріо. Тими чужинцями вони розуміли всіх тих, котрі не є анґлійського походження, отже на першім пляні ними мали бути Українці, яких в Канаді є понад 300 тисяч. Буджет був виконаний.

Сі згадані орґанізації: презвитеріяни, методисти і конґреґаціоналісти утримуються з ріжних офір та з церковного податку. Кождий член платить на рік від 10 долярів в гору на утриманнє своєї церкви, до якої належить, і сі гроші складає на руки комітету, який находиться при церкві. Комітет складається з предсідателя, його заступника, касієра, з рекордового і фінансового секретара та двох або трох контрольорів. Зібрані гроші зовуть членська вкладка і їх церквоний комітет відсилає до консисторії, т. є до централі, яка завідує громадою. Так практику кожде віроісповіданнє в Канаді, крім суботників, які платять десятину на рік зі своїх доходів. Богатші люде платять більше як 10 долярів на рік, на тій основі, що

хто більше має, той більше дає. Протестантським анґлійським сектам се треба подивляти, бо в Українців, щось таке не мислиме, щоби вони добровільно давали гроші, а ними аби розпоряджалася централя, а не вони. Із сих грошей протестанські централі платять духовника, і все інше, що звязане з церквою; але центральна каса зростає постійно, бо громади присилають більше гроший, як є розходів в їх церкві. Коли громада складається з 300 членів, то лише по 10 долярів від одного члена, то робить 3000 долярів; коли духовному централя заплатить 1500 долярів річно, до того коли буде ще других розходів на 1000 долярів, то винесе разом 2500 долярів, отже в касі остає ще 500 долярів річно лише по одній громаді. Малі громади кілька разом обслугуються одним духовним, так, що і від них остають гроші в централі. Тим способом каси протестантських сект постійно зростають і ними централі піддержують українські протестантські громади, або громадки. Протестантські центри не напирають на українські протестантські громади платити до їх централі тому, щоби їх сим не відстрашувати від себе. Се вони оставляють на пізнійше. Коли побачать, що Українці вже не вернуть до своеї церкви, яку принесли зі Старого Краю, а зглядно іх діти, тоді доперва заговорять до них інакше. Скажуть: "Ми віками не можемо у вашій церкві платити розходи, не будьте жебраками, платіть" Українці будуть платити, і не лише, що звернуть гроші, які на їх церкви централя понесла, але й збогачувати протестантські центральні каси.

Українці, які належать до греко-католицької або православної церкви, також обовязані платити на удержаннє своєї церкви, але ті гроші остають виключно в руках місцевих комітетів при церквах. Платять по два три доляри річно. Комітет скликує в січни кождого року загальні збори, які проголошує священик в церкві і тут в присутности всіх членів, дає справозданнє з церковної діяльности, з доходів і розходів. Там, де нема точних вкладок, приміром по містах, то і тут здає комітет рахунок з доходів і розходів, так само як

там, де є точно вкладки: тут доходи бувають з церковних колєкт, із забав, із пікніків, із коляди і т. д.

Членські вкладки чи інші доходи на отриманнє церкви між Украніцями греко-католиками і православними в порівнанню до протестантських англійських громад ідуть без порівнання пиняво, бо греко-католики і православні не привикли в Старім Краю добровільно платити на церков тому, що там при податку від них на церков стягано, про що вони мало знали, або цілком нічого не знали. Там сю роботу робила держава. До того ще й часто переходять з місця на місце в пошукуванню за роботою, особливо по містах і місточках, або мріють про поворот до Старого Краю. Помимо того, що вкладки йдуть дуже слабо, ще й до того українські сектанти аґітують енерґічно, щоби не давали ніяких вкладок, бо вони на свої церкви нічого не дають. Робиться се з вирахованнєм для того, щоби не було чим заплатити священика і дяка, і податку за церков, щоби скорше повалити сі орґанізації, а тоді людям проста дорога до протестантизму.

Таке становиско безпосередно займає також і протестантська преса: "Канадийський Ранок" і "Голос Правди" і то не лише до церков греко-католицьких і православних, як осібних громад, але й до їх інсситуцій: Школи, преси і т. д. З протестантських українських гуртів ніхто не застановляється над тим, що вони в очах анґлійських протестантських місій являються наче жебручими дідами, та що ті гроші, які анґлійські протестантські місії їм платять, треба буде їх дітям і внукам вертати з процентами. Із-за сего боротьба греко-католицького і православного клиру з протестантськими орґанізаціями є дуже трудна, бо там є сильні фінансові засоби, з якими трудно боротися. Се становиско розуміють лише ті греко-католицькі і православні вірні, які обзнакомлені з протестантськими плянами, а інші члени, котрі на сім нерозуміються хвалять часто протестантські місії між Українцями за те, що там не напирають на те, щоби платити на церков і стримуються з матеріяльною підмогою на свою церков, що дуже відчуває орґанізація взаґалі.

ЯК НАВЕРТАЮТЬ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОТЕСТАНТСТВА

Анґлійські презвитеріяни затягнули Українців до своєї віри церковною незалежностию. Для ока вони заложили "греко-православну незалежну церков" і сим використали ту народну нетерпимість до проводу, щоби нікому не підчинятися. Українські презвитеріянські проповідники між Галичанами удавали греко-католицьких священиків і навіть, як заходила потреба, то покликались на свяченнє митрополита Шептицького, а між Буковинцями покликалися на свячення митрополита Репти в Чернівцях; але, казали, зірвалисььмо, щоби бути незалижними; також і Серафима ми покинули, бо він хотів, щоби йому підчинятись. Де заходила потреба, там запускали собі бороди, а де бачили, що люде любять голеного священика, там голили собі бороди. Для замилення очей уживали всіх форм і церемоній при богослуженню і через се нарід не міг добачити їх обману. Російські священики виступали проти сего руху, але через те, що синтементально тягнули до Росії, і що не були спосібні, та не мали преси, не мали бажаних успіхів. Греко-католицькі священики були спосібнійші і сентиментально вязали свою місію з Галичиною, та знова їх було мало і через се не могли ратуватися остаточно проти протестантства. Оборона з боку греко-католицького і православного духовенства, все таки була доволі кріпка, але українсько-перзитеріянські проповідники боронились тим, що їх греко-католицьке духовенство ненавидить за те, що вони заложили православну незалежну церков, на перекір залежности від Риму, а православні ненавидять Їх за те, що вони зірвали з Росією.

"Ранок" грав в сім головну ролю, і справа замотувалась так сильно, що простий чоловік не міг зрозуміти, що діється.

Другий спосіб, яким українсько-перзвитеріянські проповідники захоплювали нарід, був той, що не вимагали запису церков на свою орґанізацію, ані ніяких колєкт на удержаннє церкви, під час, коли сего вимагала греко-католицька орґанізація. Хотяй кожда інституція, яка має вічно істнувати, не може бути записана на народі, бо нарід часто зміняє свої по-

гляди, отже зі сего заходять суперечки, в наслідок чого паде та інституція. Та сего нарід не розумів і він хвалив собі той погляд, який голосили українські презвитеріянські проповідники. Але тим часом в чартері "греко-незалежної православної церкви" Англійці застерегли собі таке право, що сю "греко-незалежну православну церков" не міг ніколи обняти греко-католицький чи православний священик, тільки такий, якого узнавала презвитеріянська організація, а се рівналося тому, що "греко-православна, незалежна церков" не належала до громади, а її будувала, тільки до англійського презвитеріянського центра. Крім сего Англійці часто дарували українським презвитеріянам старі лахи, і так приподобувалися їм. Також українсько-презвитеріянські проповідники не брали майже нічого за виконуваннє релігійних обовязків. А коли хто з цікавих питав їх, яка ціль сего, що Англійці платять їм платню, вони відповідали, що англійці роблять се з доброчинности, як милосердний Самарянин, або вигадували інші пояснення. Коли проповідники відрізали свої гуртки від греко-католицької і православної організації, і коли вже наступило повне відокремленнє, тоді стали помаленько усувати з церкви богослужебні священичі убори, хрести, хоругви і інше. Коли цікаві питали, що се має значити, тоді проповідники відповідали, що "греко-незалежна церков" дає своїм членам в сім зглядi повну свободу, отже робиться се на домаганнє членів.

Таких членів, що сего хотіли, вже було дещо в кождій парохії. Се були ті, що діставали даром лахи від презвитеріян, або такі, що мали свої діти в презвитеріянській школі, що тримала їх даром. Ті "вірні" потакували, що вони собі сего бажають, бо знали, що сим приподобаються англійським головам і ще більше дістануть за се привілеїв і якусь поміч.

Так само не відразу заводили протестантську науку. Роблено так тому, щоби відповідно ніби до бажань "вірних", з якими цілком не числилися і мали за худобу, яка на нічім не розуміється, ані не ставить опору. Робили се дуже поволи і пляново, відповідно до підготовання громадян, починаючи

вперед від Вінніпеґу, аж доки з часом не завели протестантизм всюди.

Методисти практикували інакше. Вони всувались між Українців тільки шпиталями і школами. Бачучи, на котрій кольонії греко-католицька або православна орґанізація стоїть слабо, що з якихсь причин священик там стало не мешкає, або зрідка доїздить, там ставили свій шпиталь і школу і за помочию сих інституцій виробляли собі в народі впливи. На разі кличуть до шкільної салі і показують світляні образці, а опісля проповідують біблію і так творять церковну громаду. А займаються сим переважно женщини-діяконістки, а се тому, що вони лекше находять доступ до домашного життя родин.

Баптисти і суботники починали свою місію так: Заходили до хати з біблями і толкували ті уступи, котрими найлекше переконати добродушного Українця. Видумували також несотворені річи на католицьке і православне духовенство. Говорили дуже переконуючо, піддавали відповідні брошурки та листки. Також дарували старі лахи, як презвитеріяни.

Свідомі і характерні Українці не переходили до сих сект, тільки несвідомі, або такі, котрі мали якусь зарву зі священиком, або виділи в тім якийсь хосен.

ЯК АНҐЛІЧАТЬСЯ УКРАЇНСЬКІ ПРОТЕСТАНТИ

Анґлійські сектанські круги, котрі піддержують грішми секти межи Українцями, бажають бачити Українців "добрими Канадийцями. Сей вираз не означає, щоби вони повинувалися канадийським законам, який для кождого, що прибуває до Канади є самозрозумілим обовязком. Стати "добрим Канадийцем" — се значить забути шведську, німецьку, польську, українську мову, а стати зі Шведа, Німця, Поляка, Українця, Анґлійцем, що знає і цінить лише анґлійську мову і протестантську релігію. Сі думки не випливають від всіх Анґлійців, які замешкують Канаду, а тільки від деяких Анґлійців, а найбільше від протестантських верховодів, тих, які провадять свою місію між Українцями.

Для принади на разі, анґлійські презвитеріяни отворили були для української молодіжи при Манітобській Колеґії

у Вінніпеґу осібний курс, де підготовляли учнів до висших шкіл, а при тім учили не обовязково української мови і літератури. Се продовжали через роки 1904—1910. Михайло Щербінин, Українець з Великої України, лінґвіст і історик, та принагідно Іван Бодруґ і Володимир Пиндиковський, були професорами українських предметів. Для принади давали учням навіть по 12, 14 і 16 долярів в місяць на удержаннє, однак по кількох роках звинено сі курси і більше вже не отворено.

Подібну школу отворили презвитеріяни для Українців в Тулині і Сифтоні, в Манітобі, та у Веґревіли і в Едмонтоні, в Алберті. По упопуляризованню презвитеріянства між Українцями, сі школи звинено, крім школи в Тулині. Вона істнує дальше, але в ній не учать по українськи.

Таке саме сталося з недільною школою у Вінніпеґу, котра находиться при церкві на розі улиць Прічарда і Мекґреґора. На разі в сій школі говорилось до дітей по українськи, опісля з неї викинуто українську мову в той спосіб, що дано її під управу Болгарина Р. Г. Кацунова.

Баптисти, митодисти та суботники не принаджували Українців школою. Вони дають фінансову поміч тільки тим учням, за котрих вони певні, що будуть проповідниками, й учать їх дуже мало по українськи, на стільки, щоби уміли читати біблію. Всі протестантські секти є проти того, щоби Українці задержали в родиннім життю українську мову та звичаї, бо сим піддержується їх народність.

Коли хто з безсторонних Українців запитував анґлійських провідників сих місій, як вони задивляються на українську мову і культуру, вони відповідають, що не мають нічого проти того, щоби Українці були Українцями. Є се їх хитра політика, яка дає богато до думання. Вони кажуть навіть: "Учіться свого і любіть своє" але не помагають "любити своє". Булоби далеко краще, якби вони виразно сказали, що вони є противного переконання, бо тоді Українці сторонилиби від них і даваливи самі собі раду. Колиж кажуть, що не мають нічого проти української мови та культури, а не хотять піддержати Українців в українській науці, то не можна їх уважа-

ти за прихильників української мови і взагалі української культури, лише за противників, які через нову віру шкодять Українцям, бо відтягають їх від українського загалу, де вони є певні своєї народности і своєї культури, при своїй безсумнівній льояльности для держави Канади.

Кожда протестантська секта робила свою роботу між Українцями за помочию українських проповідників, які не застановляються над тим, куди англійське протестантство занеде Українців. Вони є раді з того, що дістають від англійських місій платню.

Українські протестанти, розкинені по цілій Канаді, не мають змоги будувати і піддержувати власними силами своїх інституцій, а без своїх інституцій задержати свою народність, свою мову і культуру є неможливо. З українськими католиками і православними, вони не сходяться, бо вони протестанти, тай впрочім сі їх до себе не приймають через протестантизм. До того українські протестанти не жиють між собою в згоді, бо ріжняться засадами і правилами своїх сект, при чім ще й розкинуті широко по цілій Канаді. Українські сектанти висмівають українські католицькі та православні церковні звичаї: коляди, щедрівки, писанки, паски і т. д., та називають се забобоном. Вони не розуміють того, що се є часть української культури, що занехуючи се, стають остільки біднійшими серцем і духом, та ідуть сліпо на скору народну заглуду.

Українське сектантство поставило Українців в Канаді в очах безсторонних Англійців такими людьми, що не мають здорових поглядів на віру та на себе самих, та що чекають, щоби їм хтось другий платив проповідників, будував школи і инші інституції. Вони з сего розуміють, що Українці нарід не культурний і жебручий, котрий чекає все на милостиню. Через сектанство доглянули Англійці також, що не ліпша українська інтелігенція, бо за гроші перетягає свій нарід до віри, про яку перед тим нарід не мав найменшого поняття.

Все се разом поставило Українців в дуже погане світло, а наслідки замітні на кождім кроці. Над сим застановляються уже всі поважно думаючі Українці, але вже задалеко зай-

шло; не застановляються лише українські протестанти, бо вони люде низької верстви, та українські протестантські проповідники, які користають з протестантства тим, що побирають плату за ширення протестантизму серез Українців; з щоби не застрахати українських протестантів, вони пояснюють їм, що їм сяк чи так грозить в Канаді винародовленнє. Отже спускайтеся куме на дно, без опору. Сим вони уже тепер прискорують українську загладу хоч видять, що в Канаді, ті народи, котрі тримаються своєї культури, своїх традицій, своїх інституцій, школи, церкви, преси і т. д., як приміром Французи і Жиди, не тратять своєї народности, а є такими добрими Французами, як Французи в Парижі і такими добрими Жидами, як Жиди в Палестсині і заразом добрими горожанами Канади, як родовиті канадийські Анґлійці.

Жадна з протестантських сект не лише, що не має українських шкіл. деби учила українських дітей по українськи і плекала українську культуру, не має також сирітських українських захистів, а приміщує протестантських українських сиріт у своїх сиротинцях, і сим також прискорює українське винародовленнє.

ШКОЛА І ЦЕРКОВ

Ще перед приїздом Українців до Канади змагались в Канаді зі собою дві політичні партії: Консервативна і ліберальна, і то одна, то друга брала при виборах у свої руки власть цілої Домінії. Подібні переміни переходили також провінції, яких в Канаді є девять: Нова Шкоція, Новий Бронсвик, Квебек, Онтаріо, Манітоба, Саскачеван, Алберта, Британська Колюмбія і Острови Королевича Едварда.

Основні ріжниці межи партіями є ті, що перша змагає до того, щоби в Канаді розвинути на широку скалю індустрію. Вона каже, що Канада повинна мати свої фабрики, в котрих мається виробляти всі потрібні річи для ріллі і міста; щоби робітник мав подостатком роботи, а не, щоби сі річи спроваджувати зза границі, хочби вони були навіть дешевші для канадийського покупця. Вона каже, що через спроваджуваннє річей зза границі обдирається Канаду з грошей, і замість, щоби канадийський робітник на тім заробив, заробляє заґра-

ничний робітник. Ліберальна партія каже противно. Іменно, що зза границі спроваджувані річи, як плуги, жниварки, вози і т. д. коштують дешевше канадийського покупця, і хоч канадийський робітник не заробляє на них, за те покупець, горожанин Канади, менше за неї платить; колиж канадийський робітник при виробах возів, плугів, тощо, заробляє, — тратить на тім канадийський покупець, бо платить більше. Друга річ цло. Консервати стоять за тим, щоби від річий спроваджених зза границі, держава стягала цло, бо її треба грошей, а ліберальна каже: Коли брати цло від річий заграничних, то ті річи через се дорозше коштувати мають канадийського покупця, отже не брати цла, або дуже мало. Побіда одної чи другої партії залежить від вмілої аґітації підчас виборів. Котра партія уміє за собою лучше аґітувати і має ліпших аґентів, та одержує більше виборчих голосів і дістає власть у свої руки.

Коли Українці стали горожанами Канади, тоді обі партії старалися потягнути їх на свій бік підчас виборів. Се зрозуміли українські політики, як: Тарас Ферлей, Іван Неґрич, Іван Бодруґ, Теодор Стефаник і інші.

Вони порадили англійським політикам, що вони можуть дістати українські голоси при виборах, коли отворять для українців учительський семинар, де би українські студенти виховувалися на учителів до публичних шкіл. Не була се правосильна угода з домініяльним правительством, тільки з провінціональним, більш провізорична, як законна, а все таки була. Крок сей був дуже розумний з боку українських політиків.

Року 1904 консервативне правительство Манітоби, перше отворило таку школу у Вінніпеґу на Мінто улици проти військових бараків і до неї вписалося на першу чергу около сорок студентів. Декотрі з них мали кілька-клясове ґімназіяльне образованнє зі Старого Краю. Правительство давало їм матеріяльну підмогу, з тим, що пізнійше студенти мали сю підмогу звернути без процентів.

В році 1910 семинар перенесено до Брендону, в Манітобі і приміщено на 10-ій улици. В семинари викладали українську

мову і літературу отсі учителі: Іван Макогон, Діонізий Перч, Тарас Ферлей і Петро Карманський. Стефаник, колишній Серафимів священик, наглядав над сею школою і давав рекомендації студентам; він також орґанізував публичні школи між українськими переселенцями на провінції. Розказує він, що Тарас Ферлей поширював соціялістичні погляди між студентами і за се Стефаник мусів звільнити його з посади. По Стефаникови се місце заняв Павло Ґіґейчук.

В році 1912 такий самий учительський семинар отворило ліберальне правительство в Реджайні, в Саскачевані, де учителями української мови і літератури через якийсь час були: Іван Плецько і Іван Романюк, нинішний адвокат у Вегривілли, в Алберті. Також того року отворено такий семинар у Вегревілі, в Алберті. Його отворило також ліберальне правительство, але українського учителя до сего семинара не давало.

Тим способом не лише недокінчені ґімназисти зі Старого Краю мали широко відчинені ворота до образовання та докінчення студій, потрібних до обняття учительської службн, але також користали з сеї школи фармерські сини всіх трох провінцій. На протязі кількох років по всіх українських кольоніях, де була основана школа, (а школи були, бо правительство докладало на се всіх зусиль), був свій український учитель з правом учити одну годину денно по українськи, а се від третої до четвертої години по полудни. В році 1915, коли премієром Манітоби став Норіс, ліберальний провідник, ту годину, в якій вільно було учити по українськи, знесено. Закрито також і українські семинарі. Українські учителі осталися на посадах, а нові учительські сили кваліфікуються тепер уже в чисто анґлійських семинарах, які по анґлійськи носять назву "Нормал Скул".

До року 1915 українських учителів начисляли в трох західних провінціях, се є: в Манітобі, в Саскачевані і в Алберті, де переважно жиють наші поселенці, по фармах і місточках на 300. Були се свідомі Українці і вірні горожани великої держави Канади. Біда з ними тільки та, що не всі вони відносилися до церкви прихильно. Ті, що не розуміли ваги церкви, ди-

вилися на церков дуже неприхильно, а навіть ворожо. В семинари не учено їх нічого про религію і про значіннє церкви. І нераз простий фармер знав більше про правди віри і значіннє церкви в життю народів, як такий учитель. Про се, що Українці серед чужих народів в Канаді, найлучше даються орґанізувати при церквах, учитель не знав, або не хотів знати. Не знав, або не хотів знати також і про се, що Українці в Канаді, як окрема одиниця мусить мати свої школи, церкви, пресу, діточі захоронки, доми для старців — а се все можуть Українці мати лише тоді, коли вони будуть становити одну ґрупу. Учитель знав з засади, що партії творять життє, але не застановлявся над тим, чи се якраз потрібне в Канаді, чи може в Канаді є і без українського розєднання кому тручати Українців до життя. Були такі учителі, що шанували і любили церков, але таких було мало. А більше було таких, котрі були противні. Були навіть такі випадки, що учитель зривав дитині з шиї хрестик, або, щоби переконати, що "нема" Бога лягав на землю, а дітям казав: "Коли є Бог, то я не встану, а як нема Бога, то встану". Вставав, і се був "доказ", що нема Бога.

Атеїст учитель не молився в школі з дітьми, ані не хрестив ся; до церкви мало заходив, а ще менше брав діти зі собою до церкви. А до того ще й зі старшими людьми поза шкільними годинами диспутував, що нема Бога. Таке поступованнє ослабляло католицьку та православну церков. Творилася байдужність і нехіть до церкви і торувалася дорога до протестантських сект та до атеїзму.

Була се нерозважна і дуже шкідлива робота українського учителя. Податковці часто гонили такого учителя, а на його місце брали анґлійського, бо сей менше шкодив церкві. Та се було аж тоді, коли український учитель затроїв вже голови молодіжи тай декому зі старших.

Такий стан річи тревав десь до року 1915 або до 1918. Від того часу покращало, однак і тепер ще є учителі такого погляду, що церков повинна бути якась така, щоби під нікого і ні відкого залежала, щось таке як читальня, або кооперативна спілка, де всі члени рішають про владу та правила, і бе-

руть церков не як вічну інституцію, а як тимчасову, і не як Божу установу, як людську, що нині така, а завтра інакша. може бути, або й ніяка.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ В КАНАДІ 1910 Р.

Осенню року 1910, приїхав до Канади зі Львова на відвідини митрополит Андрей Шептицький і відвідав Українців греко-католиків в Монтреалі, Вінніпеґу, Йорктоні, Мондері, Едмонтоні і інших головних місцевостях. До так званої "Малої Церкви" св. Володимира і Ольги у Вінніпеґу, що находиться на розі улиць Мекґреґора і Стелі, він не повернув, бо вона була самостійною, т. є не хотіла признати над собою жадної церковної влади. "Канадийський Фармер", "Український Голос", "Робочий Народ" та "Ранок" привитали його досить холодно, а в Венкувері, в Британській Колюмбії, куда митрополит удався до своїх вірних, соціялісти обкидали його яйцями. Та він сим не зражався ні троха, оглянув все як слід, а вернувши назад до Галичини, в році 1911 написав памятну книжочку, під назвою: "Канадийським Русинам", в якій незвичайно приступно і дуже зрозуміло загрів своїх вірних бути вірними церкві, а обкиданнє його яйцями представив як несеннє дуже маленької частини зневаг Христових на Голгофті. В книжці дав ясні вказівки, як боронитися проти народного і церковного розбиття, як приноровлятися до канадийського права, і остеріг перед сектантами та всякого рода проходимцями, бунтарами. Книжка обіймає 95 сторін,друку, формат 6 X 3½ цалів і має 48 уступів. Є вона дуже мудра і популярна.

Вплив на греко-католицьку церков був досить великий, і від того часу перехід греко-католиків до російського православія та українського презвитеріянізму і інших протестантських сект зістав поважно спинений, ба навіть відпавші стали вертати назад до греко-католицької церкви поодиноко або цілими громадами.

Знаємо, що в Толстой, в Манітобі, де бувші греко-католики побудували презвитеріянську церков, тому, що в наслідок презвитеріянської енерґічної аґітації відірвалися від місцевої греко-католицької громади, — стоїть при зелізничім

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
митрополит галицький

шляху до нині самітна, маленька деревляна церков і кілька гробів коло неї. Члени вернулись назад до греко-католицької церкви.

Сумним памятником по українськім презвитеріянізмі стоїть також невеличка, самітна, деревляна церков з цвинтаром яких десять миль на полудне від Веґревіл, в Алберті, недалеко фармів Касяна Лазара, на Рейті. В самім Веґревіли по тім світила пусткою українська презвитеріянська церков, котру 1916 відкупили від кількох парохіян оо. Василіяни з Мондеру і зорґанізували тут греко-католицьку парохію, мимо сего, що Петро Зварич, місцевий купець, з укінченим ґімназіяльним образованнєм в Галичині, чільний член українського през витеріянізму, старався мати при ній презвитеріянську громаду.

Наслідки відвідин Митрополита Андрея Шептицького та його книжки були також і такі, що греко-католики, відпавші до українського презвитеріянізму, не хотіли через встид вертатись назад до греко католицької церкви, однак покидали презвитеріянізм і переходили до російського православія. Так поступила церковна презвитеріянська громада 12 миль на північ від Веґревілю в Алберті, коло почти Варвик, недалеко фармів Семена Кіца, в Ґудеві, в Саскачевані, Ґімлі, в Манітобі і в інших місцевостях.

Вплив митрополита Андрея і його книжки декуди сттримав також перехід греко-католиків на православіє. Знаємо, що перед його приїздом до Канади, православна церковна громада, що складалася з самих Ґаличан і числила около 40 родин три милі на захів від Мондеру, в Алберті, коло Петра Олехи змаліла до половини, а се тому, що члени вернулися назад до греко-католицизму. Таке було і в інших місцевостях. Про митрополита Андрея Шептицького говорили тоді дуже богато не лише Українці, але й анґлійські протестанти. Вони цікавилися ним дуже і питали себе: не знати, яку тактику від тепер брати будуть Українці греко-католики. Від тоді вони стали думати, що їх вплив на греко-католиків буде зменшений — що й було.

Відвідини митрополита Андрея Шептицького в Канаді не лише поділали сильно на народні греко-католицькі маси, які він загрів, щоби держалися греко-католицької церкви, але також він піддержав сильно на дусі і тих шіснайцять греко-католицьких священиків, які находилися тоді в Канаді, прибиті духом і горем.

Митрополит писав місіонарови о. Ахілеви.Деляρому: "Перед опущеннєм Канади, хочу Вам переслати щиру подяку за Вашу гостинність, та желання успіху в праці, і побіди над всіми трудностями, які здибуєте в праці для добра українського народа в Канаді. Не дивуйтеся, що тих трудностий часом много і не зражуйтеся ними. Наш народ відчуває потребу мати своїх священиків, своєї народности, се правда — правда і се, що під вражіннєм сего бажання може часом недоцінювати посвяти чужинців, що покинули свій край, свій нарід, перейшли на інший обряд, пристали до чужих людей, щоби для них працювати і заховувати їх при вірі. Та жертва Ваша не лишиться без овочів, перед Богом і ними, але з часом буде також оцінена через український нарід, для котрого Ви посвятили своє життє. Наші люде в Канаді переконаються, що Ви не шукали для себе свого добра, коли вже близько двайцять літ тому, Ви се діло розпочали. (Голос Ізбавителя 7. 10. 1924.)

Відвідинами митрополита Андрея Шептицького скріпила ся також і православна церков до певної міри між Буковинцями, бо її члени зачали ревнійше працювати і триматися при своїй вірі, бо побачили, що греко-католики стали ревними для своєї церкви.

ПАВЛО МАРКЕВИЧ

Року 1911 приїхав зі Злучених Держав до Вінніпеґу, польський, незалежний духовний, Павло Маркевич, до польського незалежного костела, при улици Боровса, число 371, до котрого належало також кілька українських родин. Маркевич, чоловік обчитаний, спосібний і розумний, з великою бородою, білявий, кремезної будови, походить з села Бакучинці, перемишського повіту, в Галичині. Костел сей був незалежний, але в дійсности він находився в посередній злуці з ан-

ґлійською методистською орґанізацією, яка попирала його грішми. Попередному духовному, Іванови Клявітерови, викупила костел з довгів, та фінансувала недільну школу при костелі. Робила се в тій ціли, щоби помаленьки, дипльоматичним способом перетягнути Поляків на чисте протестантство, бо вони, хоч зірвали в Римом, всетаки вповні придержувалися римо-католицького обряду, з виїмком того, що богослуженнє відбувалось в польській мові. Се був той час, коли англійські презвитеріяни з методистами поділили між собою працю межи Українцями і Поляками, причім перші мали на меті перетягати до протестантства Українців, а другі Поляків. Містер Джім Вудсворт, суперидент методистської місії, се є орґанізацийний голова, а пізнійше робітничий провідник, що відзначився в сему рухови в році 1919, заходив часто до сеї громади, щоби навязати близші зносини так, що протестантський вплив в тій громаді був досить виразний.

Маркевич прийшов на се і обіймив громаду при сім костелі, бо методистська орґанізація, хоч грала поважну ролю, все таки далеко було її до того, щоби при церкві примістити Анґлійця за провідника, очевидно через брак знання польської мови, і Вузсворт сяк-чи-так мусів згодитися на Маркевича, який своім спритом перевисшив Вудсворта. Що правда Будсворт держав при сій громаді Едмунда Чеймберса, молодого Анґлійця, котрий троха говорив і писав по польськи, бо перед тим нарочно вислано його на два роки до Кракова для вивчення польської мови і літератури. Та сего було цілком за мало, щоби він міг бути парохом при церкві. Крутилася також при парохії якась Анґлійка, буцімто учителька анґлійської школи, діяконістка. Мимо плянів Вудсворта, обсадити парохію чистими протестантами-Анґлійцями, Маркевич обняв громаду.

Занявши парохію, Маркевич з часом прихилив її до апостольської католицької орґанізації, до якої він сам належав, а якої архиепископом був Ґуля в Голяндії і сим шляхом вирвав громаду з під впливів анґлійських методистів, звернувши їм всі гроші, які методисти перед тим позичили на сей костел. Ходили вісти, що Маркевич так поступив тому, що

методистська місія не хотіла його фінансувати, то знов, що предкладала йому на удержаннє і видаваннє польського часопису, котрим він мав би провадити методистську пропаганду між Поляками, десять тисяч долярів на рік, та він се предложеннє відкинув. Утративши сю парохію методистська місія переконалася, що Поляки не дадуться перетягнути до протестантства, вона дала собі спокій з ними і більше не пробувала грати ролі перетягача з Поляками, ані у Вінніпеґу, ані на провінції, підчас коли презвитеріяни перетягали Українців до своеї віри, бо сі податнійші. Маркевич опісля виступив як епископ і невдовзі по тім став висвячувати українських священиків для Українців. О' скільки відомо, то він висвятив Івана Кусого, Дмитра Драпаку та Івана Кокольського, з котрих найбільше здібний мав бути Іван Кусий. Плян Маркевича був такий, що коли буде зорґанізованих двайцять українських громад і вісім священиків, то він вистараеться для них о православного епископа і спокійно віддасть йому сю орґанізацію. Було се дивно, бо Маркевич знав добре, що православні люде мали своїх священиків і епископів, які їх обслугували і орґанізація їх була як слід начеркнена. Однак він так робив. Запевнення на се, що вистараеться для них о православного епископа, він не дав ніякого і свідомійші Українці, що стояли побіч сего руху, уважали пляни Маркевича за дипльоматичний маневр.

Се очевидно була його проба поширити свою місію між Українцями, які йому видавалися податними до сеї цілі. Тим часом двайцять українських парохій він зорґанізувати не міг, як рівнож не міг дістати 8 священиків і його місія між Українцями обмежалася тільки на Іст Селкір, Сент Норберт, Портедж ля Прері і Поплар Парк, в Манітобі, недалеко Вінніпеґу, котрі обслугував Іван Кусий, Мікадо і ще одна громада коло Канори, котрі обслугував Іван Кокольський, та три громади коло Віткова, в Саскачевані, котрі обслугував Дмитро Драпака. Були се, очевидно, малі громади, та не упорядковані, які не застановлялися докладно над становищем своеї орґанізації — і просто не знати з якої причини вони пристали до Маркевича. Відорвавшись від греко-като-

лицької орґанізації та утративши віру, яку принесли зі Старого Краю, вони довели до кількох судових процесів за посіданнє церкви з греко-католиками, між котрими замітні є процеси в році 1912 в Іст Селкірку та Сент Норберті. Говорили, що Маркевич старався дістати свяченнє на епископа від православного епископа Александра, щоби бути православним епископом і належати під російський епископат, та сей відмовив. Мимо сего, що Маркевич не був православним епископом, проте попи його грали ролю православних священиків і як заходила потреба, то розголошували Маркевича православним епископом, хоч він таким не був.

Отся орґанізація Маркевича держалася через кільканайцять літ, хоч не мала свого чартеру, преси ані вишколених, або бодай практичних попів, ні грошей на орґанізацію. Маркевич, як епископ, коли відвідував українські громади, то правив в церкві латинську службу Божу, переложену на польську мову, а причащав під двома видами т. є під видом хліба і вина. Тим своїм богослуженнєм, Маркевич не дуже імпонував Українцям; він імпонував більше практичними розмовами з ними, та давав провід в орґанізації. Його попи правили служби Божі св. Івана Золотоустого на старославянській церковній мові, так як греко-католицькі або православні священики.

Сей обяв доказував досить низький степень думання тих галицьких Українців, що держалися сего руху, про церковну орґанізацію і її значіннє перед світом. Свідоміші Українці, котрі стояли осторінь від сего руху, дивувалися, як то може бути, щоби сі громади вірили в будучність своєї орґанізації, яка не має за собою ніякої минувшини, доґматичної і канонічної підстави, або що найменше відповідного авторітету, бо Маркевич був виразним польським націоналістом. Митрополит Платон, голова російської місії, коли довідався про місію Маркевича, здвигнув раменами і сказав: "Люде, видко вертають до первобитного состоянія" т. є дичіють.

По трох чи більше роках всі сі попи Маркевича, зірвали з ним і грали самостійницьку ролю, т. є обходилися без него

ше довший час. В році 1920 православна місія приняла до себе Івана Кусого і Івана Кокольського, пересвятила їх і перенесла в Алберту. Дмитра Драпаку, який також просився, не хотіла приняти. Він в році 1922 перенісся до Злучених Держав і піддався там якомусь безпартійному епископови Карфорі, сповняючи дальше попівську службу між Українцями в Монтані, як православний священик. Таким він все кликався, і за такого уважали його парохіяни.

Місія Маркевича від початку до кінця виглядала дуже марно, але тим громадам, котрі до неї належали, уроїлася якась дивна незалежність і непокора уформованій греко-католицька орґанізація.

Біскуп Маркевич межи дітьми

Коли Маркевича його духовні оставили, його авторітет значно понизився, а до того він ще й тяжко занедужав в роиі 1922. Тоді громада, яку він обслугував на улиці Боровса, приняла до себе за душпастира ксьондза Йосифа Заністовського з рамени польського незалежного костела, якого епископом був Франко Гудар в Скрентоні, в Злучених Державах і мав там невелику орґанізацію, а Маркевич вставши по недузі, остав без сеї парохії.

Щоби не сидіти у Вінніпеґу з загненими руками, Маркевич року 1924 потрафив згуртувати коло себе гурток Поляків і кількох несвідомих Українців. При Алфреда улици, під числом 734, він закупив звичайний дімок, поставив на нім хрест і отворив в нім костел, в якім рівночасно мешкав в кухни, а при тім як біскуп контролював 14 своїх малих костелів поза

Вінніпеґом, котрих обслугувало 5 його ксьондзів. Після говорення Маркевича виходилоби, що він мав за собою в Канаді 9000 душ Поляків, котрі уважали його своїм біскупом, включно з десятками Українців, що і собі з якихось причин уважали його своїм епископом. Таким отже шляхом між Поляками в Канаді повстало два польські незалежні костели, а се "Польський Костел Народовий" і польський костел "Апостольсько- католицький", а тим самим повстали дві ворожі церковні партії, крім римо-католицької, котра була найсильнійша. Сі три ворожі партії поборювали себе взаїмно, бо ходило їм о побіду противної партії. Маркевич занявся щиро своєю партією, але давної амбіції і розмаху в него вже не було. В році 1925 побудував на Папляр Парку, недалеко коло Вінніпеґу, невелику церков, котру назвав монастирем і школу при нім, котру назвав "малий семинар" і мав в ній в році 1926 пять студентів, що готовилися бути ксьондзами для місії Маркевича, а професором сеї школи був ксьондз, Володислав Зємбінський. В році 1926 побудував Маркевич пивницю під своїм костелом у Вінніпеґу для парохіяльних сходин. Маркевич робив все, що міг, щоби скріпити свою місію, але Українців більше не втягав до неї.

"КАНАДИЙСЬКИЙ РУСИН"

"Канадийський Русин", котрий все був речником української, греко-католицької церкви в Канаді появився весною 1911 року у Вінніпебу, де він виходить до нині. Його заложителем був римо-католицький архиепископ, Аделярд Ляндж-вин, з Сент Боніфасу, Манітоба, котрого дієцезія обіймала Манітобу і часть Саскачевану, де переважно жили українські греко-католики. Бачучи, що їх розтягають ріжні протестантські секти, а не мають своєї преси, котра би заступала їх погляди і вязала в одно національне церковне тіло, він заложив для них сей часопис і на разі піддержував своїми грішми. В році 1910 він також збудував у Вінніпеґу на розі улиць Флори і Мекензого школу в честь св. о. Николая і віддав на услуги українським Сестрам Служебницям. В сій школі Сестри Служебниці учать українську дітвору, крім англійської мови,

літератури і інших приписових правительством предметів, також правд віри, української мови і літератури, українських пісень і інших предметів. Кождого року число учнів доходить до двох соток, а часом і більше. В році 1911 сей самий архиепископ збудував місійну школу у Сифтоні, в Манітобі, котра істнувала через шість літ, а потім перемінено її на український сиротинець. В ній побирали початкову науку нинішні греко-католицькі священики, Іван Колтуцький, Йосафат Тимочко, Антін Луговий та Іван Колцун.

Французький архиепископ Аделярд Лянджвин діецезії Сент Боніфас, в Манітобі. Помер р. 1922.

Від сего часу почалося сильнійше гуртованнє греко-като лицьких Українців коло своєї церкви. Громади стали розуміти своє становище краще, як перед тим, бо часопис їх об сім поучав. Вони пізнали, що вони не самі в Канаді, а є люди, котрі бажають їм добра і стараються їм помочи згуртуватися в одну народну і церковну цілість. Українські греко-като-

лики стали писати до часопису свої дописи та удаватися о пораду до редакції в справі одержання священиків і т. д.

Першим редактором "Канадийського Русина" був Николай Сироїдів, потім др. Олександер Сушко, Іван Петрушевич, о. Мирон Залітач, Роман Крамар, Іван Рудачек, Володислав Біберович, Андрій Загарійчук, о. Петро Олексів і Володимир Босий. Попри часопис редакція видавала кождого року календар, а крім того також деякі організаційні відозви і т. п.

Часопис містив наукові, історичні та практично життєві статті, а також господарські, а одну сторону посвячував на статті церковного змісту, евангеліє недільне та проповідь. В році 1918 назву перемінено на "Канадийський Українець". Під сею назвою часопис виходить і до нині. Часопис виходить на 8 сторін, 16 X 22 цалів друку.

Часопис все мав противників з боку соціялістичної, большевицької преси "Робочого Народа" і "Українських Робітничих Вістей", як також з боку презвитеріянського "Ранка", "Українського Голосу" та "Канадийського Фармера". Вони атакували його тому, що він був органом украиської греко-католицької церкви. Вони закидали йому, що він має на меті асимілювати Українців за помочию церкви в хосен канадийських Французів, але обставини скрізь доказували, що ті закиди смішно неправдиві. Читачі і прихильники сего часопису розуміли, що асиміляція греко-католицьких Українців на користь Французів є рішучо виключена, бо в Канаді, висші і низші школи, судові трибунали, телеграфи, телефони і всякі уряди, — взагалі вся політична сила лежить в руках Англійців, а не Французів! Хто спокійно думав, сей видів, що українська асиміляція наступить скорше не серед греко-католиків, тільки серед тих Українців, котрі відпадають від греко-католицької церкви і ради гроша або особистих амбіцій творять дрібні сектантські церковні громади. Нігде не виступав жаден сектант, мирянин чи проповідник з новими заповідями для українського національного спасення і заспокоєння своєї совісти. Коли творилися секти серед українських переселенців, то найбільшою причиною була все підкописта агітація чужих протестантських сект, щоби розбити велику греко-католиць-

ку українську масу на малі громади, що ослаблюють себе вза ємно суперечкою про науку і обряди своїх сект. Вони є неначе щілинами, що розколюють велику груду, яка від них розсипається в порох. Друга кляса людей, се та амбітна і непримирима збиранина людей, бундючна і зухвала, яка не належить до протестантських сект, але через загонистість не ходить до греко-католицької церкви, бо видить в ній все "нелад". Вона є також щілиною української греко-католицької маси, але мусить зустрінути затрату своєї народности серед чужинців, бо є невідпорна і слаба, щоби боротися з утратою української народности, з якої вона походить, але не хоче до її церкви належати.

Цілий той час згадані часописи, що атакували "Канадийського Українця", все вірили в якусь независимість, а через те, що "Канадийський Українець" в независимість не хотів вірити і тримався вікових засад католицької церкви, він був через се ними зненавиджений. Се добре розуміли ті, котрі стояли за сим часописом. Вони розуміли, що всяка независимість — се чиста утопія, яка міститься лише в непрактичних головах, слабих і скривлених українських "політиків", дітваків, що мають невипробуване, безпрактичне життє. На закиди, що "Канадийський Українець" не прямує зі своїми прихильниками до змінчивого независимства, мовчки відповідали: "Так мусить бути!" Виділи, що до католицької церкви належать найбільше культурні і політично сильні народи світа: Ішпанці, Бельґійці, Французи, Ірляндці, Американці, Італійці, Чехи, Угри, Словаки, Словінці, Хорвати, Мексиканці Німці, Поляки, Португальці, а навіть Анґлійці. В них церковна орґанізація дуже сильна. Вони за помочию своєї церкви є добрі націоналісти, добрі промисловці і добрі дипльомати.

Коли для тих народів католицька церков є добра, то чому католицька церков малаби бути недобра для Українців? Таж Українці такий нарід, як тамті, які можуть так само користати з орґанізаційних способів сеї церкви і підноситися у вірі, творячи одно стадо з одним патиром.

Вище згадані часописи дорікали "Канадийському Українцеви, що він, а також греко-католицька церков, котру він

заступає не є національною українською інституцією. Але такий закид був тим більше безпідставний і провокаційний. Кождий Українець, греко-католик, що над сим думав, добачував, що все се не правда. Він бачив, що греко-католицька церков в Канаді виразно веде українську роботу. "Канадийський Українець" переповнений українськими патріотичними статями. Греко-католицькі священики говорять проповіди по українськи, в дусі патріотичнім. Греко-католицькі школи, що є при церквах, засадничо українські, з сильним українським запалом і напрямком. А відносини "Канадийського Українця" і української греко-католицької церкви до української землі і народу у Старім Краю є так сильні, виразні і ядерні, що є взірцем для всіх Українців.

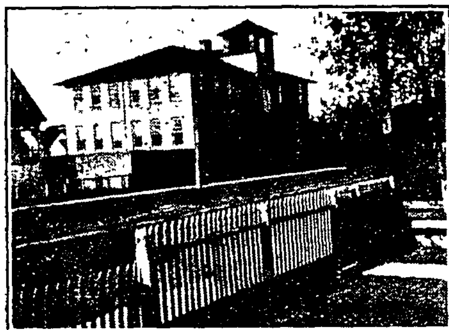

Школа св. о. Николая у Вінніпеґу на розі улиць Флори і Мекензого 1910 р. збудував її для Українців французкий архіепископ А. Лянджвин

Те саме становище в українській справі займає українська греко-католицька церков також в Галичині. Коли на російській україні було переслідуване українське слово і письмо, то воно дістало теплий приют на церковних греко-католицьких амвонах в Галичині. Тут виховувався і дозрівав елємент український і перекидався за кордон на Велику Україну та на Буковину. Тут друкувалися українські книжки і часописи, що ішли явно і неявно туда на українську землю, на Велику Україну, де сего не вільно було робити через заказ

цара в Петербурзі. З під впливу греко-католицької церкви в Галичині вийшло много письменників, поетів, артистів, учителів, інжинєвір, купців, лікарів, адвокатів, послів, народних діячів, вийшли щиро народні товариства, просвітні, економічні, культурні, вийшли Соколи, Січи, Стрільці, вийшла Галицька Армія, що боролася за українську державу.

Висше згадані часописи, т. є "Канадийський Фармер" і "Український Голос" 1925 року атакували найтяще "Канадийського Українця" і греко-католицьку церков, котру він заступав, і коли зістав підписаний конкордат в Римі. Згадані часописи підняли шалений рев і крик з того поводу. Вони поміщували палкі і крикливі статі проти греко-католицької церкви тут в Канаді та Злучених Державах і там у Старім краю, в Галичині. Вони казали, що тим конкордатом запропастилася греко-католицька церков на віки, та що вона стала через конкордат на службу Польщі. "Канадийський Українець" все те відпирав. Він пояснив українським греко-католикам, що конкордат тільки скріпив греко-католицьку церков, а тим самим і Українців в Галичині, бо конкордатом вирівналося греко-католицку церков у правах на рівні з римо-католицькою. Польща конкордатом зістала зобовязана попирати державним скарбом греко-католицькі інституції, церкви, духовні семинарії і все інше, що звязане з греко-католицькою церквою, а що більше, Польща не сміє нарушити церковні маєтки. Наслідки конкордату стали ясними для всіх, навіть крайним противникам греко-католицької церкви. Іменно, коли Польща забрала від православних, що находяться в її межах, т. є у Волиняків, Холмщаків, Поліщуків і інших около 500 церков і перемінила їх в польські костели, то та сама Польща через нагляд Риму, через конкордат не забрала ані одної греко-католицької церкви для Поляків.

Під сим зглядом "Канадийський Українець" відніс моральну побіду над противними часописами. Цілий час свого істновання, часопис сей, все мав ясну ціль перед собою і просту дорогу. Він старався держати Українців греко-католиків в цілости, на тій висоті, на якій стоять інші культурні католицькі народи.

ЕПИСКОП НИКИТА БУДКА

Митрополит Андрей Шептицький, котрий 1910 року звидів Канаду і оглянув греко-католицькі осередки, Монтреаль, Вінніпеґ, Йорктон, Мондер, Едмонтон і інші, обіцяв греко-католикам, що предложить Папі потребу українського епископа в Канаді. По дорозі, їдучи до Галичини, повернув до Риму і обговорив справу з Папою Пієм X., а сей, щоби лучше запевнитися, в кілька місяців по сім, на початку 1911 року покликав до Риму найстаршого місіонара в Канаді, о. Ахіля Делярого, який працював між греко-католиками найдовше в Канаді. О. Деляре, Бельґієць по народности, чесно поставив ся за українським епископатом і наслідки були ті, що рішеннє епископату стало доконане. Многі дивувалися, щоби Бельґієць так чесно поступив і без закрасок расових і політичних, представив справу епископа Папі так виразно і справедливо. Митрополит Шептицький і о. Деляре є тими особами, котрим треба завдячити український епископат в Канаді, а також римо-католицьким епископам, бо сі так само чесно і справедливо віднеслися до сеї справи. Вони уступали зі своєї юрисдикції над греко-католиками в цілій Канаді, вилучили їх зі своїх дієцезій і сим задоволили українські потреби.

Іменованнє епископа наступило в серпни 1912 року. Священик, Никита Будка, що був префектом студій в духовнім семинари у Львові, доктор богословія, зістав висвячений на Покров Пресвятої Богородиці у Львові, у церкві св. Юра.

Свячення доконав митрополит Шептицький, і вже в перших днях грудня 1912 року епископ Будка був в Канаді. Ходили слухи, що римська столиця ніколи так скоро не вирішувала справи нового епископату, як сим разом, а се тому, що потреба українського епископа в Канаді була дуже пекуча.

До сего часу ширив хтось вісти, що Рим змагає до того, щоби українських греко-католиків зфранцузити при помочи церкви і через се держить для них бельґійських та французских місіонарів. Ті вісти виходили мабудь з боку протестантських місій, але тепер стало очевидним, що Рим, греко-като-

лицьким епископом української народности, признав Українців окремим народом від інших народів, а їх церков окремою від римо-католицької церкви. Рим зі свого боку заманіфестував, що Українці є Українці і такими він бажає їх всегда видіти. Коли українські вороги не хотять українському народови признати його самостійности в державних справах, то Рим зі свого боку ту самостійність їм признає в церковних справах. З приїздом епископа всякі докори про знищеннє та зфранцузеннє Українців при помочи церкви розійшлися як осінний туман, а надто показалася висшість католицької церкви в сім напрямі, іменно, що Рим стоїть понад раси, що він кождому народови дає те, що йому належиться, дає і Українцям, і хоче, щоби Українці розвивалися, як розвиваються інші народи, що належать до католицької церкви, як: Бельґійці, Іспанці, Ірляндці, Італійці, Чехи, Угри, Поляки, Французи, Німці, Анґлійці і інші.

Висшість католицької церкви показалася ще і під тим зглядом, що священик чужої народности, — о. Деляре, Бельґієць, постояв за греко-католицьким українським епископом. Се дало доказ, що католицька церков не йде підступом.

Вже самою появою епископа, українські протестантські секти зістали морально побиті, а ті греко-католики, які хилилися до російської місії і недовіряли обітницям митрополита Шептицького, перестали хитатися. Для всіх стало ясно, що Рим підчеркнув українську відрубність від інших католицьких і протестантських народів Домінії Канади.

Епископ, чоловік молодий 35 літ, білявий, малого росту, веселий і симпатичний, дуже бесідливий, демократичних поглядів, з села Добромірки, з повіту збаражського, син рільника, повний духовної сили, заходився енерґічно коло того, щоби скріпити своїх вірних не лише релігійно, але також національно. Всюди де появився, витали його вірні торжественно і всюди виголошував він проповіди, в яких взивав вірних до віри в Бога, до віри в себе, в свою церков, в свою мову і свою будучність.

Церковна громада у Вінніпеґу св. Володимира і Ольги, що

міститься на розі улиць Стелі і Мекґреґора, яка грала до сего часу самостійницьку ролю, підчинилася під юрисдикцію молодого епископа. Був се перший добрий почин його появи.

Року 1913 епископ постарався о чартер для своїх парохій. Чартер, се є таке право, яке надає українським греко-католицьким громадам в Канаді право істновання і працювання, та посідання майна; право будувати церкви, сирітські захоронки, доми для старців, шпиталі, розвивати релігійну пресу, семинари та школи при церквах. Від тоді греко-католицька церков перестала бути наражена на те, що її може заняти якась інша релігійна секта. Чартер зробив її законною, греко-католицькою орґанізацією для українського народу і власностию лише тих людей, які є Українцями греко-католиками. Колиби якась громада перестала істнувати, тоді майно даної церкви переходить в хосен цілоі української греко-католицької орґанізації в Канаді. Чартер по анґлійськи носить назву: "Ruthenian Greek-Catholic Church of Canada". Виразу "Ruthenian" вжито тому, що тоді сей термін в Канаді уживано загально. Він вже утерся в зносинах між урядами австрійської і британської держави. По німецьки "Die Ruthenen", означає по українськи "Русин" або "Українець". Від тоді греко-католицька церков в Канаді стала окремим тілом, під захистом державного, загального права, а греко-католики вирівналися в правах з іншими народами, що заселюють Канаду, стаючи в очах держави як окрема одиниця, зі своїми окремими церковними і народними правами.

Чартер забезпечує Українцям греко-католикам те право, що їх парохії мають право порядкувати церквою: — вибирати заряд церковний, розпоряджатися церковними грішми, виплачувати церковну службу, а епископ наглядає тільки над справою віри, т. є, щоби в церквах не учено проти Бога, проти церковного, духовного порядку, проти церковної власти, або, щоби не заводжувано якихось нових наук, противних церкві, людям і Богу. Маєток парохіяльний епископ не може продати або що інше з ним зробити; маєтку церковного також громада не може ужити для якоїсь іншої цілі, як лише для церкви і віри.

Окремий чартер греко-католицьких парохій вироблений на кожду провінцію з осібна і в кождій провінції має ті самі права у відношенню до громад і епископа.

Крім сего чартеру, епископ має свій власний чартер на цілу Домінію, який називаєтьсяся: "Ruthenian Greek-Catholic Episcopal Corporation", т. є "Руська греко-католицька епископська корпорація". Права сего чартеру обіймають тільки епископську катедру, його дім, пресу, школу і інші загальні його маєтки. Сим маєтком розпоряджає тільки епископ, а по смерти сего епископа, маєток переходить на власність іншого українського греко-католицького епископа в Канаді, з того епископа на іншого і т. д. Се відокремляє греко-католицький, український епископат від римо-католицького епископату, робить його окремим від них і надає українському греко-католицькому епископови окремої релігійної і національної ціхи, т. є окремішности і релігійної і національної так довго, як довго буде істнувати український греко-католицький нарід і його епископи, одні по других, бо за сим стоїть державне право. Тому говореннє ворогами греко-католицької організації, що Рим забирає, або колись іншим разом забере сі маєти для себе є безпідставна і на нічім не оперта балачка, або груба неправда. Не тільки в Канаді, але нігде в жаднім іншім краю не чувано, щоби Рим забирав для себе церковне майно.

Року 1914, 29. листопада епископ скликав перший священичий собор до Йорктону, в Саскачевані і тут після докладного обміркования витичено дорогу, як провадити церков і нарід серед канадийських відносин. Собор відбувся тут тому, що тут найвідповіднійше місце, а се осередок трох західних провінцій: Манітоби, Саскачевану і Алберти, де були розміщені священики по парохіях. Епископ видав друком ухвали сего собору під назвою: "Правила, Церкви", де зібрані всі ті вказівки, після котрих малося провадити парохії. Є се книжка зложена зі 75 сторін друку 7 X 4½ цалів, яку зредаґував священик Др. Александер Редкевич.

Від сего часу до 1926 року епископ оповістив 10 пастир-

ських листів, в яких загрівав вірних будувати школи, виховувати в релігійнім дусі дітей, будувати церкви, держатися своєї віри і народности.

Заходами епископа завязався у Вінніпеґу в році 1915 комітет, який мав на ціли заложити бурсу ім. митрополита Андрея Шептицького, а головою комітету був Емануїл Оробко.

Комітет купив будинок за 19.000 долярів у місточку Сент Боніфасі, за рікою від Вінніпеґу, яке уважають за передмістє Вінніпеґу і тут того 1915 року отворено бурсу, до якої вписалося першого року 60 учнів. Бурса істнувала до 1925 року, а директорами були: Юрій Шкварок, адвокат в Мундері, в Алберті, Николай Бойчук, Др. Іван Карач і о. Михайло Пелех. На сю бурсу епископ зі скромних своїх фондів подарував як першу жертву 3.000 долярів. Учні учащали до місцевих державних шкіл, вчилися пильно і здавали іспити у вінніпеґськім университеті. Епископ відвідував часто бурсаків і виголошував промови та відчити.

Року 1917 основано заходами епископа також бурсу в Едмонтоні, в Алберті, яка заложена під іменем Тараса Шевченка, а находилася на 68-мій улиці. Бурса перестала істнувати в 1922 році, та в 1925 році її опять отворено. Директорами були: Олекса Шиба, Андрій Загарійчук та Др. Бабюк. З обох бурс вийшло понад 300 учнів. В бурсі Тараса Шевченка виховувався Др. медицини Николай Стрійчук, Стефан Пелех і Павло Легенький, які в 1926 році кінчили в Едмонтоні студії права. Виховувалось в сій бурсі також богато українських учителів до державних, публичних шкіл. А в бурсі Андрея Шептицького виховались Йосиф Дик, Семен Озеро, Остап Маліцький, адвокати; Іван Овсяник, Николай Підворний, доктори хіропрактики і богато учителів для державних шкіл і інші.

На початку світової війни ті, що бачили в епископі провідника української, греко-католицької церкви, постарались о клевети на него перед властями. Представлено його як небезпечного в Канаді. За се він богато терпів, однак ті напасти скріпили його становище, бо люде виділи в сім очевидну злобу. Часопис "Канадийський Русин" перейшов на власність е-

гископа на самім початку його приїзду до Канади. Архиепископ Ляндживин, котрий був властителем сего часопису, передав його епископови на власність для місійної праці.

Року 1918 епископ видав молитвеник "Христіянська Родина" на 816 сторін друку, а в 1923 році став видавати "Епархіяльний Вістник", який виходить один раз в місяць і до нині і обіймає 14 сторін друку, розміру 9 X 6 цалів. Епископ постійно пером і словом взиває вірних і духовних своєї дієдезії до видержання нападу противників та до взаїмної помочи і лучности.

Епископ застав в Канаді 17 священиків-піонірів. Се були: Еміль Андрохович, Матей Гура, Навкратій Крижановський, Созонт Дидик, Танасій Филипів, Еміль Красіцький, Йосиф Жан, Генрик Бульс, Наталій Дикан, Ахіль Деляре, А. Сабурен, Др. Ерми, О. Винярський, Ксенофонт Роздольський, Ґаньо, Клавюк і Тешер. Одні з них виїхали з часом до Старого Краю а другі до Злучених Держав, однак число Духовних в 1926 році виносило 46 людей. Сестер Служебниць застав епископ 8, а в році 1926 мав уже 80, які займаються сиротинцями і школами. Потроїлося також число церков так, що в1926 році було парохій і місій 256 у шістьох провінціях: В Новій Шкоції, Онтаріо, Квебеку, Манітобі, Саскачевані, і Алберті. При церквах, особливо в містах та місточках основано Рідні Школи, яких в 1926 році було 35. Українська дітвора в тих школах учиться правд віри, молитов, народних і церконвих пісень, української історії, рідного письма і слова. В школах учать Сестри Служебниці, дяко-учителі, старокраєві учителі, або принагідно приняті сили.

Уряд епископа для Українців греко-католиків в Канаді скріпив греко-католицьку церков і Українців, як нарід, сцілив їх в одну цілість так, що Українці греко-католики стали головною орґанізацією на еміґрації в Канаді. Прочі українські гурти в порівнанню до сеї орґанізації, стали смішно невиразними в значінню церковнім і народнім і смішно малими.

Епископ терпів дуже богато від українських протестан-

тів і радикалів. Один з великого числа примірів був 8 липня 1918 року в Гафорді, в Саскачевані, коли епископ був там на місії. Григорій Воробець, місцевий фармер, за намовою якогось інтеліґента зробив на него донос до властей, що буцімто епископ на проповіди в церкві говорив щось против канадийських властий. Епископа арештовано, але зараз випущено на волю, бо доноси Воробця буле неправдиві.

Звичайно доноси на епископа робили ті українські інтеліґенти, які були навіяні в Галичині радикалізмом Кирила Трильовського, або в Канаді протестантизмом. Се доказувало, що вони нетактовні і незрівноважені, не оглядалися на те, що находяться серед чужини, сим лише показували, що не мають ані розуму, ані чести. Греко-католицького епископа не любили лише тому, що він католик, хоч бачили добре його щиру думку, та що він стоїть основно на українськім ґрунті, що власне його уряд відокремив Українців від інших канадийських народів. Вони недобачували того, що колиби епископ під прапором греко-католицької церкви, яку український нарід приніс сюда з Галичини, не згуртував його в одну родину, — нарід сей розтягнулиби свої і чужі сектанти до решти. Ним поживилибися анґлійські презвитеріяни, баптисти, методисти, байбельники і інші, які всюди між Українцями розложили свої сіти, але завдяки оборонній поставі епископа, не мають такоїє успіху, як собі бажають. Говорити в Канаді про український нарід, то перед усім треба розуміти Українців греко-католиків, а не українських презвитеріян, методистів, баптистів, байбелників, суботників або яких інших сектантів і безрелігійних гуртів, які не мають ані своєї школи, ані сирітських захистів, ані преси, ані нічого іншого, щей до того находяться під проводом чужих людей і як такі ніколи нічого мати не можуть, отже мусять вигинути серед чужини—чи хотять чи не хотять. Вони не розуміли значіння греко-католицьких Українців серед інших католицьких народів в Канаді: Анґлійців і Французів, які не відмовляють Українцям своєї помочи, а при їх помочи можна богато зробити для Українців тут в Канаді і там у Старім Краю.

Вони на стільки були попсуті радикалізмом або протестантством, що не розуміли того, що орґанізаційний хист католицької церкви найбільше надається для згуртовання роз'єднаного, недержавного, українського народу, бо стремить до одного авторітету і одного проводу, т. є до такого, якого хибує Українцям, щоби злучити свої сили. Вони, се та ґрупа, що лиш реве, кричить і критикує, але мало знає. Вона на стільки задурманена радикалізмом, або протестантством, що не добачує, що українське безпровідне галасованнє за 600 років української неволі, не принесло Українцям ніякого успіху, а ще гірше ослабило його. Принципу католицької церкви, який виховує нарід до злуки всіх народів духово, а національно дає кождому народови як найширшу свободу, ся галаслива ґрупа не вміє доглянути, ані оцінити. Незнаючи духа, засад і народного виховання католицької церкви, доводила їх до нападу на українського греко-католицького епископа, Никиту Будку, сина з під хлопської стріхи.

Радикалізм або протестантство так тим інтеліґентам забив голову, що вони не розуміли навіть того, що підривати авторітет церкви, тим самим підривається свій власний авторітет, бо байдужність і недовірчивість людей до церкви, виходить на їх власну шкоду, а се тому, що з недовірчивим та байдужним народом і вони не в силі щось зробити. Однак горлали на греко-католицького українського епископа.

ДУХОВЕНСТВО

Року 1926, греко-католицький клир в Канаді складався з трох галузей: 1. зі світських священиків, що живуть на поодиноких парохіях, обслугуючи одну або більше церков. 2. з оо. Василіян і 3. з оо. Редемтористів. Всі три священичі гализи працюють в повній солідарности, а нагляд над ними виконує епископ Никита Будка. ОО. Василіяни і оо. Редемтористи живуть по монастирах, по кілька разом: Василіяни в Едмонтоні і Мондері, в Альберті, та у Вінніпеґу, в Манітобі; Редемтористи в Айтуні і Йорктоні, в Саскачевані. Разом всего духовенства є 46 чоловіка, котрим помагають у праці 80 Сестер Служебниць при школах і сиротинцях.

Собор українських, греко-католицьких священиків. Стоять з ліва на право: Атанасій Черепаник, Петро Олексів, Андрій Сарматюк, Людвик Боський, Атанасій Крайківський, Николай Шумський, Петро Пасічник, Роман Крупа, Михайло Пелех. — Сидять з ліва на право: Михайло Оленьчук, Еміль Андрохович, Преосвящений Никита Будка, Аполінар Калужняцький, Нестор Дрогомирецький. Знимка з 20. липня, 1919 р.

ОО. Василіяни: —

Се монаший чин, оснований в четвертім століттю св. Василем Великим, архиепископом Кесарії Кападокійської. Особи, котрі вступають до него, складають обіти служити Богови, словом, письмом, ділом і приміром. Чин сей розкинений по цілім світі і працює пильно між всякими католицькими

народами. Особливість його полягає в тім, що духовні живуть спільно по монастирах, отже лекше можуть зносити вся кі невигоди як світське духовенство, котре живе поодиноко на парохіях.В Галичині чин сей славиться проповідями на місіях, видаючи всякого рода духовну літературу, яка розходиться по цілій Галичині, а навіть заходить на Буковину та Волинь. На Буковині знані Василіянські збірники з колядами, щедрівками та молитвеники. В Жовкві оо. Василіяни мають славний монастир і друкарню. Є також Василіянські монастирі в Бучачи, Гошеві, в Підгайцях та інших місцях, при чім в Бучачу мають виховавчий інститут, де вишколюють молоді священики-Василіяни. Їх протоігуменом є тепер Анастазій Каліш.

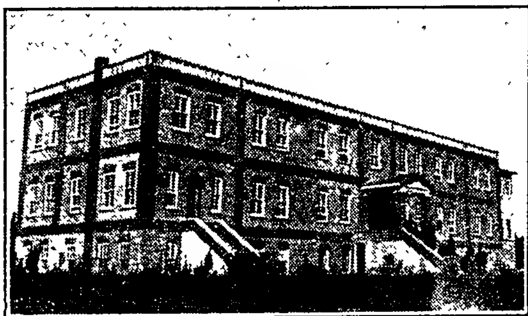

Василіянський ювенат в Мондері, в Алберті. Збудований в році 1923.

В Канаді оо. Василіяни мають гарну церков в Едмонтоні при 108 улици, число 9648. Мають також монастир в місточну Мондері, в Алберті та новіціят, т. є таку школу, в якій виховуються способні хлопці на будучих місіонарів-Василіян для Канади, котрих в 1920 році було 15. Мають також велику церков у Вінніпеґу на розі улиць Стелі і Мкґреґора. Провінціялом оо. Василіян в Канаді є о. Навкратій Крижановський, в Мондері, в Алберті. Всіх оо. Василіян в Канаді є девять.

ОО. Редемтористи: —

Чин оо. Редемтористів оснований 1732 року св. Альфонсом, епископом в Деліґурі, в Бельґії. Чин сей працює між ріжними католицькими народами, а найславнійші монастирі має він в Бельґії. Є се монаший чин, який складає вічні обіти служити церкві не тільки між своїм народом, але такаж і між іншими народами. Гуртуються вони переважно по монастирах, працюють разом і тим шляхом лекше поборують всякі невигоди. Як заходить потреба, монахи Редемтористи кидають свій край і свій нарід та ідуть в чужі краї між чужі народи, там, де бракує проповідників Христових.

В році 1898, Аделярд Лянджвин, француський архиепископ з місточка Сент Боніфасу, якого ділить від Вінніпеґу Червона ріка“Ред рівер”, відвідав монастирі оо. Редемтористів в Бельґії і попросив там місіонарів, щоби приїхали до Канади і займилися українськими еміґрантами в його дієцезії, яка обіймає цілу Манітобу і часть Саскачевану, бо не було кому їх обслугувати. Сеї місії піднявся о. Ахіль Деляре. О. Деляре 1904 року покликав до Канади з Бельґії ще трох місіонарів, іменно: оо. Генрика Бульса, Наталія Декана і Тешера. Незнаючи української мови; українського народу, ані греко-католицького обряду, піднялися вони до такої страшної праці, але з часом пізнали український нарід, навчилися його мови і церковного обряду. Вони стали своїми, зукраїнізувались, раз на все оставили свою вітчину, свій нарід, а перенялися всім українським. Посвята і подвиг їх на стільки великий, що ті, котрі знають їх блище дивуються їх витревалости і ревности в праці для Христа. В 1919 році о. Бульс помер в Айтуні, в Саскачевані, де працював і поховано його на українськім цвинтари. В 1913 році до сего чину пристали Українці: оо. Іван і Йосиф Бала та о. Стефан Бахталовський.

ОО. Редемтористи мають монастир святого Спаса в місточку Йорктоні і в місточки Айтуні, в Саскачевані, тому, що се українські осередки. При монастири в Йорктоні в 1919 році побудовано заходами епископа Никити Будки і оо. Редемтористів Колеґію св. Йосифа. Є се обширна будівля, яка кош

тує 150.000 долярів. Року 1926 було в ній 75 учнів. Колеґію наглядає український греко-католицький епископ Никита Будка з Вінніпеґу і дає провід в науці і вихованню. Колеґію провадять Українці, Брати Християнських Шкіл: Методій і Атаназій.

Брати Християнських Шкіл — се згромадженнє, яке займається виключно вихованнєм молодіжи по школах. Се згромадженнє оснував святий Де Ля Саль у Франції 1680 року. Члени розкнуті по цілім світі і числять 20 тисяч чоловіка. Згромадженнє відзначається дуже високим педаґоґічним знаннєм, при чім члени його зложують шлюби на вірність свого звання. Папа Пій X. назвав їх "Апостолами катехізму", а покійний англійський король Едвард VII. висловився про них слідуючо: "Я уважаю Братів Християнських Шкіл за найлучших професорів народу, сего часу". Се стоваришеннє провадить котолицькі школи в найбільше цивілізованих краях: в Анґлії, у Франції, в Америці, в Бельґії і інших краях.

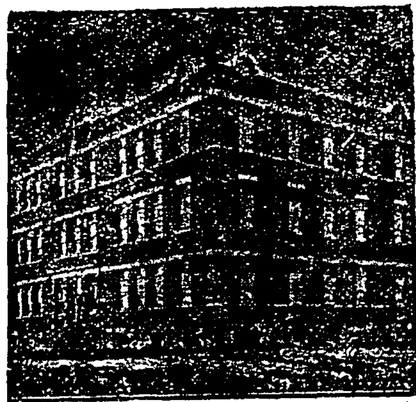

Колеґія св. Йосифа в Йорктоні, в Саскачевані, збудована р. 1919.

Учні, котрі учащають до Колеґії св. Йосифа здають іспити на університеті в Реджайні, в Саскачевані і вибирають собі поле праці, яке хто бажає: Учительське, священиче, лікарське і інше. Вихованнє учнів в Колеґії св. Йосифа заслугує на увагу тим більше, що місточко Йорктон, де находиться Ко-

леґія є невелике, тихе і натуральне, в якім спокійно пливе студентське життє, далеке від морального зіпсуття публики у великих містах, що часто манить до себе молодь.

ОО. Редемтористи в Йорктоні видають місячний журнал "Голос Ізбавителя" від 1922 року. Є се книжочка духовного змісту, величини 6 X 9 цалів, на 32 сторони, а редактором "Голосу Ізбавителя" є о. Йосиф Бала. Всіх оо. Редемтористів, що працюють між Українцями є 9, а їх настоятелем є о. І. Кінцінґер в Йорктоні.

До українського греко-католицького клиру, котрий ділиться на три духовні чини: світських, оо. Василіян і оо. Редемтористів належить також священик-монах Филип Ру, який належить до чину Облятів. Чин Облятів оснований в 1826 році, а апробований Папою Львом XII., 17 лютого 1926 року. Чин сей працює в цілім світі між ріжними католицькими народами, а числить около 20 тисяч членів. В західній Канаді чин сей працює від перших початків еміґрації між ріжними католицькими тубольцжми і йому католицькі місцеві народи завдячують дуже богато. Чинів у католицькій церкві є кілька найцять, а іменно: чин Францішканів, Домініканів, Авґустинів, Василіянів, Редемтористів, Облятів, Капуцинів, Трапістів і інші чини. Вони працюють між ріжними католицькими народами по цілому світі. Кождий чин творить окреме стоваришенне, працює для слави Божої, добра церкви і того народу, серед якого працює.

Духовенство поділене в церковній орґанізації на ріжні чини, творить життє, розвиває церковну орґанізацію з внутра, підносить релігійного духа. Ті чини стають одні поруч других і тим шляхом заохочують себе до праці у Винниці Христовій, а осередок всіх чинів находиться в Римі, під одною адміністраціею, що їх лучить поодиноко в одно тіло, над якими головою є сам Папа.

Священик Филип Ру, фаховий архитект. В році 1925 він збудував церков у Мовнтейн Ровді, в Манітобі, а в 1926 році в Портедж ля Прері, в Манітобі. Церков в Мовнтейн Ровді належить до найкращих будівель не лише між Українцями, але взагалі до найкращих будівель в Канаді. Вона збудована у

формі хреста, а обіймає 126 стіп у квадраті. До копули з середини має 100 стіп високо. Її вартість оцінюють на 150 тисяч долярів, однак о. Ру збудував її далеко таньше, бо сам коло неї фізично працював, а також заставляв до роботи своїх парохіян, яких в тій околиці є 150 родин. Парохіяни достарчали весь матеріял до будови. Церков коштувала їх грішми 14.000 долярів, котрі то гроші вжито на двері, вікна, цвяхи, завіси і таке інше. О. Ру є Німець по народности, добре говорить, добре читає і добре пише по українськи.

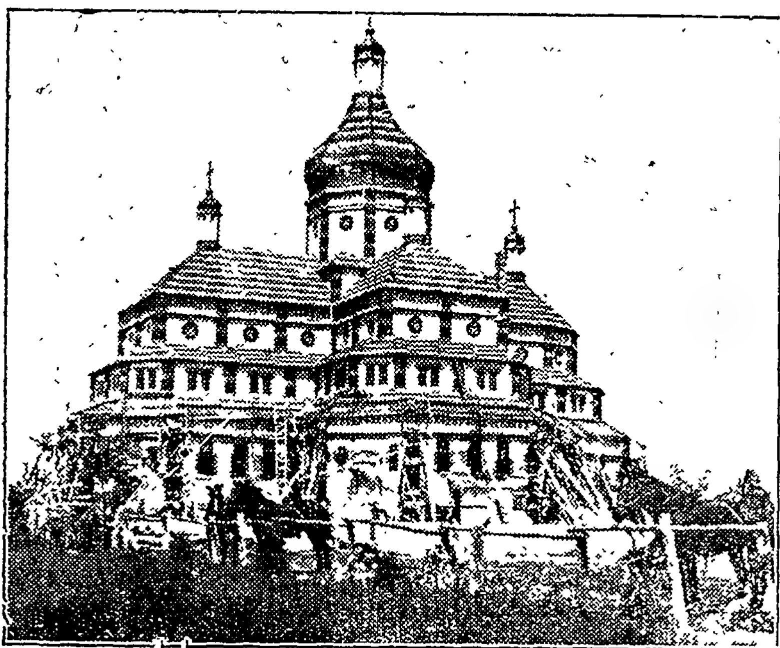

Українська греко-католицька церков в Мовнтейн Роді, в. Манітобі. Знимка підчас будови 1925 р.

Росказують тубольці, що до тої церкви часто приїзджають англійські кореспонденти, оглядають її і поміщують в пресі відповідні статті. Одна така стаття про сю церков, а також знимка була поміщена у вінніпеґськім "Фрі Пресі", в маю 1926 року.

СЕСТРИ ЗАКОННИЦІ

В 1926 році було в греко-католицькій церкві 80 українських Сестер. Загально називають їх Українці Сестри Слюжебниці, або Сестри Законниці. Слово "Служебниці" походить від слова "служба" або "служити", а "Законниці" від слова "закон", або "закону". Згромадженнє Сестер Законниць, або Служебниць носить назву покровительства Непорочного Зачаття Матери Божої. Вони мають свої доми, які не належать до жадного священичого чину, а є їх власними, якими вони розпоряджають і які є вічним майном Сестерного згромадження. Свої осідки мають в осередках, де найбільше живуть українські греко-католики: в Едмонтоні і в Мондері, в Албер-

Сестра Атанасія, начальниця всіх українських Сестер Служебниць в Канаді. Світлина з року 1926.

ті; В Йорктоні і Айтуні, в Саскачевані, та у Вінніпеґу, в Манітобі. В кождім їх осідку є настоятелька, одна із Сестер, яку назначує головна настоятелька, або Старша Сестра, Начальниця, яку називають провінціялкою, що завідує всім сестер-

ним згромадженнєм в цілій Канаді. Настоятельку, Старша Сестра назначує на чотири роки,, а Старшу Сестру, або провінціялку вибирають всі Сестри разом на пять років, а вибір її затверджує український епископ Никита Будка. В 1926 році Старшою Сестрою була Сестра Атанасія в Мондері, в Алберті. Роля її в згромадженню є та, що вона завідує всіми Сестрами в Канаді, в кождім осідку. Переводить Сестер з одного місця в друге після потреби, приймає нових членів до згромадження і т. д. Всі Сестри є монахинями.

Доми, в яких мешкають Сестри, уладжено так, що в них є обширні салі для школи і мешкання для сиріт. Сестри провадять сиротинці, учать Рідні Школи, провадять Недільні Школи, в яких учать правд віри т. є катехизації, або як декуди називають Закону Божого. В Рідних Школах учать дітей української історії, по українськи читати і писати, переводять діточі концерти і представлення, учать дівчат вишивати та шиють ризи для церквоної обслуги, а також роблять цвіти для окраси церковних престолів.

Монахині є не лише в католицькій церкві. Є вони також у православній, в Росії, в Сербії, в Болгарії, в Греції і в інших православних церквах, є також в протестантських, так звані "діяконістки". Та згромадженнє се далеко менше розвинене в тих церквах. В католицькій і правосалвній церкві монахиння до смерти зобовязана служити церкві. В протестантській, се платні женщини, або дівчата, котрі колинебудь можуть оставити свою службу і не є се у протестантів ніяким духовим згромадженнєм, тільки звичайнаю службою.

Греко-католицькі Сестри Служебниці складають після шість років побуту в монастири вічний обіт. За сей час, Сестра переходить осібну школу, приглядається до сего, чи може зложити вічний обіт і бути монахинею, бо се тяжкий подвиг, тут треба відречися всего того, що манить до світа.

На початку греко-католицькі вірні, декуди, дивилися на Сестри з упередженнєм, а до сего доводили їх ріжні протестантські проповідники, які старалися очернити все те, що по трібне українському народови і його церкві. Се було в роках 1905 а 1915. Пізнійше переконалися, що Сестра, се пильна ро

бітниця, се та пчола, що працює по цілих днях безплатно. Вони переконалися також, що многі зі Сестер, крім монастирської шокли, є кваліфікованими учительками, яким правительство дозволяє учити школу, — стали на Сестер дивитися добре і цінити їх працю. Хто придивиться добре до праці Сестер, той певно переконається, що вони є неоцінений чинник для української. греко-католицької церкви і українського народу.

В 1926 році Сестра Тереса кінчила університетські студії в Едмонтоні, а Сестра Єлисавета у Вінніпеґу, та приготовувано більше Сестер до університетських студій.

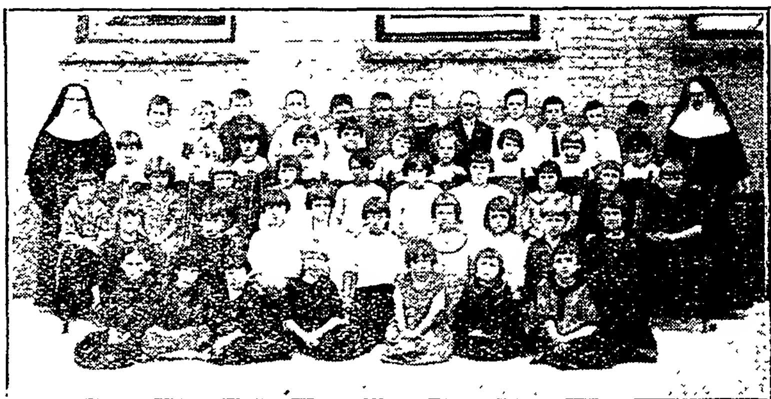

Одна з кляс Рідної Школи на передмістю Вінніпеґу, Елмвуді. — На знимці Сестри Служебниці: з ліва Сестра Магдалина, з права Сестра Йосифа. Знимка з червня 1926 року.

Протестанти також виробили добру опінію про католицьких Сестер, а греко-католицьких з осібна. Вони кажуть: "Коли ми своїм "діяконіскам" платимо 75 долярів в місяць, то католицька Сестра робить ту роботу для своєї орґанізації даром, тільки за скромну їду і одежу. Коли наша діяконістка думає над тим, як би стати незалежною панею, отже не виконує роботи з почуття, тільки з обовязу, то католицька Сестра робить роботу з посвяти і переконання, що вона робить для Бога і для народу.

Року 1922 українські Сестри відбули у Вінніпеґу перший зїзд з нагоди побуту в Канаді Митрополита Андрея Шептицького, на якім було присутних 22 Сестри.

Всі Сестри разом належать під розпорядимість українського греко-католицького епископа, Никиту Будку, а враз із ним в простій лінії до Риму. Згромадженнє Сестер в українській, греко-католицькій церкві істнує від 1891 року. Його заложив священик Єремій Ломницький в селі Жужелю, в сокальськім повіті, в Галичині. Згромадженнє всіх українських Сестер в Галичині і в Канаді буде числити около 500 членів.

В римо-католицькій церкві, в Канаді, Сестри провадять не лише школи та сиротинці, але й шпиталі, в яких велика їх заслуга і подвиг. В українській, греко-католицькій церкві в Канаді доперва підготовляються Сестри до українських шпиталів, які епископ Будка приготовляється отворити в українських осередках.

РОЗКОЛ МІЖ ВІННІПЕҐСЬКИМИ УКРАЇНЦЯМИ

Року 1914, Українці у Вінніпеґу робили заходи, щоби відсвяткувати столітні роковини уродин Тараса Шевченка. Почин до сего дали місцеві товариства: "Боян", котрого головою був Семен Ковбель, товариство "Марії Занковецької, котрого головою був Николай Сироїдів, товариство Івана Котляревського, котрого головою був Василь Казанівський, товарисво "Читальня Просвіти", котрого головою був Петро Рута і твористо "Народний Дім", котрого головою був Тарас Ферлей. Всі сі товариства стояли в безпосередній звязи з місцевими, греко-католицькими церквами, які находяться одна проти другої на розі улиць Мекґреґора і Стелі, а декотрі із них, як приміром товариство "Занковецької" містилося навіть в "селери", т. є в салі під церквою св. о. Николая, а товариства "Котляревського" і Читальня Просвіти" льокувалися в церковній школі коло другої церкви св. Володимира й Ольги. Почин до Шевченківського свята вийшов від тих, що належали до сих церков.

Для звеличання сего свята, згоду заявили також україн-

ські редакції: "Канадийський Фармер", редактором котрого був Онуфрій Гикавий, "Український Голос", редактором котрого був Василь Кудрик, "Канадийський Українець", редактором котрого був Др. Олександер Сушко і "Ранок" редактором котрого був проповідник Іван Ґлова.

Дня 17. січня, 1914 року, відбулося в сій справі перше засіданнє в українській презвитерській салі біля церкви на розі улиць Прічарда і Мекґреґора, під головуваннєм Семена Козбля і на нім були заступлені всі місцеві товариства, церкви і редакції, які згодилися взяти участь у святі.

Щоби обговорити дальшу роботу того свята, уплянowано скликати друге засіданнє 24. січня у салі Маґнеса, що находилася на розі улиць Манітоби і Поверса. Саля була жидівська, котру жиди винаймали всім хто її потребував, отже незалежна від якоїсь одної української партії, і тому в ній заряджено отсе зібраннє. Василь Свистун, досить рухливий гімназіяльний студент, що недавно тому приїхав з Галичини, піддав думку, щоби відправити панахиду по Шевченкові в одній з греко-католицьких церков, в тій котра більша. Обминаючи те, що Шевченко був православний, а беручи під увагу те, що Шевченко був провідник і ґеній, всі присутні дали свою згоду на се, крім Івана Ґлови, котрий заступав видавництво "Ранок" і українську презвитерську секту. Він сказав, що по Шевченкови не треба правити панахиди, бо він був радикал і реформатор між Українцями, подібно як Іван Гус між Чехами, отже не потрібно по нім ніякої панахиди. На се Др. Олександер Сушко, редактор "Канадийського Українця" заявив, що уважає для себе за ганьбу засідати на раді з того рода людьми, яким є Іван Ґлова, — і вийшов зі салі, а за ним вийшли також представники греко-католицьких парохій і представники товариства "Івана Котляревського" і "Читальні Просвіти".

До сего часу істнували вже ріжниці межи Українцями у Вінніпеґу, але вони не були ядерні і палкі, тепер скоїлася подія, яка розвалила українську цілість у Вінніпеґу. Доси Шевченко, — їх провідник і ґеній, лучив їх в одну спільну громаду, яка сходилася спільно до одної салі на наради і перед о-

чима всіх свідомих одиниць на чужині, де найбільше треба солідарности, спільної праці та братньої щирости. Вони розбилися, а причину до сього дав Іван Ґлова, український протестант, презвитеріянин. Чому він піддав думку, що розбила Українців? Тому, щоби викликати між ними усобиці, ненависть та сварку, а тоді з того може скористати його орґанізація. Се одно, а друге, щоби тим робом ослабити греко-католицьку громаду і її силу. І від тоді ті, котрі попирали думку Івана Ґлови, репрезентація "Українського Голосу", "Канадийського Фармера", і товариства "Народний Дім", "Боян" і "Марії Занковецької", мовчки, але пляново стали шукати ріжних доріг до чужих церковних орґанізацій.

Дня 11. марта Українці греко-католики відсвяткували ювилей Шевченка в Театрі Королевої, в "Квінс театрі" при улици Селкірка, недалеко Головної улиці, "Мейн стріту". Від того часу, сі партії стали киринниками, бо вони без причини відкололися від далеко переважаючої хасти українських греко-католиків, які стояли непохитно при тій церковній ідеї, яку занесли до Канади з рідної землі. На другий день, в неділю, Українці, греко-католики, масово були присутними на панахиді по Шевченкови в церкві св. о. Николая, котру ~~від~~служив о. Танасій Филипів, а о. Роман Крупа відслужив панахиду в церкві св. Володимира і Ольги. Киринників на панахиді не було. після [illegible] заперечив Шевченка

При тій нагоді Українці, греко-католики, влаштували спільну вечеру в салі при церкві св. Володимира й Ольги.

Щоби викликати на тій вечері замішаннє, киринники вислали від себе архипатріярха Макарія, який в повнім архиєрейськім уборі, т. є в митрі, в епітрахилі і фелоні, явився на салі і став кричати на всіх за те, що без його дозволу Українці греко-католики позволили собі на звеличаннє Шевченка. Говорено, що його впхнули противники до салі на силу, то знов, що йому заплатили за те, що він там явився. Теодор Стефаник, що був тоді радним міста Вінніпеґу не допустив до замішання і вечера відбулася спокійно. Стефаник посадив архипатріярха за стіл, положив перед него гору голубців і архипатріярх взявся з великим апетитом до їди і перестав кри-

чати. Коли архипатріярх явився на салю, Осип Боянівський, сторонник "Українського Голосу" незамітно з надвору слідив за тим, яке вражінне Макарій викличе своїм криком між гостями.

В суботу вечером, на 27. червня, Українці греко-католики відбули концерт в честь Шевченка в Театрі Королевої, в "Квінс театрі" а на другий день, в неділю, пополудни, устроїли похід улицями міста, який збирався на обох церковних площах, на розі улиць Мекґреґора і Стелі, де стоять церкви через дорогу, напроти себе.

В поході брало Участь 6.000 Українців з анґлійськими та українськими прапорами.

Від церков похід рушив улицями Селкірка і Мейн до ратуша, а звідси вернув улицею Дуферіна до Виставової площі "Ексгібішин Ґравндс", між улицями Дуферіна і Селкірка, на західній части міста, де мали відбутися промови. Коло ратуша, на площи, Теодор Стефаник, радний міста, вручив міському посадникови Робертови Ва меморіял, т. є таке письмо, в якім пояснено хто був для Українців Шевченко та ціль того походу. Посадник подякував за меморіял і сказав до Українців промову, в якій похвалив їх за те, що не забувають на свого провідника і ґенія. Потім говорив подібну промову також контрольор міста, Джан Кокборн; промовляв також Теодор Стефаник і інші бесідники.

Коли похід ішов улицею Селкірка, то члени противної партії, стоячи по обох боках улиці, лаяли Українців греко-католиків і свистали на них за те, що вони поважилися на сей похід. На виставовій площі, вони переривали промови і обкидали яйцями Теодора Стефаника, радного міста, Юрка Ожієвського і гарно одіту жену купця, Василя Хлопана, і інші особи.

Від сего часу потворилися осібні гурти, які ворогували з Українцями греко-католиками за те, що держалися віри, яку привезли з Рідного Краю.

Товариство "Марії Занковецької", і товариство "Івана Котляревського" відійшло від українських греко-католицьких церков, св. о. Николая і від церкви св. Володимира й Ольги,

де приміщувались і орґанізувались — до “Народного Дому” на розі улиць Боровса і Мекґреґора, який находився під впли вами “Українського Голосу”. Там вони постійно маліли і зникали. З тих товариств утворено в 1920 році “Драматичну Секцію Народного Дому”, що числила не більше як пятьдесять членів. В наслідок тої кирині, одні члени згаданих товариств злучилися з соціялістами, інші стали байдужними тому, бо в “Народнім Домі” все критикувалося українську, греко-католицьку і російсько-православну церков і придумувалося пляни до основання якоїсь осібної церковної орґанізації, на взірець тої, про котру знали ще з часів Серафима.

“РУССКИЙ ГОЛОС” І РУСОФІЛЬСЬКИЙ РУХ

Після того як російський архимандрит, Арсеній Чеховцев, відїхав з Едмонтону до Росії, в 1910 році, зараз наступило звинення видавництва “Канадийської Ниви” в Едмонтоні і рух русофільський значно ослаб. Тим самим ослабли його впливи на православну церков, а враз із тим, також до певної міри і на тих грекокатоликів, котрі хоч належали до греко-католицької церкви, яка боролася з русофільством, однак за любки дивились на русофільство і на російську, православну орґанізацію.

Сей рух притих був на яких два роки. Під осінь 1912 року, приїхав до Едмонтону, Василь Черняк, галицький москвофіл, довголітний практик із золотих майнів в Алясці. Був се звичайний робітник, що мав сельську школу. Походив він з села Чехів в бродськім повіті, де замітний був сильний русофільський рух, звідки все виходив Марков послом до австрійського парляменту, і через те Черняк був москвофілом Меткий, з природним розумом, талановитий орґанізатор, і досить добрий бесідник. З осібна посідав ту прикмету, що потрафив на зібраню порядно вилаяти громаду і мимо сего зібрати від неї на щонебудь жертви — й ніхто не гнівався на него, а навпаки ще більше за се любили його. Був наче чудак і цілком неподібний до інших звичайних робітників: Низький, вуса як в сома, з приплесканим троха носом на бік, чорнявий, около пятьдесять літ життя.

Прийшовши до Едмонтону, він застав православну церков майже пусткою, де колись за часів архимандрита Арсенія було повно людей. На Ве;икдень того року, було всего чотири людей з паскою. Тепер тут служив російський еромонах Павло Мовров, що був перед тим сім літ в Алясці, чоловік неприві́тний і неповоротний, старший віком і грубий. Церков находилась над рікою Саскачеван, при кінци Кіпістіно улиці. Коло неї була стара опущена хата з дерева, в якій давно ніхто не мешкав і на другім поверсі в одній троха лучшій кімнаті жив Павло Мовров. Російсько місія платила йому десять долярів в місяць і може мав деякі доходи з хрещень, тощо, і так жив, — правив кільком людям Службу Божу в неділю. Видавничий кружок "Канадийської Ниви" був давно розвязаний, а також комітет будови бурси імени Івана Наумовича був також погребаний.

Серед такого русофільського і православного запустіння, рухливий Черняк приїхав до Едмонтону. Крім греко-католицької церковної громади, що містилась під числом 9648 108 улиці, троха замітний був рух українських презитеріян, що мали невелику церков за анґлійські гроші побудовану на Кіністіно улиці, недалеко зелізничого шляху, а пасторував в ній якийсь Желізняк, з Великої України і давні архимандрита Арсенія вірні, декотрі до тої церкви заходили з цікавости. Черняк, як лише приїхав до Едмонтону, зараз допитався до Кіндрата Шеремети, давного знакомого з Галичини, будівничого, і зайшов до него в неділю рано, ще той був в ліжку. Поздоровились, а Черняк питає між іншим: "Як стоїть справа церкви"? "Зле — відповідає той, — батюшка не підходить до нас Галичан і парохія майже не істнує". "А куда, ти, ходиш до церкви? — питає дальше сміливий Черняк. "Нігде, але часом заходжу, лише так до української през витеріянської церкви, ту недалеко коло мене". Тоді Черняк в ориґінальний спосіб каже до него: "Ти ґуло! Ти ідеш "лише так', а другий такий як ти дивиться на тебе і не знає, що ти ідеш "лише так", і собі іде до церкви. Анґлійські презвитеріяни, що попирають той рух, бачать людей, що ходять до їх церкви, платять проповідника і так творите чужу секту серед

добродушного нашого народу. За твою шкіру і другого такого ґули як ти, проповідник бере гроші від презвитеріян, а з тебе, як з дурня сміється в кулак; бо як би ніхто не ішов до него до церкви, то кольку в бік дістав би від презвитеріян, а не гроші.

За короткий час, Черняк зібрав коло себе Тимофія Фуярчука, Івана і Кіндрата Шеремету, Віктора Островського, ліберального аґента, та Андрія Шандру, богатого фармера з околиці Шандро, також ліберального довголітного службовика, що більше перебував в Едмонтоні, як в себе на фармі, та ще кількох людей, — і з ними викопав пивницю під православною церквою, тай отворив в ній читальню імени Івана Наумовича.

З Шандром і Островським удався Черняк до ліберальної партії. Тут він представив число православних церков в Алберті, яких було 36 і ся партія обіцяла Черняковни приватне матеріяльне поперте, як що вони малиби свій часопис і попиралиби під час виборів ліберальний рух. Зі своїх прихильників Черняк зорґанізував видавничий кружок, який приступив до видавання "Русского Голосу" 1913 року, а на редактора покликано з Ню Йорку Віктора Гладика, котрий перед тим редаґував в Ню Йорку "Поступ", — також доволі зручного орґанізатора. Часопис був досить великого формату, на чотири стороні, друкувався галицьким етимольоґічним правописом і виходив раз в тиждень, ведений дуже в русофільськім дусі.

Від тепер пішла енерґічна робота в Едмонтоні та на провінції, а засадами поступовання було: Православіє, русофілізм і лібералізм.

В тім самім 1913 році, став виходити в Едмонтоні часопис "Новини", а його редактором був Роман Кремар, чоловік з університетським образованнем, здібний і меткий політик. Коло сего часопису гуртувались Павло Рудик, український презвитеріянин, промисловець, котрого майно на сю пору оцінювали на двіста тисяч долярів, Михайло Ґовда, Стефан Фодчук та інші інтеліґенти. Ся ґрупа людей зі своїм часописом попирала консервативну партію та змагалась за україні

зацію проти русофільства; вона також держала з греко-католицькою церквою, так, що сі два часописи "Русский Голос" і "Новини" змагались з собою під всіма зглядами і порушували цілу русофільську і українську машину в цілій Алберті, а по части також в Саскачевані та Манітобі, і викликали народний, церковний і політичний рух в Західній Канаді на велику скалю.

Був се час, коли російська православна церков стояла ліпше, як колинебудь перед тим і потім, а також був се розцвіт русофілізму. Року 1914 русофіли видали також календар, котрого зредаґував при "Русскім Голосі" Яків Крет, бувший український, перзвитеріянський проповідник, свідомий Українець і редактор "Хати", що виходила у Вінніпеґу 1912 році, журнального формату, наукового напрямку.

До видавництва "Русский Голос" були втягнені православні священики, а до "Новин" греко-католицькі священики, бо се лежало в інтересі одних і других. В сім часі наступив вже був виразний розділ межи православієм і греко-католицизмом, українством і русофілізмом, котрий врешті вже був почався з церковним процесом за церков в місцевости Стар, в Алберті, та з приїздом митрополита Шептицького до Канади 1910 року.

Від сего часу не було більше переходу греко-католиків на російське православіє, ані захитання Українців. Перегорода станула виразна під сими зглядами. Що правда православна церков в Едмонтоні віджила значно, о. Павла Маврова, через те, що був дуже не підходячий, русофіли з Едмонтону виїли, і взяли за пароха Григорія Сороку з Шандра, Алберта, троха лучшого, де він був на парохії. Церковна громада постаралася вже о дяка, Теодора Федоронька, і отворила церковну школу з 25 дітей, русофільських родичів, в пивници під церквою, котрих учив дяк, Теодор Федоронько.

Треба пригадати також, що ту саму українську самостійницьку ідею, яку розвивали "Новини", в Едмонтоні, ідею української свідомости і вільної української державности, розвивали також "Канадийський Русин" і Український Голос", та "Канадийський Фармер" у Вінніпеґу.

Крім політичної, русофільської і православної думки "Рус ский Голос" зорганізував кооперативу на паях в Лемонті, Алберта, вартости 50 тисяч долярів, а отвореннє її відбулося 1. січня 1914 року, котрої менаджером був Василь Шкраба. До кооперативи належало значне число фармерів, Галичан і Буковинців русофільського, православного напрямку, належали також дещо Українці, греко-католики, бо русофіли пояснювали, що торговля не має нічо спільного з політикою і церквою. Се мало також поважний вплив на русофілізм і православиє; до того і побіда російських військ в Галичині в 1914 році досить спріяла сему русофільському і православному рухови. Недостаток був тільки той, що російський православний епископ Александер в Ню Йорку, що мав нагляд над Канадою і міг впливати на православне духовенство та нарід, не був правою рукою русофільських політиків в Едмонтоні. Едмонтонські, русофільські передовики за се були на него дуже обурені, шукали проти него підступу і пімсти, тихо, але зручно впливали в тім напрямку на нарід в Алберті. А до того у Фуярчуковім готели на Кіністіно улици, що називався з великого русофільського патріотизму, "Петроград", де русофіли сходилися часто на наради, епископ Александер радив їм писати "Русскій Голос" фонетичним правописом. На доказ того, що фонетика вже фактично істнує, Александер сказав їм, що Святійший Синод видав біблію фонетикою в українській мові і таку біблію він обіцяв Фуярчукови прислати в презенті. Неохота до епископа Александра зростала, і через се русофільські політики застановлялися над тим, як би позбутися Александра, а також російського церковного центра в Ню Йорку, який так само, як Александер не ішов в такті едмонтонських русофілів. Загалом русофілам ходило о се, щоби витворити якусь нову церковну орґанізацію, не злучену з російськими епископами. Погляди були такі, що вони хоч "русскі", але "русскі" з під Карпат, а не з під Москви, чого — казали вони — російські епископи їх не розуміють, і через се не попирають як слід. Був се, розуміється "русскій" сеператизм, який натурально мусів бу

ти, бо вони не Росіяни, але Українці. Натура і культура ріжнила їх від Росіян і тому вони ставили свою відрубність від Росіян, творячи несвідомо нарід "Карпаторосів", невідомий ніякій історії.

ПОСОЛ АНДРІЙ ШАНДРО І ПАМЯТНИК ЙОГО ВИБОРЦЯМ

При помочи "Русского Голосу", русофільський рух стояв в Алберті о стільки високо, що вірилося у вибраннє "русского" посла.

Року 1913 були в Алберті вибори, в котрих консервативна і ліберальна партія, як і завше, стали енерґічно змагатися за мандати в цілій провінції, а також у Вітфортськім дістрікті.

Вітфордський дістрікт лежить на західний-північ від Веґревілю, замешканий переважно Українцями з Галичини і Буковини, які тут доробилися маєтку на фармах. В сім дістрікті Українців є 85 процент, а 15 процент Анґлійців. Ріжниця між ними є та, що галицькі Українці почувають себе Українцями і греко-католиками, а буковинські Українці почувають себе русскими, з малими дуже виїмками, і православними, причім буковинських русофілів буде трохи більше, як галицьких Українців, але сусідська, господарська та політична справа є та сама як для одних так і для других. Сей отже дістрікт став в 1913 році предметом особливої боротьби консервативної і ліберальної партії.

Щоби здобути сей дістрікт для консерватів, Роман Кремар, редактор "Новин" порадив консерватам, щоби підпирали кандидатуру Павла Рудика, українського протестанта-пресвитеріянина, фінансіста з Едмонтону, досить звинного і маснoязикого чоловіка, під кличем незалежности, бо під такою текою виглядало, що він скорше вийде, а знов Василь Черняк, основник "Русского Голосу", порадив лібералам підпирати кандидатуру Андрія Шандра, місцевого фермера, православного чоловіка і русофіла, також не менше як Рудик хитрого і звинного політика. Хист, сприт і образованнє однакове в о-

бох кандидатів було, себто мали кілька кляс народної школи, та звичайне зннннє анґлійської мови, але доволі розумні люде.

Підчас виборів пішла завзята аґітація як ніколи перед тим, а враз з політичними, партійними плятформами, з їх ріжницями і способами, виринула також ріжниця віроісповідання та національної терпимости. Рудик опирався на українство тай на те, що в політиці віроісповіданнє не може грати ролі, тільки добро держави, а Шандро поставив перед очи виборцям також добро держави, а при тім і віроісповіданнє православне, яке він визнавав. Вислід аґітації був той, що мимо спосібнійших аґітаційних чинників, котрі мав за собою Павло Рудик, Андрій Шандро вийшов послом.

Справу вибору рішило віроісповіданнє більше, чим справи партійні. Виборець був православним Буковинцем, отже з сеї причини за ним голосували переважно Буковинці, а також Ґаличани, греко-католики, — "бо віра Шандра" — казали вони, — "то віра близька нашій". Рудикови сильно зашкодив протестантизм. Оповідали, що Рудик з якоїсь церкви зірвав хрест, та що він глузував собі зі св. образів та з хрещення рукою, — й се його побило.

Від сеї хвилі українські нітеліґенти, котрі на католицьку та православну церков дивилися з горда, стали більше толерантними, бо переконалися, що, щоби мати за собою нарід, то треба бути при церкві.

На память того, що виборці постояли за своїм чоловіком, православні священики з Алберти і миряни уважали за відповідне поставити памятник виборцям, з надписом в українській і анґлійській мові. Памятник збудовано коло церкви на Шандро, з ґранітового каменя, з цементовою підставою, високий на 20 стіп. Його відслонено в день св. апостола Петра і Павла 1915 року в присутности около пять тисяч доокола личних фармерів, що приїхали з подальших околиць на 530 возах. Були гості також з Едмонтону та Веґревіля. Акту посвячення доконало шість священиків. О. Пантелеймон Божик виголосив проповідь на відповідну тему.

Після відслонення памятника, відбулося масове віче коло церкви, на якім прийшло до сутички русофілів з Українцями, в котрій провадили перед Віктор Гладик і Василь Черняк. Поставленнє памятника приняв православний центр в Ню Йорку до відома досить холоднокровно, та се страшно не задово лило русофілів.

Посол Шандро, в парляменті, в промові, уживав терміну "русский" "русских" і т. д., чим ставив Українців за Росіян а робив він се на домаганнє Віктора Гладика, Василя Черняка та Тимофія Фуярчука, від котрих залежав його вибір.

Зараз по виборах, провінціональне правительство усунуло зі шкіл пермітових українських учителів, т. є тих учителів, котрим воно позволило учити в школах, а які не мали учительських дипльом, через се, що вони підчас виборів попира ли українських або анґлійських, незалежних кандидатів. За се видалило зі школи правительство учителя Петра Божика, Івана Ґеника і богато інших.

Від того часу ліберальне правительство постановило звинути український учительський семинар у Веґривілю, в Алберті, та у Реджайні, в Саскачевані. Те саме зробило і кон сервативне правительство з учительським, українським семинаром у Брендоні, в Манітобі. Хоч в Манітобі було консерва тивне правительство, а в Саскачевані і Алберті ліберальне, що з собою все воювали підчас виборів за мандати, мимо сего в сій справі оба правительста спільно поступали. І семинарії ті звинено в 1915 році. В ту пору за українськими учителями побивалися дуже сильно податковці у всіх трох західних про вінціях, т. є в Манітобі, в Саскачевані і Алберті, але се не помагало, на посадах остали тільки ті українські учителі, котрі мали учительські дипльоми, а пермітники зістали вичеркнені з лістн учителів на всегда.

За українським учителем найбільше побивалися податковці в шкільнім дистрікті "Буковина", в Алберті, недалеко почти Шандро. Учителем був тут Василь Чумер. Він попирав підчас виборів Павла Рудика, контрий кандидував проти Шан дра. Учителя, Василя Чумера, ліберальне правитель-

ство, що було в силі в провінції усунуло його зі школи, а на його місце прислало Анґлійця. Люде не хотіли через якийсь час посилати до него своїх дітей і збудували добровільними жертвами осібну школу і тут посилали дітей до Чумера. Хотяй Анґлієць дітей не учив, однак гроші побирав місячно, бо він був признаний правительством. Так було через пять місяців. Одного разу, коли анґлійський учитель прийшов до кирниці по воду, кілька українських замаскованих жінок, кинулися на него, а він підозріваючи жену Івана Капіцького, заскаржив її до повітового суду у Веґревілю, і суд признав її винною і засудив на шість місяців арешту, і вона відсиділа у веґревільській вязниці.

Шандро, однак, не тішився довго своїм послованнєм, бо Рудик закинув йому, що він зістав вибраний нелеґально, і виточив проти него судовий процес. Говорили ті, що стояли коло сеї справи блище, що Шандру коштував сей процес 15 тисяч долярів. Таку саму суму сей процес коштував і Рудика. Від того часу оба процесовичі упали матеріяльно, особливо Шандро, котрий програв процес. Через се заряджено нові вибори в тім дистрікті, та Андрій Шандро знова зістав вибраний. Сим разом проти него виступав Роман Кремар, редактор "Новин". Кремарови закидали давні соціялістичні гріхи і се його побило.

Українські патріоти, котрі до сего часу стояли осторонь церкви і сим разом переконалися, що народні маси не люблять у своїх осередках, ані протестантів, ані атеїстів, памятають навіть давні промахи і платять за них, — стали дивитися краще на католицьку і православну церков. Думалося тоді, що хто з української інтеліґенції не належить до греко-католицької або православної церкви, не може числити на жадну народну поміч.

Тим часом між Андрієм Шандром і передовими русофілами в Едмонтоні наступила якась поважна суперечка і Шандро, бачучи, що кооперація з ними не буде для него більше догідною, чи якісь інші до сего були причини, подався до Українців і публичною заявою в "Українськім Голосі" зірвав на всегда з москвофілами.

МИТРОПОЛИТ ҐЕРМАНОС ШЕГЕДІЙ В АМЕРИЦІ

Весною 1914 року приїхав до Злучених Держав Ґерманос Шегедій, православний митрополит зі Салевкії, в Сирії. Говорив він, що його прислав сюди сирійський патріярх Григорій в Дамаску збирати жертви межи Сирійцями на рільничу школу в Дамаску і він, говорено, зібрав понад сто тисяч долярів. Сі гроші сипали щедро богаті сирійські торговці, які в Злучених Державах стоять матеріяльно досить добре. Року 1914 захопила його війна і він уже не міг вернутися назад в Сирію і постановив остати в Злучених Державах.

Року 1917, коли архиепископ Евдоким виїхав з Америки до Росії, а російська місія осталась тільки під проводом його заступника епископа Александра, Ґерманос, що до сего часу сидів тихо, удався до Александра і забажав, щоби той признав його за митрополита російської місії, яка істнувала в Злучених Державах і в Канаді. Доси російська місія не уважалася митрополією, т. є не мала сего титулу, тільки за архиепископство, а Ґерманос, користаючи з того, що він є титулярним митрополитом, казав, що російська місія в Злучених Державах в той спосіб стане митрополією, себто одержить більше чочесне назвиско. Акександер не пристав на се. Тоді Ґерманос в супереч церковним правам, які кажуть, що там, де уже є заложена православна місія, інший православний епископ не сміє закладати своєї місії, — став висвячувати своїх попів, Сирійців і ними розбивати сирійські парохії, котрі мали свого епископа Евфимія, що резидував в Бруклині, коло Ню Йорку. Епископ Евфимій належав безпосередно під російських епископів і був законним епископом для православних Сирійців, на котрого свяченнє дав свою згоду сирійський патріярх Григорій в Дамаску. Його святив в Ню Йорку на епископа архиепископ Платон, котрий був третий з ряду по епископі Николаю, що заложив православну місію в Злучених Державах. Свяченнєм своїх попів, казав епископ Александер, Ґерманос мстився на нім і на цілій російській місії, бо ними розбивав російські парохії, за те, що його не поставлено головою російської місії.

Сим шляхом в Злучених Державах повстала боротьба ме жи епископом Евфимієм і митрополитом Ґерманосом, а згля дно, межи російською місією і Ґерманосом і набрала широко го розголосу в Злучених Державах, а по части навіть в Канаді, бо Ґерманосові попи заходили і до Канади шукати парохій. Були в Торонті, в Монтреалі і в Форт Віліямі, однак не могли знайти для себе місця в Канаді. Сих попів Ґерманос на святив 20 чоловіка і ними творив осібну свою місію. Богато з них не могли найти парохій, поверталися назад до фабрик до роботи, де перше робили. Говорено, що коли питано Ґермано са, на що він святить на попів простих людей, він покликався

Ґерманос Шегедій, митрополит Салевкії, в Сирії

на сирійську та арабську практику, де не звертається уваги на образованнє кандидата, тільки на його хотіння бути священиком. Там кождому мирянинови, як-що уміє читати і писати, легко стати священиком, а кождому священикови епископом, а кождому епископови митрополитом, а там уже проста доро га у патріярхи. Звідси і приповідка у них повстала, що "що

єпископ, то митрополит, а що митрополит, то патріярх".

У своїм розмасі Ґерманос святив не лише сирійських священиків, але також українських, бо ними тим більше міг валити єдність російської місії.

Свої свячення Сирійців і Українців, Ґерманос оправдував тим, що хоче заложити в Злучених Державах сирійську незалежну епархію, бо ся сирійська місія, що є під епископом Евфимієм, підлягає під російських епископів і входить в очах інтересованих за російську, тому святив на свою руку сирійських попів, хоч се є проти волі епископа Евфимія, його земляка, а українських святив тому, бо російські епископи не хотіли їх святити, через се, що вони Українці.

Митрополит Ґерманос числить около 50 літ життя, чорний, сильної будови, мішанець Сиро-Араб, непосидючий, який все щось старався робити. Сирійці у Вінніпеґу, в Манітобі, котрі знали Ґерманоса зі Селевкії, говорили, що він до всього норивався в Селевкії, однак нічого не докінчував. Тепер, коли він став творити свою орґанізацію в Злучених Державах в супереч епископови Евфимієви і російським епископам, не похваляли його роботи і дивилися на него як на несталого чоловіка, що виходить поза границі ділання і не рахується з церковними порядками і практикою.

ПРАВОСЛАВНІ СЕМИНАРІЇ ТА ПРАВОСЛАВНА ШКОЛА В МОНДЕРІ, В АЛБЕРТІ

Православна місія не мала в цілій Канаді ані одної семинарії, ані навіть звичайної Рідної Школи. Був духовний семинар в Міннеаполісі, в Злучених Державах, який в 1916 році перенесено до Тенефлаю, коло Ню Йорку, але се заведеннє виховувало клир тільки для Америки. В Канаду хоч присилано з тої школи священиків, то вони були американського виховання, отже не любили Канади і зараз утікали назад до Злучених Держав, часто проти волі свого епископа.

Щоби заповнити ту прогалину, священик Володимир Сакович, в Монтреалі, в Квебеку, 1915 року заложив духовний семинар у своїм домі, в дільници "Поченчалу", а також того са-

ного року протоєрей Йосиф Данкевич в Бофалі, Ню Йорк, недалеко коло канадийської границі, заложив також духовний семинар у своїм домі, де мешкав. Данкевич був деканом і мав нагляд на Східну Канаду: на Онтеріо, Нову Шкоцію і Квебек, де було кілька православних церков: у Форд Сіти, в Торонто, в Монтреалі, в Оттаві, в Сидней, в Лашінах і в Форт Віліямі, — се його й спонукало до отворення семинарії для достарчання клиру православній Канаді, а може бути, що позавидував слави Саковичови. Семинаристи складалися зі звичайних дорослих робітників, які знали дещо співати в церкві на крилосі підчас Служби Божої, або вечірні, та читати кирилицею церковні книжки. Вони сходилися вечерами після роботи до семинарії, сиділи під стінами на кріслах, або коло стола, а священик учив їх теольогії і всего того, що потрібно знати священикови. За се студенти платили лекторови суму, яку хто міг. Сі "хатні семинарії" тревали тільки через одну зиму, а весною семинаристи зіставали рукоположені на священиків.

З семинарії в Монтреалі були рукоположені на священиків Александер Кизюн, Артемій Дудко і Николай Плесько, а з бофальської семинарії Леонтій Зубач. Було й більше попів з сих семинарій.

Про ті семинарії епископ Александер Немиловський, який наглядав Канаду з Ню Йорку виразився, що вони були доволі продуктивні. З них о. Николай Плесько в 1919 році душпастирував в Арбаці, в Манітобі, але парохіяни, Буковинці, за якісь причини вигнали його від себе і він лишив душпастирство і занявся фізичною роботою при натяганню електричних дротів на стовпи у Вінніпеґу, де забив його електричний ток; навіть священик його не хоронив, бо довіданося про його смерть аж тоді, коли його поховано. Ховало місто своїм коштом, бо Плесько не мав гроший навіть на свій похорон. Року 1920 душпастирував Леонтій Зубач у Востоці, в Алберті. Робив там у своїх парохіян на жнивах та коло молочення збіжа, але чомусь там довго також не був. Парохія була бідна і він оставив ту парохію і перенісся до Брітійської Колюмбії і там десь робив фізично у якійсь роботі. Алексан

дер Кизюн душпастирує в Едмонтоні, в Алберті, Артемій Дудко душпастирує десь коло Ню Йорку в Злучених Державах, а інші священики з тих семинарій душпастирують в інших місцях.

Парохіяльна, або Рідна Школа, як декуди називали, істнувала тільки при церкві в Едмонтоні, в Алберті, а також у Вінніпеґу, в Манітобі, обі числили не більше як по двайцять учнів; тай ті школи отворені були не реґулярно, тільки тоді, коли знайшовся відповідний учитель, дяк, чи хто інший, а решта часу були закриті. В них вчили катехизму, церковного співу, та дещо читати і писати з російських букварів, а родичі платили за се по 50 центів в місяць від дитини.

Потреба школи була велика. Свідоміші православні одиниці часто висказували бажаннє, що школи конечно треба. Часи стали кращі для фармерів і давні невдачі основання православної бурси російським архимандритом Арсенієм в Едмонтоні забулися.

Священик Пантелеймон Божик, що обслугував Мондер в Алберті і околицю, піднявся, щоби ту прогалину бодай в маленькій части заповнити. В 1916 році між своїми парохіянами на фармах зібрав шістьсот долярів, решту позичив і збудував школу в Мондері, вартости три тисячі долярів і осеню того року отворив школу. Будинок був доволі відповідний. Дітий вписалося 25 з подальших околиць, а навіть зі Саскачевану. На заложення школи дала свою згоду православна консисторія з Ню Йорку. На разі о. Божик сам учив дітей, а пізнійше школу мала переняти церковна орґанізація, дати учителя і провадити дальше.

Школа було приспособлена так, що учні училися в ній, спали і мешкали, а кождий батько давав дитині потрібний харч і два доляри в місяць і сим покривалося всі розходи, або 12 долярів в місяць без інших додатків.

В січни 1917 року місія зробила о. Божика деканом і перенесла його до Едмонтону, а на його місце назначила російського монаха-священика, Никона Микульського. Сей був рішучо не спосібний провадити школу, забрала і його незабаром, а школу закрито, по пятьох місяцях істновання.

Чому так місія поступила з тою школою, не міг ніхто збагнути, навіть свідомі москвофіли, ті, котрі всегда вірили в те, що російська місія звертає всі сили на те, щоби росийшити Українців, та держати їх при православію.

Одні толкували, що школу закрито тому, що о. Божик не умів учити по російськи, другі перечили сему. Вони казали, що в такім разі не треба було дати о. Божикови дозволу орґанізувати школу, та що, місія могла перебрати школу у свої руки, бо початки уже були, і повести так, як вона розміла. Інші толкували, що російська місія не дбає про школу і тому сю школу не то поширила, але просто довела до упадку.

Весною о Божик ще кілька разів приїхав з Едмонтону до Мондеру, щоби ту школу підтримати, та се не удалося. Фармері знеохочені тим, що о. П. Божика забрано серед розпочатого діла, відмовили всяку поміч. До того кожда околиця хотіла, щоби школу будувати коло їх церкви. Пусті суперечки провадилися так довго, аж доки будинку не продано за довги.

Осеню того 1917 року о. П. Божик покинув Алберту. Знеохочений школою поїхав на парохію до Торонто, Онтаріо, дальше від русофілів.

"РУССКІЙ НАРОД" У ВІННІПЕҐУ

Віктор Гладик не був довго редактором "Русского Голосу", в Едмонтоні, бо Василь Черняк випередив його у всім і на кінець заняв він місце редактора, ще й вилаяв добре Гладика за те, що він не такий твердий русский, як повинно бути і Гладик мусів перенестися до Вінніпеґу, весною 1915 року. Причина була також і та, що Гладик підхопив Чернякову гадку орґанізувати фармерську кооперативу в Лемонті, в Алберті, при чім Гладик мав дещо на тім заробити комісового від Анґлійців: Вокера і Ріда, в котрих кооператива купила крамницю враз з будинками. То ділялося в осени 1914 року.

Черняк говорив: "Думка орґанізовання русскої кооперативи належала до редакції "Русского Голосу", а не до Глади

ка, бо тим підносила редакція свою повагу, а також повагу русскої ідеї, коли-ж Гладик взявся до сего, то підкосив тим повагу "Русского Голосу" і русского імени".

Від 1915 року у Вінніпеґу істнувала православна церков на розі улиць Мекензого і Манітоба, в честь св. Тройці. Її орґанізував священик Ярослав Січинський при помочи Теодора Стефаника, котрий перед тим був Серафимовим священиком, вирікся того священства і був тепер цивільним. Коли на будову церкви треба було грошей, то Стефаник упросив Николая Костинюка, щоби сей позичив на будову церкви 500 долярів. Костинюк грошей не мав, однак для сеї ціли позичив 500 долярів в банку і дав на церков. Тимчасом церковна громада не могла тих грошей Костинюкови звернути, а що Стефаник ручився перед Костинюком за сі гроші, то Костинюк заскаржив Стефаника до суду і суд присудив, що Стефаник мусів ті гроші Костинюкови віддати. При сій парохії священиком був Митрофан Поплавський, русофіл, з Великої України, чоловік досить хитрий. Парохія складалася переважно з Буковинців, а по части з Галичан і Українців з Великої України, котрі уважали себе твердими русскими. Останних було дуже мало, але їх впливи далеко перевисшали Буковинців і Галичан, бо по їх руці працював священик в полученню з російською місією. Гладик мав тут доволі до чого вмочити руки, парохія була досить велика.

До сеї парохії належали від ряду літ і були діяльними її членами, громадяни Іван Неґрич і Йосиф Дима, люде досвідчені, українського переконання, були навіть кількома наворотами церковними урядниками.

Гладик, користаючи з того, що священик і місія стоїть уперто на тім ґрунті, що не є й не може бути українського народу, став дипльоматичним способом чистити парохію від Українців. Коли одного разу, літом 1915 року, на парохіяльнім зібранню Гладик ухвалив враз із русскими резолюцію, в якій був натяк на те, що Українці ґерманофіли, т. є що буцімто стоять за Німцями і думав ту резолюцію вислати до властий, і при тім накинувся на епископа Будку за те, що він не православний, а до того ще й Українець, тоді проти него виступив

Іван Неґрич і Йосиф Дима. Вони запротестували проти такої резолюції і проти нападу на епископа Будку. Неґрич сказав, що православіє не треба мішати з політикою, бо віра — спра ва совісти, а не політики, як також ганьбою є цькувати на Українців, що вони є ґерманофілами, бо такими вони не є; вони бажають не Німеччини, але самостійної України, а таке цькованнє у военну пору може викликати фатальні наслідки на невинних людей. Сі слова Неґрича не поділали богато на людей і Гладик повів зібраннє так, що присутні на бажаннє Гладика випросили на двір Неґрича і Диму. Від того часу Неґрич і Дима побачивши, що Буковинці, котрі становлять пере важаючу більшість на національних справах не розуміються, та що місія взагалі орієнтується на Москву, більше уже не належали до сеї парохії.

Під осінь 1915 року заложив Гладик у Вінніпеґу "Рускій Народ" в хаті Кароля Ґеника, яка находиться під числом 107 улиці Юкліда, при участи шістьох людей, на що Ґеник дав 10 долярів, як першу свою офіру. Своїх грошей Гладик не мав, але був остільки звинний і майстер колектовання грошей, що латав якось так, що часопис міг виходити через сім літ реґулярно один раз в тиждень. Сей часопис був писаний етимольоґічним правописом, в русофільськім дусі, на вісім сторін, середнього ґазетярського формату і коштував два доляри на рік. Тимчасом в році 1916 місійний центр в Ню Йорку переніс Поплавського до Злучених Держав, а на його місце на парохію прислав Адама Филиповського, галицького русофіла, котрий був висвячений безженним, целібсом, з тою цілию, щоби бути епископом. Николай Костинюк, мирянин, любив дуже Поплавського і коли сей вибирався до Злучених Держав, то він радив йому, щоби остався на дальше у Вінніпеґу, та Поплавськйй відповів: "Я русский, отже не підходжу до Буковинців і Галичан, а на наших Росіян надії не маю, щоби їх згуртувати коло церкви, тому приїде сюда священик з Галичини. Він розвалить в Канаді унію, а у Вінніпеґу зорґанізує величезну парохію, бо тут маса ґаліціянів".

Филиповський з роду був загорілий москвофіл, ще гірший як Гладик. В Едмонтоні часописом "Русский Голос" Ва-

силь Черняк, Тимофій Фуярчук, браття Іван і Кіндрат Шеремети, Віктор Островський та Андрій Шандро ширили на велику скалю російщину і православіє, а у Вінніпегу "Русскій Народ", Віктор Гладик, Адам Филиповський, парох православної церкви і Роман Саміло, ґімназіяльний студент, робітник в Гладиковій редакції, ширили завзято ту саму думку. Напір на українство і греко-католицьку церков був з їх боку доволі живий, біда була тільки в тім, що місійний центр в Ню Йор

Русофільська трійця. Сидить архимандрит Адам Филиповський. З лівого боку від читача стоїть Тимофій Фуярчук, а з правого боку стоїть Віктор Гладик

ку відносився до передових русофілів дуже холодно, та що не було впливу ніякого на Українців, та на греко-католицьку церков, бо се був той час, коли ріжниця межи українством і москвофільством, греко-католицизмом і православієм була

уже виразна. Укріплялись у русофілізмі і православію тільки ті, котрі й перед тим були такими.

Холод консисторії і епископа Александра, що наглядав Канаду до русофільських думок сильно бентежив Черняка, Гладика, Фуярчука і Филиповського і вони довірочним людям говорили: “Що за лихо з епископом Александром і його консисторією? Ми премо до того, щоби русска ідея була по над все в цілім світі, а православіє, щоби загорнуло всі народи, що жиють на світі і ведемо сю пропаґанду в часописах, а в Ню Йорку очікують із дня на день упадку наших часописів”! Радилися видавати безпощадну війну консисторії і епископови Александрови за їх холоднокровність до русофільської думки, та боялися народа, затискали зуби, мовчали і вели дальше самі русофільську і православну пропаґанду.

Того року Гладик з Филиповським заходилися енерґічно коло заложення бурси у Вінніпеґу, імени Николая Гоголя, російського письменника. Був вибраний до сего комітет і було зібрано на сю ціль кілька сот долярів; був уже в “Русскім Народі” розписаний конкурс на приняттє учнів, однак ані оден ученик не зголосився. Українці не зголошувалися, бо то була москвофільська бурса, а москвофіли не зголошувалися, бо не вірили в істнованнє такої бурси. Впрочім твердих русских було дуже мало, а решта були тільки позірні. І з великої реклями про бурсу вийшов великий пшик.

АРХИЕПИСКОП ЕВДОКИМ МЕЩЕРСЬКИЙ І ЙОГО ВЕЛИКІ ПЛЯНИ

В 1915 році митрополит Платон, котрого дійсне імя було Порфирій Рождественський, що був головою російської місії на Злучені Держави і Канаду відїхав з Ню Йорку до Росії з пляном сталого там побуту, а Святійший Синод прислав до Америки на його місце архиепископа Евдокима Мещерського, чоловіка, що був подібний до того птаха, котрий високо літає, а низько сідає і його великі пляни дали початок до упадку російської прарвославної місії, яка від гото часу стала котитися до упадку.

В той час, коли Евдоким прийшов до Америки, російські війська на галицькім фронті з Николаєм Николаєвичем на чолі, пересунулися через карпатські просмики аж до Мармарошського Сиготу на угорській Україні, а російський прапор повівав на Карпатах. Дух національної гордости підносив на дусі кождого Росіянина, а Евдоким се був один з тих Росіян, котрі тільки тим жили, щоби Росія під своїм крилом мала не тільки Галичину, Буковину й Угорську Україну, але й ціле Славянство. Він з тими плянами не скривався і часто писав: "Славянство возвишається, Славянство горою становиться, настає славянський світ,, і став він думати про щось велике у своїй епархії. Позичив 50 тисяч долярів на собор св. о. Николая при 97 улици, число 15, в Ню Йорку і дав часть сих грошей на завдаток на каменицю в Ню Йорку при 23 улици, яка мала коштувати 150 тисяч долярів. Назвав сю каменицю "Народним Домом" і отворив в нім дівочу школу, в якій спеціяльно вишколював дівчат на те, щоби були женами для священиків і сам часто давав їм лекції. По кількох місяцях та школа зістала заперта, бо мало було учениць. Тоді став він думати над тим, якби зєднати з православною церквою Стефана Дзюбая, греко-католицького пароха в Гомстаді, в Пенсельвенії, який був першим членом запомогового брацтва "Соєдиненіє", що містилося в тім місті, де жив Дзюбай. Дзюбай походив зза Карпаття і тішився повагою між Угрорусами і мав деякі впливи на свою парохію і на брацтво "Соєдиненіє", що числило тисячі членів. Евдоким думав, що Дзюбаєм заохотить всіх угорських і галицьких русофілів, греко-католиків до переходу на православіє. Так само він поступив і зі священиком Теофаном Обушкевичем, в Олифанті, в Пенсильвенії. До сего заохотив Евдокима не лише похід російських військ за Карпати, але й те, що російський цар Николай II., коли Евдоким виїзджав до Америки, обіцяв йому, що дасть один міліон долярів на піддержаннє американської місії. За сі гроші мало купитися недвижимі маєтки, доми,, то що, і з процентів покривати місійні потреби.

В сій цїли Евдоким зближився до Дзюбая і Обушкевича

за посередництвом свого священика Петра Коханика, і вони будучи русофілами, згодилися перейти на православіє, під тим услівем, що Евдоким мав поробити їх епископами.

Коли в послідній хвилі Коханик поїхав за Дзюбаєм і мав привести його до Ню Йорку, там стрінувся з малими перепонами, а саме, що Дзюбаєви треба було заплатити чотири тисячі долярів, щоби покрити ріжні його довги, бо інакше Дзюбай не хотів їхати до Ню Йорку, щоби не думали про нього, що він утік до православія через довги.

На телеґраму Коханика гроші були сейчас післані. Та пізнійше показалося, що Дзюбай не мав жадних довгів. По якімсь часі Евдоким зробив Дзюбая епископом на околицю Пітсбурґ, Пенсильвенія і титуловано його "пітсбурським епископом", а Обушкевича зробив Евдоким на разі тільки митратом, т. є позволив йому уживати митру при богослуженю, а доперва по якімсь часі мав і він стати епископом.

Та сим Евдоким страшно в плянах завівся. За Дзюбаєм і Обушкевичом з греко-католиків не перейшла на православіє ані одна душа! Були чутки, що парохія Обушкевича хилилася в сторону православія, та тільки на тім скінчилося. Обушкевич збентежений безладєм у православію, а до того Евдоким забажав від него 500 долярів за митру, вернувся назад до греко-католицької церкви, звернувши назад митру Евдокимови, а Дзюбай остався епископом без вірних, бо за ним греко-католики не пішли, а православних вірних російські епископи йому не давали. До того він ще й старий, неповоротний, без дару слова, цілком не надавався на епископа в нових часах. Правда, як епископ, він деколи відвідував православні, угорські парохії, ті, котрі давнійше перейшли були на православіє, але не була в тім його заслуга. До епархіяльних нарад, російські епископи Дзюбая мало коли кликали, бо він не був політик і не мав загального поняття про стан російської церкви, ані в Старім Краю, ані в Америці, ані в Канаді, і се Дзюбая страшно мучило.

Стриманнє до переходу греко-католиків на православіє з нагоди переходу Дзюбая і Обушкевича, приписували амери

канським часописам "Свободі" і "Америці". Вони пояснили греко-католикам, що їм як Українцям, мимо сего, що були русофілами не слід лучитися з російською місією, яка не в силі упоратися зі своїм російським народом. Були натяки на те, що Дзюбай за перехід на православіє мав дістати з Росії міліон долярів, але се не була правда. Скорше се була правда, що Дзюбай сам не знав, чому він перейшов на православіє. Ся невдача обурила Евдокима та його приклонників, але він доносив до Святійшого Синоду в Петрограді, в Росії, що з Дзюбаєм перейшло на православіє пять сот тисяч уніятів!

Щоби щось робити, епископ Дзюбай став думати над тим, якби заложити окрему православну церков, якаби не підлягала російським епископам, а тільки йому. Такою церквою мала бути українська церков, бо про таку церков гомоніли деякі Українці в Злучених Державах, ті Українці, котрі мали якісь непорозуміння з греко-католицькими священиками, або церковними урядниками. Говорено, що Дзюбай плянував відірвати від російської орґанізації тих Угро-Русинів, які належали до російської орґанізації від давна, але вагався се робити, бо Угро-Русини булиби не послухали Дзюбая задля свого твердого русофільства, і він боячись невдачі ту думку закинув. Українська церковна орґанізація була для Дзюбая більше догідна і він тихцем висвятив на священика діякона Володимира Каськова, котрого Евдоким не хотів висвятити на священика задля його українського переконання. Крім сего, висвятив Дзюбай Льва Кушніра, Василя Новосада, Дмитрика, Палія, та ще кількох. Всі вони були українського переконання про що знав добре Дзюбай. Робив він се тихцем, так, щоби не знав про се Евдоким та його консисторія, бо вони рішучо противились українським священикам в своїй місії, а тим більше окремій, церковній орґанізації такій, яку думав утворити Дзюбай, котраби мала іти в супереч російській місії. Але дивне є те, що Дзюбай висвячуючи священиків, не зобовязував їх навіть остільки, щоби поминали його в Службі Божій, як свого епископа, на що жаден епископ не може не звернути уваги свому священикови. Впрочім не лише се, Дзюбай не давав своїм священикам найменших орґанізаційних вказівок, просто

"так собі" і через се дехто з українських передовиків завважав, що Дзюбай зівсім не думав про жадну українську церковну орґанізацію, щоби її творити, але приходили кандидати і просили свячення в него, то він їм не відмовляв. Таке про свяченнє Дзюбаєм священиків , думав навіть епископ Александер Немиловський. Се скорше назвали шкандалем, як твореннєм нового церковного руху; але самі Дзюбаєві попи говорили, що Дзюбай святячи їх, мав на думці основу української православної церкви.

Своїх свячень перед російськими епископами і їх консисторією Дзюбай затаїти не міг. Його священики містились де могли межи людьми, з окрема розбивали греко-католицькі та православні парохії, щоби жити і показували громаді свої свідоцтва свячення, одержані від Дзюбая. Де були найменші замішання, чи які небудь негодованя в греко-католицьких або православних парохіях, Дзюбаєві священики підбігали туда і використували се на свою руку. Дзюбаєви від тепер стало ще гірше в місійних російських кругах, але він не зважав на се, бо він мав на ціли, коли не творити окремої церковної орґанізації, то свяченнєм своїх попів робити прикрости російським епископам за те, що його не трактували як епископа.

Хоч Дзюбай був по всім правилам православної церкви леґальним епископом, бо був свячений архиепископом Евдокимом і епископом Александром, Евдоким і його консисторія не признали Дзюбаєм свячених священиків за леґальних. Евдоким і всі православні священики, Дзюбаєвих священиків збивали тим, що їх свяченнє було не відоме Евдокимови, як голові православної церкви в Америці і на доказ сего покликалися на канонічні, церковні права, які в дійсности такі свячення заперечують. На сі заперечення Дзюбаєві священики, розуміється, не звертали ніякої уваги, попували де могли, в Шікаґо, Трентоні і в інших містах, і думали про те, як зорґанізувати окрему свою церков, противну російській і противну греко-католицькій церкрві.

СЕКТА РОСЕЛІСТІВ

Ся секта появилася в Канаді в році 1916, а вимріяв її містер Черлі Росел, в Алеґені, в Злучених Державах, в 1874 році, торговець сорочками.

Новий Завіт помішаний так сильно зі Старим Завітом, що годі зрозуміти, чи секта проповідує Христіянство чи Юдаїзм, при чім злучені в ній політичні і економічні справи в одну дивачну мішанину. Старозавітні пророцтва поставлені на переді і служать головною підставою науки. З ними разом висунена наперед Палестина і Жиди незмірно вславлені і захвалені. Загально сю секту звуть байбельниками, від анґлійського слова "байбел" біблія, а се тому, що вони поза біблію нічого більше знати не хотять, якої правильно не розуміють. "Канадийський фармер", що виходить у Вінніпеґу, в Манітобі, з дня 24. лютого, 1926 року, подав за другими часописами новинку, яка твердить, що секту Роселістів, або байбельників фінансує в якійсь цілі інтернаціональне жидівство. Новинка слідує:

Січня 21. р. 1924 протестанти з Ст. Ґален, як пише "Альґемайн Еванґеліше Лютераніше Кірх-цайтунґ" відбули протестаційне віче проти сеї пропаґанди. Др. Фреман в часі своеї промови заявив, що інтернаціональне жидівство дає великі суми грошей, щоби викликати замішання серед христіянства Західної Європи. За це він був приведений перед суд під оскарженнєм за очернення. Скаргу проти него вніс Р. Ґ. Вінкеле з Ціріху.

Сю судову розправу руселісти програли. Як пише "Нає Мю順шенер Таґблат", у суді був прочитаний лист від масонських кругів, датований 27. грудня 1922 р., якого правдивість не можна заперечити, і в якім є такі слова: — "Ми даємо їм (студентам Біблії) у звичайний безпосередний спосіб, богато грошей через многих братів, які в часі війни зробили великі гроші. Це не діткне їх кишені. Вони є жиди."

Др. Ферман подав другі факти, які вияснили швайцарським властям, що студенти Біблії є небезпечні для держави.

Суд відкинув позов п. Бінкеля, засудив його на заплаченнє сто десять франків коштів і чотириста пятьсот франків для Дра Фермана як відшкодовання.

Секта носить всі большевицькі признаки, бо не щадить жадного пануючого, ані не має пошани до заслужених людей, ані церковної орґанізації.

Зі Злучених Держав приволікся роселізм до Канади і як там, так само і тут гуртує коло себе людей ріжних поглядів політичних та релігійних, а найбільше Українців. Останним дуже подобається роселізм, бо на зборах не кажуть їм нічого платити навіть за салю, де відбуваються зібрання. Їм подобається також й те, що тут безпощадно накидаються на їх віру і на їх духовенство. До лайки мають Українці хоробливий наклін, бо виросли все між чужими, які хотять, щоби український нарід не слухав своїх провідників, та не мав нічого свого.

Секта навіть не натякає на те, що Українцям потрібно мати свою независиму державу, не говорить також нічого про українські школи, пресу, дипльоматію і т. д Провідники лучать політичні, фінансові та релігійні питання в одну промову, однак не кажуть, хто, чому та в якій ціли фінансує сей рух, та які з него будуть користи для Українців.

Секта Роселістів появилася між Українцями в 1915 рорці і від того часу перемінила свою назву аж три рази. Перший раз називалася: "Дослідники Біблії", потім: "Студенти Біблії", пізнійше: "Роселісти" від імени її заложителя. Загально звуть її "байбелниками" від анґлійського слова "байбел" біблія.

Найважнійшою точкою, якою секта зацікавлює і надить людей до себе — се: "Міліони тепер живучих, ніколи не пімруть, а будуть такими як тепер вічно, без жадної фізичної переміни, чи є пекло, чи чоловік має душу, що Бог робить, і т. д.

Секта толкує, що початок безсмертности почався в 1914 роції, але що марево війни косило людей більше як ніколи перед тим, тоді перенесено ту безсмертність на 1916 рік. Коли і тепер люде гинули, перенесено безсмертність на 1925 рік,

відтак на 1926 рік. На превелике диво Українці, що йдуть за сим рухом не доглянули сього безглуздя, а з отвертими устами слухають уважно й потакують, що аж тепер зрозуміли "правду".

Секта Роселістів не має правильної часописи, тільки в ряди-годи виходить "Вартова Башта", написана наче в горячці, бо в ній гадки часто перечать одні другим. Поза тим секта печатає масу ріжних летючок, котрі проповідники кидають під двері Українців, щоби навернути їх на "ліпшу віру". Секта ще досить нова, то й українських молитвених домів ще не має, а зібрання відбуває, де може, у винаймлених салях, за котрі платить секта, а не вірні. Колєкти також нема на зібранню, щоби сим не відганяти від себе людей.

В Канаді українська суб-аґенція сеї секти міститься під числом 44 улиці Галета, в домі Ґеорґія Козака у Вінніпеґу, Українця з Великої України, котрий давнійше був баптиським проповідником, а нині є горячим проповідником роселізму. Він кравець по фаху, самоук, але ентузіяст і горячий промовець. В роселістичній секті, він є найбільше визначний і впливовий з між усіх українських проповідників. Він часто лишає свій варстат і іде навіть поза Вінніпеґ на місію.

Другий по нім є Качковський і Хоміцький. Останній був греко-католицьким священиком, котрого місія за якісь провини видалила від себе і він скочив до сеї секти.

Секта шириться між Українцями, не в спосіб орґанізаційний, тільки в деморалізаційний. На зібрання до сеї секти ходить переважно темна маса, яка не розуміє ціли сеї секти. Проти секти ставиться остро вся українська преса, котрої ніхто не читає з тих, що ходять до Роселістів. Проти секти написав о. Пантелеймон Божик в році 1926 книжочку, під назвою: "Чи Біблія спасає", яка розійшлася в тисячу примірників дуже скоро між Українців. Книжочка обіймає 75 сторін, 4 X 6 цалів друку. Секта витворює жебраків на першу чергу, бо проповідує рівність, що відтягає людей від ощадности і надає такий напрям, що нічого не треба свого мати, бо Бог всьо дасть без осібної праці. Весною, 1925 року часописи подавали, що кілька українських осіб в Злучених Державах ві-

добрали собі життє, бо уважали, що чим скорше умерти, тим лучше, хоч їм толковано, що “міліони жиючих не пімруть”. Правди віри сектанти толкують як хто знає і тим фанатизуються. Вірні сеї секти між Українцями, се безумна маса, яка не здає собі справи, чому, хто і куда веде її. Були заходи осеню 1925 року висилати Українців під видом паломництва до Палестини. Хто хотів, міг там остати на стало. Виглядало на се, що Українці мали там остатися робітниками у Жидів, при будівлі їх вітчини, які без роботи других не годні дати собі ради, але таке паломництво проводирі чомусь не докінчували.

РУССКІЙ КОНҐРЕС

Від самих початків православної місії приїзджали до Канади на візитацію церков російські епископи, не часто, а так в ряди-годи деколи. Вони бували тут дуже коротко. В 1904 році приїздив архиепископ Тихон, потім в році 1911 архиепископ Платон, а в 1912 році, приїздив епископ Александер Немиловський. Останній частіще по сім приїздив. Сей був найбільше популярний і за ним часто попитували православні громади. Був він родом з Волині. Був українського переконання, але судьба загнала його як і не одного Українця до російських кругів. Він розказував часто, як будучи у школі в Петербурзі нераз справляв з товаришами вечерки в імени Тараса Шевченка, в хаті одної української родини, де виголошували Шевченкові поезії, і все звали Шевченка “нашим поетом”. Робили се крадькома від шкільних та політичних властей, без великої реклями. Живий і палкий проповідник, веселий і жартобливий, худий і чорнявий з кучерявим волосєм, без виразної орієнтації і дуже боязливий. Такий був епископ Александер.

Липня 10, 1917, Віктор Гладик, редактор “Русского Народа” з священиком Адамом Филиповським, православним парохом у Вінніпеґу, в Манітобі скликали до Вінніпеґу рускій конґрес, користаючи з того, що до Канади мав приїхати з Ню Йорку епископ Александер. Конґрес відбувся в польській сали “Сокола” на розі улиць Манітоби і Пара, був дово

лі інтересний, та мав трохи значіння, тому, що відбувся під военний час, тоді, коли Росія під Бережанами в Галичині від носила деяку побіду, в присутности Александра Керенського, першого російського президента.

На конґресі з поза Вінніпеґу народу богато не було і як би не місцева публика, то шкода було реклями. На конґресі було богато місцевих Українців, на чолі котрих стояв Тарас Ферлей, Орирст Жеребко та Василь Кудрик, редактор "Укра їнського Голосу". Підчас ухвал уживалося терміну "русский", а не український і в такім тоні виготовлялося по російськи меморіял до держав антанти, в котрім натякалося на те, щоби Галичину і Буковину віддати Росії, бо се, казалося в меморіялі "зарубежная, ісконная русская земля". Меморіял готовив Филиповський з Гладиком кілька ночий. Був він дуже мучений, а се тому, що Филиповський з Гладиком намагались писати його чисто по російськи, але не могли, бо вони були російською літературою тільки надихані, і вигладили його українською стилістикою, мішано, уживаючи українських і російських слів.

Українці були на сім конґресі без права голосу, та на такий меморіял вони спротивились, особливо на те, що населенне Галичини і Буковини уважалося за російське. Дискусія була палка і оживлена. Епископ Александер брав сторону Українців і радив по українськи писати меморіял, та Гладик гукнув до него: "Позор тобі владико"! т. є ганьба. Конґрес закінчено тим, що Віктора Гладика, Адама Филиповського, та Тимофія Фуярчука з Едмонтону вибрано делеґатами до Парижа. З того всего до Парижа виїхав тільки Гладик, котрий свою ґазету "Русскій Народ" передав Филиповському.

Гладик в Парижу нічого не зробив. Говорили, що він там не міг навіть найти тої улиці, котра вела до того дому, в якім засідали представники держав Антанти. По тяжкім труді дістався до того дому, однак свого меморіялу президентовиј нарад не доручив, лиш кілька разів поглянув крізь дірку у дверях до салі, в якій засідали представники держав Антанти і на тім його місія скінчилася. Звідтам вернув Гладик до Канади в 1918 році, однак звіту зі своєї діяльности ні перед

ким не здавав, бо не було перед ким, і не було що здавати. Одно що Гладик у Парижу зробив, т. є се, що поскаржився там перед галицьким москвофілом Марковим на російських епископів, на Евдокима і Александра, представив йому їх як таких, що холоднокровно відносяться до галицьких москвофілів в Америці і не хотять попирати русофільського руху.

Від того конґресу американські і канадийські русофіли стали підозрівати епископа Александра, як не русского, а як такого, котрий стоїть тайно з Українцями. Від того часу впливи епископа Алексадра на православну церков стали меншати, бо русофільські передовики всюди представляли Александра за Українця і з погорди назвали його Мазепою, і сильно ненавиділи його.

На конґресі не обійшлося також без бійки. Іменно, кілька разів повставали суперечки Українців з русофілами, та один раз русофіли чуючися господарами конґресу стали Українців виганяти зі салі. Настало серіозне замішаннє, шум і галас. Коли в тім менті Теодор Кохан, місцевий гість, русофіл, Лемко, права рука Филиповського і Гладика, вертав від дверий на середину салі, тоді Василь Черняк, редактор "Руского Голосу" з Едмонтону, котрому Кохан був добре відомий, ударив Кохана в лице. Сей крикнув: "Я ваш"! Як ти наш, то чому Мазепів не бєш, не видиш, що наші роблять"? — відповів моментально Черняк. Той вечір нарад скінчився гумористикою русофілів, які тішилися тим, що подужали Українців, а Черняк довго в Алберті з приємностию згадував, як він енерґічно, без надумування відповів Коханови.

Про вінніпеґський конґрес архиепископ Евдоким, голова православної місії в Ню Йорку і його консисторія знав добре. Знав також і про те, що меморіял епископ Александер радив писати по українськи, та що Гладик крикнув Александрови: "ганьба". Сю зневагу Александра, Евдоким прирписував Филиповському, бо знав, що Филиповський крайний москвофіл, котрий дуже не любив Александра.

Щоби надгородити Филиповського за зневагу Александра, Евдоким приказав Александрови постричи Филиповсь

кого в архимандрити, що сей зробив в церкві на Востоці, в Алберті, проти своєї волі в день св. Івана Богослова 1917 р.

Від тепер Филиповський був уже блище один крок до епископського стану і проявляв ще сильнійше російські пере конання.

ПЕРШИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР

Зараз по скінченню русского конґресу, епископ Алексан дер відбув церковний собор у Вінніпеґу, в парохіяльній сали при церкві св. Троїці на розі улиць Мекензого і Манітоби. Тоді в місії було сорок священиків, але на собор прибуло всіх девятнайцять, включно з протоєреєм Йосифом Данкеви чем, з Бофало, Ню Йорк, котрий не належав до канадийсько го клиру, а також з о. др. Ґерманом Лазаром, Румуном, що принагідно був тоді в Канаді і також не належав до канадий ського клиру. Собор тревав два дни, т. є 12 і 13 липня, 1917 р.

На соборі нічого важного не ухвалено, він мав тільки па перове значіннє і резолюцій з того собору нігде не оголошувалося, ані в часописи, ані не видано осібною брашурою.

Тоді архиепископом російської місії, що обнимала Злучені Держави і Канаду був Евдоким Мещерський, запеклий Москаль. Сей страшно не навидів епископа Александра за те, що він "малорос" і в порівнанню до него був наче Золото устим. Евдоким говорив своїм довіреним: "Як се витолкувати, що я стараюся найкраще говорити проповіди, та вони не впливають на масу, а той "Мазепа" своїми проповідями чарує публику". Накінець ненависть Евдокима до Александра зросла до того степення, що він видалив Александра зі Злучених Держав в Канаду і визначив йому тільки Манітобу, Сас качеван і Алберту, нарочно тому, щоби сей під час зими не подавався до Східної або Західної Канади т. є в Онтеріо або Бритійську Колюмбію, де тепло. Коли бувби туди подався, Евдоким мав поставити його перед церковний суд за непослух. Перед тим ані Евдоким, ані жаден інший його попередник, Тихон і Платон, що стояли на чолі місії не вирізували осібно середної Канади, але тепер так зроблено, бо така була

воля Евдокима, щоби погубити ненависного "Мазепу". Нена вись Евдокима до Александра була так велика, що коли він мав прийти коли до священика до хати, а міркував, що сей має на стіні фотоґрафію Александра, то казав зняти зі стіни фотоґрафію, бо інакше не входив до хати.

Ненависть Евдокима до Александра була ізза того, що Александер почував себе Українцем, про що знав Евдоким ще в Росії. Була ще й та причина, що Александер вимовився перед Евдокимом, що йому все одно, хто буде в Росії царем, Николай Александрович, чи Вільгельм Гогенцолерн, бо вони оба німецької крови і оба ненавидять Малоруський нарід. За се Евдоким мав потягнути Александра до відвічальности перед Святійший Синод і царський суд в Петербурзі, скарга вже була внесена до царя і Синоду, але революція припинила сю боротьбу.

Коли донеслося до Едмонтону, що архиепископ Евдоким переслідує епископа Александра, то Помаранський, член комітету едмонтонської церкви, Волиняк, сказав: "О так, я знаю се давно, що Москалі нас Малоросів не навидять". І тоді став наводити ті кривди, які він спостеріг, що чинили Москалі Українцям на Великій Україні. Його докази були дійсні, але мимо сего сам Помаранський і його товариші держалися дальше того, що нема, не є, і не може бути осібного українського народу.

Сего разу епископ Александер звидів православні голов нійші місцевости в Манітобі, Саскачевані та Алберті, доклад ніше, як се робилося перед тим.

Довіреним людям епископ Александер говорив, що його Евдоким за українство переслідує. Без ніякої помочи від священиків, бо се не було у практиці і звичаю, і без помочи з консисторії, епископ Александер так жив. Він розказував, що будучи в Ню Йорку, Евдоким так сильно його гриз, а до того ще й клопоти місійні, що він як втерав очи, то завважував кроваві плями на хустині. Не знати, чи то була правда, однак від тоді він і половину так влучно проповіди не говорив, як перед тим і висох як скіпка.

Сей собор в очах архиепископа Евдокима не мав ніякого значіння, а священики від того собору всюди виявляли якусь знеохоту. Того року "Русский Голос" в Едмонтоні перестав виходити і рух русофільський став незамітно ослабати.

Собором епископ Александер свого становища не скріпив. Небаром Евдоким виїхав з Ню Йорку до Росії, а Александра консисторія літом 1918 року покликала з Канади до Ню Йорку, де він будучи першим вікарим, заняв місце Евдокима, проти волі всіх канадийських і американських русофільських передовиків.

РОЗКЛАД В ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ У ВІННІПЕҐУ І ПОБУДОВАННЄ НОВОЇ ЦЕРВКИ

Будучи вибраним на конґресі у Вінніпеґу літом 1917 року делеґатом до Парижа, Филиповський на своє місце приміщував на пароха у Вінніпеґу при церкві св. Тройці, яка находиться на розі улиць Манітоба і Мекензого, молодого священика, котрий був доси його помічником, Александра Кізюна. Він ще нім Филиповський зібрався в дорогу, поріжнився в парохіяльних справах з Филиповського сестрою, Іоанною, оперовою співачкою з Галичини, підчас, коли Филиповський товкся по фармах в справі збірки гроший на подорож.

Причина була така: Филиповський получав 80 долярів в місяць від парохії, умовився з Кізюном в той спосіб, щоби він, получаючи 40 долярів в місяць від парохії, ділив половину доходів з Филиповським і віддавав їх Филиповського сестрі Іоанні. Сестра Филиповського мала провірювати доходи і деколи уже тепер втручувалася за далеко в його справи. Се вийшло поза двері парохіяльного дому, і про се пішли між парохіянами розмови, яким правом Филиповський, без їх відома оставляє Кізюна на парохії і бажає від него половини доходів. Громада в сім випадку уважала за потрібне вибрати новий комітет, та спростувати доходові і розходові книжки. Тимчасом Филиповський повернув з поїздки, не признав комітету. Він, як парох руководився тим, що без него громада не мала права вибирати комітету, та провірювати книжки.

Пішли тепер енерґічні змагання громади проти Филипов

ського, а Филиповського проти громади, при чім Віктор Гладик, Роман Саміло та около трийцять інших людей стояло по стороні Филиповського. Невдоволена часть громади, числом около триста, удавалася писемно і телеграфічно до епископа Александра в Ню Йорку, щоби сей приїхав на розслідженне справи, та епископ навіть не відписував. Се ще більше обурило громаду і вона пробувала силою викинути Филиповського з парохіяльної хати і не допустити до церкви, однак не могла сего виконати, бо він боронився поліцією, опираючись на тім, що церков і дім, де мешкав, записані на митрополита Платона, котрий в ту пору находився в Одесі. На кінець бурлива громада удалася до суду. Через залеглі справи, суд зволікав сю справу з тижня на тиждень, з місяця на місяць і на протязі сього часу церковну колекту громада мала вкладати до банку аж до судового вирішення. Справа була дуже замотана, а при тім і не можлива до рішення, бо властитель реальностей находився на Україні, куди не курсувала почта.

Епископ Александер від самого початку непорозуміння, старався ту справу полагодити в той спосіб, що трома наворотами відкликав Филиповського на другу парохію, але останній не хотів повинуватися, а опирався на се, що його на сю парохію післав архиепископ Евдоким і лише він може звідси його забрати. Евдоким був тоді в Росії.

Піддержаний Гладиком і Самілом, Филиповський з парохії не уступав, бо тратив шанси стати епископом, — так його переконували його прихильники. Ті непорозуміння почалися десь від мая 1917 року, а процес наступив на другий рік весною.

Филиповський до судового процесу приготовився досить хитро. Зараз перед назначеним днем поїхав він до Мінеаполіса, в Злучених Державах і там згодився за пароха в тамошній церкві на підставі рішення епископа Александра. На суді показав він епископське рішенне, на підставі котрого епископ переносить його на другий приход і угоду з тамошньою громадою. Судия, розглянувши справу, сказав:, що підсудимий і епископ поступили досить розумно. Він мав на увазі, щі непорозумінню наступить кінець; а що громада рівно-

часно хотіла привернути церковну реальність на свою власність, судія цілком се відкинув. Той процес коштував громаду понад два тисячі долярів.

По процесі, Филиповський не забрався до Мінеаполісу, але остав дальше на старім місци у Вінніпеґу. Висказувано погляд, що Филиповський епископським рішеннєм, і угодою з мінеаполіською громадою, перехитрив епископа Александра, судію і невдоволену громаду, однак сю хитрість приписували Гладикови.

Під час того тертя, Василь Осафатов, російський інвалід, що служив в канадийській армії, прихильник Филиповського, доніс урядови, що Николай Костинюк, з Погорилівки, з Буковини, та Николай Балан, з Міткова, з Буковини, мали буцімто говорити, що до Канади прийдуть німецькі жовніри і вивішають або поубивають всіх канадийських жовнірів.

Зваживши, що се був воєнний час, а Осафатов був канадийським жовніром, то ся справа в очах уряду виглядала доволі серіозна і оба оскаржені, 21 червня, 1918 року зістали засуджені по тисячу долярів гривни. Обох підсудимих боронив адвокат Ернест Ліч.

Филиповський до сеї справи не мішався, однак громада розуміла, що він проводив цілим сим ділом для того, щоби сим шляхом спинити орґанізацію нової парохії. Процес розсердив громаду і запалив до стислійшоі і більше активної орґанізації.

Тимчасом архимандрит Филиповський дальше проявляв крайну суворість уже проти тих, котрі остали при церкві. Але йому на зборах осеню 1918 року парохіяни сказали: “Отче, як ви не станете інакшим, а будете нас і дальше так мучити, то і ми оставимо вас, як тамті”. Филиповський не докінчував зборів — вийшов з салі.

На другий день рано, він покликав візника і сей забрав його річи до його сестри, котра недавно перед тим вийшла за муж за доктора Стефенсона і жила в полудневій части Вінніпеґу.

По сім Филиповський ще кілька разів служив в сій церкві приїзджаючи від сестри, а побачивши, що громада негоду-

гала на него за те, що через його нетактовність ослабла та понесла великі кошта, перестав правити в ній, а його місце заняв священик Артемій Дудко, русофіл, з Великої України, а невдовзі по нім Антоній Терещенко, російський монах, українського роду, котрий не признається до українства; він обслугує ту парохію і до нині.

ПАРОХІЯ ПРИ ДІЗРАЕЛЯ УЛИЦИ У ВІННІПЕҐУ

Побачивши, що церковну реальність від митрополита Платона відібрати не можна, ані позбутися архимандрита Филиповського, тоді Василь Гаврилюк, Іван Мокан, Николай Табак, Николай Балан, Николай Костинюк, Іван Бриндзій і інші, котрі вели рух проти Филиповського, купили за 2000 долярів церков при Дізраеля улици, недалеко рога улиці Юкліда. Була се деревляна, стара анґлійська церков св. Луки, в котрій давно уже ніхто не правив. Церков могла помістити не більше як 250 людей; її записано на імя висше згаданих і інших десятьох людей і названо "Народна Православна Церков". При добудовано перед, викопано салю під нею і уживано для церковної потреби.

Се було при кінци 1918 року. Епископ Александер, на вся кі благання громади не хотів дати до сеї церкви священика, бо його інформував Віктор Гладик, редактор "Русского Народа" і архимандит Адам Филиповський, що ся громада неспокійна, бурливого характеру, скорше чи пізнійше відпаде від віри, отже остерігали його, що він нею тільки скомпромітується.

Крутився тоді у Вінніпеґу якийсь духовник Іван Бутник, котрий приїхав сюди зі Злучених Держав і його громада зго дила у себе за душпастира за 100 долярів в місяць. Про него говорено, що він на підставі якихось підроблених паперів окликав себе священиком. Сей духовник служив сій громаді два місяці, натягнув громаду на 400 долярів, тай утік до Злучених Держав. Тоді громада покликала на пароха Николая Рожку, фармера з Стюартбурну, Манітоба, котрого святив митрополит Серафим. Він правив перед тим через 10 років Буковинцям в Ґонорі, недалеко Вінніпеґу, довів там громаду до

церковної байдужности, що зі 120 родин остало при церкві тільки вісім родин. Рожко заняв охотно сю посаду в церкві при улици Дізраеля, але що він був чоловік без найменшого образовання і практики, і тому, що уважано його за недеґального священика, громада по трох місяцях видалила його від себе.

Тепер громада стала писати до священика Пантелеймона Божика, в Торонто, де він був на парохії, щоби він занявся сею громадою. Архиепископ Александер любив сего священика і на його просьбу позволив йому перенестися з Торонта до Вінніпеґу і заняти сю парохію при улици Дізраеля. Березня 6. 1919 року, Божик обняв сю парохію. При ній було 150 родин, а довгу на церкві понад чотири тисячі. Була се буковинська парохія, до котрої належало не більше як десять Росіян. В салі під церкво істнувала Рідна Школа з 25 дітей, а учителем був Петро Підгірний, з російської України, переконаний москвофіл, котрий учив дітей з російських букварів.

О. Божик, в маю 1919 року сам обняв сю школу, і поволи усунув російські букварі, і замінив їх українськими, і через се число учнів побільшилося у троє. Родичі на разі противилися українізації сеї школи, однак з часом перестали противитися, а впертійші забрали своїх дітей зі школи, особливо Росіяни, і з часом школа стала чисто українська. Російські букварі не викинув о. Божик силою зі школи, тільки на разі розміщував діти з українськими букварами межи дітей, що училися з російських букварів. Діти самі закинули російські букварі, а взяли українські, бо сі лекше читати і розуміти.

Коли школа стала чисто українська о. Божик в неділю дня 30 мая, 1920 року виставив діточий концерт в Роял театрр при Головній улици (Мейн-стріті), що находиться через дорогу на схід від улиці Селкірка. Був се перший діточий концерт, котрий дала православна дітвора в Канаді. Народу було понад 400. Концерт не був ціковий своїми співами і деклямаціями, але тим, що він був перший український між православними Буковинцями за цілий час їх істнования в Канаді.

По сім концерті приготовано дітей до другого концерту, який мав відбутися в неділю 28 листопада того року, але що була надія на більше число людей, то о. Божик удався до у-

країнського Робітничого Дому на розі улиць Прічарда і Мекґреґора, в якім є доволі велика саля, і там винаймив салю на концерт за 30 долядів і дав 10 долярів задатку. Комітет Робітничого Дому задаток тримав кілька днів і нарешті відмовив салю, а задатов звернув о. Божикови, тому лише, що се були діти тих родичів, що належали до церкви. Сей концерт відбуто в театрі Пелеса при ул. Селкірка, в неділю вечером 28. листопада, того року, але українські большевики на спілку з жидами своім свистом, тупаннєм і криком не дали докінчити концерту. Робили се також тому, що діти були тих родичів, що належали до церкви.

Пізнійше сю школу учила Марія Угринівна, Стефан Міхоцький, Іван Пігуляк, Параскевія Онуцька і Теодор Федик. До 1926 року, вони виставили кілька концертів в сали під церквою на улици Дізраеля. Року 1924 часть сеі громади стала по стороні нової релігійної думки, котру назвали свистунівською. Із-за сего в громаді настали спори і дійшло до судових процесів: один судовий процес був в грудни 1925 року, другий в маю 1926 року, а третий в січни 1917 року. В наслідок сего ослабла парохія, а також Рідна Школа.

Перед нової релігійної думки провадив Георгій Підлубний, з села Васловівців, з садаґурського повіту, на Буковині і Іван Бриндзій, з села Онута, в Заставнеччині, на Буковині, які заступали 12 інших людей тої самої думки. Андрій Гайдей, з села Дорошівців, в повіті Заставнецькім і Василь Бурдейний, з села Мосорівки також повіту Заставнецького, на Буковині, і ще кілька інших людей, заступали 30 громадян православної думки, що тримали з російськими православними епископами.

Громадські спори і судові процеси зайшли з того: Церков носила назву "Народна Православна Церков", але в назві не сказано якого народу, українського, румунського, російського чи якого іншого, і була записана на 20 людей: Івана Бриндзія, Николая Костинюка, Николая Табаку і інших. Авторітету церковного не було і всякі церковні справи рішали члени тайним голосованнєм; там, де була перевага голосів, там було рішеннє, то була влада.

При заснованню громади, осеню 1918 року, церквоний статут писав місцевий адвокат, Василь Арсенич, а громада приняла на зборах більшостию голосів. Він складався з 38 точок, між котрими 28 точка звучала: "Священиком сеї церкви має бути лише православний, вдовець, або жонатий, але не має належати до російських або до католицьких епископів". Точка була неясна і покручена, а се тому, що православний священик не міг належати до католицьких епископів, ані не міг не належати до православних епископів. Виглядало, що хто небудь міг назвати себе священиком і міг бути за священика в сій церкві. Віяло зі статута повним хаосом і непослухом до церковної влади. Дух стислої орґанізації був усунений; на його місце був висунений дух церковної руїни, бо неналежати священикови до епископа, значило те саме, що неналежати дитині до батька.

Точка 36 в статуті була ще гірше помотена. Вона звучала: "Ся церковна громада може належати до такої орґанізації, яка колись появиться в Канаді". Оба сі уступи були всунені в статут наче нарочно для того, щоби громада перечилася над тим, який і звідки має бути в неї священик. Виходило також і се, що яка небудь партія, яка появиться в Канаді, має до сеї громади якусь претенсію.

На перших зборах, 16 березня, 1919 року, коли о. Божик обняв парохію, переглянув статут і здивований запитав, хто уложив статут? Довідавшись, що його уложив адвокат, — замовчав, однак радив сейчас статут поправити, але громада не хотіла, наче нарочно чекала аж доки не витвориться противна партія. О. Божик і після сего кілька разів напоминав, щоби статут поправити, та члени церкви поправити не хотіли через "бо так",... бо се "піп каже так робити".

Коли о. Божик весною 1924 р. заявив громаді, що не думає в неї дальше душпастирувати, тоді сторонники нової релиґійної думки, котру називали свистунівською сказали, щоби брали духовника зі свистунівської секти. Пішли тепер спори про те, чи ся секта є православна, чи ні. Сторонники твердили, що так, а православні перечили. Гра стала на 28 і 36 точці статуту. Православні переперли більшостию голо-

сів, щоби взяти священика з під російських епископів. А щоби більше не було подібних спорів, більшостию голосів на зборах того року осеню рішили усунути ті точки і замістити їх інакшими, іменно, що священики мають бути в сій церкві лише такі, які належать до таких православних епископів, які признані авторітетом православної церкви, що вони православні. За се сторонники свистунівського руху, заскаржили до суду православних за нарушеннє статута, але суд так рішив, що статут має остати так як був, однак лише православний священик має правити в тій церкві. Значить виграла православна сторона. Говорено, що кошти судового процесу обох сторін виносили около 2000 долярів.

Щоби часом партія нової думки не брала перевагу в громаді, не принимано нових членів, бо не знали урядники церкви з Андрієм Гайдеєм на чолі, в котрій бік буде тягнути новий член. В наслідок спорів і судових процесів, ослабла парохія і ослабла Рідна Школа при ній так, що весною 1926 року число учнів упало до 25 дітей.

Найбільші спори в парохії були весною 1926 року, які перейшли з родичів на дітей. Казала учителька, Параскева Онуцька, що діти прозивали одні других кацапами і свистунами. Кацапи, се були ті, котрих родичі тримали з російськими епископами, а свистуни були ті, котрих родичі тримали зі свистунівським рухом.

Від 1924 року, коли повстали в парохії дві партії, учитель не міг догодити обом сторонам і тримався на боці обох партій, але се відчужувало його від громади і він скоренько шукав іншої школи, а сю оставляв. Також священик, Прокіп Марченко, москвофіл, що заняв парохію в 1924 році, зараз по о. Божикови, находився між молотом і ковалом, але тримався виразно з православними. Негодованнє до него з боку противної сторони було о стільки сильне, що декотрі члени, як Іван Бриндзій, Георгій Підлубний і інші, хоч належали формально до парохії, однак хрестили свої діти, тощо, у свистунівського духовного, або ходили до свистунівської "катедри", яка находиться на розі улиць Боровса і Сінклера у Вінніпеґу. Православні догадувалися чим се "пахне", бо було очевидним, що опано

ваннє церкви, противники відложили з дипльоматичних зглядів на пізнійше, доки не буде в них більше число членів. Ніби на якийсь час спори затихли, але без сумніву спори про релігілні справи ще нераз будуть, бо де нема добрих підвалин, там будівля вся небезпечна.

Через спори із-за церкви, декотрі православні, котрі признавалися Українцями, стали хилитися в русофільський бік, бо добачували, що ніби за ті спори винна українська національна і державна думка.

"БУКОВИНА"

Священик Пантелеймон Божик, не обмежався на українізації школи у своїй парохії при улици Дізраеля, а піднявся до видавання і редаґовання "Буковини". Часопис сей виходив два рази в місяць на чотири сторони друку, великого формату що обіймав 16 Х 22 цалів. Часопис був українського напрямку. Ним боронив о. Божик цілість православної церкви перед Филиповського та свистунівським рухом, бо се доводило Буковинців в цілій Канаді до ослаблення та судових процесів за посіданнє церков. Він також домагався, щоби російська церков признала Украінців за осібний нарід від московського, щоби ся церков стояла понад народами і расами, на взір католицької церкви. Старався він також пробудити Буковинців, котрі в Канаді майже не проявляли національної діяльности, але се йому було трудно діпняти, бо немав жадного поперття ні від кого: Буковинці не мали своєї інтеліґенції, а ті інтеліґенти, які сюди приїхали з Буковини, або тут витворилися, Буковинцями не інтересувалися, або стояли осторонь від них у ворожих гуртах. В прочім буковинських інтеліґентів було дуже мало в Канаді.

Перше число "Буковини" вийшло 15 серпня 1920 року. Головна російська управа в Ню Йорку та російські священики віднеслися до часопису байдужно, тому, що часопис був український, а "Український Голос" і "Канадийський Фармер" ворожо. Вони казали, що "Буковина" є католицьким часописсом, а се тому, що друкується і набирається на машинах "Ка-

надийського Українця" Часопис набирався і друкувався там тому, бо "Український Голос" і "Канадийський Фармер" жадали 110 долярів за 100 примірників, за папір, друк і набиранніє, а "Канадийський Украінець" за ту саму роботу і скількість примірників бажав тільки 57 долярів. Згадані часописи, тому так богато хотіли, бо боялися, щоби Буковина не забрала їм читачів; тим отже думали не допустити до видавання "Буковини".

Буковинці по фармах не дуже цікавилися своім часописом, бо вони привикли були до "Канадийського Фармера", котрого читали від 1903 року, та до "Українського Голосу", котрого читали від 1909 року. Впрочім Буковинці такий нарід, який мало чим цікавиться. Находячись в такім ґеоґрафічнім положенню, де все ґрасували чужі орди: Татари, Турки, Німці та Румуни, які були панами сего краю, вплинули на Буковинців так, що вони утратили довіре до всіх тих, хто стояв на переді перед ними, хоч би се був найкращий чоловік. Чужинці, які все панували над Буковинцями, витворили в них окремий характер, якоїсь неінтересовности, хоч Буковинці зі свого боку дуже гарні, господарні та ввічливі.

З боку парохіян при улици Дізраеля, котрих о. Божик об слугував посипались на часопис та видавця докори. Лише кілька людей відносилися прихильно. Лаврентій Манько, парохіянин сеі церкви, Білорос по народности, трете число "Букивини" подер підчас парохіяльних зборів в салі під церквою на очах численної громади і о. Божика, куски кинув на землю і доптав ногами. В обороні відозвався тільки Дьордій Підлубний, інші мовчали безрадно.

"Буковина" вийшла 33 рази в тисячу примірників і кинула дещо проміння української свідомости в буковинські маси, які перед тим не признавали українства. Тому, що "Канадийський Фармер" та "Український Голос" відносилися до православія байдужно а навіть ворожо, через те не на всіх Буковинців вони мали просвітний вплив. "Буковина" вишукувала то, що приємне для Буковинців, щоби збудити в них українського духа, тому часопис повинен був бути піддержаний всіми українськими чинниками.

Буковинці не мали своєї інтеліґенції в Канаді, яка би піддержувала часапис і заохочувала загал Буковинців до попирання сего часопису, а простий нарід відносився до часопису, як звичайно простий нарід, часопис не міг економічно удержати ся. Весною 1921 року часопис перестав виходити. Осеню 1921 року приходили листи з фармів до редакції, щоби часопис видавати дальше, однак було вже за пізно, тай сі листи були такого змісту, що на них не можна було покладати великої надії на матеріяльне поперття, без якого часопис не міг істнувати.

Парохія, а також Рідна Школа в сали під церквою на улици Дізраеля стояла найліпше тоді, коли в тій громаді душ пастирував о. Божик. — Освітних прояв Буковинців на еміґрації до 1926 року більше не подибуємо. Се був той час, коли Буковинці стояли в Канаді під тим зглядом найвище. Перед тим і після того не подибуємо ні в Канаді, ані в Злучених Державах, щоби Буковинці проявляли якусь діяльність і вони як територіяльна українська нація Західних Українських Земель зникають з овиду українського життя на цілім американськім метерику.

ПРОХОДИМЦІ

Не лише великі і богаті протестантські місії розтягали греко-католиків і православних Українців до своїх орґанізацій і тим сильно ослаблювали їх, їх таксамо ослаблювали також українські проходимці, які не належали до протестантських сект, ані до української греко-католицької, ані до російської православної церкви.

Канада, се така країна, в якій люде часто вандрують з місця на місце, шукають за працею, торговлею або за фармами, сходяться з іншими народами, переговорують з ними про всякі справи і витворують свій особистий світогляд. Приходять і відходять, нігде довго не загрівають місця. Через се можна поділити канадийських Українців на дві ґрупи: на таких, що жиють стало гуртами у містах, місточках і на фармах, і на таких, що одинцем блукають по Канаді. Ся ґру-

па проходимців, се малий відломок української суспільности, але такий, що всюди його стрінути можна, бо всюди пхається.

Перша ґрупа бажає власного церковного і культурного розвою на підвалинах перенесених зі Старого Карю. Вона ро зуміє, що в Канаді має творити свій дім, і все своє, щоби ви рівнатися зі своїми співгорожанами — і бути гарним народом. Друга ґрупа бажає також ніби сего самого, але додає свої не передумані поправки, позбирані по дорозі думки від чужих, навіяні протестантизмом, радикалізмом і зарозумілостию, з тим переконаннєм про себе, що вони вміють давати незвичайно розумні ради. Декуда сих людей називано "хапанцями" від слова "хапати" тому, що вони понахапували у вандрівці всего по троха. Вони подібні до батярів у Старім Краю по містах, з тою ріжницею, що тамті мало працюють, підчас, коли сі все працюють, але нічого не мають, крім скромної одежі, а се тому, що Канада такий край, що кождий мусить працювати.

Проходимець являється де попало до української громади і тут на товариських сходинах або забавах, залюбки попису-ється своїм розумом. Виступає з промовами, порадами та своїми поглядами про Канаду, Україну, Німеччину, про Росію, про церков, політику і про цілий світ.

Ось один з многих случаїв: В театрі "Роял", що находить ся при Головній улици "Мейн стріті" у Вінніпеґу, Буковинці мали церковні збори в жовтни 1918 року і на них рішали спра ву, чи процесуватися з митрополитом Платоном, щоби забра ти від него церков св. Тройці і парохіяльний дім, що є при ній, які находяться на розі улиці Манітобської і улиці Мекензого у Вінніпеґу, і переписати на громаду, а тим самим, щоби з парохії нелюбого архимандрита Адама Филиповського усу нути, чи не приступати до процесу. Позов вже був внесений до суду ще весною того-ж 1918 року, але що судовий процес ще не відбувся, можна було позов ще відтягнути. Коли присутним здавалося, що треба процесуватися, священик Пантелеймон Божик, який принагідно гостив тоді у Вінніпеґу і був на сих зборах, переконав громаду, щоби вона відтягнула по-

зов. Він сказав, що хотяй громада будувала церков і парохіяльний дім, однак се ще не дає її права забирати від Платона ту реальність, бо ті будинки будовано при співучасти священика, присланого Платоном, тай не має вона посвідом на гроші, що давала на ті будинки, — і як давала, чи як добровільну жертву без звороту, чи так, щоби ті будинки належали до неї? До тогож в 1906 році церков була виставлена на продаж за довги, які на ній лежали і російська місія викупила церков з довгів за тисячу долярів і переписала на митрополита Платона, який був тоді в Америці, а під сю пору перебував в Одесі. Поза сим вратувала також парохіяльний дім, що належить до церкви. Разом всіх грошей російська місія вложила на сю реальність чотири тисячі долярів. Коли митрополит згодиться переписати сю реальність на парохію, то він забажає звороту тих грошей. Коли не згодиться, то чи присилує його до сего суд? Коли присилує, то певно скаже громаді віддати Платонови ті гроші, які місія вложила в ту реальність. Почислити судові кошта і зверненнє довгу, та всякі інші клопоти звязані з тим процесом, — лучше булоби, щоби громада побудувала осібну церков. Люди зрозуміли причини і згодилися відтягнути процес. Тоді Семен Лазарук з Вікна, з Заставнеччини, з Буковини зголосився до слова і сказав, що може так добре, як отець Божик каже, а може ні, лучше най таки громада процесується, бо може виграє процес. Був се молодий чоловік, низький, товстий, білявий, без практики, знав троха говорити по анґлійськи, що навчив при ріжних роботах між всякими робітничими клясами, ріжних народів, в ріжних місцях. Лакімство поділало на громаду, і вона рішила процесуватися. У процесі втратила дві тисячі долярів, а реальности не відобрала від Платона. Лазарук збаламутив цілу громаду, а сам нічого на тім не потерпів. По зборах на другий день виїхав на роботу до Монтреалу. А Буковинці, що були втягнені в той процес і нині згадують: "Нема нашого Лазарука і наших двох тисяч долярів".

Такі приміри стрічаються всюди, що посторонні люде, які вандрують з місця на місце, втручуються в громадські справи, роздвоюють думки громади а самі забираються в ін-

ше місце. Громади псуються від проходимців, розкладаються на части, процесуються, байдужніють, відпадають від церкви, або від товариства, закладають окремі дрібні церковні громади, або стають безцерковними. Проходимці не заохочують до народної єдности на тім тлі, на якім нарід український жив і розвивався у Старім Краю, тільки вишукують нові думки і способи такі, які ділять і роздвоюють Українців. А чужого, що несподівано виступає на зборах, люде радше слухають. Громади, що жиють гуртами і творять цілість не навчені досвідом, що проходимець на тім нічого не терпить, що розєднює Українців. Вони мало застановляються над тим, хто є той проходимець, чим він навіяний, від кого ті погляди він зачерпнув, є вони його власні, чи підхоплені від таких як він сам, які його гадки: будівничі, чи розєдняючі. Вони не застановляються також над тим, що вони в чужині, серед високо-культурних народів, що тут, щоби бути добрим горожанином нової вітчини, треба творити українську цілість під всякими зглядами, іначе кидає погане світло перед очи Англійців, Французів, і ніших туземців, які виробляють думку про Українців, що вони незгідливий нарід, що все чогось бурить ся і ділиться.

Проходимці ділилися на дві ґрупи: Перша ґрупа проходимців, се ті, що вдавали інтеліґентних людей і покликалися на старокраєве образованнє, якого часто не мали, а виступали публично як вчені люде.

Друга група проходимців, се звичайні робітники. Сі приходили на зимівлю з ріжних робіт, з анґлійських фармів, або з зелізничих доріг до українських фармерів, або міщан у містах. Вони публично не проголошували своїх поглядів, які виробляли в роботах між простою анґлійською, німецькою, шведською, фінляндською, голяндською, данською та иншими народностями, але звичайними розмовами впливали на своїх господарів. Се були осібні характери. Вони не лише мішалися в справи громадські і вносили дивачні погляди, чим підкопували вартість суспільної праці, але також псували господарів як не пиятикою і картами, то поведеннєм і цілим своїм світоглядом. Звичайно говорили анґлійсько-україн

ським жарґоном і хвалилися, що Бога оставили ще в Старім Краю. Без потреби закладали собі золоті зуби, або заложували малі часитни золота в щілини межи зубами, бо так вони виділи на роботі у інших людей, або в поїзді, як їздили. Золото блищалося в устах як вогонь під стріхою і се давало їм переконання, що вони не прості люде, а джентельмени, т. є старанно виховані люде, з широкою практикою. Сподні носили все широкі і закочені зі споду та черевики з широкими і грубими носами. Червона краватка і шпильна в ній велика, чорний капелюх зі задертою крисою зі заду, насили на однім боці, і жилавники на раменах, т. є такі ґумові опояски, які піддержували висше ліктя рукави від сорочки. Ся джентельменська" ноша відокромлює їх від інших Українців.

Їх називано з анґлійська "джеками" від анґлійського слова "Джек", Яків, тому, що вони не кликалися власними українськими іменами і не знати чого встидалися ними, але кликалися: "Гелов Джек", що означало, як маєшся Якове, "гелов Бил", як маєшся Василю, "гелов Джов", як маєшся Осипе. По сім уже наступала яка небудь бесіда, переплітана без потреби анґлійськими перекрученими словами, як приміром, замість: Я кликав, "я колував", від анґлійського слова "кол", кликати; замість: я ішов, "я вокував", від анґлійського слова "вок", ішов, ходить, ходити; замість: впрягати коні, "я гарнесував коні", від анґлійського слова "гернес", упряж і т. п. Сей сорт людей вчив українських фармерів та міщан, чи потрібно церкви, яка повинна бути інтеліґенція, чи потрібно в державі адвокатів, війська та грошей, як повинно розумітися державні, політичні та економічні справи, чи потрібно супругам шлюбів і т. д. Бралися обговорювати і поправляти або критикувати такі справи, до яких не береться високо досвідчений чоловік.

Сей сорт проходимців дуже зле впливав на молодіж, особливо на фармерських синів. В наслідок сеї "науки" фармерські сини покидали без причини своїх родичів і вандрували по Канаді за роботою, під час, коли дома треба було робітника. Пробувши літо, вертали до дому на зиму без цента, або не вертали домів цілими літами, або ніколи, ставали про-

ходимцями, не даючи про себе чутки родичам. Лише дуже малий процент находили для себе відповідне становище по за очима родичів. На се часто скаржилися фармері, розуміючи, що зіпсуттє їх синів в першій мірі полягало в "науці" проходимців в дома.

Не лише на таких річах кінчилася "наука" проходимця. Були часті случаї, що проходимець роздвоював супруже життє, або забирав зі собою без вістки доньку фармера проти волі родичів; у безвістях з нею жив, або жив якийсь час, а потім оставляв нещасну жертву. Були також і такі случаї, що проходимець удавав парібка, хоч мав в Старім Краю жінку і діти.

Канада край великий, яка обіймає 13 разів тільки простору, як Німеччина, Італія або Франція і через се годі знайти людей, якої вони вдачі, хто вони і звідки прийшли, а проте, щоби знати якого вони поведення, тощо, не носять зі собою жадних посвідок, бо в Канаді такі річи взагалі не практикуються. До того Канада широко конституційний край і проходимця ніхто в нічому не стримує так далеко, як він не творить кримінальних річей. Висказувано також погляди, що й кіна по містах і місточках творили проходимців, або загалом впливали зле на молодіж і псували обичаї, бо виставлювано часто утечу з дому дівчини з парібком, романтику, рабунки, убійство, або крадіжи. Проходимці, що хотіли те й робили, і що хотіли те на других говорили, не мали в таких річах стриму і не були відвічальні ні за що, ані перед правительством, ані перед людьми. А в часі слабости або смерти, були тягаром для податковців в тих околицях, де їх захопила слабість або смерть.

Проходимці стрічаються також і в пресі. Вони пишуть лайливі дописи, а редактори через недоцінюваннє становища часописи поміщують їх охотно і тим обезцінюють часопис і викликують заколот між читачами. Найбільше такі дописи поміщував "Український Голос" та "Канадийський Ранок", а коли звернути на се увагу редакторови, то він відповідає, що коли така допис неправдива, хай той, до кого стаття зверне-

на, оправдається. Се скорше була та приповідка: "Скачіть, куме, до мене, а я буду до вас", як розумна відповідь. Дописувач пришле до редакції допис, або доручить особисто, викличе нею бурю і дивись а він вже у Ванкувері, в Монтреалі, в Дітройті або Шіказі. Викличе бурю і забереться Бог знає куда. Його се не обходить, що він зробив, а ще й радий, що сваряться із-за него.

УКРАЇНСЬКЕ ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНЕ БРАЦТВО В САСКАТУНІ

Літом 1918 року, а іменно 18 і 19 червня засновано "греко-православне брацтво" в Саскатуні, в Саскачевані. Ініціятором брацтва був Василь Свистун, чоловік рухливий і звинний, з іспитом ґімназіяльної зрілости з Галичини і університетським образованнєм в Канаді, в місті Саскатуні. Низького росту, чорнявий, доволі отвертий і симпатичний, літ около 30, з зачесаним волосєм до гори та піднесеним чолом. Практичного досвіду він не мав, до жадної церкви не належав, на церковних правдах мало розумівся, амбітний, все старався зробити щось таке, щоби на него дивилися люде, як на великого чоловіка, до орґанізації спосібний. з

Перед чотирма роками Свистун прибув до Канади і тут став зноситися з людьми, котрі були переняті думками Др. Кирила Трильовського, котрий робив всіх анархістами і безбожниками, не зважаючи не те, що з того вийде. В Канаді, сі люде грали ролю високих інтеліґентів і провідників і мали на Свистуна поважні впливи. Вони не становили всеї української інтеліґенції в Канаді, тільки малу часть її, але були впертими і завзятими, що виходили поза границі практичного думання. Сим людям стояла на заваді в Канаді передовсім греко-католицька і православна, російська церков і вони все робили старання знищити сі церкви цілком, або принаймі обезцінити їх, або сотворити між Українцями якусь іншу, свою церков, котрою вони орудувалиби, а не епископи та священики. До того-ж підкопання до сих двох церков було вже з

часів митрополита Серафила так, що витвореннє нової церкви, Василеви Свистунови, виглядало можливим, без великих труднощів, тільки треба було пляново взятися до діла.

Коли пляни були готові, тоді Василь Свистун, літом 1918 року, 18 і 19 червня, скликав до Саскатуну зїзд українських інтеліґентів, робітників і фармерів, яких було около 150, назвав сей зізд зїздом "мужів довіря" і тут заснував "Греко-Православне Брацтво", котре мало занятися церковними справами. Зроблено се під сим кличем, що неначе греко-католицька та православна, російська церков не відповідають народним потребам, отже з огляду на се таке брацтво потрібне. Для переведення зізду вибрано заряд, що складався з Федіра Гаврилюка, учителя, Петра Швидкого, фармера і Александра Жилича, робітника, а до виділу, що мав провадити греко православним брацтвом вибрано: Василя Гавриша, робітника, Тимка Ґошка, фармера і Александра Жилича, також робітника, а Михайла Стечишина, адвоката вибрано головним секретаром. Свистуна до виділу не вибрано, він уступив місце другим, сам був тільки дорадником, бо так виглядала лучше диплсьоматія.

В ту пору гостив в Саскатуні греко-католицький епископ — Будка і провідники зїзду були переконані, що епископ настрашиться зїзду і його нарад і буде просити іх, щоби були спокійними, уступить з засад греко-католицької церкви, та покличе їх до співвлади в церковнім діланню. Сего він не зробив; провідники зїзду стали на него дуже обурені. Виказувано погляди, що провідники зізду сподівалися дістати гроші від епископа Будки за те, щоби були спокійними і не шкодили йому, але се мабуть лише такі слухи були.

Головним промовцем на зїзді був Василь Свистун. До сего часу він все вдавав прихильника епископови Будці, який перед тим з Ґлена Елмо, в Манітобі, де він був учителем писемно заявив епископови, що він може всегда числити на його поміч. Тепер в своїй промові остро скритикував особу епископа, кажучи, що конче є заснувати народню церков, яка силою має побороти греко-католицьку церков, з чого виходило: — або — або, епископ Будка, або Свистун має

стояти на чолі церковної управи між Українцями в Канаді. Свистун відвічальности за боротьбу проти епископа Будки і греко-католицької церкви не брав на себе, бо се, казав він робота греко-православного брацтва.

“Українське греко православне брацтво” не було виразом потреби широких українських мас в Канаді, бо люде, які там були не могли заступати ані церкви, ані товариств в церковнім значінню, бо їх тут заскочено несподівано церковними справами, вони говорили там на власну руку, після своїх забаганок. Се брацтво приняв український загал так, як всі інші церковні секти, що творилися перед його очима, що: “Є нова секта, то добре, а нема її, то також добре. Ніхто щиро до серця не брав, хиба дехто, що любить лайку, говорив: “послухаємо файту”, т. є спорів, драки.

Люде, що стояли на переді того руху, як Василь Свистун, Василь Кудрик, Михайло Стечишин, Осип Боянівський, Тарас Ферлей і інші були греко-католиками, бодай о стільки, що знали про се, що хрестились в сій церкві. З їх поступу дивувалися безсторонні Українці, як вони могли закладати православну церков, будучи байдужними до церкви? Се кидало на них світло маняків і хвилевих переворотників, та вони сим не зражувалися, але переводили свою думку поспішно в життє.

Висказувано погляд, що притокою основання “греко-православного брацтва” було се, що вони 1916 року заложили елевейторну збіжеву спілку. За попертєм удавалися до греко-католицьких священиків, та сі категорично відмовилися. Священики казали їм, що не можуть попирати сеї справи тому, що особи, які засновують спілку відносяться байдужно до церкви, а друга причина та, що церков не може попирати такої справи, бо, приміром, колиби спілка не повелася, то церков потерпілаби через аґітацію священиків. До православних священиків не удавалися, бо ті в таких справах мало могли помочи.

Тоді сі люде загоріли пімстою до греко-католицького духовенства. Вони переконалися, що мати свою власну церков,

котрою вони управлялиби, булоби їм дуже на руку; вони контролювалиби українську публику не тільки "Українським Голосом", котрого видавали, але й церквою. З церкви малиби також ту користь, що підчас виборів малиби доступ до котроїнебудь політичної партії і тим моглиби дістати виборчі охлапи. Добачували також, що при будові нової церковної орґанізації люде при істнуючих греко-католицьких та православних церквах поділяться між собою, будуть виточувати судові процеси, а їх будуть кликати за переводчиків в суді або цілком передавати побіжні судові справи в їх руки, як своїм адвокатам, або таким, що будуть посередничити між ними а адвокатами. Отже буде за се якась плата.

Заложенє "греко-православного братства" відбулося в бурсі Петра Могили, в Саскатуні, що находиться на розі улиць Ай і 19-ої. Сю бурсу заложив Василь Свистун, дня 4 і 5 серпня, 1916 року, в присутности епископа Будки, де при заложенню епископ виголосив патріотичну промову, в якій кликав присутних до попирання бурси. Бурса мала стояти на тій основі, що не буде мішатися до жадних релігійних справ, буде невтральною. Невтральність бурси була застережена статутом, тому отже греко-католики богато жертвували на сю бурсу. Тепер ту невтральність поломано і саля "невтральної" бурси Петра Могили примістила в свої стіни "греко-православне братство", котрого завданнєм було бити безпощадно греко-католицьку церков, а основувати нову, свою церков.

Основавши братство, котрому не подано назви ніякого святого, котре провадив гурт політиків, для яких віра і церков була байдужні, Василь Свистун в імени того братства став тепер глядіти за священиками, бо без них не можна було сотворити церкви.

Минув майже цілий рік, а братство не зробило ніякого поступу. Декотрі члени братства в Едмонтоні, інші в Йорктоні, інші у Вінніпеґу, а ще інші в Брендоні та других місцях. Вони були розкинуті по цілій Канаді, і цілість їх була тільки паперова.

В. Свистунови не треба було ніякої помочи ані поради від членів братства, ані його виділу, тільки форми його основання і апробати від него на творення нової церкви.

Російський архиепископ Евдоким, який правив православною церквою в Америці і в Канаді, не діставши того міліона долярів на американську місію від російського царя Миколи II., котрий ті гроші йому обіцяв, в той час як Евдоким їхав до Америки, бо царя скинула з власти революція в 1917 році, — зденервований і виведений з рівноваги, виїхав з Ню Йорку до Росії таки зараз по абдикації царя, і там в Москві оснував живу церков, а митрополит Плятон в червні 1919 року приїхав з Одеси в Америку і обняв з архиепископом Александром провід місії. Платон бачучи, що до Росії він не має чого вертати, та що там православна церков зістала розбита большевицким правительством і живою церквою, задумав американську і канадийську церков зробити більшою. Свистун удався до него до Ню Йорку 16. липня 1919 року і забажав, щоби він апробував "греко-православне братство", а також ту церков, котру воно має оснувати, котру він, як що буде така церков, підчинить Платонови. Свистун казав Платонови, що "братство" зорґанізує православну церков з греко-католиків. Платон полакомився на се, охотно апробував "греко-православне братство", але застеріг собі право, щоби Свистун сю апробату задержав в тайні, аж до церковного собору, котрий тої осени мав скликати Свистун до Вінніпеґу, на котрий мав приїхати Платон самий, або оба з Александром. Платон вірив Свистунови, що "братство" зможе зорґанізувати українську православну церков тому, що негодованнє Українців до церкви з російським напрямком було йому відоме, однак сам такої церкви оснувати не міг, думав, що "братство" зорґанізує таку церков поза його плечима і признасть його своїм головою.

На певно Свистун не думав підчинити свою церков Платонови, бо тоді він мусівби втратити свої впливи на неї й дивитися з боку. Він хотів лише мати від Платона апробату, що таке братство є духовне тіло і може серед Українців в Канаді займатися орґанізованнєм української, православної церкви.

Діставши апробату від Платона, літом 1919 року, Свистун в "Українськім Голосі" заявив, що апробату від Платона на орґанізованнє української, православної церкви, "греко-православне брацтво" отримало, та що сам Платон, а ні то Александер, або навіть оба разом приїдуть на церковний український собор до Вінніпеґу, котрий Свистун в імени брацтва не задовго скличе.

Ся подія була досить цікавою для українських і русофільських кругів. Свистунові прихильники тішились тим, а русофільські противились. З сеї причини русофільська преса в Злучених Державах, зложена зі "Світа", "Правди", "Нової Руси", "Голосу Народа" і "Любови" підняла крик. Вона казала, що Платон апробатою "греко-православного брацтва" в Саскатуні, признає Українців за осібний нарід, що не є в інтересах російської церкви, ані російського народу, та що тим самим розбиває російську, православну церков в Злучених Державах та в Канаді. А до того, доходили листи до Платона з Канади, що "греко-православне брацтво" орґанізує для себе не лише греко-католиків, але і ті громади, які держать з Платоном. Крик американських ґазет підхопив також "Русский Народ" у Вінніпеґу, котрого редаґував тепер архимандрит Адам Филиповський, крайний русофіл. Посипалися на митрополита Платона та єпископа Александра замітки в часописах ще перед церковним собором, а Платон довідавшися, що Свистун тайни не додержав, та що забирає його церкви до себе, сказав до Александра: "Маю добрий нюх і чую, що з Свистуном нема що заходити в жадні комбінації. Він мальчик. Перед часом оголосив мою апробату української церкви, а се пахне тим, що паству, яку маємо настроюємо проти себе і можемо утратити, а в Канаді хто знає, чи що зискаємо; впрочім видно, що з Свистуном все треба буде мати до долі, бо він горячий і непрактичний чоловік" — і відкликав свою ролю в саскатунськім брацтві.

Тимчасом крики русофільської преси довели до того, що епископ Александер написав посланіє до вірних, що українська церков, а також український нарід не був, не є і не може бути, і пояснив в посланію, що одиноким цементом не-

ділимої Росії, являється тільки православіє. Александер не був автором сего посланія, але члени конзисторії, він тільки підписав його. Він говорив довіреним людям, що його рука сильно дрожала, коли підписував посланіє, бо се було проти його волі, що нема, не є і не може бути українського народу, бо сам він був від дитинства переконаний, що був, є і мусить бути український нарід. Нераз говорив, що наколи переїхати з Московщини на Україну, відразу упадає в очи окрема від московської культура українського народу: будова домів, загороди, садки, заквітчана стріха цвітами хат і т. д., Підчас жнив всюди по полю українські дівчата з цвітами в косах жнуть збіже і співають, чого не подибаєш в Московщині.

Ходили також слухи, що митрополит Платон не сумнівався об тім, що українську церков можна було зорґанізувати в Канаді, однак боявся, що Свистун не додержить слова в тім значінню, що українська церков буде з Платоном. Він мав сказати: "Що доброго зроблю, як поможу Свистунови розбити уніятську церков? Свистун поведе її тими дорогами, що він знає, ще й висміє мене. Лучше нехай уніяти будуть з Римом і Папою як зі Свистуном, бо католицька церков має всі дані, що вона апостольська, тоді совість моя чиста". Та се вже було після того, коли угода з Свистуном була заключена і видана апробата на основаннє української, православної церкви — "греко-православному брацтву".

ПРАВОСЛАВНИЙ КОНҐРЕС В КЛИВЕЛЯНДІ ПРИЗНАЄ УКРАЇНЦІВ

Від 12-го до 15-го лютого, 1919 року, в Кливленді, в Огайо, в Злучених Державах бідбувся собор російської церкви. Предсідником собору був епископ Александер, а його заступником, що проводив собором був протоєрей Александер Кокульський. Архиепископ Евдоким голова сеї церкви, що пробував в Ню Йорку, вернув 1918 року на стало до Росії, а що в Росії наступили політичні переворoти, наступили тим самим також зміни в Святійшім Синоді, т. є найвисшім уряді російської церкви і вже від него не можна було очікувати

основного упорядковання церкви в Америці. Правда, в 1918 році основано в Москві патріярхат замість Святійшого Синоду, а патріярхом вибрано Тихона, бувшого американського архиепископа і сим шляхом російська церков вернула назад

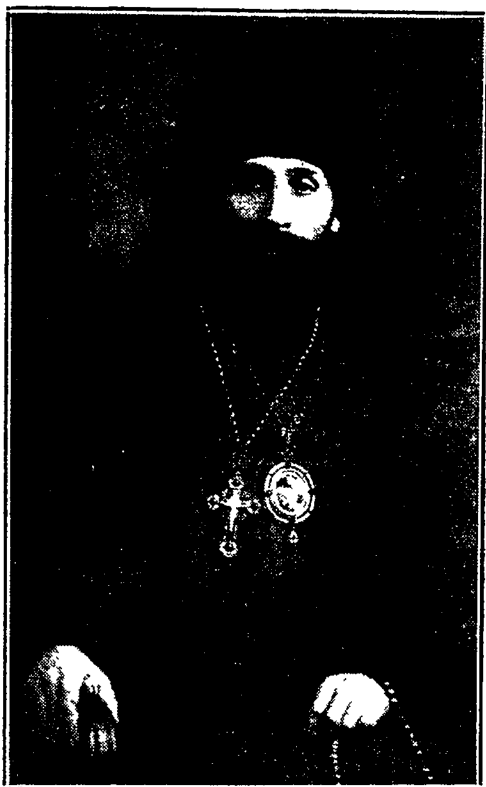

Архиепископ Александер Немиловський, що стояв на чолі російської місії в Ню Йорку, в роках 1917—1919, який наглядав також Канаду.

до патріярхальної традиції перед Петром Великим, котрий зніс патріярхат, а запровадив Святійший Синод.

Російський патріярхат повстав в той спосіб, що коли в 1453 році Турки заняли Константинополь від Греків і обернули в мечет церков св. Софії і церков св. Апостолів, церков

ь російській державі стратила сполуку з константинопільським патріярхом. Константинопільський патріярх Єремій II. удався до Росії, щоби зібрати гроші на будову нової церкви для себе в Константинополи, але російський цар, Теодор Іванович, позволив йому на се під тою условиною, щоби він згодився на основаннє московського патріярхату. Було се вже 535 років по тім, як церков Сходу відірвалася від церкви Заходу. Єремій згодився на се.

Першим московським патріярхом був Йов, а послідним був Адріян, 10 патріярхів за 111 років, т. є від 1589 до 1700 року. Тепер по 218 літах перерви через знесеннє патріярхату Петром Великим, вибрано в р. 1918 патріярхом Тихона. Патріярха Тихона обезсилили внутрішні, державні події. Він не міг управляти американською церквою. Большевики арештували його за те, що не признавав їх влади. На чолі російської церкви в Америці стояв тепер епископ Александер, бувший викарний Евдокима, але йому дорікали русофільські круги неправосильність урядовання, т. є що він лише як епископ, не може заступати урядово церкви і бути її головою, так що чи його, чи когось іншого треба було піднести до висшого степення і узаконити на церковнім уряді. В тій ціли скликано церковний собор до Кливленду в днях від 12-го до 15-го лютого, 1919 року, на якім було 248 делеґатів, священиків і мирян на половину, що заступали триста церков. Канада була заступлена тільки о. Пантелеймоном Божиком, автором сеї книжки, тоді парохом в Торонті, в Онтарії, а також його парохіянином, Николаєм Біликом. Через далеку по дорож Канада не могла прислати більше представників.

На соборі проголошено епископа Александра архиепископом і признано його головою російської церкви на цілий північно-американський континент з Канадою включно. На сей уряд ставлено також Антонія, епископа з Волині, та сей дістав тільки сім голосів.

Між іншими рішеннями виринуло українське питаннє. Притокою до сего була телеґрама з Сейнт Джулієну, в Саскачевані, де греко-католицька громада казала, що, наколи російська церков признасть вираз "український", то вона перей

де на православіє. Телеґрама була прислана Василем Свистуном. Пізнійше доказалося, що та громада була православною уже кілька років перед тим, і її обслугував священик Стефан Вербовий, з російської місії, а Свистун тільки політикував в її імени. На сей предмет пішли промови, і бесідники рішучо перечили признання виразу "український". Говорили священики: Іван Крохмальний і Еронім Яуцик, а з мирян: Іван Кунашевський та Іван Борух. Вони висказувалися проти такого признання. На кінець на зазив архиепископа Александра, котрий був за признаннєм того виразу, покликано до слова священика Божика і сей доказав, що для добра церкви вираз "український" конче треба признати, в противнім разі церков утратить повагу, бо українська свідомість уже досить поширилася і дальше поширується. Він перечислив українські інституції в Канаді, подав число українських учителів, Рідних Шкіл, преси і т. д. Підкреслив також, що церковний собор не може бути церковним собором, наколи його кличем буде не добро церкви, але російської держави і через се сей собор повинен признати слово "український" і занехати боротьбу з Українцями, яка не принесе ніякої користи православній церкві. Після промови о. Божика дано справу під голосованнє собору і вислід був той, що проти виразу "український" було тільки шість голосів, а за виразом цілий собор.

На слідуючий день, 14-го лютого крайні галицькі москвофіли порадившись через ніч, підносили ще раз питаннє українського виразу, покликуючись на те, що вчера їх заскочено несподівано, але протоєрей Александер Кокулевський, котрий проводив собором, відкинув їх спротив.

Від сего часу на Александра стали явно накидатися, що він з Божиком на соборі викрутили так, що російська церков признала український вираз. Тим, що найбільше кричав, був Василь Черняк, редактог "Голосу Народа" в Ню Йорку, та Петро Гаталяк, редактор "Нової Руси", також здається в Ню Йорку.

Тим часом признаннє російською церквою українського виразу в дійсности нічого не помогло Українцям. Православні священики з виїмкою Пантелеймона Божика і Івана Хрус-

тавки в Канаді, в Америці з виїмком Стефана Осиповича та Александра Кокулевського, стояли дальше вперто проти української ідеї, не дивлячись навіть на те, що їх церков через російський напрям клониться до упадку. В Канаді піддержував москвофілів в їх напрямку часопис "Русскій Народ" у Вінніпеґу з архимандритом Филиповським на чолі та Романом Самілом. Вони кричали, що через українство упадає православіє, а русскість дається сим шляхом на знищенне Українцям. Був се сильний спротив і доходило до зірвання з церковним центром в Ню Йорку.

ТЕОЛЬОҐІЧНІ КУРСИ В САСКАТУНІ

Архиепископ Евдоким не вдоволився приєднаннєм до православія греко-католицьких священиків Стефана Дзюбая і Теофана Обушкевича, але в 1916 році спровадив з Чернівців ще й Др. Лазара Ґермана. Евдоким писав йому, що наколи він приїде в Америку, то примістить його в консисторії, однак коли Ґерман приїхав, Евдоким своєї обіцянки не сповнив. Через приміщеннє Ґермана у консисторії Евдоким мав супсречку з членами консисторії, які рішучо сему противилися через те, що Ґерман Румун. Евдоким зі свого боку був би не уступив, але що йому не прислано з Росії приобіцяного міліона долярів, змушений був не приняти Ґермана до консисторії, бо не було чим платити і дав йому якусь румунську парохію в Злучених Державах. Евдоким спровадив Ґермана, бо думав мати в консисторії представника з кождої народности, яка належала в Америці і в Канаді до православія, щоби тим шляхом скріпити місійну централю і на тім тлі заснувати американський патріярхат, а самому бути патріярхом.

Тим, що Ґермана не приміщено в консисторії, Ґерман чувся сильно уражений та се нічого не помагало і він мусів погодитися з обставинами місії. Тим часом в Злучених Державах і в Канаді було кільканайцять румунських монахів і церков, котрі не належали під російську місію, а так самі собі поодиноко промишляли. Така незалежна румунська церков була в Реджайні, в Саскачевані, та в Летбріджу, в Алберті, і

ще в кількох місцях. В них служили румунські незалежні монахи, Іван Деля і інші. Знова румунські церкви, що належали до російської місії були в Гамілтоні, в Онтеріо, в Боянах, в Алберті, та три церкви в околици Інґлеса і Кейвена, в Саскачевані, Їх обслугували румунські священики, що належали до російської місії: Стефан Іванов і інші духовні.

Румунські монахи на власну руку промишляли і через те декуда, як іменно в Монтреалі та Реджайні не можна було усталити порядок в православних русофільських громадах, бо вони все робили клопіт. Вони заходили до буковинських українських родин і сповняли їм духовну службу за яку небудь оплату. Сі приймали їх охотно, бо були тої думки, що "Українці походять з Румунів, і на доказ сего покликалися на те, що "в Буковині панотці з бородами". Румунські монахи говорили Буковинцям, що "не лише з Румунів походять Українці, але також і всі інші народи на світі". В Монтреалі на "Поченчалі" була русофільська церков, яка обслугувала православних, русофільських Українців та Румунів, яких там до невелика горстка, але коли туда завандрували в 1915 році румунські незалежні монахи, повстала там цілком без потреби румунська каплиця, в котрій часто хтось вибивав вікна.

Др. Ґерман хотів зорґанізувати румунські церкви в одно тіло і підчинити під румунський патріярхат в Букарешті, в Румунії, і на сю місію одержати звідтам фінансову поміч і видавати для Румунів в Канаді часопис. Він старався відірвати від російської місії також ті румунські громади, які до неї належали, але побачивши, що не має з ким сеї роботи робити, бо румунські духовні мало образовані люде, закинув сю думку і жив в згоді з російською місією. В 1916 році, Ґерман брав живу участь на русофільськім контресі у Вінніпеґу, щиро захищав цілість російської місії і грав ролю Росіянина перед російськими священиками, а перед Українцями за плечима російських, грав Українця.

Будучи тоді в Канаді, Ґерман був добре обзнакомлений з українським рухом і коли Свистун отворив при бурсі Петра Могили в Саскатуні 1919 року теольоґічний курс, Ґерман став в нім професором теольоґії і правою рукою Свистуна.

Говорено, що він за свою службу одержував 400 долярів в місяць, але коли небаром платню обрізано на половину, тоді Ґерман оставив теольоґічний курс в Саскатуні і подався в Алберту на кольонію Бояни, між Румунів. Зносини його з "греко-православним брацтвом" і Свистуном були дальше добрі. Через кілька місяців Ґерман обслугував тут церковну громаду і відірвав її від російської місії і підчинив під "греко-православне брацтво" в Саскатуні, але наколи Ґерман з відтам забрався, громада вернула назад до російської місії, котру обслугував тепер російський священик з Шандра, Александер Піза. Говорено, що Ґерман много гроша мав напозичати в людей на Боянах і через се він там довго не був. Те саме він зробив з церковною громадою в Андрю, в Алберті, не далеко на полудневий захід від Боян. І тут відірвав громаду церкви св. Михаїла від російської місії і привернув її під "греко-православне брацтво" в Саскатуні. Ґерман був лише короткий час за пароха в сих обох громадах і забрався до Реджайни, в Саскачевані. Потім на Андрю обняв парохію Іван Кусий. Ся громада вернулась також назад під російську місію в 1923 році.

У Вінніпеґу було 30 румунських родин і коли Ґерман в 1916 році був тут на русофільськім конґресі він познакомився з ними. Вони тішилися дуже Ґерманом, бо думали, що він зорґанізує їх в якусь орґанізацію, бо ніхто доси з інтеліґентних Румунів до Канади не приїздив і ніхто не орґанізував їх. Колиж Ґерман подався до "грреко-православного брацтва" Румуни побачили в нім несталого чоловіка, такого, що попав під впливи Свистуна і людей з його табору. З туги за Ґерманом, Ілія Ґатиш, що добре говорив по українськи і знав Ґермана з Буковини, зложив в обиду Ґерманови пісню, яка була на його велику просьбу поміщена в 2 числі "Буковини" 1920 року. Пісня звучала:

"Зелений лист на Карпатах
Вітер телепає,"
То що було колись в славі
Тепер пропадає.

Давно були в нас пророки,
Котрі нам казали,
Змішається правда й кривда
Ніхто не пізнає.

Ми Румуни все боялись,
Щоб чужий нас не водив
А в Канаді доктор Ґерман
На таке ся сам пустив".

З Андрю подався Ґерман до Реджайни, в Саскачевані і обслугував там румунську незалежну громаду. Тут його Румуни дуже шанували, але і тут ізза позичок зайшли непорозуміння і він невдовзі оставив громаду і вернув до Америки, а звідтам до Румунії.

По рекомендації Ґермана в 1920 році Свистун спровадив з Буковини Д-ра Миколу Копачука на становиско теольоґічного професора при бурсі Петра Могили. Сей також був професором лише через 3 чи 4 місяці. Говорено, що Копачук мав ніби острі перепалки, чи бійку зі Свистуном, директором бурси, бо сей забогато йому диктував. Опісля Копачук зрікся професури, а Свистун директорства при бурсі. Теольоґічний курс при бурсі Петра Могили в Саскатуні закрито, а Копачук через 6 місяців обслугував буковинську громаду в Калдері, в Саскачевані, яка належала до російської місії і відірвав її від сеї місії, та підчинив під опіку "греко-православного братства" в Саскатуні. Пробував він заняти "Народну Православну церков у Вінніпеґу при улици Дізраеля і писав про се до предсідника Івана Бридзія, але сю церков обслугував тоді священик Пантелеймон Божик, який тішився повагою між громадянами і через се Копачук успіхів не мав. Критячись кругом Вінніпеґу, забрив Копачук до сифтону, в Манітобі і там мав богослуженнє в русофільській церкві, котра належала до російської місії. Та церков була записана на громаду. По службі узяв готові Чистиці з кивота і пішов причащати хорого. За се тамошний священик Йосиф Гунчак, русофіл, що обслугував сю церков арештував його за нарушен-

нє чужої власности. По сім подався Копачук до Злучених Держав і сповняв священичі обовязки при орґанізації "Української Православної Церкви", того самого напрямку, як ся орґанізація, при котрій находився в Канаді. Був він навіть адміністратором сеї орґанізації, обслугуючи українську церковну громаду в Шікаґу. За те, що одного робітника приготовляв на священика і за рекомендацію до митрополита Ґерманоса, котрий сего робітника висвятив на священика, взяв за велику винагороду, усунено Копачука з адміністраторства. Копачук робив опісля в однім нюйорськім банку в Ню Йорку, а його жена приїхавши з хором Кошиця до Злучених Держав в 1923 році, остала в тім хорі до 1924 року, доки хор продовжував свої поїздки по Америці. Року 1926, чи скорше, Копачук покинув роботу в банку, попував десь там в Злучених Державах "на власну руку" і не хотів більше належати до ніякої церковної орґанізації.

Теольоґічний курс при бурсі Петра Могили в Саскатуні, в Саскачевані, більше не істнував. Але в 1925 і 1926 році через зиму, з пятьох хлопців отворив теольоґічний курс духовник Корнило Кірстюк, в Реджайні, в Саскачевані, у своїм домі, під числом 498 при улици Вікторії. Через се, що школа находилася у приватнім домі Кірстюка, Українці в Реджайні назвали ту школу "хатна семинарія".

Кірстюк походив з Буковини. До Канади спровадив його в 1921 році, його шваґер, Василь Панчук, довголітний писар при Робітничім Домі у Вінніпеґу, на розі улиць Прічарда і Мекґреґора і тут примістив він Кірстюка за учителя при Рідній Школі. Школу сю уважали безсторонні Українці за большевицьку, бо невчено в ній дітей про віру в Бога, і через се говорено собі, що Кірстюк ніби з Буквара вимазував слово Бог, фелон і хрест. Побувши тут через якийсь час, Кірстюк подався за священика до церковної орґанізації "греко-православного братства", і одержав місце в Реджайні як духовник невеликої громади. Говорено, що Кірстюк ніяк не міг погодитися з сим, що большевики кликали його "товаришом" і через се він їх оставив.

Від осени 1910 до весни 1926 року свистунівська орґані-

зація під назвою "греко-православного брацтва" мала 3 теольоґічні курси, в ріжні періоди. І. Курс при др-у Лазарі Ґермані, тревав від осени 1919 до весни 1920 року; II. курс при др-у Миколі Копачуку, тревав від осени 1920 до весни 1921 року. Сі курси були в бурсі Петра Могили в Саскатуні. III. Курс при Корнилі Кірстюку, тревав від осени 1925 до весни 1926 року. Сей курс відбувся в Реджайні, в Саскачевані, в домі Кірстюка.

Всі три сі курси тревали лише зимовою порою по кілька місяців. Учнів учили зі служебника, як правити Службу Божу, та з требника, як хрестити дітей, правити парастаси, вивід давати жінкам і т. д. Були се учні, з малими виїмками, заблукані в Канаду, хлопці ріжного звання і хову в Галичині, котрі шукали, як кажуть в Канаді, якогось "джабу". До сего часу мало хто з них належав до церкви, а ставши духовними, виявляли страшну нетерпимість до української греко-католицької та російської православної церкви.

Як один з многих примірів, може послужити проповідь проповідника Івана Майби в Народнім Домі ім. Івана Франка, 5-го серпня 1926 року, в Пайн Рівері, в Манітобі. Свистунівці мали тут малий гурток людей, який не мав спромоги збудувати церкви, отже послугувалися Народним Домом. На проповіди між іншим Майба сказав: "Греко-католицька церков, се байстря, підкинене Римом, а виплекане Поляками". Люде слухали мовчки, а на дворі по богослуженню робили такі уваги: "Чи се так, як Майба говорить? Хиба лише ми злучені з Римом?. Майба не знає, що інші народи держать також з Римом. Коли є оден Бог, то повинен бути на землі оден провідник церкви, а не десятьох".

Володимир Великий приняв віру з Царгороду, а Царгород тоді держався Риму і тоді був оден провідник християнської церкви. З того видно, що Володимир Великий забрав собі сам того "байстюка" з Риму через Царгород, але не через Поляків.

Володимир Великий повинен був нас Українців лишити при нашій власній, поганській вірі. Тоді моглиби ми мати до нині свою власну українську віру з 20 богами, яку ми са-

мі собі обдумали. А тепер маємо чужу віру від Жидів, Греків і Римлян і то лише в одного Бога. Шкода, що Майба і саскатунські теольоґи не порадили Володимирови Великому, що він має робити.

Таких власне, як Майба, висвячувано на проповідників, бо провідники орґанізації вірили в поступ, тоді коли духовні будуть заїлими крикунами і сліпими клеветниками тої церкви, в якій хрестились і виросли. Майба походив з Галичини. Чоловік молодий, який думав, що накидатися в чужині на церков, в якій він хрестився, се величезне християнське діло.

МИТРОПОЛИТ ҐЕРМАНОС ШЕГЕДІЙ НА І-шім ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНІМ СОБОРІ У ВІННІПЕҐУ, В РОЦІ 1919

Осеню 16, 17, і 18 листопада 1919 року в другий рік після заснования українського "греко-православного братства" в Саскатуні, в Саскачевані, скликав Свистун до Вінніпеґу в імени того братства церковний собор, від якого мала зачатися формально церковна орґанізаційна рорбота.

В ліктевих статтях, в "Українськім Голосі" і "Канадийськім Фармери" велася за сим собором широка аґітація. говорилося, що на собор має прибути російський митрополит Платон з Архиепископом Александром з Ню Йорку, а в крайнім случаю, що найменше сей останній і в його присутности визначиться важнійші точки, на яких мала би опиратися народна, українська, православна церков під захистом саскатунського братства.

Розголос був великий і програма добірна, однак делеґатів було тільки 27, бо саскатунське братство не мало ще парохій, тай ті делеґати, котрі прибули, були переважно від російсько-православних парохій, бо розголошувано, що тут має приїхати архиепископ Александер, до котрого вони належали Були також відпоручники тих пятьох українських парохій, котрі обслугував духовник Іван Кусий, котрого и кропив був біскуп Маркевич. Вони грали тепер ролю самостійницку і шукали якогось виходу. Всіх гостей газом з цікавими з Вінніпеґу було около 300 осіб.

Вечером перед самим собором йшли приготовання, щоби на другий день відбути архиєрейське богослуженнє за справи собору. В сій цили Свистун телефонічно повідомив о. Божика, котрий належав до російської, православної організації й обслугував церков при улици Дізраеля, щоби рано отворив церков і приготовив що треба для архиєрейської служби. О. Божик рішучо відмовив на тій підставі, що не має ніякої відомости про приїзд архиепископа Александра, до якого він належав.

В самий день собору, дня 16-го листопада делеґати і цікаві посходилися до Театру Королевої ("Квінс театру") при улиці Селкірка, де мав відбутися собор, а там сказано їм, щоби прийшли перше на архиерейське богослуженнє до анґліканської церкви св. Петра на розі улиць Селкірка і Айкінса, недалеко від "квінс театру", де заповіджений бюв собор.

Що за диво! — Замість архиепископа Александра побачили люде митрополита Ґерманоса Шегедія, Сирійця! Чорний, кремезний Сиріян, в колпаку на голові, в довгім монашім одіню, вступив несміливо між Українців до анґліканської церкви при кінци утрені. Українців, що були в церкві було може 40—50 осіб. Він не знав їх, ані вони його, однак Ґерманос був свідомий того, що прийшов помочи неістнуючому "греко православному брацтву" розбивати орґанізацію, російської, православної і української греко-католицької церкви, які розвивалися і мали орґанізаційний порядок. Ґерманоса Шегедія підміняно за російського архиепископа Александра Немиловського. Пізнійше показалося, що се була штучка Василя Свистуна, Мирослава Стечишина, Василя Кудрика і ще кількох однодумців. Вони вишукали Ґерманоса десь в Злучених Державах і спровадили до Вінніпеґу.

Ґерманос провив богослужене по сирійськи в асисті сирійського священика, котрого з собою привів і д-ра Лазара Ґермана, Румуна, та Дмитра Кірстюка, що передше був українським презвитеїнським проповідником, а потім в 1916 році архиепископ Александер на його горячу просьбу рукоположив його в російсько-православні священики. Була се духовна збиранина при анґліканськім престолі: Сирієць, Ру-

мун і Українець. В богослуженню були блуди, бо всі три духовні себе не розуміли. Теодор Федик, дяк з передмістя Вінніпеґу, з Елмвуду, співав на богослуженню і старався так кричати, щоби всім у вухах дзвеніло. Робив се з чести і щирости, що тільки йому припала доля бути дяком на сирійкій Службі Божій, бо інші дяки не хотіли приняти сеї одноднєвої посади.

Собор почався о 3-тій годині по полудни відспіваннєм "Царю Небесний" і на нім дали пізнатися всі ті священики, котрих послідними літами висвячував епископ Стефан Дзюбай. Василь Свистун постягав їх всіх зі всіх усюдів зі Злучених Держав, де вони до сего часу промишляли на свою руку, щоби злучити їх в якусь нову орґанізацію.

З православних священиків з під російської місії був Пантелеймон Божик, Володимир Козорізів, Кирило Білич і Артемій Дудко, але вони в соборі участи не брали. Греко-католицьких священиків цілком не було.

Після дводневих ріжних рефератів і ріжних ухвал в справі канадийських Українців прийшла черга також на церковну справу. Собор не робив ніякого враміння. Публика сиділа і мовчки дивилася, сама не знала на кого. Церковна дискусія велася без перерви ціле попойудне до пізної ночи. Місцевий адвокат Василь Арсенич, директор саскатунської бурси Петра Могили Василь Свистун, управитель елевейторської спілки Тарас Ферлей, редактор "Українського Голосу" Василь Кудрик, та народний учитель Николай Бачинський доказували, що така церков, як вони засновують конче потрібна, а священик Божик збивав се. Він на підставі церковного права доказував, що отся церков не може бути православною, бо основана на хитрощах і пімсті до російської та греко-католицької церкви. Він казав також, що люде, які підняли ся її засновувати і провадити, не є і не можуть бути церковним авторітетом і через се віруючий нарід не може до сеї церкви належати, бо з часом утратить віру вповні і відвернеться також і від сеї церкви до якої тепер належить.

Інші священики з під російської місії нічого не говори-

ли, бо їх уважано за москвофілів і вони як такі до українськоі справи не мали охоти мішатися.

Публика, що складалася головно з українських робітників, розуміла дискусію ріжно і плескала в долоні то Божикови, то Свистунови, то Ферлеєви.

Свистун говорив, що російська місія не признає Українців за окремий нарід і бореться з українськими змаганями, зганив греко-католицьку церков за те, що належить до Риму, і длятого, — казав він — українська церков, якої речником є "греко-православне брацтво", яке істнувало хиба на папери, є конечною.

Свистун показав соборови то посланіє, котре архиепископ Александер підписав під натиском москвофілів, "що нема, не є, і не може бути українського народу" та що за цемент російщині служить православна церков. Сим посланієм Свисун оправдав появу Ґерманоса і стягнув для себе симпатію присутних. Він вияснив, що інакшого виходу не було, як тільки покликати Ґерманоса.

При кінци собору явився Ґерманос. Він не розумів цілком народного настрою, і сказав по сирійськи через свого священика, котрий передав сі слова Свистунови по англійськи, а сей публиці по українськи, що він радо послужить українській церкві, як що така повстане. Як епископ він не застеріг собі найменшого права в церкві; він рад був, що його покликали до себе Українці, та що має нагоду відплатитися тепер російській місії за те, що не хотіла признати його головою своєї церкви. Не дав також жадних вказівок про веденнє орґанізації, та задержаннє церковного обряду і православної віри. Все що він мав робити — то висвячувати духовних на порученнє Василя Свистуна, котрий заступав "греко-православне брацтво" в Саскатуні, яке уносилося в воздусі.

Із священиків, котрих висвятив епископ Стефан Дзюбай, були на соборі: Лев Кушнір, Володимир Каськів, Палій і Дмитрик, зі Злучених Держав; з духовних митрополита Репти був др. Лазар Ґерман, а зі священиків архиепископа Александра був Дмитро Кірстюк, бувший український през-

витеріянський проповідник, котрого в році 1916 архиепископ Александер висвятив на православного священика, а також Іван Кусий, котрого викропив біскуп Павло Маркевич, який тепер грав ролю незалежного православного священика, яким він не був. Всі вони, як гості на весілю, мовчки сиділи на сцені і дивилися на людей, а люде на них. Була се збиранина ріжних свячень і поглядів без найменшої церковної практики і засад. Вони мовчали і на все були згідні, бо для них кожда дорога була добра.

Для успішности собору, роспустив хтось з провідників собору слухи, що російська місія в Ню Йорку більше не існує, що її центр зістав розвязаний, а епископи Платон і Александер і члени консисторії поарештовані. Се була брехня.

В місяци грудни того 1919 року, зараз по соборі прибув до Канади з Ню Йорку архиепископ Александер і відбув зі своїми священиками з провінції Манітоби: Пантелеймоном Божиком, Артемієм Дудком, Кирилом Біличом і іншими нараду у Вінніпеґу, почім відвідав своїх вірних в Сифтоні, Стюартбурні, в Манітобі, і в інших місцевостях. Тоді дня 19-го грудня він видав у Вінніпеґу пастирський лист до вірних, закликуючи іх держатися православної церкви під російськими епископами і назвав сей новий рух свистунівським, а прихильників свистунівцями, від заложителя сеї секти — Свистуна і закінчив посланіє так: "Чи не встидно вам належати до такої церкви, котра находиться під кермою таких людей, які в Бога не вірять?" Посланіє було писане російсько-українською мішаниною, на однім боці кусника паперу, а друковано на машинах "Піплес Прес", — "Народна Преса", що містилася в камениці св. Івана, "Ст. Джон Блок" на розі Головної улиці (Мейн стріту) і улиці Прічарда у Вінніпеґу.

Вираз "свистунівці" підхопив "Канадийський Фармер" горячий сторонник того руху і вжив його в одному числі з серпня 1920 року. Він не хотів розповсюднити сей гумористичний вираз, але сей вираз сподобався і секта перебула в сей спосіб свої прилюдні хрестини. Загалом стали називати від тоді сю нову секту свистунівською, хотяй творці її від

1920 року назвали її "греко-православною", а від 1925 року "автокефальною".

Посланіе архиепископа Александра не помогло російській православній орґанізації. Не маючи преси ані відповідних священиків, з малими дуже виїмками, Александер не вплинув на ті громади, що уже відірвалися від російської місії, ані на ті котрі стреміли до відірвання. Найбільшою хибою було те, що місійний центр був російського напрямку і зперто не признавав Українців за Українців ані їх змагань.

II. ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНИЙ СОБОР У ВІННІПЕҐУ В Р. 1920

Духовники, яких висвятив був епископ Стефан Дзюбай, а котрі приїхали зі Злучених Держав на свистунівський церковний собор до Вінніпеґу в 1919 році, не вертали зараз до Злучених Держав, але остали на якийсь час в Канаді. Свистун повинаходив для них громади, які заявилися за сею, як говорено весело саскатунською, елевейторною церквою. Се були ті парохії, що рідко були обслугувані греко-католицьким або православним духовенством, або мали якусь зарву зі священиком і які рівночасно мало дбали про віру. Інші знова в переході до "саскатунської церкви" бачили пімсту на церкві до якої належали в Старім Краю, а переходили до саскатунської церкви, ведені двома-трома крикунами в громаді.

Для Льва Кушніра і Палія, Свистун найшов місце у Вайті і околиці, в Манітобі, Дмитро Кірстюк, що був українським перзвитеріянським проповідником, котрого в році 1916 епископ Александер пересвятив на православного священика і мав тепер парохії в околици Інсінґеру, в Саскачевані і собі прилучився до саскатунської секти, відірвавшись від російської орґанізації. Дмитрик, осадавився в Сент Джуліені і Мічамі, в околици Саскатуну, а Лазар Ґерман подався в Алберту межи Веґревил і Едмонтон і там відірвав від російської місії громаду на Андрю і Боянах. Інші найшли місце в інших околицях.

Свистунівська церковна орґанізація стала нападати на греко-католицьку та російську православну орґанізацію. Її проповідники, яких було тоді вісім осіб, вели широку аґітацію проти греко-католицької і православної, російської орґанізації, а "Канадийський Фармер" та "Український Голос" були переповнені статями за свистунівською орґанізацією, а проти греко-католицької і російської православної церкви. Сі два часописи так хитро викручували справу нової секти, що творилися прихильники і фанатики, які з цілої сили попирали новий церковний рух. На піддержаннє сеї нової секти дарували декотрі з них навіть по тисячу долярів. Таким був фармер, Александер Боханецький на Андрю, в Алберті. По сто і двіста долярів дарували много непочитальні загорільці.

Весною 1920 року зайшли якісь непорозуміння між проводирами свистунівської церкви а Ґерманосом, бо чомусь по тайки з Ню Йорку спроваджено до Канади епископа Стефана Дзюбая і тут він на порученнє Лазара Ґермана висвятив на священиків кількох Румунів, між ними Михаїла Балику. Були се звичайно фармері, котрі зеледви уміли підписатися. Кажуть, що проводирі свистунівської церкви туманили Стефана Дзюбая, що зроблять його своїм головою, і він дався їм звести. Навіть не застеріг собі права, щоби священики згадували його імя на богослуженню. З сих священиків Михаїл Балика в Інґлесі, в Саскачевані, злучився з російською місією, а один чи двох із сих священиків, як фармерували перед висвяченнєм, так і дальше фармерують десь там коло Боян, в Алберті, бо люде не хотіли їх нігде, задля їх невідповідности. До чого се була така робота свячення попів, ніхто не знає, от так собі. Можна тільки здогадуватися, що сих попів натягнено порядно, бо ані епископ Стефан Дзюбай дурно не приїхав до Канади, ані Лазар Ґерман дурно не посередничив. За роботу була плата котромусь із них.

На дни 9-го, 10-го, 11-го листопада 1920го року, проводирі свистунівської цекти скликали другий церковний собор, котрий відбувся також у Вінніпееґу в "Квінс театрі" при улиці Селкірка. Делеґатів від церков було тільки сім. На нім проводив др. Лазар Ґерман. На собор приїхав зі Злучених Дер-

жав знова митрополит Ґерманос. Про Ґерманоса говорив предсідник, що він говорить тою мовою, котрою говорив Христос, очевидно сим він хотів Ґерманосови додати великої поваги. Крім сімох делеґатів від церков, було присутних інших 20 людей, місцевих, котрі явились з цікавости. Сей собор був незамітний. Нічого не ухвалив, тільки хвалився, та се приймили присутні з усмішною.

"Український Голос" і "Канадийський Фармер" встидалися про него писати, так зле випав.

Підчас собору проводирі свистунівського руху знова пробували енерґічно, щоби Ґерманоса впустити до православної церкви при улици Дізраеля, та успіхів не було. Тепер давали 50 долярів на церков. Члени церкви відповіли, що й за 500 долярів не отворять церкви, бо ся нова церков не є православна, а се тому, що Ґерманос своїми виступами нарушує тисячолітні церковні закони і звичаї. Сю остру відповідь приписували о. Божикови, настоятелеви сеї церкви. Ґерманос правив службу і сим разом в анґліканській церкві св. Петра, при улици Айкінса і Селкірка, як на першім соборі. По соборі, його проводирі повезли Ґерманоса до Іст Селкірку, недалеко Вінніпеґу, до церкви, яку обслугував Іван Кусий. Тут він відправив богослуженнє, забрався назад до Злучених Держав і більше вже не заглядав до Канади.

Зараз після сего собору архиепископ Александер знова прибув з Ню Йорку до Канади і 25 грудня 1920 р. на латинське Різдво висвятив в церкві св. Михаїла, що находиться при улици Дізраеля, У Вінніпеґу в православні священики Івана Кусого, викропленого передше через біскупа Павла Маркевича і відїхав назад до Ню Йоррку. Сей в кілька неділь по свяченню перейшов до свистунівської орґанізації, перемовивши за собою церковну громаду в Сент Норберті, Іст Селкірку, Поплар Парку, Портедж ля Прері і Вікні, у Манітобі, радий з того, що перехитрив архиепископа Александра. Говорено, що Кусого мав святити Ґерманос, але казав собі за се заплатити. Кусий грошей не мав і тому Берманос його не святив. Архиепископ Александер зробив се за дармо, за що Кусий йому навіть не подякував.

"РОБІТНИЧИЙ ДІМ", А ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІ ІНСТИТУЦІЇ У ВІННІПЕҐУ

По російській революції, яка зачалася 1917 року, коли большевики в Росії прийшли до влади, зачалися в большевицьких часописах напади на церков. Большевизм в Росії виповів війну церкві і Богу, а се досятнуло однодумців і в Канаді.

Читачі "Українських Робітничих Вістей" в Канаді, що виходять у Вінніпеґу від 1918 року стали дивитися на церков ворожо; здавалося, що готові кинутися фізичною силою на неї, щоби її знищити, а за священиками на улици деколи навіть свистали.

Большевизм насунув на церков як вихор, особливо по містах і місточках, де робітники гомоніли більшими гуртами про війну з буржуазією. З Росії приходили вісти про різню епископів, священиків, учителів, купців, торговців, політиків і маєтних господарів. Настрій большевиків проти церкви у Канаді був так сильний, що здовалося, що коли такий запал піде дальше, то церков не видержить їх напору. Так виглядало між роками 1919 і 1921.

Від 1918 року по містах робітники, що переня́лися большевизмом, стали будувати доми для своїх чисто клясових робітничих товариств.

"Українські Робітничі Вісти" писали про диктатуру пролетаріяту в такім тоні, що інші верстви суспільности не мають права забирати голос в державних справах, лише безземельні, рільні та фабричні робітники.

Доктор фільософії Олександер Сушко, галицький Українець, по фаху ґімназіяльний професор-історик і знаменитий промовець приступив до сього руху, коли опинився без заняття і без зарібку, тому, що покинув редакцію "Канадийського Українця" в році 1916, а потім редакцію презвитеріянського "Канадийського Ранка" в році 1917.

Був він знаменитий полєміст, що умів противника ударити болючо, так що він в судорогах вився від болю. Противники мали перед ним стихійний ляк. При тій полємічній вда-

чи, мав незвичайно світові форми поведення, які в товаристві робили його незвичайно милим чоловіком. Елегантно одітий, з гарним чертом лиця і з гарними рухами. Все, що мав не жалував дати другому до послідного цента, але бажав того самого від других, і через се ніколи не міг дати собі ради з економічними обставинами, а се впроваджувало його в постійні грошеві клопоти, з яких не міг вийти. Всіх Українців в Канаді брав разом як цілу українську еміграцію, а не як поодинокі самостійні політичні цілости і знав всі її слабі сторони.

Щоби заробити на життє і удержати родину др. Сушко опинився між большевиками, давав відповідні прилюдні виклади, причім в 1918 році з ґрупою большевиків приступив до збудовання Робітничого Дому у Вінніпеґу, на розі улиць Прічарда і Мекґреґора, коштом 75 тисяч долярів.

Товпа, цікава на нові крикливі гадки, горнулася сюди, щоби слухати промов і глядіти на театральні представлення, звернені проти церкви і проти української ідеї в українськім народі. Гукали на сцені, що "нема Бога ані чорта", а українська нація, се вигадка буржуїв!.... Будова большевицького дому у Вінніпеґу побудила також по інщих містах і місточках до діяльности робітників, перенятих большевизмом.

Щоби ратуватися перед большевизмом, приступили робітники Українці, вірні ідеї самостійности українського народу і вірні церкві літом в 1920 році до будови Читальні Просвіти на розі улиць Флори і Мекензого, а також до будови Інститута Просвіти на розі улиць Прічарда і Арлінґтону у Вінніпеґу. Гурти, що будували сі доми належали до українських греко-католицьких церков св. Володимира й Ольги і св. о. Николая, що находяться напроти себе на розі улиць Стелі і Мекґреґора. На початку 1921 року оба будинки були готові до вжитку.

Інститут Просвіти є найбільшою українською салею у Вінніпеґу, коштує 60 тисяч долярів і обіймає 1200 сидячих місць. Плян будови і будову переводили священики Михайло Оленьчук і Петро Олексів при участи Івана Жаровського, Івана Давибіди, Івана Сафіяна, Василя Чорненького, та всіх

діяльних громадян, які належали до сього гурту. Епископ Никита Будка стежив пильно за переведеннєм сього діла і дадав потрібні ради.

Від сего часу закипіла в сих інституціях народна праця в виді публичних відчитів, концертів та театральних вистав, і сим до певної міри ослабилося в Канаді большевицьку дурійку. Концерти та відчити на поучаючі теми давалися майже кождої неділі вечером за добровільними жертвами.

Театральна саля Інституту "Просвіти" у Вінніпеґу. Ріг Арлінґтона і Прічарда

Ті дві будівлі сповнили велику задачу, бо збирали старших і молодших, що почувалися Українцями, а не інтер націоналістами. Колиби большевизм був більше вплинув на український загал, то православні булиби його напір меньше видержали, як українські католики, бо є їх меньше, тай не було їх кому боронити перед большевизмом. А так вони поглядаючи на українських католиків, що сі неподаються за большевизмом, а бороняться проти него у своїх товариствах, собі сторонили від большевизму.

„Українські Робітничі Вісти" виходять два рази на тиждень на чотири стороні формату 16 X 22; все були переповнені статями проти церкви. Часопис розходиться всюди па Канаді. Українці затроювались з нього атеїзмом, марксизмом і ленінізмом. Затроєннє се відбивали "Канадийський Українць" зі становища церкви і народу, а "Український Голос" і "Канадийський Фармер" тільки зі станоща народного.

Оборона проти большевизму, яка йшла з українських греко-католицьких товариств і преси, мала свій вплив на всі кольонії в Канаді. О скільки з Вінніпеґу йшла большевицька струя з московською і безнародною домішкою, остільки і-шли з Вінніпеґу також ліки і охорона проти неї.

Большевицький уряд у Москві побачивши, що українські селяни на Україні не даються зломати, а вперто всюда протестують проти помосковщення українського письма і слова, а також протестують проти сего Українці на еміґрації, — змінив напрям й оголосив, що Українцям вільно говорити і писати по українськи. Аґітація проти української свідомости перестала також і серед канадийських большевиків. "Українські Робітничі Вісти" перестали писати, що україньска нація се видумка буржуїв, що се фікція, як писали передше, набрали розуму і признали себе за Украінців. "Украінська свідомість "Канадийського Украрїнця", "Канадийського Фармера" й "Українського Голосу" вилічила комуністів з інтернаціоналізму. Навернулись до Шевченка! Та все ще осталися вони ворогами віри і Бога. Однак много робітників, що йшли шляхами большевизму стали ходити знова до церкви, бо переконалися, що большевицькі обіцянки безмежної свободи і посідання всіх склепів з черевиками, одіннєм і біллєм, та з їдою лишаються обіцянками, а рай на землі не хоче приходити.

"КАНАДИЙСЬКА ЖИЗНЬ"

Часопис "Буковину" ніхто з місійних кругів не піддержував матеріяльно, тому що вона була українського напрямку. Архиепископ Александер та священик Іван Хруставка були прихильні тій часописі, однак не могли нічого помочи, тому, що були бідні, тай тому, що боялися решти духовенства, що би їх не посуджувано за українство. "Русскій Народ", який боронив православія також не виходив від 1921 року, бо Филиповський, його послідний господар тогож 1921 року забрався до Злучених Держав, звідки зі своїми однодумцями в Канаді зносився лише листово. Аґітація свистунівців і фили-

йовців, а також проповідники інших протестантських сект нападали на православну церков з великою силою, а борони ти не було кому, бо преси не було, а православні священики не мали нїякої сили ані впливів через русофільство та мале образованнє.

На місце Филиповського, православний центр в Ню Йорку назначив архимандрита Венямина Басалиґу і він прибув до Вінніпеґу під осінь 1920 року. Він мав заступати правно православний центр в Ню Йорку і носив титул "адміністратора". Веніямин був чоловік наскрізь інтеліґентий, син родичів з Лемківщини, вихований в Злучених Державах, русофільського напряму. До орґанізації був цілком не спосібний, навіть на стільки, щоби потрафити впливово поговорити зі звичайним чоловіком. Ті, що розумілися на орґанізації, дивувалися, як консисторія в Ню Йорку, яка в Америці яко тако славилася між русофілами, могла назначувати такого незручного чоловіка на місійного провідника й адміністратора в Канаді. Назнечено його в сю пору, коли Филиповський не був еще епископом, тільки ішла за ним енерґічна аґітація між русофілами.

Рух Филиповського можна було в легкий спосіб погасити, та басалиґа своєю незручностию ще більше скріпив його. О. Божик радив Басализі, щоби він, їдучи на місію в Алберту, де найбільше побивалися за Филиповським русофіли, забрав зі собою протести проти Филиповського від тих церков, котрі не хотіли і чути про те, щоби Филиповський був епископом; і такі протести він міг мати від богатьох церков.

В Алберті побивалися найбільше за Филиповським громади в Едмонтоні, Ребіт-Гілі, в Пені, в Старі і инші. Басалиґа міг показати тим громадам протести і запитати їх, чи вони бажають бачити православну місію в Канаді розбиту через епископство Филиповського? Громади, котрі стояли за Филиповським, були о стільки свідомими, щоби через особу Филиповського не розбивати єдність орґанізації, се певне, та Басалиґа сего не зробив, бо був обмежений в думках, монотонний, невічливий і невирозумілий. Але, щоби щось робити,

Басалиґа 2 грудня 1921 року приступив до видавання "Канадийської Жизні". ....

Часопис сей мав виходити два рази на тиждень. Так проголошено видавничим кружком, котрого не було, та мимо сего він виходив як пяний з корчми, коли небудь, дуже рідка, журнального формату, на чотири стороні, печатався етимольоґічним правописом, писаний в чисто російскім напрямку. Статті відносилися виключно до російських справ, не цікаві для пересічного православного читача в Канаді, а взяті були живцем з російських часописів. Статті, котрі були писані редактором Басалиґою, писані російсько-галицьколемківським жарґоном, дуже тяжкі, бо Басалиґа не мав легкого вислову, ані його помічник священик Антоній Терещенко. Посторонні православні священики дуже мало дописували, бо не вміли на стільки ні по російськи, ні по українськи. Тим часописом виявилася лише слаба сторона православної місії, про котру люде думали, що вона ще має яку-таку духову силу. Посторонні люде дивувалися, що на такий нетактовний і бідний часопис позволив місійний центр в Ню Йорку і говорили, що інша церковна орґанізація на таке рішучо не позволилаби.

Часопис не осягнув жадної популярности між православними, бо саме слово "Жизнь" їх разило. Декотрі вірні і священики не хотіли на него навіть подивитися, декотрі кидали під ноги і доптали. "Канадийська Жизнь" мала боронити інтересів православної місії, але вона принесла місії лише неславу.

На редактора "Канадийської Жизни" кликали кілька разів священика Божика, та сей не хотів принятись сього, бо вона була русофільського напрямку і накінець подаровано її Іванови Білецькому, місцевому робітникови з села Чунькова, з Буковини, котрий міг дещо троха писати і був на половину переконання москвофільського, а на половину українського. Говорили люде, що Білецький в редакції нераз вмлівав з голоду при набиранню і писанню, бо місія не платила йому нічого за роботу, ані читачі не присилали передплати. Не любили сего часопису і даром розсилано його в тисячу примір

никах. Може дехто що прислав, і тим платилося почту і папір. Білецький не бачив успіху зі своеї праці, його вдоволяло тільки те, що підписувався "редактором". Білецький числить около 50 літ, білявий і ввічливий.

Машини, на яких друковано і набирано "Канадийську Жизн" купив від архипатріярха Макарія Теодор Самборський за 80 долярів, і як член православної церкви подарував іх для вжитку місіі. Була се маленька ручна друкарня формату 12 X 16 цалів, кілька футів черенок та пака з шуфлядами. Архипатріярх Макарій купив був ті річи у підприемців, що торгують старими річами. Самбарський, що купив сю друкарню, походив з Чорного Потока, з Буковини, був ревний православний, нічим більше не інтересувався, тільки право славною церквою, ледви умів читати по українськи. Був се загорілий русофіл і все думав, що російський нарід се такий велит, що в своїм кулаці може держати цілий світ, а православна віра, се та віра, до котрої скорше чи пізнійше мають належати всі люде на світі. Як будували православну церков у Вінніпеґу на розі Манітоби і Мекензого в 1905 році, він був тоді хлопцем, що робив у місті де попало, а подарував на сю церков 375 долярів разом.

В дальшому видані "Канадийської Жизни", Білецький переконався, що в него за мало черенок і інших друкарських приборів і він перенісся в 1924 році з парохіяльного дому, що стоїть коло православної церкви на розі улиць Манітоби і Мекензого, де містилася його редактція, до редакції гумористичного журналу "Вуйка" під число 590 улиці Прічарда, яку посідав Яків Майданик, давнійший народний учитель, а тепер властитель торговлі церковними річами "Провидінне". Під впливами Майданика прийшов Білецький в кілька місяців до переконання, що "Канадийську Жизнь" треба писати на половину фонетичним правописом, по українськи, щоби служила і Українцям. Від того часу появилися статті священика Божика і інших дописувачів. Майданик, бачучи, що ніхто не платить за пресу і інші розходи, відмовив приміщення часописови і під осінь 1924 року "Канадийська Жизнь" перестала виходити.

ЗАГАДОЧНА СМЕРТЬ І НАПАД НА ХАТУ

Нетерпимість межи православними і свистунівцями або ново-православними як їх декуди називали зростала всюди, де тільки стрінулися, при чім перші боронилися, а дрругі нанаступували.

На Шепинцях, в Алберті, антаґонізм дійшов так далеко, що закінчився загадочною смертию священика Йосифа Ярошука дня 15 жовтня 1920 року. Тіло покійного найшли біля маленького озера, недалеко тамошної церкви. Про Ярошука розказували, що він сильно боровся зі свистунівцями і сим стягнув на себе богато противників. Через се повставало підозріннє, що він міг впасти жертвою тої боротьби. Найшли його з простріленою головою, однак подробиць убійства не можна було вияснити.

Покійний походив з київщини, числив около 40 років життя а був москвофільського переконання. Перед тим він був на кольонії Вастев, недалеко звідси, де сильно нападали на него тамошні українські баптисти, методисти і презвитеріяни. Се його так збентежило, що він бажав скинути рясу і цілком оставити місію і занятися простою роботою, як колись перед свяченнєм в священики. При церкві на Вастев мав недокінчену хату з двох кімнат та керницю коло неї, яку сам копав і за кождим цебром глини вилазив на гору, висипав глину з цебра і опять влазив в керницю копати дальше, мастив глиною сам хату і т. д. Розказував він, що сидячи одної ночи при тусклім світлі каганця, в задумі над тим, що має зі собою почати, — запертими дверима ввійшов Христос в білій одежи і попри него вікном вийшов на двір, пішов просто до церкви і зник в церковних дверах.

Від того часу він став цілком інший: — став відважнійший і далеко сильнійший інтелектуально і незрівнано лучший проповідник. З часом парохія троха поправилась, сектанти ослабли і вже не так нападали на него, але що парохія була бідна, його перенесено на кольонію Шепинці, до церкви Успенія пресвятої Богородиці.

На Шепинцях від давна був вже роздор, бо парохіяни У-

країнці з Буковини були поділені на москвофілів і українофілів, ненавиділи себе і в наслідок сего, два рази згоріла тамошня церков, — послідний раз в році 1916, яка стояла тільки три дни через Зелені свята. Доперва по сім, в році 1917 українофільська парохія, яка складалася з 30 родин побудувала 3 милі дальше окрему церков з каміня, а в році 1918 збудувала русофільська громада, що складалася з 50 родин на старім місци і собі церков.

Спокою все таки не було, бо ані одна ані друга громада не могла удержати священика, а обі спільно не могли погодитися на одноого, бо одна другій приписувала причину розкладу. Посварені громади старався погодити священик Стахій Боричевський з Едмонтону і кілька разів правив в церкві нової громади, але дальші успіхи були неможливі. Ярошук прийшов в Шепинці до старої громади літом 1920 року, а нову громаду вже обслугував Іван Кусий, духовник свистунівського руху. Від сего часу зростали заострення громадські, бо тепер вже змагалися не два незорґанізовані гурти, але дві церковні орґанізації і напади йшли передовсім на Ярошука і Кусого. Серед розгару тоі боротьби згинув о. Ярошук. Крісова куля розторощила йому голову. Чия куля? Не знати до нині.

Після Ярошука до старої громади надано священика Петра Довгейка, також москвофіла, котрий походив з Великої України, який рівночасно обслугував церковну громаду св. Димитрія в Сода Лейку, 20 миль звідси. В тій громаді вирикула новоправославна партія за старанєм Івана Кусого. Новоправославні бажали впустити до церкви Кусого на богослуженнє, а староправославні не допускали до сего.

На цвітну неділю 1921 року свистунівці по відправі наперли на Довгейка, щоби він більше не приходив до церкви, бо вони хотять, щоби Кусий правив і грозили побиттєм. Дискусія була в церкві, а противники були в шапках. Громада складалася з 65 родин, самі Буковинці, причім противників було не більше як 20 осіб, що заступали 20 родин. Довгейко не уступав і глузував собі з їх погроз.

На Великдень того року Довгейко святив у тій церкві па

ски, а вечером поїхав на кольонію Топорівці, також до Буковинців, щоби там правити в понеділок. Хату, де він мешкав, на Шепинцях замкнув, бо був самотний, а вернувшись в понеділок вечером, застав побиті двері, в хаті поломані столи, крісла, побиту кухню, знищене ліжко, порізаний матерац і т. д. Хто се зробив, можна було лише здогадуватися. Се здається було продовженнєм дискусії в церкві.

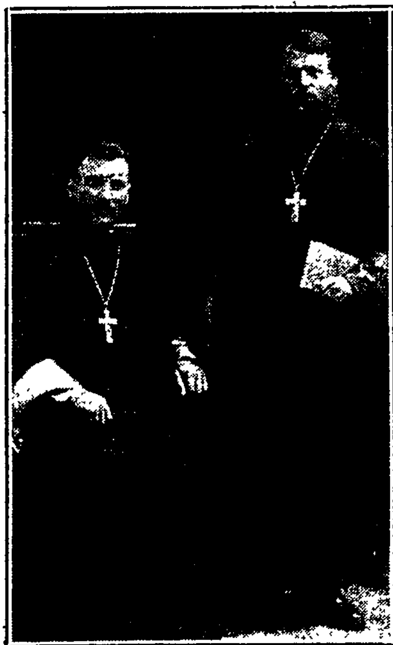

Типи російських священиків: Стоїть Петро Довгейко сидить Артемій Дудко.

Довгейко був кремезний, з замашистою бородою, рубашний і неповоротний. Заки приїхав до Канади, був в Київі детективом і тоді, коли адвокат Багров, жид, забив в київськім театрі Столипіна в присутности царя, він був в тім контіґенті детективів, що арештували Багрова.

На слідуючий раз, коли Довгейко опять правив в церкві в Сода Лейку, свистунівці дискутували з ним перед церквою,

та сим разом, коли Довгейко не міг їх переконати, що їх віра неправославна, але сектанська, бо не посідає апостольського наслідства, добрав доказу найвідповіднійшого для сих слухачів: Витягнув з плота кіл і гонив за ними в рясі по церковній загороді,, аж доки не повтікали всі.

Був се побідний конець дискусії і від того часу свистунівці не зачіпали його більше. Свої богослуження відбували з Кусим в народній державній школі. В 1924 році заскаржили свистунівці стару громаду у Веґревілю до суду, щоби відобрати церков для себе, але справу програли. Опісля збудували собі невеликий Народний Дім, який служив їм на богослуження і концерти та театральні представлення. Довгейко вернувся в 1925 році на Україну.

АДАМ ФИЛИПОВСЬКИЙ ЕПИСКОПОМ І ПРАВОСЛАВНИЙ ЗАКОЛОТ

Після того як архимандрита Адама Филиповського в марті 1918 року випрошено зі зборів у його церкві при улици Манітоби і Мекензого у Вінніпеґу, він дармо не сидів. Маючи в руках Гладиків "Русскій Народ", кинувся на провінцію між православних москвофілів і там аґітував за тим, щоби його вибрали на епископа. Часопис попирав сей рух щиро, переконуючи русофілів, що коли Филиповський стане епископом, то русскість засіяє блеском величі і слави, бо лише Филиповський є в силі спасти в Канаді русскість і православіє. Прихильників мав Филиповський досить богато, особливо між православними Галичанами, які спасеннє православія бачили в твердім москвофільстві.

Притокою до аґітації послужило Филиповському се, що на церковнім соборі в Кливленді, який відбувся в лютім 1919 року признано вираз "український", та що "Український Голос" подав до відома, що Василеви Свистунови митрополит Платон і архиепископ Александер обіцяли приїхати на церковний собор до Вінніпеґу. Филиповський переконав фармерів, що російські епископи віддають їх і їхню церков в опіку українським націоналістам і тим шляхом плянують зукраїнізувати москвофілів.

Щоби доказати, що так воно в дійсности уже робиться, покликався на часопис "Буковину", котру в українськім дусі видавав о. Пантелеймон Божик у Вінніпеґу. Ту саму думку піддержували русофільські часописи "Правда", "Світ", "При карпатська Русь" та "Голос Народа", в Злучених Державах, котрі заходили до Канади.

В Злучених Державах істнувала тоді так звана "Карпато русска орґанізація", зложена виключно з передових галицьких москвофілів, а орґаном її був часопис "Прикарпатська Русь". Орґанізація ся мала за завданнє аґітувати серед Американців за тим, щоби Галичину прилучено до Росії, а враз із тим вона доказувала, що не було, нема, неє і не може бути українського народу, а сей, що є український нарід, не є відрубним від московського народу, тільки політичною партією. витвореною Німцями. Вона доказувала також, що мова українська, се тільки діялект російської мови і т. д. Сю орґанізацію розрухав Марков, відомий галицький москвофіл, що в той час приїхав до Злучених Держав в сій самій справі. По за сим "Карпаторусска орґанізація" тайно вела аґітацію проти російських епископів, бо її члени уважали, що позаяк вони з є Галичанами, що пристали в Америці до православної церкви, повинні також бути галицькі епископи.

Ся орґанізація піддержувала в Канаді Филиповського не тільки морально але й матеріяльно. Орґанізація була на стільки загоріло москвофільською, що робила заходи збудувати в Америці воєнний літак, назвати його "Карпато-Росія" і вислати Колчакови, що бився з большевиками за єдину, неділиму Росію. Воєнне міністерство в Вашинґтоні дістало тисячу долярів завдатку, а малося доплатити ще 10.000 долярів. Суми сеї не не зібрано і через се літака не збудовано. Потім роблено заходи купити для Колчака машиновий кріс і назвати його "Карпаторосом", та і сего не доконано. Нарешті стало на тім, щоби Колчакови вислати російський "карпаторусскій" прапор. Його мав доручити Заверниголова і Василь Черняк, редактор "Голосу Народа" в Ню Йорку. Прапор куплено, але що не зібрано 5.000, долярів на подорож Заверниго-

лові чи Заворотюкови і Чернякови, котрі мали прапор доручити Колчакови — прапор лишився десь в Ню Йорку.

Серед такої загорілости до неділимої Росії зєднав собі Филиповський русофільські, галицькі кольонії в Канаді в провінціях: Саскачевані і в Алберті, майже добру половину громад цілої російської місії. В Манітобі успіху не мав тому, що тут про него не дуже добре думали через той судовий процес, що мав з громадою у Вінніпеґу. Забравши від громад ті підписи, що бажають його мати епископом, подався до Злучених Держав і там притягав до себе русофілів, які ненавиділи російських епископів через се, що вони російські. Ті громади перли до того, щоби мати свого рідного "карпаторусского епископа". Була се халепа доволі замотана і смішна, бо галицькі москвофіли уважали себе за свідомійших і розважнійших, як Росіяни, однак російських епископів не любили і за всяку ціну перли до того, щоби мати епископа з Галичини. В Злучених Державах мав Филиповський ще лучший успіх як в Канаді, бо там краще поорґанізовані громади, тай більше було кому за ним аґітувати.

Часописи "Лемківщина", орґан Віктора Гладика, — того самого, що у Вінніпеґу видавав "Русскій Народ", — який був тепер в Ню Йорку, та орґан "Голос Народа", орґан Черняків в Ню Йорку, противились рухови Филиповського, але через те, що не були популярними, не мали успіху, а "Прикарпатська Русь", "Правда" та "Світ" подужали їх. Ходили чутки, що Гладик, давний друг Филиповського в Ню Йорку на якімсь зібранню мав пробувати стріляти з револьвера до Филиповського за те, що він своїм епископством вніс роздор між русофілів, але про се близше не можна було довідатися.

Вибори Филиповського на епископа не мали розумної основи, бо не було іншого кандидата на епископа кромі него. Виглядало, що його вибір закінчиться акламацією, т. є що він без голосовання буде вибраний, та через се, що в російській церкві в епископи ніколи ніхто нікого не вибирав, а назначував Синод, або епископопи, крик Филиповського виглядав дивно. Коли се робилося, з початком 1921 року "Русскій Народ" у Вінніпеґу перестав виходити, а машини находилися

під доглядом сестри Филиповського, Іоанни, замужної за др. Стефансоном, а Роман Саміло, бувша права рука Филиповського і складач "Русского Народу" виконував на машинах деякі друкарські роботи. Якісь причини до Филиповського озлобили Саміла до того степеня, що він дня 15 цвітня 1921 року, видав два числа "Волі Народа" проти Филиповського. Сі числа часопису були писані фонетикою без букв: "ъ", "ы" та "ѣ", в дуже москвофільськім дусі. Саміло зїхав Филиповського в безпощадний спосіб, радий з того, що Филиповський находився тоді в Злучених Державах. Перше число було вислане до людей, особливо в ті околиці, котрі були за Филиповським, а друге число пропало на почті, бо Саміло не мав чим оплатити почти. Пані Стефансон довідавшись об тім, прогнала Саміла з редакції, а машини продала за що могла, бо на них її муж позичив гроші, котрі не звернено. Однак "Воля Народа" не підорвала впливів Филиповського в Канаді ні троха.

Тим часом склалася в російській місії інакша подія: Карпаторусскі критики довели до того, що архиепископ Александер був приневолений оставити Злучені Держави. Він виїхав до Европи і по довгім блуканю по Балкані опинився в Константинополи коло тих вигнанців, котрі утекли з Криму перед большевиками. Місія не мала урядового епископа і обходилася лише з епископом Стефаном Дзюбаєм, який був викарним архиепископа Александра; митрополит Платон давний голова російської місії в Америці був доперва в дорозі до Злучених Держав з Одеси. Русофільська преса, що стояла за Филиповським, признала Дзюбая правним епископом до проводу місії, а коли приїхав Платон до Злучених Держав і занявся справами місії, окликала його узурпатором, себто таким, що не мав на се поручення від російського патріярха Тихона, який тоді був арештований большевиками за спротив грабовання церков з дорогоцінностей. Платон мав від Тихона тільки куріерські поручення через протоєрея Теофіля Пашковського, але "карпаторусска" партія того поручення не признавала. Преса критикувала Платона остро і підбурювала проти него народ.

В сім часі прибув до Злучених Держав чехословацький епископ Горозд Павлик, який був свячений на православного епископа в Сербії для православних Чехів, які як казали москвофіли, після війни переходять на православіє. До Злучених Держав він прибув, щоби неначе оглянути православних Чехів, яких тут не було, а в дійсности закликала його сюда Карпаторусска організація, яка через Маркова, коли сей вернув з Америки до Европи, навязала з ним зносини, за що говорено дала Гораздови за дорогу 5.000 долярів і він враз з Дзюбаєм в Асторії, в провінції Анзанія, в церкві дня 21 жовтня 1922 року висвятив Филиповського на "карпарусского епископа".

Свяченнє Филиповського було проти волі митрополита Платона і його консисторії, але русофільська преса дорікала Платонови, що він, будучи узурпатором, не має права апробувати сего акту, бо сам підлягає церковному судови. Платон, опрокидуючи свяченнє Филиповського, покликався на права церкви, які кажуть, що викарний епископ не має права висвячувати епископа. Епископ Дзюбай знова зі свого боку оправдувався тим, що він висвятив Филиповського в епископи на підставі позволення церковного центра російських епископів в Карлівцях, в Сербії, що заступали право патріярха Тихона на час, коли той був засуджений большевиками, і сидів в арешті. Сей дозвіл, Дзюбай мав в руках, підписаний Антонієм Хропивницьким, епископом волинським, що був головою російських епископів в Сербії, однак в кілька днів пізнійше, як сей дозвіл Дзюбай одержав, Платонова консисторія одержала опрокиненнє того дозволу, про що знав Дзюбай, а може і він мав таке опрокиненнє, тільки не признавався перед ніким, що його має.

Платон оголосив публично в "Православнім Вістнику" своїм личнім органі, відклик епископа Антонія, та на се Филиповський не звертав уваги. Він був вже висвячений і з 17-тої улиці в Ню Йорку, де мешкав з великою помпою епископував між своїми однодумцями в Злучених Державах та в Канаді. Їздив по церквах, розсилав зорпорядки до тих церковних громад, що його признавали епископом, святив священиків і т. п.

Закипіла серед православних страшна боротьба. З одного боку секта витворена саскатунським "брацтвом", звана серед загалу свистунівською, яка подавала про себе вісти в часописах "Українськім Голосі" і "Канадийськім Фармері" з кількома духовниками, що відкололися від Платона з громадами в провінціях Саскачевані та в Алберті, стали зі собою воювати.

Пішла сварка, лайка, проклони та виклинання одних через других. Одні другим доказували незаконність, узурпацію, нарушеннє церковного права і т. п.

Священики Платона орієнтувалися на патріярха Тихона і на Москву, бо уважали себе русскими. Филиповці також на патріярха Тихона і на Москву, а свистунівці позирали на Саскатун і Київ, бо вони Українці. Всі три фракції майже однаково виконували церковну обрядовість, так, що звичайний чоловік не міг в богослуженню і молитвах добачити ніякої ріжниці, тільки бачив скажену ненависть і лють та негодованнє одних на других. Найлучший ґрунт мали ті, що стояли з Платоном. Доґматичні і канонічні основи були в них сильніїші в порівнанню до тамтих двох гуртів, причім також не падало на них підозріннє, що вони хаотики, т. є такі, що бурять ся і шукають чогось, про що самі не мають ясного поняття, та постійно собі противорічать.

З часом сі рухи захопили цілу Канаду і не було майже ні одної такої кольонії, де вірні православної церкви не ділили сяб на окремі табори. В міру сего сіпання і борикання упадала повага церкви, слабла віра, валилася солідарність, а з сего користали большевики та ріжні посторонні секти.

З сих трох фракцій найбільше аґітувала за собою секта свистунівська, бо отвором для неї стояли дві часописи. Дописи від неї поміщував "Український Голос" і "Канадийський Фармер". Весною 1924 року почала ся секта видавати ще свій власний орґан, один раз в місяць, "Православний Вістник". Паперовий галас зростав і після паперу здавалося, що свистунівці забрали цілу Канаду.

Платонівці і Филиповці не мали ніякої преси, щоби галасувати. Вся їх аґітація проти себе і свистунівців опиралася

на проповідях в церкві. Боронячись перед свистунівцями, во ни опирались на російську державність, хоч в Канаді до пра вославних церков належало дуже мало правдивих Росіян. Бу ло в Канаді около десять тисяч правдивих Росіян коло Кано ри, в Саскачевані, та в Британській Колюмбії, званих Духобо рами, але вони творили свою осібну духоборську секту, до дійсної православної церкви не належали, і не обставали за російською державою. Через українську закраску свистунів ський рух спрямований був головно на українських греко-ка толиків — Галичан і розбивав готову, ясно виведену, українську, греко-католицьку церков, яка мала свого правного епископа. Між проводирами свистунівського руху видно самих Українців-Галичан, греко-католиків після метрики, нади ханих духом Трильовського з Коломиї.

Рух Филиповського був слабший, як рух свистунівський, однак більше популярний, як рух Платонівський, а се тому, що Филиповський Галичанин, більше спритний і мав також таких священиків.

Число приклонників між сими трома ґрупами годі подати. Можна говорити лише про число орґанізаторів-священиків. Осеню 1926 року, Филиповський мав 13, Платон 27, а сви стунівці 19 духовних.

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАХІДНО УКРАЇНСЬКОЇ РЕПУБЛИКИ В КАНАДІ

В червни 1920 року прибув до Ню Йорку професор Іван Боберський і по кількамісячнім побуті в Злучених Державах приїхав до Вінніпеґу. Є се чоловік обережний в поведенню, скромно, але елеґантно, одітий і вічливий, а дуже розважний в розговорі, темнявого волося, з острокінчастою бородою і з голеним вусом, около 50-літний. Много з Українців в Канаді знали Боберського як діяльного чоловіка в Галичині, де він перед тим був ґімназіяльним професором у Львові, при чім займався орґанізованнем товариства "Сокіл-Батько", яке розвинув до 988 філій по цілій Галичині з понад 60 тисяч членів. Працював як член Центральної Управи Українських

Січових Стрільців, потім був членом українського военного міністерства і редактором війського "Вістника". До Канади прибув як відпоручник галицького уряду, на котрого чолі стояв др. Евген Петрушевич. Про справи Галичини, праф. Іван Боберський дав по цілій Західній Канаді около 90 відчитів про розклад Австрії, про права Українців до своєї землі, про бої галицької армії від Перемишля по Київ і Одесу, про заходи галицького уряду перед державами антанти, щоби вони звільнили українські землі від ворожої займанщини так, як звільнили Естонців, Литовців, Поляків, Фінів, Сербів, Чехів і інших від чужої кормиги. Відчити були получені зі світляними образками вояків, старшин, політичних провідників і боів з Поляками і Москалями. Професор Іван Боберський робив заходи зорґанізувати центральну управу українських партій з Канаді, виготовив до того устав, але не осягнув цілі, бо Українці в Канаді за мало мають лучности і такі річи, як спільна праця всіх партій, для них пока що виключені, се станеться може тоді, як сварливість вичерпається. У своїх відчитах проф. Боберський пояснив много питань, якими цікавилися канадийські Українці. Виминав рішучо всякі суперечки і непорозуміння, звертав однак дуже обережно увагу на се, що Українці не сміють серед чужини розбивати свою силу релиґійними суперечками. В "Канадийськім Фармери", в числі 49 року 1924. Василь Брилинський помістив був звіт з його промов у Вест Форт Віліямі. Дня 24 серпня, року 1924 в салі української, греко-католицької церкви говорив він про Рідну Школу. На сей відчит запросило проф. Боберського товариство "Бандурист" за почином автора сеї книжки, який тоді був там парохом. Він сказав: "Українська мова — се душа Українця і коли він стратить сю душу, стане мертвий. Хто встидається своєї мови, той встидається самого себе, того ніякий нарід не пошанує і шанувати не може. Правдивий і чесний Анґлієць бридиться таким дезертиром, що втікає від свого народу і від своєї мови. Як світ світом, дезертирство все приносило ганьбу дезертирови і буде приносити так довго, як довго світ цінить честь". Про українську дітвору сказав: "Все те, що Українці доси здобули в Канаді, як українські церкви, Народ

ні Доми, Читальні, часописи, чи інші які небудь інституції, все се є нічим, наколи Українці будуть стягати до своїх товариств лише старших людей, як се в Канаді діється, а не подбають про свою дітвору. Всі ті інституції не вратують Українців, — щезнуть як дим від подуву вітру, наколи українська дітвора не буде вихована у своїх рідних школах. Вона повинна знати докладно анґлійську мову, але поза сим повинна знати також свою рідну мову і літературу, свою минувшину, красу своєї пісні, свого танцю, свого одягу, бо се власне робить Українців окремим народом, й не лише окремим, але й богатим своїми власними думками; має знати і любити також свою церков, яка в далекій чужині дає підвалину до злуки!

Коли кінчилася національна позичка галицького уряду в Злучених Державах, приїхав до Канади з Відня один з міністрів галицького уряду др. Осип Назарук в справі національної позички, яка була розписана галицьким урядом 16 серпня 1922 року на суму 50 тисяч долярів. Др. Назарук приїхав у вересни 1922 року і остановився у Вінніпеґу під числом 273 улиці Манітобської. Він був знаний канадийським Українцям як письменник, що написав історичний роман "Ярослав Осьмомисл", велику книжку "Слідами Українських Стрільців", дуже цікаві спомини "Рік на Великій Україні" і інші твори. Є се чоловік з проникливими очима, з острими чертами лиця, все похилий дещо вперед, з бистрими увагами в розмові, літ около 40, смаглявого лиця, все зі склами на очах.

Др. Осип Назарук і проф. Іван Боберський дали між канадийськими Українцями 116 віч, з котрих др. Назарук відбув 69, а проф. Боберський 45 віч по ріжних оселях Канади там, де живуть Українці. Перше віче відбулося у Вінніпеґу в сали "Борд аф Трейд" в присутности около пять тисяч Українців, де зложено близько тисячу долярів готівки.

Оба урядники галицького уряду відзначилися всюди в поведенню повагою і ввічливостию, а печатаний звіт про збірку грошей, який видано книжкою на 32 сторони друку в році 1924, був доказом совісности в переведенню збірки. Всі українські товариства в Канаді ішли спільно з представниками галицького уряду, крім партії українських большевиків.

Позичка на національну оборону закінчилася в Канаді 16 серпня 1923 року. Мимо того, що збірка грошей була дальше потрібна для голодуючої української політичної еміґрації, а головно для останків У.Г.А. і інвалідів.

Представники Західно-Української Народньої Республики на Канаду, проф. Іван Боберський і др. Осип Назарук. В лютім 1923 року.

Зібрано було 33 тисячі долярів, а рахунок зі сеї збірки переглянуло 14 осіб, що заступали пять українських товариств, три редакції і один фаховий урядник державної манітобської щадниці. Рахунки з тої збірки видано осібною книжкою з підписами тих осіб, що переглядали рахунки і квіти з сеї збірки. Вони признали, що збірка для галицького уряду переведена совісно і чесно і всі папери збірки найшли в як найлучшім порядку.

Пляни роботи галицького уряду, щоби визволити Галичину, Буковину і Прикарпатську Русь з під чужого ярма і злучити в одну републику були добрі, бо се був той час, коли не можна було лучити сих земель з Великою Україною в одну державу через російський большевизм, але Франції залежало на тім, щоби Польщу зробити великою державою, яка малаби бути клином межи Німеччиною а нею, а також, щоби дістати вплив на галицьку нафту, сіль і ліси. Вона викрутила справу так, що Польща дістала Галичину. Анґлія, яка була проти того, згодилася на се, бо Франція позволила її взяти величезні нафтові жерела в Мосулі, в Азії.

Під осінь року 1923 др. Назарук переселився до Шікаґа і зайняв там місце редактора часописи "Січ", що був офіціяльним орґаном січової орґанізації в Злучених Державах і в Канаді. Опісля став редактором "Америки", що виходить у Філядельфії, в Пенсильвенії і є орґаном українських греко-католиків. Др. Назарук знаменитий редактор, який знає, що часопис має виховувати нарід, чого не знають канадийські і американські редактори. В промовах і в часописах наводить він часто гадки зі св. Письма, чого інші письменники чомусь не роблять. Др. Назарук є також знаменитим промовцем, якого зібрані слухають з великою цікавостю, бо він не тільки говорить річево, але й наводить свої власні притчі, які вбиваються в память, неначе прекрасні образи. Одна його промова, яку він виголосив на зїзді українських греко-католиків в Канаді, у Вінніпеґу, що відбувся від 28 лютого до 2. марта 1923 рр., була поміщена в девятьох числах "Канадийського Українця", в числах від 9—18 року 1923. Виголосив також гарну промову на зїзді прихильників бурси Петра Могили в Саскатуні, в Саскачевані в справі грошевої збірки на сю бурсу, бо він як представник галицького уряду відносився безсторонно до всіх українських партій, тому був на зїзді сеї ґрупи.

Для церковного життя в Канаді виступ обох представників був важний тим, що вони всюди, де появилися, відносилися до церкви поважно. Цінили дуже українського, греко-католицького епископа Будку, поважали його, а також поважали священиків. Вони були тої думки, що український на-

рід в Канаді може розвиватися тільки на основі тої церкви і обряду, які приніс зі собою зі Старого Краю. Всі українські релігійні партії, які підкопують сей лад, розєднюють духово Українців серед високо-культурних Анґлійців, а українська молодіж бачить сварливість старших людей, заражається упередженнєм до всего що українське. Тому не повинноси творити нові релігійні гурти, але треба звернути енерґічну увагу на науку у Рідних Школах, на просвіту у Народних Домах та Читальнях, а також розвивати господарські спілки і торговельні орґанізації. Хто сего не творить, а творить релігійні секти серед Українців, той свідомо або несвідомо розбиває Українців.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ 2-гий РАЗ В КАНАДІ, 1921 РОКУ

Літом року 1921 прибув до Канади другий раз митрополит Андрей Шептицький. Се був той час, коли на міжнародній політиці в Парижу, у Франції та в Женеві, в Шфайцарії йшли торги про Галичину та Буковину. Торги сі бентежили галицьких і буковинських поселенців в Канаді і вони слідили пильно за тим, що станеться з Галичиною і Буковиною і тому звертали також свою увагу на особу митрополита Шептицького.

Для людей, які уміють оцінити митрополита, було цікаве, що до Канади приїзджає чоловік, який має великий досвід в орґанізації і великий політичний та економічний змисл, незвичайно образований, з дипльоматичним хистом і великою товариською огладою. Цікаво було, як він погляне на відносини Українців в Канаді, та їх орґанізаційні змагання і успіхи в економічній і горожанській роботі, від часу коли був в Канаді перший раз, тому 11 років. Як він буде дивитися, не говорячи ані одного злого слова тим, кому воно належиться, як він нічого не зганить, лише запитає, а се питаннє є вже само собою похвалою, або наганою.

Митрополит відвідав Монтреаль, Вінніпеґ, Йорктон, Мондер, Едмонтон і інші важнійші місійні осередки, всюда пово-

дився з незвичайним тактом, ні в чім невибагливий, а в розмові звертав увагу на питомі цілі українського народу. Оглянув, що було треба, з ким було треба, поговорив, заохотив, порозумівся в церковних і народних справах і поїхав назад у Рідний Край.

Критики в комнаті "Українського Голосу", які все маячать, що греко-католицька церков є "українським ворогом" приглядалися виступам митрополита. Вони слідили за кождим його рухом, *о скільки було для них можливе і кричали*, що Шептицький не старається освободити Галичину від Польщі, а се вони доглянули в тім, що він на проповідях не ганьбив Польщі. З осібна знавець і духовий апостол свистунівщини Василь Кудрик, розмазувався про се в "Українськім Голосі" довжезними статтями. Були такі, які говорили, що розумні політики не кричать, але думають і працюють, а ще інші говорили, що лаяннє Польщі з проповідниці перед канадийським фармерством і робітництвом не принеслоби українській *справі ніякого хісна. Українці греко-католики розуміли* і знали добре, що митрополит Шептицький всюди де треба захищає права Українців до свободи і самостійности, розглядається осторожно й орієнтується знаменито в своїй тактиці

Негодували на Шептицького свистунівські і протестантські українські гурти та говорили і розписувалися про него дуже неприхильно. Вони робили се нарочно, щоби підкопувати повагу греко-католицької церкви, щоби витягнути з того *зиски для своєї секти і спонукати* греко-католиків приступити до їх організації. Большевицький табор не лишався з *криками по заді тих двох гуртів.*

З митрополитом звязані були спомини світової війни, нападу московської армії на Карпати, його полон, його поворот з неволі через Відень, його поїздка до Канади в справі українських сиріт, яка могла дати йому нагоду до розмов з представниками держав. Але се великих політиків з Дуферинської улиці нічого не обходило. Вони були щасливі, що мали кого лаяти, щоби страшити дальше українську-греко католицьку ґрупу і стягнути для себе як найбільше дезертирів.

Митрополит, де міг, там збирав жертви для повоєнних сиріт і звідси висилав ті гроші до комітетів сирітських захистів в Галичині, які там удержували, як могли сиротинці.

В Едмонтоні вплинув митрорполит на тамошних Українців, що вони постаралися в міськім уряді о дозвіл на "Український День". Міський уряд зарядив на один день загальну збірку по улицях на українські сироти. Та збірка принесла 2000 долярів. З нагоди сеї збірки митрополит написав з Вінніпеґу 20. жовтня 1921 року сего листа:

**До майора і великодушних мешканців міста
Едмонтону, Алта.: —**

Довідуюся, що збірка з "Українського Дня" в Едмонтоні для сиріт Східної Галичини, для добра котрих я приїхав до Канади, принесла 2.000 долярів. Се було для мене несподіваною і я почуваюся до обовязку подякувати всім добросердним жертводавцям від себе і в імени сиріт.

На першім місци з вдоволеннєм заявляю, що місто Едмонтон було першим в Канаді, котре уладило у себе подібну збірку.

Я не маю слів, щоби як слід подякувати Вашому містови за так велике і людяне діло. Нехай Всевишній благословить його на віки.

Сироти, для котрих жертва з Едмонтону дає життє, ціле своє життє будуть молитися за своїх добродіїв, котрі, хоч тисячі миль віддалені від них, а такі близькі і дорогі для їх житя

Я особливо вдячний майорови міста Едмонтону за позволеннє на "Український День".

Так само щиро дякую Мільтинови Мартинови, Президентови Комітету і Товариствам, котрі разом з ним працювали і осягнули такий несподіваний успіх. Також дякую пані Ондерки і всім мешканцям Едмонтону, що не пожалували своїх лепт для найбіднійших.

Най Бог благословить всіх мешканців Едмонтону і їх діти та сироти через ціле життя".

Ваш Андрей Шептицький, митрополит львівський.

Збірка на повоєнні сироти, се була з боку митрополита Шептицького патріотична і батьківська робота. Скріпиши лю дей на дусі по важнійших місцевостях, митрополит вернув у Старий Край, до Галичини. Галичина тоді находилася на тор зі межи державами антанти і Польщею, — і Польща чамусь не хотіла впустити його до Львова, хоч він вертав за папським пашпортом, т. є з такими правами, з якими навіть підчас війни мусять впускати чоловіка воюючі зі собою сторони.

ПОДОРОЖ ЕПИСКОПА БУДКИ ДО РИМУ

В листопаді, року 1922 відіхав до Риму Никита Будка, епископ канадийських Українців, щоби там зложити звіт з де сятьлітної своеї діяльности.

Се є вікова система католицької церкви, та виїзд еписко па канадийські Українці пояснювали ріжно: Одні казали, що Рим відклкиав з Канади українського епископа на всегда і тим запечатав канадийський український епископат, а греко-католицьку церков віддав цілковито в залежність французьких та анґлійських католицьких епископів, щоби тим шляхом знищити Українців національно.

Другі знова держались того погляду, що уряд католицької церкви у Ватикані стоїть понад народи і раси, т. є, шо кождому народови дає епископів і священиків його народности і бажає кождому народови широкого національного розвитку, отже не може звивати український епископат в Канаді, бо се не є в його інтересі, ані в практиці, ані в його традиції; він не був би в такім разі католицький. Поза сим, англійські і французькі католики, які бороняться проти протестантитзму, є того погляду, щоби піддержувати український епископат у Канаді,, бо іначе українські греко-католики згубляться серед протестантських сект і тим шляхом скріплять собою протестантизм. Ті круги розуміють дуже добре, що Українці не можуть бути без свого епископа. Загальна опінія була та, що епископ не вернеться. Найшли навіть йому місце у Бразилії.

Такі сплетні пущено людьми на те, щоби доказати, що Рим стараеться знищити Українців, і що Українці повинні

приставати до біблійників, свистунівців, або до інших протес тантських організацій. Сим зрівнували агітатори католицьку церков з кождою протестантською сектою і підривали довіре до неї.

Владика Українців, греко-католиків Канади, Никита Будка

В день посвячення угольного каменя під церков св. Покрова Пречистої Діви Марії на розі Артилерійської улиці і улиці Бойда у Вінніпеґу. По лівій руці від Епископа премієр провінції Манітоби Іван Брекен. По правій руці жена премієра. По середині за Еписколом а премєром член церковного комітету Іван Тимкович. За еписколом о. П. Крижонівський, ЧСВВ. Знимка взята підчас посвячення дня 5-го вересня 1926 року.

Однак епиской Будка вернув в червню 1923 року до Кана ди, пробувши в Римі три місяці, а в Галичині пять. Скріпився

в Римі на дусі, а будучи у Папи на переслуханю, не занедбав просити, щоби Папа приспішив іменованнє окремих двох епископів для Злучених Держав, одного для галицьких, а другого для прикарпатських Українців: Константина Богачевського і Василя Такача. В Галичині відвідав свою родину і старенську матір. У Львові бачився з визначними Українцями, відвідав школи Сестер Василіянок і інші заведення та із всіма сердечно розмовляв.

Поверненнє епископа Будки до Канади і назначеннє двох греко-католицьких епископів до Злучених Держав піднесло на дусі Українців, греко-католиків в Канаді. Се було для них доказом, що Рим дійсно стоїть понад народи і раси і дальше дбає про канадийських Українців, щоби мали сильну свою орґанізацію серед інших канадийських народностей. Від сего часу українська греко-католицька орґанізація значно віджила і стала дивитися вперед, з вірою в те, що під покровом Риму, Українці можуть національно розвиватися не гірше як інші католицькі народи: Анґлійці, Німці, Чехи, Бельґійці, Ішпанці, Ірляндці, Портуґальці, Словінці, Французи, Італійці і інші.

Розмови в Еворпі з визначними людьми скріпили в епископі думку, що на Українцях в Канаді лежить виконаннє великої роботи. Велика Україна найшлася під гнетом московських большевиків, Галичина під Польщею, Буковина під Румунією, а Закарпатська Україна під Чехословаками. Українська думка в Европі терпіла від чужого гнету, над чим застановлявся епископ дуже щиро. Він старався виховувати щирих працівників-Українців в бурсі Шевченка в Ендонтоні та в Колеґії св. Йосифа в Йорктоні; в розмовах зі студентами тих шкіл та з іншими інтеліґентними людьми заохочував їх до народної праці та до витревалости в боротьбі з народними шкідниками. Його думка була така, що як колись Галичина була українським Піємонтом, так тепер українським Піємонтом може бути Канада зі своїм примірним і гарним правительством.

Епископ піддав гадку, щоби оснувати в Канаді товариство опіки над українськими іміґрантами. Власти видали 13 лип

ни 1925 р. чартер для "товариства опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді" на цілу Домінію Канаду.

Се товариство має стати авторитетом в іміґраційних справах. Воно розвинуло свою діяльність зручно і енерґічно в тім напрямі, щоби Українці могли дістати всякі поради і пояснення про Канаду, про закупна фарм, про методу господарення, про подорож до Канади і з Канади. До сего товариства, якого защитником є сам епископ можуть українські переселенці зголошувати жалоби на заподіяні їм кривди в дорозі і при роботі. Сего права не має в чартері ніяке таке товариство. Заходами того товариства вийшла ціла низька друків, а також канадийський альманах "Нове Поле" 1927 року на 128 сторонах з поясненями про Канаду. Много труду в працю товариства вложили Стефан Савула, український адвокат у Вінніпеґу, Константин Продан та Дмитро Ільчишин. Адрес товариства: Бох 1616, Вінніпеґ, Манітоба.

В місяці грудню 1924 року, поміг епископ Товариству "Січ" в Торонті вибрати з Отави домініяльну інкорпорацію ("Чартер") на поширенне січових відділів по цілій Канаді. За протяг трох літ Січова орґанізація поширилася у всіх провінціях Канади, в місцевостях, де живуть наші люде. Під теперішну хвилю Централя "Січей" Канади приміщається в льокалях "Канадийського Українця" у Вінніпеґу. (Адреса: Бох 3116. Вінніпеґ, Манітоба). На початку 1927 року ся орґанізація мала вже зорґанізованих 500 членів, які творять 21 філій (сотень) сеї орґанізації. Січова орґанізація має устрій централістичний і всі члени тої орґанізації платять місячні вкладки до централі. Окрім сего всі філії підчинені посередно через свою Централю в Канаді Головній "Централі Січей" в Шікаґу. Начальником "Січей" Канади є п. Володимир Босий (теперішний редактор "Канадийського Українця") і він занимає в орґанізації становище Головного Обозного. Людина се дуже енерґічна і засаднича. Львину часть своєї енерґії віддає п. В. Босий на поширенне "Січей" в Канаді. Січова Орґанізація Америки і Канади визнає ідею Гетьмансько-державницьку і поступає тільки після великої книги-інструкції Вячеслава Липинського "Листи до Братів Хліборобів". На тій підставі

"Січи" виховують своїх членів і учать своїм прикладом нечленів — дисципліни, послуху і пошани, як церковного так державного правного авторітету і в тім згляді — се одинока у нас орґанізація, яка ізза своєї великої конструктивности заслугує тут на цінне признаннє і згадку.

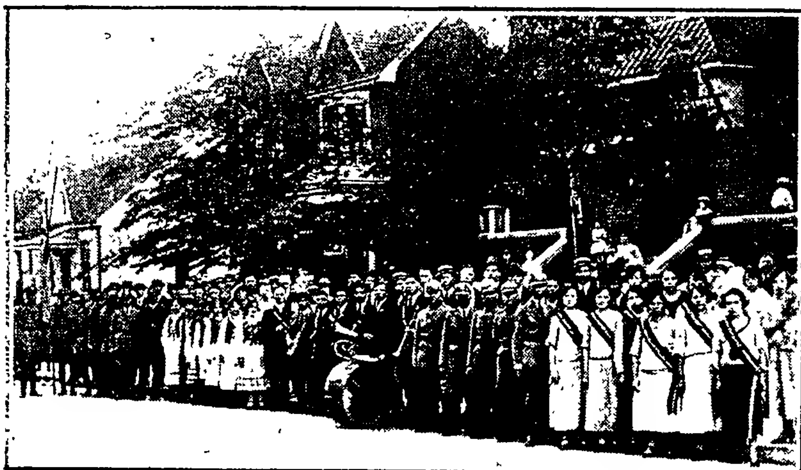

Перша канадийська Січова Сотня в Торонті, Онтаріо

УКРАЇНСЬКІ ЗАПОМОГОВІ ТОВАРИСТВА В КАНАДІ

Першим запомоговим українським товариством в Канаді є Запомогове Брацтво св. о. Николая у Вінніпеґу. Воно зорґанізоване 1905 року, а головоними орґанізаторами були: о. Матей Гура, Николай Гладкий, Василь Сліпець і ще кількох людей. В році 1926 товариство числило понад дві тисячі членів, а готівки мало в касі около 40.000 долярів. Член платить 50 центів в місяць і з сего фонду дістає тижнево 5 долярів запомоги в часі слабости, а коли помре, то родина помершого дістає 300 долярів посмертного. Товариство є чисто українське, греко-католицьке, яке крім справи запомогової помагає також українській, греко-католицькій церкві, а його попирає безпосередно у справі орґанізаційній часопис "Канадийський Українець". Товариство має філію у Брендоні, в

Манітобі, а також у передмістях Вінніпеґу, у Форд Руджу і Елмвуді. Провадиться взірцево, тому заслугує на поперте Українців в цілій Канаді. Під сю хвилю, коли про се пишеться, дня 28 цвітня 1927 року, товариство подалося о чартер до правительства в Отаві, щоби дало дозвіл на основаннє філій в цілій Домінії Канаді і є надія, що дозвіл дістане.

Року 1921 зорґанізовано "Взаїмну Поміч" при Народнім Домі у Вінніпеґу. Орґанізував його Тарас Ферлей, Зигмонт Бичинський і Мирослав Стечишин. Під кінець 1926 року товариство числило около 600 членів і мало в касі около 2000 долярів готівки. Членська вкладка виносить місячно 50 центів. В часі слабости член дістає 5 долярів тижнево запомоги, а також посмертного 300 долярів дістає родина помершого. Товариство попирає "Український Голос". Воно не звязане виразно з жадною церквою, однак члени його переважно належать до ново-православного або свистунівського церковного руху. Товариство має також кілька малих філій поза Вінніпеґом.

Року 1922 зорґанізоване Робітниче Зап. Тов. при Робітничім Домі у Вінніпеґу, а орґанізував се товариство комітет при Робітничім Домі. Член платить місячної вкладки одного доляра і за се дістає 10 долярів тижневої запомоги в часі слабости, а в часі смерти родина помершого дістає 500 долярів посмертного. Товариство попирають "Українські Робітничі Вісти". Члени переважно большевики, які є проти церкви, однак приймають до товариства і таких людей, які належать до церкви і безпосередно при всяких товариських сходинах впливають на них, щоби і вони не належали до церкви.

На початку 1927 року товариство мало около 4000 членів і 2.500 долярів готівки в касі.

Весною року 1923 зорґанізовано Запомогове Товариство св. Михаїла при буковинській церкві св. Михаїла при улици Дізраеля у Вінніпеґу. Орґанізував його священик Пантелеймон Божик, парох тої громади при помочи Івана Бриндзія і кількох інших людей. Членська вкладка виносить 50 центів в місяць, з чого член получає 5 долярів тижнево в часі слабости, а 300 долярів члени родини дістають посмертного по чле

нови. Товариство звязане з червкою безпосередно. На початку року 1927 мало 80 членів і 1600 долярів готівки в касі.

Крім згаданих товариств у Вінніпеґу, є богато інших запомогових товариств в ріжних містах Канади. Одні товариства є тісно злучені з церквою, інші безпосередно, а ще інші навіть ворожо настроєні проти церкви. Але найлучше роблять ті товариства, які є злучені з церквою. Такі товариства попирають загально всі Українці в данім місті, ті що належать до товариства і ті що не належать. Практика показала, що такі товриства найлучше розвиваються і богатіють. Навіть Українська Збіжеева Спілка у Вінніпеґу, котру зорґанізував Тарас Ферлей в 1916 році, а котра находиться в безпосереднім полученню "Українського Голосу", який все атакує українську, греко-католицьку та російську православну церков стоялаби лучше, колиби її члени були в лучших відносинах до згаданих церков. Хто хоче розвинути фінансову силу народа, той не може ображати релігійного почування громадян. Були слухи, що між орґанізаторами елевейторської спілки, говорено, що їх елевейтори будуть церквами. Таке саме також зі склепами. Коли клерки глузують собі з релігійних почувань своїх покупців, такий склеп не може числити на успіх.

Запомогові товариства мають велику вартість в життю канадийських Українців, бо вони фінансово скріпляють їх. Є се великий поступ між Українцями в Канаді, який треба витати отвертими раменами, хочби котрої се партії орґанізація не була, бо нарід, коли стоїть фінансово низько, не може бути сильним народом. Біда тільки та, що Українці і під фінансовими справами не лучаться в одно тіло. Хоробливa натура поодинокости переважає їх лучність.

Запомогові товариства, сі, які уже є то тут то там поорґанізовані, все наражені на упадок. Доки нема стихійної слабости, доти вони животіють, однак колиби така слабість була, як приміром в 1918 році інфлюенца, тоді по товариствах. Кілька або кільканайцять смертий між членами вичерпають гроші, а оставшим членам не лишиться нічого і їх родина остане без посмертного по членові, а що член цілі літа пла-

тить членську вкладку — пропало безповоротно. Тому конечно треба лучити товариства в одно тіло в цілій Домінії Канаді, бо загальні слабости або смерти не можуть бути нараз в цілій Канаді і се забезпечить кождого члена, бо все в касі будуть гроші. Всі товариства повинен лучити оден головний заряд і одна головна каса, як се практикують досвідчені анґлійські запомогові товариства. А головна каса і головний заряд повинен бути у Вінніпеґу тому, що тут зосередотожена духовна сила всіх канадийських Українців.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕС

Дня 17, 18 і 19 грудня 1923 року у Вінніпеґу в "Квінс театрі" на Селкірковій улиці відбувся Український Конґрес. Був він скликаний урядниками "Українського Голосу" ніби в ціли просвітній, економічній і фармерській, однак, в дійсности, як показалося пізнійше скликаний він був длятого, щоби заімпанувати перед анґлійським політичним світом, що за урядниками "Українського Голосу" і за сим часописом стоіть цілий український нарід в Канаді — в супереч українським греко-католикам.

Між іншими рефератами та резолюціями поставлено ухвалу, домагатися у правительства, щоби воно в Західній Канаді: в Йорктоні, в Веґревілю та Едмонтоні отворило еміґраційні бюра для Українців, котрі би їх розміщували по державних землях, або приміщували в інших заняттях. Сим хотілося вишукати державну посаду для кількох урядників "Українського Голосу", або для тих, що стояли близько сего часопису.

Тимчасом анґлійські політики знали вже від давна психольоґію представників сего часопису, що вони позують на великих людей, ідучи проти епископа Будки і мимо всяких заходів, тих еміґраційних бюр не отворено і посади з передовиків ніхто не дістав. Може був би дехто з них дістав посаду, на колиби конґрес був скликаний іншим разом, а не тепер, коли до Вінніпеґу прибув славний Український Національний Хор Александра Кошиця. Ізза хору українська публика прибула з

поза Вінніпеґу, а провідники конґресу дипльоматично хотіли тільки використати ту хвилю. Се розуміли анґлійські політики і через се не прихилилися до резолюції конґресу.

На конґресі відчитано ряд рефератів з українського фармерського, просвітного та орґанізаційного життя. Висказано також погляд за солідарностию, соціяльною думкою і моральним духовним вихованнєм канадийських Українців і зроблено натиск, що се можна получити тільки за помочию церкви.! За сими справами найбільше побивалися фармері, а найвиразнійше про се говорив фармер, Ілія Вільчинський з Канори, з Саскачевану і фармер Гринько Буґера, з Дуфросту, в Манітобі. Вихованнє мало полягати в побожности, ощадности, невибагливости і послусі до старших та до порядку. Але з котрої церкви сі річи мали виходити, про се ніхто не говорив, як також ніхто не давав реального ґрунту, на котрім можнаби розвивати українску солідарність.

Коли о. Божик запитав президії, чому конґрес не вкаже виразний шлях, котра є та церков, що має моральні засади, щоби її нарід довіряв, а котру поборував, як свого шкідника, то Тарас Ферлей вискочив з поза куліс сцени і сказав:

"Не вільно присупати до церковного питання, бо український нарід в Канаді належить до ріжних вір".

Справді на конґресі були сторонники вісьмох церков: Ґреко-католицької, православної, свистунівської, української презвитеріянської, української методистської, української суботничої і української байбельницької і в дійсности серед такого "помішання язиків" годі було підіймати питаннє якоїсь одної церкви. Присутні стали шептати між собою, чому інтеліґенція дала почин до творення сих сект — і тепер толерує їх і сим вбиває міцного клина в український нарід? Під інтеліґенцією розумілося редакторів і дописувачів "Українського Голосу" і "Канадийського Фармера", бо се учителі народні, що кидають гасла народного світогляду, його думки і його потреб. На них спадала вина за те, що тоді, коли творилися сі секти ті часописи мовчали або явно попирали сектанські рухи. Винили за се розумілось, також тих інтеліґентів, котрі носили марку провідників, пхалися до проводу, але проводу

народови не давали ніякого і не боронили нарід перед його розбиттєм на секти, а ще більше своїм нетактом збочували нарід ще й раділи з того, коли сектанство розчленювало Українців.

На конґресі виринуло питаннє мимоходом, хто є народний авторитет? Тарас Ферлей, Василь Свистун, Зиґмонт Бичинський, Василь Кудрик, чи хто інший, чи всі разом? Де є народний центр? Хто його провідник? Кого слухати? Показалося, що так, як не може бути родина без голови, так само не може бути і нарід без провідника, і як що так дальше буде, що не буде в Українців одного господара-провідника, авторитету, а всі інтеліґенти і півінтеліґенти будуть "господарами" "провідниками" і "авторитетами", то ще й за тисячу років Українці не будуть мати своеї держави, ані поваги, ані сили серед інших держав і нарідв. Без одного голови чи господара, всі українські бажання, всі пляни — се пустий рев і пустий шум! Послідовно таке розумілося не лише на полі політично-державнім, але і церковнім тут в Канаді і там у Старім Краю, бо були вісти, що і там Українці розбиваються на ріжні політичні партії і релігійні секти, та не признають над собою жадного одного авторітету і проводу; таке розумілося також дотично науки і промислу. Для кождого, що здорово думав показався брак одновластя, одного провідника, одного господара.

Делеґати, як приїхали голіруч на конґрес, так голіруч і вернули до дому. Богато говорилося, а нічого не сказалося. Їм тільки сказано: "образуйтеся, не сваріться, єднайтеся, та стійте за своїм і при своїм"; але як єднатися, як образуватися, при кім і за котрим своїм стояти, до сего далеко не доходило.

Цілий час Тарас Ферлей чогось сумовитий ходив, Василь Свистун урадуваний як завше, хоч не було чим радуватися, а Зигмунт Бичинський і Гаврило Тимчук, українські презвитеріянські провідники вдоволені з висліду своеї роботи, що сектанти проломили двері до української хати, де господарі не знають, що з собою почати.

Українські католики, знаючи свою перевагу, віднеслися до конґресу цілком байдужно. Вони були певні, що сектанти

можуть кричати, але їх не подужають, та що не створять одного напрямку ніколи.

На конґресі вияснилося також, що український греко-католицький епископ Никита Будка добре робить, що не подається за радикалами та не спускає з католицьких засад в користь тих інтеліґентів, які хотять церквою управляти, бо сим їх видалює з церкви і церков стає чистою. Іначе вони находилисяб в нутрі орґанізації, шкодилиби; тепер менше шкодять, бо стоять на боці від церкви.

РЕЛІҐІЙНА ДЕБАТА

Голосна самохвальба свистунівців довела до того, що Зигмунт Бичинський, редактор українського презвитеріянського часопису "Канадийського Ранка" дав притоку до уладження прилюдної дебати. На разі він думав викликати на дебату провідників свистунівського руху з проводирами презвитеріянської секти, вицофав однак свій замір і спрямував в той бік, що свистунівці покликали до дебати греко-католиків.

Дебата відбулася у Винніпеґу в "Квінс театрі" при улици Селкірка, в неділю 23 марта 1924 року. Народу було около чотири сотки. Афірмативну сторону, т. є сторону свистунівської секти заступав Василь Свистун, ініціятор сеї секти, яка носить сю назву по його імени та прихильник сего руху Николай Бачинський, під сю хвилю посол до провінціонального парляменту з фармерської партії, а неґативну сторону, т. є греко-католицьку, заступав Др. Емануїль Мігайчук, місцевий дентист і студент права Семен Озеро.

Свистун доказував, що церков, яку він заступав поклика на до життя самим українським народом в Канаді, причім подав за примір Велику Україну, де український нарід зірвав формально всяку єдність з російською церквою, яка робила російську службу на користь московським централістам. Але при тім Свистун виразився, що отсю церков витворено в Канаді для того, щоби підтяти крила греко-католицькій церкві і епискови Будці і сим самим збив попередну підставу, а слухачі зрозуміли з того, що секта покликана до життя, не для гуманних цілей, тільки для кирині і колотнечі.

Бачинський зі свого боку твердив, що секта свистунівців є чисто українська інституція, як жадна інша, та що українському народови такої церкви конче потрібно, бо лише така церков витворить в українському народі національний патріотизм, який зможе здобути українську независиму державу, і при сім торкено також російську церков, що ставиться ворожо до українського змагання.

Др. Мігайчук представив весь той роздор, який ся секта внесла по цілій Канаді між Українців, кажучи: "Свистунівська церков не потрібна для Українців, бо вона не моральна. Ся церков примушує людей змінювати свою віру не ради душевного переконання, а задля політики і сим деморалізує людей. Коли чоловік зміняє свою віру задля спасення, тоді він поступає морально, однак коли хто прийде до мене і скаже мені: ти зміняй свою віру задля політики, то я називаю се деморалізацією. Ніхто не має права відобрати від мене ту религію, що я її маю, бо то моя особиста власність, моє душевне переконаннє.

Робота при сій церкві не змагає до доброго бо коли хто засновує церков без внутрішного переконання, то люде, що перейшли на ню будуть розчаровані.

Християнська реліґія має за ціль спасеннє душі, а ся має ціль політики, а закриваєтся Христом. Коли сам ініціятор сеї секти заявив, що сю секту покликано до життя длятого, щоби підтяти крила греко-католицькій церкві та епископови Будці, то я — сказав він, — не маю богато до бесіди".

Озеро доказав, що отся секта не може хвалитися як одинока і чисто українська, бо всі її обряди взяті з грецької церкви, як також і богослуженнє; воно хоч переведене на українську мову, все таки не є чисте. Ся секта уживає дальше грецькі слова, як: "іконостас", "тетрапод", "Алилуя", "Кирієлейсон" і т. д. А богослуженнє, як молебен, водосвятіє, вінчаннє, хрещенє, акафисти та інші є ті самі, що в російській або греко-католицькій церкві. Коли Служба Божа в останніх двох церквах практикуєтся старословянська, то вона є також наша українська, бо принята св. Володимиром і Ольгою. Коли зважити, що в ріжних католицьких народів, в Анґлійців, Німців,

Іспанців, Португальців, Чехів і нішиx Служба Божа відбувається на чисто латинській мові, якої вони не розуміють і се для них не є шкідливим, то старославянське богослуженнє в останних двох церквах: греко-католицькій і православній, котре є зрозумілим для Українців в порівнанню до тамтих народів, нема підстави її відкидати. Довгі віки освятили старославянське богослуженнє, тож гріхом є доптати сю неоцінену святість, старину, традицію. А дотичню українського патріотизму, чи свистунівська секта малаби дійсно бути найбільше патріотичною?" Тепер Озеро перечислив всі ті українські подвиги в Галичині, які тамошне населеннє, світська інтелігенція та духовенство доконали підчас світової війни і по ній, з того ясно видно, що Галичина, хоча є чисто католицька країна, була і є Піємонтом українським. Яких ще подвигів? В Злучених Державах і в Канаді є всюди греко-католицькі Рідні Школи, які ведуться в чисто українськім дусі, та вищі заведення. Покликався на національну позичку, яку збирав Др. Осип Назарук між українцями греко-католиками, на пресу, що вона патріотично українська, та на ті протести вислані до ріжних конферерноцій в справі визнання самостійної України.

По сім ще раз виступали дебатанти зі своїми додатковими бесідами, та вони не дали вже нічого важного.

Предсідником дебати був Василь Арсенич, місцевий адвокат, а писарами: Володимир Купченко і Осип Боянівський, всі три прихильники свистунівського руху.

Догматичний і канонічний бік свистунівської секти дебатанти не обговорювали, бо не були до сего компетентні.

Після сего в українській місцевій пресі, в "Українськім Голосі" та "Канадийськім Українци" велась полеміка, хто виграв дебату, але погляд слухачів підчас дебати признав виразно побіду аргументам Др. Мігайчука і Озера. Арсенич не назначував комісії, щоби винесла вирок дебати, як звичайно буває, а се тому, що бачив в тім не користь для свистунівського руху.

Від того часу свідоміші українські громадяни розуміли, що автокефальна церква на Великій Україні мала за собою бодай ту добру сторону, що змагала до державної самостій-

гости, а отся в Канаді, свистунівська, що на тамту покликаєть ся, витворилася для примх амбітних осібняків, що хотіли бавитися церквою як дітвак ножицями, що крає ними все, що йому попаде під руки.

ПРОМОВА ДОКТОРА ГОНТЕРА

Анґлійські сектанти мали в перетягуванню Українців на протестантизм, головно політичну ціль на оці. Вони розуміли, що греко-католицька і православна церков гуртують людей в окрему націю і плекають при тім осібну не анґлійську культуру. Длятого працювали вони над перетягуваннєм Українців на протестантизм з великою енерґією. Видно се з бесіди Др. Александра Гонтера, яку він виголосив в Монтреалі перед Жіночим Місіонерським товариством презвитеріянської церкви в Канаді. Бесіда виголошена дня 20 травня 1924 року. За "Українським Голосім", з дня 4. червня, 1924 року, вона звучить:

"Ворожі всім ідеалам канадийської єдности і обіцяючі стати в будучности грізною небезпекою є сильні національні тенденції, які удержуються і з розмислом розвиваються між сотками тисяч Українців, поселених тепер в Західній Канаді. Українців опутала думка, що Анґльо-Саксонці бажають їх "пілкнути".

В теперішну пору провадиться огірчена боротьба між греко-католицькою і українсько-православною (свистунівською) церквою, які обі згідно показують пальцем на українських презвитеріян. Таким вони кажуть: "Як ідеш за Анґлійцями, то ти не є вірний свому народови".

Суботники і Роселісти (байбелники) використовують істнуючу між Українцями замішанину і роблять величезні успіхи. Вони є сильно узброєні в обильну літературу в українській мові, те чого дуже бракує "православним" протестантським церквам.

В Канаді є що найменше 300 тисяч Українців і вони дальше скоро прибувають. Се не є легка річ опанувати ситуацію, бо їх великий страх є, що Анґльо-Саксонці хочуть знищити їх як нарід.

Одинокий спосіб досягненути Українців без викликання їх недовіря та ворожнечі, є через шпиталі. В Тюлоні, в Манітобі, де я є суперітендентом шпиталю я передержував звиш 3.000 пацієнтів, а число людей, дійшло до десятки тисяч".

"Український Голос" перебрав сю статтю з англійського дневника "Фрі Прес", який одержав Гантерів зміст промови через агенцію "Кенедієн Прес" 29 травня, 1924 року.

Др. Александер Гонтер є пастором презвитеріянської місії, яка працює в намірі перетягування Українців до презвитеріянської віри. Як доктор хірург, завідує шпиталем в околиці Тюлону, в Манітобі, котрий побудувало презвитеріянське жіноче товариство. Околиця Тюлон заселена Українцями, які тут живуть на фармах звиш 20 років. Др. Гонтер чоловік енергічний і меткий, він постійно приглядається Українцям, знає їх спосіб життя і психольогію. Він добре говорить і пише по українськи. В 1922 році Гонтер переложив часть Шевченкового Кобзаря на англійську мову і тим заявив себе прихильником до Українців.

Таких промов мало бути більше. Тими промовами запалювалося безсторонних Англійців до складання жертв на місійні цілі між Українцями, щоби їх переводити на протестантську віру, які тримаючись своєї віри: греко-католицької і православної, в їх очах все були нельояльними. Англійці складали на сі цілі жертви, а з них жили протестантські проповідники і переводили в життє свої пляни.

З англійської преси промову Гонтера опрокинув лише "Да Норт-вест Ревю", орган англійських католиків, що виходить у Вінніпеґу, з дня 7. травня 1924 року, під заголовком "Безвстидні польовники". Назва "гонтер", значить в англійській мові "мисливий" — "польовник". Опрокинення звучить:

"Безперечно, що більша часть канадийських Українців, приїзджаючи до Канади думали, що їх тут приймуть дуже радо. Вони в Старім Краю були греко-католиками і про протестантську церков мало чули, тому булоби лучше, як би їх в сій новій вітчині лишилося в спокою і не іґнорувалося їх віру, до якої вони належали сотки літ. Але їх не лишають в спокою. Від хвилі, коли вони станули на канадийській землі,

їм смертельно докучають здемаскованими і непривітними обслугами протестантські сектанти, які кажуть, що перша поміч іміґрантови, се сильна доза протестантизму. Їм не в голові, що сі бідні люде не знають, що то їм дається пілкнути, і через не знаннє анґлійської мови, вони не є в силі про се довідатися. Але се не робить ріжниці євангельським проповідникам, які далекі від того, щоби пожалувати когось. Вони не мають співчуття навіть в шпитальних операціях. Цілий інтерес є проваджений цілковито в грубий спосіб, бо при помочи шпиталів робиться відступників від батьківської віри сих нуждарів іміґрантів.

Др. Гонтер суперінтендент шпиталю в Тюлині перед Жіночим Товариством Презвитеріянських Місіонарок в Монтреалі, на підставі анґлійських ґазет твердить, що Українці переняті думкою, що Анґльо-Саксонці хотять їх пілкнути. Яке в сім диво? Як же вони інакше можуть думати, коли їх мучать такі Анґльо-Саксонці як др. Гонтер і його прибічники кочуючого шпиталю? Навіть найкрасше любов мусить бути потоплена в шпитали, за помочию котрого вони моглиби доходити до своєї цїли. Приходячим до їх порога в часі слабости предкладається їм оферту протестантизму. Ми будемо тебе лічити зі слабости, але від нині ти і твоя родина мають бути наші. Др. Гонтер наївно признався, що одинокий спосіб перетягування Українців до протестантизму є: не роздражнювання їх отверто протестантизмом, тільки мирний спосіб шпитального лікування.

Українці мають свого епископа, що мешкає у Вінніпеґу, а також своїх священиків, котрі говорять їх мовою і розуміють їх потреби. Вони мають свою давну релїгію, котра була вже перед тим, нім був Лютер, котрого наслідником є нині др. Гонтер. Забрати від Українців їх батьківську віру і заміняти її протестантизмом, який є поділений на безчисленні секти, значить зробити їх дуже бідними і розбитими, які не зможуть удержатися як окремий нарід. Др. Гонтер тим способом розоружує Українців і годує їх фальшивими науками, що веде їх до комунізму.

Українці не просять жадної помочи у протестантського

товариства. Такі прислуги для Українців є так шкодливі, як і для кождого іншого народу. Справді тепер найвисша пора для іміґраційного уряду вглянути в сю злобну пропаґанду. Було би краще для Канади, якби сі місіонарі посвятили свій час для домашних клопотів замість пропаґувати і впихати свою неупорядковану віру нашим новим Канадийцям. Пильнуйте себе і лишіть греко-католиків в спокою і не чіпайте їх до ко чуючого шпитального воза, при помочі котрого хочете приподобатися Українцям, тільки в тій ціли, щоби їх зробити протестантами і розбити сей нарід на дрібні части. Повинен се бути "послідний сезон", щоби обороняти в нім безборонних Українців перед атаками безстидних Німродів, що полюють на Українців як похоронне бюро. Ми не кажемо, що кожда протестантська секта є відвічальна за сей погін на Українців. Ми се відносимо радше до тих одиниць, котрі шукають нову добич для шпиталів, а залишають основний ідеал любови і безкористної обслуги для бідного".

Стаття ся не зупинила відомої протестантської пропаґанди між Українцями. Вона наглядно показує, що анґлійські католики не конче добре дивляться на анґлійську протестантську роботу серед Українців і як могуть так боронять їх перед розбиттєм на протестантські секти, при котрих Українці упалиби як нарід.

ЧИТАЛЬНІ, НАРОДНІ ДОМИ, РІДНІ ШКОЛИ

На фармах, де українські фармері розкинені широко, а часто навіть помішані з Анґлійцями або іншими народами, а так само по містах і місточках, Читальня або Народний Дім є місцем сходин для Українців. Потреба сих домів була кождому зрозуміла і священик не раз належав до гурту сих людей, що будували сі Доми і піддержував роботу при них.

Греко-католицька церков годилася на будову сих Домів, але бажала співпраці з церквою, щоби тим робом на еміґрації, серед чужих людей надати одноцільний просвітний напрям товариствам у тих Домах. "Канадийський Фармер" "У-

країнський Голос" та "Канадийський Ранок" розголошували думку, щоби ті Доми стояли осторонь від церкви.

Першу Читальню заложено у Вінніпеґу в році 1903 при улици Юкліда, число 109 ім. Тараса Шевченка, а орґанізував її Кароль Ґеник, москвофіл, старокурсник, але вона скоро упала. Потім 1913 року куплено дім при улици Манітоби і Поверса для сходин під назвою "Народний Дім". Орґанізував се товариство Тарас Ферлей, Василь Ґловацький і Сліпченко. Се товариство було радикальних поглядів, в нім дозрівав соціялізм без пана і хлопа, що не признавав Бога, ані церкви, але ошоломлював себе соціялістичними помислами. Та за якийсь час сей Народний Дім продано за довги жидам на синаґоґу. Року 1916 той сам гурт людей купив за 20.000 долярів дім при улици Боровса і Мекґреґора в купця Василя Хлопана і названо його "Народним Домом". Отвореннє відбулося того самого року, 24 вересня. Сей Дім істнує й до нині у Вінніпеґу і ґуртує коло себе тих членів, які клоняться до новоправославної церкви. Вітди пішла постанова будови ново-православного селеру у Вінніпеґу, якого розголошують, що се православна "катедра".

Де є добрий провід, там Читальня або Народний Дім сповняє свою роботу. Українці стрінуть тут свою мову, свою часопис, свою книжку, свою музику, свій танець, свій концерт і театр без лайки і образи. Коли товариство не має доброго проводу Народний Дім, Читальня чи Дім Просвіти стають місцем для ріжних бакцилів.

"Канадийський Фармер", "Український Голос" і "Канадийський Ранок", які були проти співпраці Народних Домів, Читалень та Інститутів з церквою, побачили, що многі товариства стали нездоровим місцем, почали писати нагани в роках 1918 до 1922, потім перестали, щоби не утратити передплатників.

Деякі читальні та Народні Доми, які не були у звязи з церквою з часом заняли вороже становище проти церкви і, як не явно, то тайно підготовляли ґрунт під якусь секту, або витворювали байдужність до церкви і віри. Декуди найшов там відгук галас "Українського Голосу" проти української

греко-католицької церкви, а денеде опинилися в салі товариства байбелники, суботники та баптисти, а провідники тих сект приманювали своїми промовами нових вірних. Члени сих Домів не дивилися, що сектантські промови витворюють неспокій, але звертали увагу на те, що секта заплатить дещо за вживаннє будинку і буде "дохід", без ріжниці, чи будинок будовано без участи церкви, чи при помочи церкви. Як один з многих примірів може послужити товариство Просвіта у Форт Віліямі, в Онтаріо, яка находиться під числом 735 при улици Мекінтоша, в дільниці Колдок. На се Товариство, коли будовано його дім в 1916 році, взято 700 долярів з фонду української, греко-католицької церкви, та опісля вихіснувано будинок проти сеї церкви.

Дня 20 січня 1924 року, Василь Мазуркевич мав відчит в Просвіті про Галичину. Він виступав як прихильник ново-православної церкви і приїздив сюди з Вінніпеґу в справі збірки грошей на бурсу Петра Могили в Саскатуні. Чоловік молодий, що по війні приїхав з Европи до Канади, чомусь сподобалося йому те, щоби розбивати Українців новою вірою і в промові накинувся на українську, греко-католицьку церков. Деякі просвітяни, що такими думками вже були навіяні, кричали: "Ганьба греко-католицькій церкві, ганьба Римови, ганьба епископови, ганьба духовенству греко-католицькому", гримали ногами і свистали! Такі вигуки відбувалися і по других Народних Домах та Читальнях.

Устав сих товариств звичайно такий, що до них може належати кождий Украрїнець або Українка, без огляду на їх релиґійне переконаннє. Се гарна основа, але тут в чужині серед бурливих филь ріжної підпольної аґітації, Народний Дім чи Читальня стає амвоном усяких сектантів. Таким робом Народний Дім чи Читальня не є місцем української єдности, але місцем розєднування й розбивання українського життя в чужині, бо не стримує партійність українську, але підсичує на клін до партійности, де партачі находять для своєї партії місце і пошанівок. Члени думають, що якась чужа секта надається більше до піднесення української культури, як церков, котра виховала український нарід в Галичині.

Коли в Росії в 1917 році появився большевизм, перенялася ним також часть членів декуда при Народних Домах і Читальнях, які не тільки що старалися вговорити в решту членів большевизм, але й підтягнути будинок під большевицьку централю у Вінніпеґу, щоби він ніколи не виходив з большевицьких рук. Таке сталося з товариством Просвіти у Форт Віліямі, в Онтаріо, року 1923 і в Бінфейті, в Саскачевані, року 1924 і в інших місцях. Повстали судові процеси за майно Просвіти у Форт Віліямі і Бінфейті в тих самих роках 1923 і 1924. Большевики в обох місцях справу програли, але члени понесли тисячі долярів судових коштів.

Народних Домів і Читалень буде в Канаді більше як дві сотки, але щоби описати їх розвій та їх роботу для українського народу на еміґрації, треба написати окрему книжку.

Кождий Народний Дім чи Читальня мають свій напрямок від часописів: "Канадийського Українця", "Українського Голосу" й "Українських Робітничих Вістей". В однім місті є часом два три Народні Доми, що ділять Украінців на окремі ґрупи. Так воно є в Монтреалі, Торонті, Форт Віліямі, Вест Форт Віліямі, Порт Артурі, Вінніпеґу, Саскатуні Ріджайні, Едмонтоні й так воно є декуди також і на фармах. Будинки находяться недалеко коло себе і члени товриств переносяться то сюди, то туди, бо їх перетягають від товариства до товариства всякимии хитрощами, або переходять самі для якоїсь примхи. В товаристві не можна завести порядку і дисципліни бо члени за леда дурницю утікають до гурту другої партії.

Як поділені на партії Читальні й Нарордні Домі, так само поділені на партії й Рідні Школи, що творяться при них. Вони також воюють зі собою, бо стоять під впливами часописів з Вінніпеґу . Дітвора переймає сварливість від родичів і партійну ненависть та виростає в ненависти до своїх власних людей. Українську незгідливість серед переселенців в Канаді розогнюють часописи. На зїзді Українців, греко-католиків у Вінніпеґу в марті 1923 виголосив фармер з Вішарду, в Саскачевані, Дмитрор Гуменюк промову про роботу українських часописів в Канаді. Подаємо тут часть сеї промови поміщеної в ч. 17. р. 1923 "Канадийського Українця".

....Найбільшим нашим нещастєм є неграмотність, але не найбільшим. Бо часом і неграмотні можуть бути приміром і для вчених. Наші люде добрі та релігійні, хоч часто неграмотні. Та причина і вина незгоди у нас паперова. У нас почта привозить що тижня два міхи паперу. Якого паперу? Сі папері і тящі і страшніщі для нашого народа від каміння і зеліза, бо в них отруя, а не наука для народу, замість до орґанізації та до єдности взивають до роздору, замість до жертвенности своєї справи державної і народної — взивають до того, аби ні цента не дати на державні і культурні цілі українського народу. А світ не стоїть! І кожда така почта це шуфля землі на могилу українського народу. Сі папери, дарунки наших лукавих ворогів, повні всякого плюгавства....

СВИСТУНІВСЬКИЙ ЦЕРКОВНИЙ СОБОР В ЙОРКТОНІ І ЗВОРОТ ДО ПРОТЕСТАНТИЗМУ

Дня 16 липня 1924 року проводирі свистунівської церкви скликали до Йорктону, в Саскачеевані, свій собор, щоби на ньому вирішити справу епископа, бо доси обслугував їх митрополит Ґерманос Шегедій, Сирієць. З них насміваліся, що мають Сирійця і сирійську церков, але загальна опінія була така, що Ґерманос їх обслугував добре. До церковної управи цілком не мішався і через се міг бути у них постійно епископом, а в разі потреби годився також висвятити їм епископа української народности, котрий номінально мавби йому бути, як митрополитови підчинений.

Дня 13 лютого 1924 року, приїхав з Поділя до Злучених Держав Іван Хведорович в роли українського архиепископа на заклик тамошних українських проводирів такої самої церкви, як отся в Канаді, і осів в Трентоні в нюйорськім стейті. Є се чоловік кремезної будови, русявий, середного віку і досить меткий. Розказували ті, котрі знали його блище, що він все був хаотичних поглядів, т. є таких поглядів, що не любив нікому підчинятися і все думав про те, щоби бути великим чоловіком. Він походить з села Матинець, на Волині і перед тим, нім виступив як епископ був священиком. Влада православної церкви за якісь причини видалила його з церкви і ві

добрала йому право сповняти священичі треби. Так виразився про него собор російських епископів, в Карлівцях, в Сербії, в жовтню 1924 року, котрий становив уряд російської православної церкви, котрого члени скрилися тут перед большевицьким урядом.

Історія така: — Зараз по упадку царського правління в Росії знесено Святійший Синод, який доси заряджував російською церквою, а осеню 5 жовтня 1917 року основано патріярхат на місце Синоду, а патріярхом вибрано Тихона, який до 1907 року був архиепископом в Злучених Державах, що доглядав також Канаду, з осідком в Москві. Українська світська і духовна інтелігенція дня 22 грудня 1917 року відбула церковний собор в Києві, який через домашну війну перервано і докінчено аж 7 січня 1918 року і на тім соборі проголошено автономну, українську церков під московським патріярхом Тихоном. Автономна церков мала заряджуватися сама собою без вмішування церкви московської, патріярх мав тільки титулярне значінне для приличности. Собор перепроваджував митрополит Платон, котрий був на нім предсідником. Проводирі автокефальної церкви складалися переважно з російських духовних та поросійщених Українців, не робили нічого українського, а свою "автономність" основували тільки на назві. Се не було по нутру українським політикам і вони в 1921 році скликали до Київа другий церковний собор і на нім проголосили українську автокефальну церков, яка не мала мати ніякої звязи з московським патріярхом Тихоном. Вона мала бути чисто независима від яких небудь розказів і впливів російської церкви і мала провадитися на зразок давної церковної независимости, що істнувала на Україні до гетьмана Івана Самойловича (1674—1692/. . .

На сім соборі був митрополит Михаїл, відпоручник патріярха Тихона з Москви і йому було предложено собором висвятити на українського митрополита Василя Липківського, суспендованого протоєрея. Але сей не хотів вволити волю собора, а радив, щоби собор вибрав когось іншого з українських священиків, тоді він того висвятить. Собор стояв уперто при своїм бажанню і коли за третим разом Михаїл відмо-

вився святити Липківського, тоді священики на спілку з мирянами самі висвятили Липківського і проголосили його митрополитом всеї України.

Після сего Липківський до 1924 року висвятив 28 епископів на Великій Україні і богато священиків, бувших підофіцирів та народних учителів. Іван Хфедорович був одним з тих 28 епископів. Його покликано з Трентону на йорктонський собор і проголошено епископом свистунівської організації в Канаді.

Служба Божа за справи собору відбулася в тамошній англіканській церкві, а соборні засідання, що тревали через два дни відбувалися в сали українського товариства.

Делеґатів було 10, а з цікавими було около 300 осіб. Референти виголосили ріжні реферати, відповідні до духа собору. Духовники сеї секти були ріжних свячень.

Дмитро Кірстюк і Іван Кусий свячені були російським архиепископом Александром, котрі втікли від него. Перед тим були свячені, Кірстюк, Іваном Бодруґом, презвитеріянським проповідником, а Кусий польським духовним Павлом Маркевичом. Корнило Кірстюк свячений був митрополитом Володимиром Ґрептою в Чернівцях. Петро Самець і Василь Новосад свячені були епископом Стефаном Дзюбаєм, а Семен Савчук і Василь Кудрик свячені митрополитом Ґерманосом, які перед свяченнєм на священиків не належали до жадної церкви. Було ще кілька духовних ріжних свячень. Разом було 10 духовних. Собор не вибирав Івана Хфедоровича своїх епископом, бо другого епископа не було до вибору, його на соборі тільки проголошено епископом. Він уже перед собором був признаний епископом в сій секті, видно з того, що духовник Василь Новосад поминав його імя під час богослуження в церкві на Арбаці, на Вайті та на Толстой , в Манітобі, поминали його імя на богослуженню також інші духовні сеї секти. На соборі його проголошено тільки для форми, щоби присутні думали, що то вони його вибрали своїм епископом, бо мовляв се церква демократична і народ рішає про всяку справу. Делеґати і гості на церковних справах мало розумілися, бо се були звичайні фармері і міські робітники, отже

ніхто з них не здавав собі справи, який се епископ, леґальний, чи ні, і яка се має бути церков: ново-православна, чи ново-протестантська. Сказали їм провідники собору, що се епископ, делеґати і гості потакнули головами і церемонія скінчилася.

Хфедорович був рад, дуже що його не лише в Злучених Державах але і в Канаді принято з отвертими раменами, тим більше, що він знав, що ані православна церков, ані католицька не признає його за леґального-епископа. І проводирі собора так само були вдоволені Хфедоровичом, бо принявши систему свячення епископа духовниками і мирянами їм широко отворилися двері. Можуть робити епископами кого тільки захотять і тим самим стануть раз не все церковною владою. Такої церкви вони давно хотіли, таку зробили, тільки треба, щоби нарід був за ними і тримався сеї церкви.

В Злучених Державах, а також на йорктонськім соборі Хфедорович не застеріг собі ніякого авторітету в церкві. Як лише приїхав до Злучених Держав, він заявив кореспондентови "Свободи", як се оголошено в "Свободі" з дня 19 лютого, 1924 року, що церков управляється з долини т. є народом через колективи рад, та що церков не кладе натиску на доґматичну сторону релігії. Подібне він виголосив також і на йорктонськім соборі.

Про Хфедоровича говорили, що буцім то він будучи священиком на Україні, був повдовів, опять оженився, що не дозволено в православній церкві, а потім став епископом через свячення митрополита Липківського, котрий в дійсности після православного церковного права і практики не був ніяким митрополитом, а через се православним епископом не міг бути і Хфедорович.

Свяченнє митрополита Липківського священиками і мирянами, поставило автокефальну церков на Великій Україні на той степень протестантизму, на якім находиться кальвінська церков у Шварцарії, чи кожда інша протестантська церков, бо ним утрачено апостольське наслідство. Також і через Хфедоровича українська автокефальна церков в Злучених

Державах і отся в Канаді, про котру іде мова сталася протестантською сектою в грецькім обряді.

Через брак апостольського наслідства збламовано і унеражнено сім Тайн Нового Завіта, які є наче сім стовпів премудрости Божої. Коли епископ не має апостольського наслідства, то не має того наслідства також і його священик, тоді всі його духовні функції, як хрещеннє дітий, сповідь, причастіє, правленнє Служби Божої і т. д. є неважні. Так учить православна церков, т. є та церков на яку автокефалісти чи свистунівці покликалися, і так учить католицька церков, з якої духовні сеї секти переважно вийшли.

Через цілу осінь 1924 року, після собору їздив Хфедорович на візитацію церков і всюди проповідував в дусі національнім. Від сего часу ся "греко-православна" церков, як во на себе називала, котру люди загально називали свистунівською від назви її заложителя, стала виразно на протестантськім ґрунті. Такою її уважала греко-католицька та православна церков, але "Український Голос" та "Православний Вістник", а по части й "Канадийський Фармер" аґітували за нею і казали, що вона православна церков, хоч вони не були православним авторітетом, щоби надавати православну правосильність сій секті. Сим вони вговорували в своїх читачів, щоби уважати сю секту за православну. По візитації Хфедорович вернув до Трентону, звідки року 1924 переніс свій офіс до Шікаґа, де мав невелику церковну громаду на розі улиць Ірого і Робого.

Після сего як Хфедоровича признали свистунівці своїм епископом на йорктонськім соборі в липня 1924 року, він кождого року приїзджав зі Злучених Держав до Канади на візитацію церков. В 1926 році прибув також до Канади і тут висвятив пятьох духовних: Дмитра Лищишиного, Мирослава Подольського, Івана Майбу, Олексу Горбая і Петра Запаринюка, на протязі місяця липня і листопада.

ЧИ СВИСТУНІВСЬКА СЕКТА САМОСТІЙНА?

Ходили вісти, що свистунівська секта злучена з якоюсь протестантською сектою, мабуть з анґліканською. Сі виснов

ки випливали з того, що вона будучи слабою орґанізацією, мимо сего робила видатки.

Коли наступила в 1925 році поважна полеміка між свистунівською а українською презвитеріянською сектою, то "Канадийський Ранок" в числі 266, з 1-го грудня, 1925 року, натякнув був на то, що свистунівські передовики удавалися за долярами в Америці до протестантських місий, та за фондами в Анґлії, також до протестантських місий.

Були і інші до сего здогади, а саме, що 7 марта, 1926 року, відбувся похорон Михаїла Добрянського на кольонії Тіодор, в Саскачевані. З хати віднесено тіло небіщика до протестантської церкви, де проповідник Дмитро Кірстюк, разом з анґліканським пастором Пірсом Кінґдоном мали враз погребову відправу.

Теольоґічний бік свистунівської секти був також дещо висвітлений. Іменно "Український Голос" речник і горячий аґітатор сеї секти, в числі з 14 квітня, 1926 року в редакційній переписці на запит свого передплатника В. Г. з Бармінґгему, в Саскачевані, чи то правда, що українську православну церков в Канаді, себто свистунівську не признає ніякий православний патріярх за православну, відповів так: "Українській православній церкві признання яких небудь патріярхів є так само потрібне, як до доброго воза пяте колесо. Українська православна церков є автокефальна, тоб то самостійна; найстаршим в ній є київський митрополит Василь Липківський, а митрополит автокефальної церкви має те саме значіннє, що в інших автокефальних церквах патріярх, а в римській церкві Папа. Ніякому патріярхови не треба признання від других патріярхів і так само не потрібно його київському митрополитови, Київському митрополитови досить того, що його признають за митрополита міліони Українців". Але се вже було аж тоді, коли проводирі сеї секти питали за признанням леґальности своеї секти всюди де могли. Впрочім, се не була правда, що котрий небудь патріярх, або Папа не признані іншими патріярхами. То так здавалося тільки редакторови "Українського Голосу".

Дотично роблення заходів за признаннєм свистунівці в 1920 році питали константинопольського патріярха Василя, та він відкинув їх просьбу. В 1922 році виделеґований був до Польщі Семен Савчук, адміністратор свистунівської секти, щоби там просити признання в митрополита Діонізія, та сей також відмовив. Тільки професор Іван Огієнко, бувший міністер віроісповідання в кабінеті Петлюри, признав секту за православну церков, та се признаннє не мало ніякої вартости, бо Огієнко світський чоловік, без жадного духовного авторітету. Признавати леґальність церкви могуть лише ті, що їх православність духовна тягнеться від Ісуса і Апостолів.

Про Огієнка говорено, що він сильно займався свистунівською сектою в Канаді. Говорено, що він переводить церковні книги зі старославянської мови на мову народну-українську. Се уважали многі за недобрий крок старого професора. Вони пояснювали, що не лише Українці вживають в церкві не дуже зрозумілої мови, вживають також Анґлійці та Жиди у своїх церквах. А католицькі народи: Анґлійці, Німці, Бельґійці, Ішпанці, Чехи і інші вживають латинської мови у своїх церквах, які не то що лише дещо не розуміють сеї мови, а таки цілком не знають її, але задля поваги до старини не переводять своє богослуженнє на народну мову. В нас до сего піднявся старий Огієнко. Се доказує, що Огієнко не терпить старини і старої культури і робить за великий скок в таких важних справах як церковна мова, чим спонукує Українців не шанувати старину і все чогось нового шукати. Пояснювали також, що народною мовою в церкві свистунівці зірвали з Українцями греко-католиками і православними, які в церквах вживають стаславянської мови. Вони дивувалися з Огієнка, як він поважився на старість вбити клина в українські маси народною мовою в церкві, які і без того жили не дружно.

Щоби обезцінити повагу епископа греко-католицького, а також православного і порівнати їх до Івана Хфедоровича, "Український Голос", що цілий час з цілої сили попирав свистунівство, з дня 16 червня, 1926 року помістив статтю, під заголовком: "Правні і неправні епископи". В ній порівна

по епископа до парляментарного посла, якого вибирають люде, що вибрано його, він є послом, а не вибрано—неє послом. То значило, що коли вибрано епископа він є епископом, а не вибрано, — не є епископом. Зроблено в статті натиск також на те, що коли в сімох Тайнах Нового Завіта не сказано нічого про епископство, тільки про священство, то епископ без вартости; а коли він є, то його така вартість в церкві, як вартість срібного чи золотого шлюбу у старих подругів, що як беруть сей шлюб — то добре, а не беруть, то також добре. Редактор "Українського Голосу" удавав, що не знає, що під священством в св. Тайнах розуміється три священичі степені, від діякона до епископа. Тим поучувано читачів, що навіть Іван Хфедорович, свистунівський епископ непотрібний в секті і тим шляхом зближувано читачів до протестантизму без епископа.

АПОСТОЛЬСЬКЕ НАСЛІДСТВО

Апостольським наслідством називається власть Ісуса Христа, дана апостолам при послідній вечери. Апостоли передали ту власть епископам через форму положення рук на них і відповідну молитву. Такою також формою передавали епископи ту власть священикам і тим уділяли їм апостольської власти і вязали з властю Ісуса Христа, яку вони мали від апостолів. Епископи і священики маючи ту власть, хрещеннєм дитини, сповідию і причастієм вяжуть безпосередно кождого чоловіка з Ісусом Христом, який приймає від них сі тайни. Епископ чи священик не маючи сеї власти хоч і виповняє сі тайни, та вони є без вартости і не вяжуть того, хто їх приймає, з Ісусом. Тому апостольське наслідство найбільше пильновано в католицькій церкві, а щоби се обезцінити "Український Голос" порівнав апостолське наслідство з вибором посла до парляменту.

Апостольське наслідство затрималося також в православній церкві з тою ріжницею, що вона не признає апостольського першенства в св. апостолі Петрі, яке він отримав від Ісуса бути провідником апостолів; не признає також проводу

і першенства Петрових наслідників. І доки православна церков була в злуці з католицькою церквою, доти вона признавала апостола Петра провідником апостолів, а також признавала над собою провід Петрових наслідників; коли-ж в 1054 році відпала від католицької церкви, від тоді стала учити противно. Се значить, що православна церков має апостольське наслідство, але не має Христового примату, т. є першої власти і сталого і вічного видимого провідництва. Звідси і тій церкві окремий поділ ріжних патріярхів і їх урядів.

Жадна протестантська секта апостольського наслідства не має. Воно зістало утрачене в них в середних віках тоді, коли Іван Вікліф, Мартин Лютер, Іван Кальвін, Іван Гус і інші реформатори зірвали з властию католицької церкви. Не мають сеї власти також свистунівці. Вона в них перервалася з тою хвилею, коли священики і миряни "висвячували" Василя Липківського на митрополита, а він Івана Хфедоровича.

Хфедорович виконував свячення священиків в такий спосіб, як виконують католицькі або православні епископи, але се була тільки форма, а не переданнє апостольського наслідства духовному, тому, що Хфедорович його не мав; а хто чого не має, того і другому дати не може.

Безсторонні люде дивилися на сю церков і питали, що се за диво така церков? Липківського, що є головою "автокефальної церкви" святили священики і миряни, а духовних, що мають меншу власть мусить святити Хфедорович! Та відповідь була: Для того так, щоби показати, що і в свистунівців святиться так духовних як в католиків і православних.

Від того часу, люде, що не належали до свистунівської секти, греко-католики та православні, назвали Хфедоровичевих духовних "самосвятами" т. є такими, що самі себе святять і самі себе за православних духовних признають. Коли навіть ковалі та шевці потребують признання від своїх майстрів, в яких термінують, то духовні свистунівської секти обходяться без признання православних церковних властий, т. є від властий сеї церкви на яку покликаються. Вони явилися символом пониження всяких авторітетів і дипльомів, які до

си істнували! Хфедоровичом, свистунівська секта, що мала по чатки від леґальних православних епископів, Стефана Дзюбая і Ґерманоса Шегедія виплила на чистий протестантський шлях у грецьких формах. — І є люде, що уважають Хфедоровича за православного епископа, хоч він таким не є, а ним свячених духовних за православних священиків, хоч вони також православними не є і до них удаються з духовною обслугою. Се доказує, що люде не розуміють апостольського насліддства в церкві, низько його цінять і ніякої святости в нім не видять і в знанню церковнім дорівнують тим людям, котрі сторонили за архіпатріярхом Макаріем.

ДРУГИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ СОБОР У ВІННІПЕҐУ

В день пізнійше як почався свистунівський собор в Йорктоні, почався також православний собор російської церкви у Вінніпеґу під проводом митрополита Платона, дня 17. липня, 1924 року.

Сего собору допоминалися священики і миряни, від того часу, коли явився свистунівський і Филиповського рухи, які потягнули за собою значне число церковних громад з російської місії. Російські епископи збиралися до того собору цілком по “русски”, наче нарочно поволи, щоби утратити вірних і все відкладали з місяця на місяць та з року на рік. Тепер, коли вже дійсно собор мав відбутися половина священиків і вірних не вірили, що буде собор, бо обіцянка собору все не сповнювалася.

Свистунівський собор і сей відбувалися рівночасно, тільки не в однім місци. Також й епископ Филиповський на ті дни прибув до Канади зі Злучених держав в тій ціли, щоби здержати своїх вірних при собі, котрим він не дуже довіряв. Він відвідав важнійші свої місцевости, Канору і Шіго, в Саскачевані та Едмонтон і Мондер, в Алберті, але собору ніякого не робив.

Всім було зрозуміле, чого він тепер прибув до Канади, однак давали йому рацію, що раз поклався бути епископом, тож робить так, як уважає за найліпше і ратується як може. З

сеї нагоди люде, жартуючи, говорили: "і епископи одні дру им стають на пяти, однак не знати, котрий з них куляти по тім буде".

Протоєрей П. Божик, як старший місіонар в Канаді і такий, що на сих справах добре розумівся, старався не допусти ти Платона до сего собору, бо собор оголошений був за пізно. Радив тільки уладити відповідні місії в загрожених місцевостях та видати добрий часопис в українськім дусі, відповідно до народних змагань і взагалі вести таку політику, щоби церков виглядала і була не російською, а українською, себто дати Українцям то, що їм належииться і чого хотять. Се скріпилоби церков і свистунівська партія не моглаби розвиватися, бо отся неслаби український дух, і вона булаби і православною і українською, підчас, коли свистунівська є тільки українською, а не православною. Се не потребував робити Платон, бо тоді він нагнавби українських москвофілів до табору Филиповського, се мали робити священики без него, в тайнім порозумінню з ним. Божик давав такі ради Платонови давнійше, та Платон не уступчивий чоловік, а до того російські священики доносили йому, що лише Божикови якась Україна мерещить в голові, а нікому більше; "бо люде русскії і їх не нужно перекабачевать на Українцов".

Перед рухами Филиповського і Свистуновими місія числила 130 парохій зі 42 священиками, тепер признавалося до неї 65 кольоній і 22 священики. На собор явилося 14 священиків і 12 делеґатів, мирян, з вініпеґськими включно, що творило разом 26 людей. З Платоном, його архидіяконом Всеволодом та іншими слухачами число дійшло до 32 учасників.

З провінції Алберти не приїхав ані один представник. Крім кількох добрих священиків, решта були духово слабі і убогі, а між ними два румунські священики, Михайло Балека і Стефан Іванов, фармері з фаху, старої дати з Саскачевану.

Собор провадив сам Платон, котрий незнати з якої причини цілий час говорив тільки по російськи, хоч знав добре українську мову. Протоколи писались по російськи. По українськи говорили тільки священики, Пантелеймон Божик і Кирило Білич, а ті решта крім Платона і Вячеславова говорили

дивною мовою. Будучи Українцями, до чого не почувалися, мішали українську мову з російською та церковною старославянською.

Платон, як вчена людина се бачив, бо нераз йому приходилося чути українсько-російську мішанину та нічого собі з

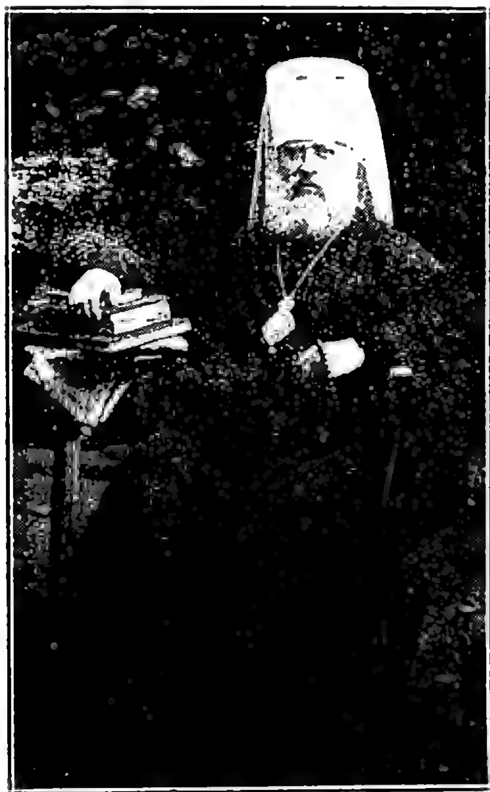

Російський православний митрополит Платон, що стояв на чолі російської місії від 1908 до 1915 р., а також від р. 1919 стоїть на чолі місії до нині

сего не робив. Кремезний, старий чоловік з великими очима та сивим волоссєм наводив своєю особою страх на декотрих священиків і вони не то, що не могли давати вказівки або які

ради, як поліпшити організацію, але просто боялися його особи, як діти жандарма.

Дотично психольоґії самого Платона, то він палата ума, але така, в якій нема ані одної комнати до мешкання. Через се він не міг найти способу як спасти організацію, ані не міг розуміти тої ради, яку давав йому о. Божик. Спасти організацію, Платон міг тільки в той спосіб, колиби був змодефікував політику церковну і застосував її до змагань Галичан і Буковинців, не оглядаючись на те, що про Українців думають в Москві, тим більше тепер, коли і в Москві наступили великі зміни; а то вийшло таке, що російської думки між Українцями не защепив, а церков ослабив, а хоч дещо і защепив, однак то за велика жертва утратити половину організації задля малої горстки русофілів, які все одно скорше чи пізнійше перестануть бути русофілами, бо життє наших поселенців в Канаді всюди українське.

Свідомійші люде дивувалися, як то могло бути, щоби Платон та його консисторія, котра складалася постійно з доволі образованих духовних, могли допустити до того, щоби не мати в Канаді відповідних духовних, ані одної школи, ані власного часопису. "Канадийську Жизнь" ніхто не уважав за часопис, тай того часопису дни були почислені.

Свистунівці аґітували при помочи української ідеї, Филиповський, хотяй грав так як і Платон ролю москвофільську і старався держати при ній нарід, стояв о стільки висше, що його духовні були Галичани, і могли більше впливати на людей. А до того Платон і його консисторія дивилися на Канаду як на край забутий Богом і людьми, в якім місія сама від себе буде розвиватися і цвисти.

Священики писали в консисторію і Платонови звіти, що в парохіях все "благополучно" не вміли доглянути змін, які принесла світова війна; Колиж добачували зміни, то боялися про се писати, щоби не стати в очах Платона і консисторії "неблагонадьожними"

Довірочно, як вечерали, сказав Платон: "Се, що нині бачу, мене розчарувало. Про се писав мені о. Божик нераз, але я не думав, що так зле."

Собор засідав два дни і половину. Учасники собору прийшли однодушно до заключення, що рухи свистунівців і Филиповського, се рухи чисто протестантські, незгідні з церковними доґмами і правилами православної церкви. Оречено, що Василь Липківський, "митрополит всеї України", не є жаден митрополит, бо рукоположений не епископами після традицій і права церкви, а священиками і мирянами, а через се також Іван Хфедорович, котрого висунено на чоло свистунівського руху не є православний епископ, але сектант.

Так само висказався собор і про Филиповського, на тій підставі, що його висвячував епископ Дзюбай, Платонів помічник, без його відома, з Гораздом Павликом, чехословацьким епископом, котрий в Злучених державах не мав жадного права наставляти епископа. Порішено також, щоби ті церкви, котрі були записані на Платона переписати негайно на громади, а Платона ставити як одного з тростісів в дотичній церкві. Се вносив Платон. Видно було, що він боявся великої зміни в церковній орґанізації. Також принято одноголосно, щоби утворити постійний епископат в Канаді з осідком у Вінніпеґу. Епископ мавби удержуватися з 5 процент священичих доходів та добровільних жертв від вірних і священиків.

Однодушно голосував собор за архиепископом Александром, щоби його закликати з Константинополя до Канади, де він перебував з російськими вигнанцями, котрі втікли з Криму перед большевиками, де страшно бідував. З відтам він писав до знакомих: "Не думав Олег, коли прибивав щити на брамах Константинополя, що його потомки, обдерті і голодні будуть милостині в тім городі у Турків просити".

Говорили у Вінніпеґу російські вояки, які були в Константинополи, що архиепископ Александер там на цвинтари прочитав українські імена на плитах кількох гробів. Мали в тих гробах лежати українські козаки, яких давно забирали Турки в полон з України і там гинули. Він збудував памятник на тім цвинтари, який мав лучити тоді померших Українців і теперішних, що гинули на тиф в турецькій землі. Памятник відслонено при участи 20 тисяч бувших російських жовнірів,

які зносили руками на той памятник по каменеви з усіх усюдів, де могли дістати камінне.

Рішення собору остали тільки на папери. Виконувати не було кому, бо священики були немічні і цілий стан церкви був поражений подіями в Европі. Знеохочений собором, Платон не відвідав навіть одної цекви поза Вінніпеґом, хоч перед приїздом до Канади обіцяв відвідати не лише церкви в Манітобі, але й в Саскачевані та Алберті, — скоренько вернув назад до Ню Йорку. В Ню Йорку він також не був довго, але зараз виїхав до Парижа бачитися з Кирилом, кандидатом на царя російської імперії і з ним переговорував як воскресити Росію в давних границях і давних порядках. Звідси він удав ся до Карлівців в Сербії, на епископський собор російських епископів, які тут скрилися від большевиків і інтересувалися справами церкви в Росії і в Америці. Собор відбувся в жовтні 1924 року і Платон предложив на нім виключеннє з православної церкви Василя Липківського в Київі, Івана Хфедоровича в Америці, та Адама Филиповського в Канаді. Але, що сектанти шукають все лише свого хісна, длятого Филиповський і Хфедорович провадили дальше свою аґітацію серед еміґрантів і кпили собі з оречень православного епископського собору.

ПРАВОСЛАВНЕ БЕЗЛАДДЯ

Російська православна орґанізація, хоч несла між Українців враз з православієм русофільський дух, однак для Українців в загальнім значінню, вона мала також добру сторону. Іменно, на початках еміґрації, коли нарід був дуже бідний, російські священики обслугували православних Українців за дуже малою винагородою, так само як і греко-католицькі священики, українських греко-католиків і се мало на той час велике значіннє. Були случаї, що священики цілком нічого не брали за свої обслуги, бо їм помагала місія по 20, 30 і 40 долярів в місяць, потім сю поміч взяла, уже тоді, коли бачила, що фармері є в силі самі піддержувати своїх духовних. Протестантські місіонарі ріжних відтінків увивалися поміж

православними в тій цілі, щоби їх привернути до протестантизму. Вони мали розбити православних на ріжні секти і тим ослабити цілість православних Українців. Православні духовні ставили опір сему і тим способом задержали духовну цілість буковинських Українців.

В той час, коли були матеріяльні засоби з Росії місійний центр в Ню Йорку не робив жадних заходів, щоби в Канаді сотворити свою пресу, школи, діточі захоронки і все те, чого потрібно орґанізації. На канадийську патству дивилися в Ню Йорку ніяко, начеби тут православним не потрібно нічого більше понад те, що священик відправить їм Службу Божу, похрестить дітей та похоронить умершого. А до того місійний центр в Ню Йорку тримався тої засади, щоби російщити канадийських Українців. Роблено се наче нарочно тому, щоби нищити собі церков, але практика показала, що місійному центрови треба було приноровитися мудро до народних змагань і провадити не російську державну політику, але церковну справу. До того в консисторії в Ню Йорку сиділи такі люде, які не мали найменшого поняття про Канаду.

Друга причина занепаду місії полягала в тім, що Святійший Синод надавав в Америку епископів тільки на сім років, почім забирав їх назад до Росії. На сих правах находилися також священики, хиба, що останні бажали остатися в Америці чи Канаді самі по своїй волі. Синод рахував, що сим американську і канадийську орґанізацію буде тримати в зависимости від себе, але під сим зглядом практика показала, що така тактика була шкідливою для орґанізації. Епископи і священики рахували дні й ночи, коли виходить речинець їх літ, щоби їхати до Росії, де епископів чекали почести та грубо платна епархія, а священика добра парохія і пенсія. Через се цілком не дбалося о здоровий стан американської і канадийської епархії, ані про те, що було конче потрібне для твердого усталення орґанізації, а коли щось робилося, то не щиро і дуже мало і то не в Канаді, тільки в Злучених Державах.

Вислідом сего була загальна лінь і байдужність. Хоть і були щирі священики, та вони немогли нічого вдіяти, наколи

їх більшість не дбала про се. Були случаї, що енерґічного й щирого священика тамті переконували, що не треба нічого робити в тім напрямі, бо в Росії є все готове. Часом священики людям у вічи говорили: "Ми про стан канадийської місії не дбаємо, бо заберемося до Росії, а ви робіть собі, що хочете". Говорено, що так мав виразитися Павло Розказов в Гардентоні та Митрофан Поплавський у Вінніпеґу. Через недбалість російська місія за 25 літ в Канаді не видала навіть одного календара, щоби православний чоловік знав, коли його свята приходять, ані одного молитвеника, щоби православний чоловік міг з него навчити своїх дітей молитви. А як би Іван Борух, угорський дяк в Пасаїку в Злучених Державах, не видав був російського Букваря, то російські священики не малиби з чого учити своїх дітей. А до того епископи святили часто в попи малообразованих людей, які не мали впливу.

Щоби приподобатися в Святійшім Синоді, Евдоким розбивав приходи на части і там, де колись обслугував один священик кілька кольоній, з часом явилось два, а навіть три священики. В Синод писав, що епархія сильно росте і на доказ того показував число священиків, але які ті священики і які ті парохії, Синод над сим не застановлявся, бо се було далеко від його очей. Священиків було все більше як парохій, а в один час, межи роками 1917 і 1923, було їх около двайцять і пять, що не мали цілком ніякого місця. До сих священиків допливали ще й свіжі з Росії, котрі утікали перед большевиками.

Найбільше лихо було в тім, що в православній церкві нема одного голови так, як се є в католицькій церкві, котрийби стояв своєю повагою і своїм духом над всею церквою. Тому митрополит Серафим, митрополит Ґерманос, та епископ Горазд Павлик, з Чехо-словакії, наробили в Злучених Державах і в Канаді богато заколоту в церкві. Кожда православна церков в Европі: церков російська, грецька, сербська, румунська, буковинська, сирійська, єрусалимська, константинопольська та болгарська має свою осібну власть від нікого не залежну. Може ухвалювати собі закони, або зміняти їх після вподоби і се допровадило до того, що в православній цер-

кві нема усталеного порядку і дисциліни. Назви і форма авто рітету також не однакові, бо є, що поодикоко правлять цер квою патріярхи, синоди, митрополита або священики.

Православний чоловік не має остаточного виображення, потрібний, чи непотрібний в церкві патріярх; мусить він бути, чи вистарчить тільки митрополит, або епископ. Він бачить, що в єрусалимській, антіохійській, александрійській і константинопольській церкві є патріярх, і рівночасно бачить, що в буковинській, дальматинській і болгарській церкві нема патріярха, є тільки митрополита, і сі церкви є так за добрі православні, як ті, в котрих є патріярх. Бачить також, що в ро сійській церкві був Святійший Синод, його знесено підчас ре волюції в 1917 році і поставлено патріярхом Тихона, коли той помер весною 1925 року, церков обходиться без патріярха. Через неоднакову форму урядів, православний чоловік не може зрівноважитися, який повинен бути авторітет в церкві: патріярший, синодальний, чи епископський. Православна цер ков основується на доґматичній і канонічній цілости. Колиж доґми і канони істують тільки на папери, які не боронять себе, а нема видимого голови, вони самі по собо остають без вартости і через се церков не має ні сильних підвалин ні силь ного верху. Кождий епископ сам собі авторітет і сам собі пан, що хоче, те й робить, бо він православний. Звідси і клопоти церковні повстали в Канаді та Злучених Державах.

Самовільно прийшов до Канади і до Злучених Держав митрополит Серафим, самовільно прийшов також епископ Гораз Павлик, самовільно прийшов також митрополит Ґерманос і робили кождий на свою руку між православними свою місію. З сего настав заколот, а з заколоту витворуються сторонництва і повстають секти. Вони називають себе законними, православними, щоби лише стягнути до себе право славних людей і творити нові церкви, неначе компанії на но вих уділах. Такими явились свистунівці і филиповці, і хто їм скаже, щоби покинули розбиттє православної церкви? Видимого голови нема, доґмати і канони мовчать, бо вони лише на папери, а патріярхи також мовчать,, бо не знають до котро го з них Канада має належати. Також з Румунії час від часу

появлялися монахи, Іван Деля на Боянах, в Алберті, та інші в Монтреалі, Онтаріо, та в Реджайні, в Саскачевані, закладали собі свою місію, примаювали до себе Буковинців; Сербів та Болгар, не маючи над собою ніякого нагляду.

Про се нема кому поскаржитися і ніхто не є в силі сей заколот привести до порядку, а се тому, що нема одного верховного голови, який дбавби про повагу і законність організацій його розвою. Через се, Румуни дивляться чи не прийде який приказ з Румунії від їх церковного уряду, Болгари чи не прийде з Болгарії, Серби з Сербії, а Буковинці з Буковини.

Перед світовою війною Росія впливала на церков і розмірно до сего був кращий лад, але з вибухом революції, православну церков огорнув цілковитий нелад. Часи заколоту в Росії дають найкращий доказ чим є видимий голова в католицькій церкві, а що значить, як нема видимої голови в православній церкві. Є много православних церков і много патріярхів і епископів. Вони ворогують зі собою, як в давні часи у Візантії і розносять пошесть незгоди всюди, де тільки істує православна церков. Приміром патріярх константинопольський Василій III. признав живу церков в Росії за леґальну на перекір патріярхови Тихонови в Москві, який сю церков не признав за леґальну. Він признав також автокефалію православної церкви в Польщі, під час коли російський і інші патріярхи не признали. Сей патріярх навпаки не признав Адама Филиповського леґальним епископом, під час коли митрополит Діонізій признав його леґальним, правив враз з ним богослуженнє у Львові і віддав йому епископську честь. Так само Филиповського признає за леґального епископа чехословацький епископ Горазд Павлик, та сего самого епископа Филиповського не признає за леґального митрополи Платон в Ню Йорку і інші російські епископи.

Безладдє серед православних в Канаді і в Злучених Державах се лише наслідок безголовя цілої православної церкви на цілім світі. Звідси походить, що й сам нарід в Канаді цінить так низько працю свого духовенства — і він приказує священикови, що має робити, а не священик народови.

Дійшло до того, що вірні забороняють всуп свому священикови на церковні збори, чого навіть протестанти не роблять своїм пасторам. Так поступала громада постійно зі своїм священиком у Форт Віліямі, в Онтаріо, на улици Дізраеля у Вінніпеґу, в Ґардентоні, в Манітобі і в інших місцях, і не числяться з його голосом навіть остільки, як з голосом посторонного чоловіка.

Коли виступали протестанти в Канаді, треба було, щоби приїхав негайно епископ, то він приїхав з Ню Йорку завжди уже по всему. Збирався до сего дуже довго і зараз вертав назад до Ню Йорку. Не диво, що декуди громади цілком упали, як в Ґонорі коло Вінніпеґу, у Форт Віліямі та в Торонті, в Онтеріо. Вони держалися доти, доки мали духові засоби зі Старого Краю, а коли се вивітріло і забулося, віра в них упала.

Над таким станом церкви застановлялося нераз свідомійше духовенство та вірні, але виходу не було ніякого. Лишалася злука з греко-католицькою церквою, коло котрої епископ Будка і духовенство пильно працював і до порядку привів. І хотяй ті самі свята, обряд і богослуженнє в греко-католицькій церкві, що в православній, її засадничо висший доґмат і без порівнання кращий орґанізаційний порядок, епископ і духовенство українського народу не впадали в очи православним Буковинцям, щоби лучитися з сею церквою. Були випадки злуки, але мало, в Летбріджу, в Алберті, де майже ціла буковинська парохія зєдналася з тамошною греко-католицькою громадою, та часть членів буковинської церкви в Форт Віліямі, в Онтеріо. Ні римо-католицька церков, ані греко-католицька в сім напрямі нічого не робила, хоч бачила, як православних перетягають на свій бік всякі протестантські секти, котрі від православних стоять цілою вірою, обрядом і орґанізаційним способом дуже далеко. Сі обі церкви не робили сего з шляхотного боку, бо уважали, що православна церков має своїх епископів і духовенство і се є їх річию спасати своїх вірних; навіть греко-католицьке духовенство картало нераз в приватних бесідах Буковинців за те, що вони байдужніли. З многих примірів так поступив священик Нивкратій

Крижановський у Веґревілю, в Алберті, при великодній спові ди, коли повежне число Буковинців 1916 року приступило до него сповідатися. Однак до своєї церкви приймали Буковинців там, де бачили, що Буковинців мало і вони не в силі провадити своєї орґанізації, або далеко находяться від своїх священиків.

Коли наступило таке ослабленнє в православній церкві, русофільські передовики в Злучених Державах доносили се ґрафови Бобринському в Петербурзі, бо він такими справами займався, і сей предложив се Святійшому Синодови. Щоби ратувати церков, Синод вислав до Америки на ревізію епископа Антонія в 1915 році, що носив титул Аляскипський. Він приїхав до Ню Йорку і представився Евдокимови, а потім заняв місце в однім нюйорськім готели і мешкам в нім через пару місяців. До него масово спішили передові русофіли і скаржилися на злий порядок в місії. По сім перенісся до Бостону і там цілий час сидів цілком бездільно. Його ревізія рішучо нічого не помогла, а навпаки скріпила безладдя, бо показалося, що ревізія не має ніякої вартости. Епископ Антоній не написав жадної відозви, ані не старався усунути непорозуміння між епископом Филиповським а митрополитом Платоном. Ходили слухи, що він дуже радів з тих суперечок, які йшли межи Платоном а Филиповським, як також тішився тим, що 1920 року нюйорське правительство держало при місійнім центрі в Ню Йорку свого ліквідатора, котрий глядів, чи господарка місії провадиться в порядку, про якого постаралися сторонники Филиповського.

СКРІПЛЕННЄ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Коли російська православна церков в Канаді ослабла на половину, через се, що парохії відпали від неї до свистунівської і филиповського орґанізації, то греко-католицька церков в той самий час кріпшала. Її не грозив епископ Филиповський своїм рухом, а свистунівська секта заняла від неї лише декотрі кольонії, та се не зменшало її сили. До свистунівської орґанізації відпадали такі люде, які не розуміли значіння греко-католицької церкви, правд віри і її поваги. Во-

ни не розуміли, що Українці, греко-католики не є ніякий виїмок в католицькій церкві, ані політичний маневр Польщі, як се старався мильно вговорити в людей "Український Голос", "Православний Вістник", а по части й "Канадийський Фармер" Греко-католики не є лише Українці, але й бантські та семигородські Румуни, Болгари, Вірмени, Сирійці Мароніти в ливанських горах, навіть Греки, на яких Польща не мала ніколи ніяких впливів, щоби їх робити уніятами, та що впрочім, нема народу, якийби не належав до Риму, то чому би Українці не мали належати до Риму, хиба вони лучші чи гірші від інших народів? Чи вони не мають стояти за тим, щоби був один пастир і одно стадо, як каже св. письмо? То чому??? Чи хаос лучший від спокою і порядку?

Боротьба межи платоновцями, филиповцями та свистунівцями показала українським греко-католикам, що їх церков далеко лучша від православної церкви, бо вона має взірцевий порядок, який випливає з Ватикану через епископа Никиту Будку, та його духовенство, чого нема у православних. Вони побачили наглядно, яка велика хиба, коли нема видимої голови в православній церкві і через се стали більще цінити видиму голову у своїй церкві. Пізнали тепер, яку велику хибу зробили Греки і Українці року 1054 тим, що відкололися від видимої голови, а знов як розумно зробили Українці року 1596 тим, що вернулися назад до видимої голови. Зрозуміли також, що боротьба в церкві ослаблює нарід на всіх царинах життя, бо тоді він не в силі удержати ані школи, ані часописи, ані жадної іншої інституції, стає бідним та не має поваги перед іншими народами і державами.

Дня 12 мая, 1924 року, епископ Стефан Дзюбай, в Злучених Державах, бувший греко-католицький священик в Гомстаді, в Пенсильвенії, котрого російський архиепископ Евдоким в 1916 році перемовив на православіє і зробив епископом, який з Гораздом Павликом, чехо-словецьким епископом святив Адама Филиповського, вернувся назад до греко-католицької церкви, а також вернулися до греко-католицької церкви протоєрей Іван Крохмальний, також бувший греко-католицький священик до 1907 року. Перейшли до греко-като

Тисячна товпа при посвяченню угольного каміня греко-католицької цер кви св. Покрова у Вінніпеґу 5-го вересня 1926 року. Ріг улиць Арлінґтону і Бойда.

лицької церкви і інші православні священики з Великої України: Іван Сорока, Володимир Козорізов, Буковинець Дмитро Крішко, Бели корос Макарій Афендик і ще кількох в Злучених Державах, про що знали з "Канадийського Українця" канадийські греко-католики, бо ча сопис про се їм доносив, а в Канаді перейшов до греко-католицької церкви 3 серпня, 1924 року протоєрей Пантелеймон Божик, автор сеї книжки.

Не мало се на разі великого впливу на православних в тім значінню, щоби цілі кольонії переходили до греко-католицизму, однак фактом є, що се показало греко-ка толикам, що їх церков стоїть сильнійше від православної, бо не від неї відпадає духовенство, але до неї приступає від православної цер кви.

Безладдє в православній церкві поділало на ті православні громади, які давно відпали від греко-ка толицької церкви. Вони розчарува лися тепер православієм і вертали назад до ґреко-католицької церкви. Такими були церковні громади у Венлаві і коло Турків, в Ма нітобі і інші. Покидали також і свистунівці свою орґанізацію, яку звали з ошибки православною. Так поступила громада в Сент Нор берті, недалеко Вінніпеґу. В році 1912 ся громада перейшла була до

польського біскупа Парла Маркевича, відтак в році 1915 від кололося від него і була до року 1920 незалежною, а обслугував її Іван Кусий, якого святив Маркевич, і який відпав від него. В році 1920 перейшла до свистунівської організації, а обслугував її Семен Савчук, адміністратор свистунівської організації, а в році 1924 вернулася назад до греко-католицизму. В перетягуванню до Маркевичевоі організації відограли головну ролю Антін Васько, Григорій Біґурський і Онуфрій Панас. А в приверненню назад до греко-католицької церкви грали головну ролю Іван Панас, Григорій Конолуп, Дмитро Батенчук і Матвій Стецій. Вернувшись назад до греко-католицької церкви, громада приняла спокійно греко-католицький чартер і є тепер дуже примірною громадою. Говорити з членами сеї церкви, вони кажуть: "річ людська падати і річ людська вставати". Сим виражають, що чоловік може ошибатися, але повинен поправитися.

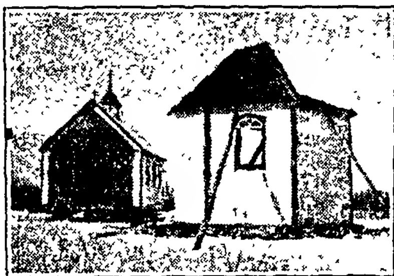

Свистуни перетягають греко-католицьку церков на свою площу у Вайті в Манітобі, 1921 року.

Те саме поділало на громаду у Вайті, в Манітобі. Тут в 1918 році греко-католицька громада числом 60 родин перейшла до свистунівської орґанізації. Епископ Будка приїхав, щоби розглянути справу на місци і на зборах, які він перепровадив показалося в його присутности, що греко-католиків осталось тільки двоє люда, а ними були: Семен Колісник і Матвій Подольський, а решта перейшла до свистунівської секти. Однак вони помалу вертались назад до греко-католицької церкви, завдяки священикови Михайлови Пелехови

і з часом їх було 33 члени. В 1921 році побудували собі окрему церков, бо стару забрали свистунівці для себе, перетягнувши її з греко-католицького цвинтара на нове місце, блище місточка. Церков була деревляна. Підчас перетягування церкви побито до крови Марію, жену Матвія Подольського за те, що боронила церкви.

Року 1923 відорвалося у Паплар Фільді, в Манітобі 30 родин від греко-католицької церкви, яка числила 70 родин. Михаїл Вербенюк, місцевий купець подарував для нової "греко-православної" громади кавалок своєї фарми під церков і на цвинтар. Зложено 175 долярів грішми і навезено на будову церкви купу осик і нарізано 4000 фітів дошок до будови церкви. Духовний Семен Савчук, адміністратор ново-православної секти орґанізував громаду, але в році 1926 дерево на будову церґви продано, а гроші зложені на церков розібрано. Комітет церковний розвязався, а члени вернули назад до греко-католицької громади.

Подібне було також в Паплар Парку, в Манітобі. Року 1922 около 50 греко-католицьких родин перейшло з церковним маєтком до нового православія, яких обслугував Семен Савчук з Вінніпеґу. На початку 1927 року, 25 родин вернули назад до греко-католицької церкви. Не хотіли процесуватися з свистунівцями за церков, але приступили до будови осібної церкви під проводом епископа Будки.

ЕПИСКОП АПОЛІНАРІЙ В КАНАДІ

Осенню 1924 року, після того як відбувся православний церковний собор у Вінніпеґу, прибув до Канади на сталий побут православний епископ Аполінарій, родом з Волині, Українець, який не признавався до українського роду.

Епископ Аполінарій, кремезний, низького росту, по українськи говорив не зле, досить симпатичний. Держався патріярхального звичаю і носив довгий волос, а се від разу не сподобалося громадам, які привикли до архиепископа Александра, який носив коротке волоссє, був лучший проповідник і більше симпатичний в поведенню. Про Аполінарія гово

рили, що він як дівка з довгим волоссєм, хоч коси заплітай, і через те він не наш епископ.

В церкві при улици Дізраеля у Вінніпеґу, пішла суперечка, щоби не пустити його до церкви. Члени церкви, що переняли ся свистунівством, стояли за тим, щоби не пускати до церкви Аполінарія, а платонівці за тим, щоби пускати і останні перемогли перших, хоч сі грозили їм адвокатом. Про се знав Аполінарій і на него се зле поділало від разу.

В дальшій візитації епископ Аполінарій стрінувся з не приязними громадами, а найбільше в Мусджаві і Канорі, в Саскачевані, бо там обкидано його яйцями.

Про ті зарядження, які рішено на соборі, щоби священики складали 5 процент від своїх доходів на удержаннє епископа, не було й мови, бо всі вони бідні, ледво що самі живуть. За Службу Божу в неділю і в свято получали лише від 5 до 10 долярів. Коли зважити, що таких служб не буде більше в місяци як шість, зі святами включно, то сума не буде більша як 30—60 долярів; а разом з іншими доходами, яких нема богато, бо парохії малі, то виносило 50—70 долярів в місяць. Зважити, що священик жонатий, має діти, то цілком не можна завидувати його роскошам. Буковинці все привикли дивитися на священика, як на пана, бо в Буковині священики жили собі добре, часто не здавали собі справи з його бідноти, а лише декуди милосердилися над ним.

Один з монгих примірів може послужити в Стюартбурні, в Манітобі. Священикови Павлови Росказовому мало хто платив від фарми попівщини, бо все думалося, що він "пан", получеє з каси готові гроші. Принагідно прийшов до него підчас обду його парохіянин, Онуфрій Тирон, а побачивши дуже скромний обід сказав до него: "Я отче простий фармер, але в мене стіл проти вашого без порівнання лучший" і вже від того часу платив два доляри річно своєї попівщини на панотця. Попівщина, се оподаткованнє фармера, на піддержаннє священика. Буває ріжне: 2—3—5 долярів в рік, залежить від милосердя людей. Фармері рішають між собою на річних зборах високу попівщини, але звичайно мало хто платить. Гроші ті збирає для себе священик, або вибраний до

того комітет, який доручує збірку священови. Є се чисто мо зольна колекта. Парохіянин платить як хоче, а ні, то не платить. Не заговорить священик до парохіянина лагідно, так, щоби було до вподоби, — вже по платі. А коли поважиться священик сколектувати свою залеглість при хрещенню, або сповіди, тоді підноситься в громаді крик: Довжник зі своїми кумами і сватами пояснює решті громаді, що священик продає хрещеннє або сповідь, що так не повинно бути і т. д. З сего повстає заколот в громаді і пересуди, цькування, що відбиваються зле на повазі церкви і на вірі. Пересуди ті, час то піддержувані безбожниками, байдужними та протестантами, які всюди крутяться між Буковинцями та Галичанами і бачать в тім свою користь. Бувають такі кольонії, що, коли священик побуде 3—4 роки і йому позивинюють фармері по півщину, тоді кілька людей збурить громаду проти священика і він забирається звідси, а гроші, мається розуміти, пропадають. Прийде другий священик, і з ним таке станеться. Робилися заходи зібрати ті гроші в таких громадах адвокатом, та даремно. Треба дуже порядної громади, щоби бодай 50 процент заплатило попівщину. І всюди таке капарство.

Розглянувши справу на місци, Аполінарій був розчарований і по кількох місяцях побуту в Канаді забрався до Америки. Висказався довірочно, що від многих священиків не можна сподіватися матеріяльної помочи, бо вони самі її потребують. Також довірочно мав сказати таке: "Коли місійний центр в Ню Йорку не умів лучше господарити ізза добрих часів, нехай тепер робить що хоче".

В Злучених Державах примістився епископ Аполінарій десь на парохії, як рядовий священик і не виявляв епископської діяльности, і до канадийської епархії більше не вертав.

АНҐЛІКАНСЬКА СЕКТА МІЖ УКРАЇНЦЯМИ

Коли анґліканські презвитеріяни: методисти, баптисти, суботники та байбелники мали декуда малі гурти поперетягуваних до своєї [illegible]ії Українців, анґліканська секта, або епископальна, що по анґлійськи називається "Чорч аф Інґланд"

і собі стала перетягати до себе Українців, замість іти між Хінців та Жидів.

Ся секта почалася в Анґлії в часи анґлійського короля Генрика VIII., в 1532 році. Причина появи сеї секти була та, що анґлійський король Генрик хотів, щоби папа дав йому розвід з Катериною Араґонською, його жінкою, з якою жив сімнайцять років і позволив йому оженитися з двірською наймичкою, Анною Белейон. Папа не хотів дати розводу, бо католицька церков, ані тоді, ані тепер розводів не дає, за те він зірвав з католицькою церквою і завів анґліканську секту. Ся секта придержується більше церковних обрядів як секта презвитеріянська, баптистська, суботнича чи байбелнича. Її духовні підчас богослуження убираються в реверенди, та короткі, білі сорочки поверха, подібно уборів латинських священиків, і правлять Службу Божу подібну до латинської. Причащають людей, але не всюди сповідають. Хрестять малих дітей на взірець католиський, хрестяться рукою, признають образи святих та святкують деякі свята. Секта числить 26 міліонів вірних, які переважно находяться в Анґлії, в Злучених Державах та в Канаді; в самій Канаді число вірних доходить до півтора міліона, а загальна вартість їх маєтку в Канаді в 1926 році доходила до 18 міліонів долярів. В Анґлії ся секта уважається за пануючу, подібно, як православна в Греції, Сербії, або Руминії, а католицька в Австрії, Італії, Бельґії, Ірляндії та в інших краях.

До 1924 року ся секта не мішалася до Українців і не робила ніяких заходів, щоби перетягати їх до себе. Вона стояла осторінь Українців під сим зглядом, тільки мала те зближеннє з Українцями, що давала у Вінніпеґу Свистунівцям церкви на богослуженнє, на розі улиць Селкірка і Ейкінса, а також давала їм церкви в Йорктоні підчас їхнього собору 16. липня 1924 року. Через се були здогади, що свистунівцям помагає в їх русі. З часом зачала вона отверто приєднювати Українців до себе.

В грудню 1924 року, в Торолді, в Онтеріо, висвятили анґліканці Максима Хаврука на анґліканського пастора для Українців і сим започатковано свою місію між Українцями. Ха

врук походить з Великої України і через довший час був православним дяком, та співредактором "Народного Слова" в Пітсбургу, в Пенсильвенії, в Злучених Державах. По висвяченю працював він переважно в Гамілтоні, в Онтаріо, де находиться поважне число Українців, що працюють в ріжних фабриках.

Яких способів уживали анґліканці в перетягуваню Українців до своєї секти не можна було розглянути. Хаврук роздавав тільки візитові картки знакомим і на них було написано, що він може помогти тим Українцям, які до него будуть в потребах удаватися. Осеню 1926 року, свистунівська орґанізація вислала до Гамілтону свого духовника Петра Білона, котрий пасторував через два роки в Форт Віліямі, щоби тут отворив парохію. Говорено, що ніби Хаврук підготовив йому тут поле, однак з того нічого не вийшло. Білонь був тут через кілька місяців, зорґанізувати громади не міг і забрався до Торонта, там пробувати щастя.

ФОРТ ВІЛЛІЯМ

На східно-полудневій части міста Форт Віліяму в провінції Онтеріо, за зелізничим шляхом, стоїть дільниця, що називається "Колдок", вугляний док. Вона заселена Українцями, Італійцями і Словаками і числить 3000 домів. До Великого озера із заходу впадає доволі велика ріка, що називається Камініствка. Є се індіянська назва, яка означає "три роти" Американські і канадийські кораблі підпливають озером до ріки Каміністікви і тут вигружують на беріг товари. Українці, робітничий нарід, що працюють при кораблях, поселилися в сій части міста длятого, щоби близше було йти до роботи.

Форт Вілліям разом з Колдоком і Вест Форт Вілліямом числить 21 тисяч жителів ріжних народностей: Анґлійців, Українців, Італійців, Словаків, Фінів, Поляків, Жидів, Ірляндців й інших, при чім самих Українців буде понад 3.000. Вони своїм числом стоять на другім місци по Анґлійцях. Поділені на пять окремих ґруп: на греко-католиків, які стоять на першім місци, православних, що симпатизують з російськими епископами, народовців, що держаться з далека від церкви, а сю назву при

брали, щоби себе виріжняти, та свистунівців, що хотять належати до ново-православної секти Свистуна і Кудрика і больше виків, що симпатизують з думками Леніна. Жидів в Колдоку майже нема, бо крамниці та інші підприємства находяться майже виключно в руках Українців, між котрими українська кооператива, що належить до греко-католиків, стоїть на першім місци. В році 1923 зорґанізував сю кооперативу на паях український, греко-католицький священик Михаїл Ірха, а управителем її є Григорій Процишин. Кооперативу оцінюють на 15.000 долярів, а належить до неї 40 членів. Вона торгує мукою, мясом, овочами і іншими харчами, а находиться при улици Мекферсона під числом 600.

На середині Колдоку, на розі улиць Колоного і Мекінтоша, із західно-північного боку стоїть гарна мурована українська, греко-католицька церков, а через дорогу від неї на полудневo-східнім боці стоїть словацька католицька церков. Троха далі до зелізничого шляху, звідси на північ по улици Колоного стоїть італійська католицька церков. Всі три церкві стоять наче разом на трох рогах. Звідси недалеко по улици Колоного на полудневий схід до озера, на розі улиць Колоного і Мекферсона стоїть деревляна церков і дзвінниця, притулена до неї з вежою, що тварить один будинок Є се православна церков в честь св. Покрова. Її будовано 1912 року, а найбільше гроший вложив в будівлю Танасій Костинюк, з села Вікна на Буковині, в заставнецькім повіті, бо аж 600 долярів. Був се старий, худявий, низький, чорнявий чоловік, який цілий час заки приїхав до Канади в 1908 році, служив за польового у дідича Івана Ласковецького у згаданім селі. У Форт Вілліямі він займався тим, що запрягав літом два пси, Баба і Роба до візка, а зимаю до санок і звозив помиї з ресторацій і готелів до свого двокімнатного дому і годував ними свині, продавав їх на торзі і з сего жив. Другий Іван Осипенко, з Великої України зложив 400 долярів, робітник при кораблях. Інші зложили на будівлю менше.

Коли будовано церков у Форт Віліямі і на Колдоку, було 150 буковинських родин і 25 родин з російської України. Церков оцінювано на 5000 долярів і всі сі родини належали до сеї

церкви. Першим священиком був російський еромонах Петро Марченко. Церков належала під провід російських епис копів, які резидували в Ню Йорку і до Канади приїздили деколи на візитацію церков, та відвідували принагідно і Форт Вілліям.

В році 1913 настав в громаді роздор. Повстав він ізза того, що в понеділок великодний, коли молодіж бавилася на цвинтари гагілок, Буковинці, як в Старім Краю, дзвонили у дзвони. Се не подобалося російським Українцям, які до украї інства не признавалися, бо в них нема у звичаю дзвонити на Великдень у днину. Із супереччок прийшло до бійки. Покли кано полїцію і вона забрала зі собою до вязниці кількох охотників. На другий день був процес, на якім Буковинцям признано право дзвонити на Великдень не тільки підчас богослуження, але й по богослуженню. Ізза сего настала в громаді ненависть і скінчилася тим, що Марченко з російськими Українцями через дорогу від сеї церкви побудував осібну, малу церков, яка мала форму звичайної хати і тут відбував свої богослуження. Російські епископи в Ню Йорку противилися будові нової церкви, і Марченко у відповідь на се, зірвав з епископами і грав ролю незалежного священика. Його вірні, бачучи, що він уже лише від них залежить і не має за собою епископів, якіби обставали за ним, або дали іншу парохію, стали над ним надуживати своеї власти, і він перепросив епископів і знова злучився з ними, по двох роках свое незалежности. Одні його члени збайдужніли, інші виїхали десь з Форт Вілліяму, а інші вернулися до старої церкви, яка в часі Марченкової независимости була обслугувана іншим російським священиком. Марченкова церков стала пустою і так стояла до року 1917. В сім році компанія, яка мала довг на сій церкві за матеріял, продала її римо-католикам, які поширили її і вживали на школу для малих дітей, "діточий садок". Марченкове зірванне зі своїми епископами мало ту добру сторону, що більше такого не повторялося між російськими священиками, бо вони переконалися, що спуститися на ласку людей, священик являється тоді в громаді забавкою, наче пилка в руках дітей.

Марченкове независимство ослабило колєкту при старій церкві, бо стало меньше членів, а довг в сумі 1300 долярів, що тяжів на церкві за матеріял, не був сплачений і церков в році 1915 виставлено на продаж. Російський архиепископом Евдоким з Ню Йорку заплатив той довг і переписав церков на свою власність. Священики, що обслугували сю церков, все були москвофіли, не уміли зєднати собі народу, і не мали впливу на нарід, а до того часто мінялися так, що від 1912 до 1924 року було їх вісім. Читальні і Рідної Школи вони не провадили, ані не держали катихизації з дітьми, а окружениє, серед якого працювали, Буковинці, було українське.

Українці з Галичини, що держалися з далека від церкви, як Кирила Чеховий, Семен Паланиця, Іван Венґер і інші мали більше впливу на Буковинців, як російські священики. До того під боком сеї церкви, під числом 735 при Мекінтошовій улици, находився дім Просвіти, де часто заходили Буковинці на концерти і інші українські вистави або відчити, Буковинці ставали свідомійшими Українцями, а російська місія зі своїми священиками стояла вперто на російській основі. Не робила в громаді нічого українського і через се повага російської місії постійно падала.

В році 1922 священик Іван Боднарчук, що обслугував в той час сю громаду, писав до адміністратора Веніямина Басалиґи у Вінніпеґу: "Приїдьте до Форт Віліяму, заберіть церковні річи, а церков продайте, бо людей дуже мало ходить до церкви". Адміністратор висміяв се письмо, бо продаж церкви кинулаби зле світло на цілу церковну орґанізацію. Однак в напрямі поліпшеннє парохії нічого не робилося. Весною року 1924 Боднарчук забрався з відси до Торонта, а на його місце прислано з Ню Йорку якогось іншого молодого священика. Сей перебув тут три дни і відїхав. Ним уже ніхто не цікавився. Йому сказав старший брат Петро Паскар: "Священика з російської місії не хочемо. ідіть собі". — Сюди залітала аґітація ново-православна. За церков не платилося за кілька років податку, і в грудни 1924 року ново-православні купили сю церков за податок. Заплатили за неї 187 долярів і записали на Йосифа й Івана Крука, Петра Паскара і

інших десять людей. Гроші російського епископа пропали. Було тут ще кілька родин, що стояли при правосалвній місії, як Іван Осипенко і Танасій Костинюк, але не було їх кому орґанізувати і через се не могли церкви вратувати.

В грудни 1924 року, зараз по тім, як купили церков ново-православні, спровадили Петра Білоня, проповідника з рамени свистунівської секти. На першім його богослуженню було около 100 людей, а на Йордан в році 1925 було 23 людей. По Великодни того року приходило до церкви ще менше людей, бо знеохотились тим, що Білонь на страстях у Великий четвер і Велику пятницю читав зі зошита евангеліє, переложене на українську мову, а старо-словянське Євангеліє обносив кругом церкви у Велику пятницю. Люде сказали таке: "Коли славянське Євангеліє не можна читати, бо не зрозуміле, то пощо його держати в церкві на престолі й обносити кругом церкви; коли воно щось варта, то пощо читати зі зошита?". Від тоді приходило до церкви на відправу пересічно не більше як 20 осіб..

Буковинці не ходили до церкви, бо уважали, що свистунівство не є правдива православна церков, але протестантська секта, яку видумали політиканти Василь Свистун, Тарас Ферлей, Василь Кудрик, Михайло Стечишин і інші. Дехто з Буковинців приходив до української, греко-католицької церкви і обслугувався греко-католицьким священиом, інші збайдужніли і обходилися без церкви, причім забували свої звичаї і обичаї і всякі інші національні почування. Для них послідний ратунок міг бути при греко-католиках, які стоять на першім місци, числять около 500 членів, провадять Рідну Школу, кооперативу, Запомогове Брацтво св. о. Николая і товариство Бандурист. Через те, що члени Просвіти, яка є недалеко від церкви, в своїм власнім будинку не належали до жадної церкви, викликували настрій проти греко-католицької, української церкви, не всі Буковинці хотіли користати з тої церкви.

Весною року 1926 духовник Петро Білонь купив недалеко від сеї церкви шанду, — деревляний будинок з кришою в оден бік, — викинув зі середини стіни і отворив в нім Рід-

ну Школу з 15 дітей, та се церковної справи не поправило. В осени того року сю школу закрито, а будинок обернеено на танці і забави. Так скінчилася православна організація в Форт Вілліямі. Люде трималися православія доти, доки воно не вивітріло з них ще зі Старого Краю, потім упали у вірі так, як падає все, коли коло него не працюється розумно.

АРБАКА

Свистунівський рух підняв клич, щоби мати свою незалежну державу у Старім Краю, то треба мати в Канаді свою власну церков, чисто українську і цілком незалежну від нікого. Се була основа сеї секти, отже чисто політична гадка, а не якісь засади віри в Бога, чеснота в думках і в поступованню. Найшлися люди, що повірили буквально. Інші бачили в кличах тільки зарозумілість та киринню. Грецька церков не вратувала грецької, візантийської держави й Турки в XIV. віці здобули Царгород, а церков св. Софії і Апостолів, найкрасші будівлі в Константинополи, обернули в мечети. Сербська церков не освободила Босні і Герциговини, але світова війна. Фінів і Естонців освободила російська революція, а не церков. Чехів і Угрів освободив упадок Австрії, а не церков і т. д.

Українська держава від 1054 року, коли зірвала з католицькою церквою і стала православною, не вратувалася нею, але розлетілася на кількадесять князівств, а по нападі Татарів в 1240 році стала попадати під чужі держави: під Литву, Польщу і Росію, а по світовій війні в 1917 році ще й під Румунію та Чехословакію. Много людей сього не розуміло, а захопилося криком агітаторів, що церков, яку вони формували в Саскатуні, спасе Українців від всього злого.

В Арбаці, в 1905 році, 80 буковинських родин побудувало дерevляну церков в честь св. о. Николая. Її обслугував від початку священик російської місії, Никита Кобзаров, з роду Москаль. Української справи він не любив і не піддержував, але церков записано в головній судовій книзі в Емерсоні, як українську. Відпоручники з Вінніпегу, Йосиф Боянівський і

інші, час від часу заглядали на ту кольонію, щоби збирати гроші на українські цілі: як на делеґатів до Парижа Осипа Меґаса і Івана Петрушевича в 1917 році, на Український Народний Дім у Вінніпеґу, та на інші цілі і находили там загальний послух. Було тут кілька зрумунізованих і змосквофілених Українців, однак громада мала український характер. Коли занесено сюди рух свистунівської секти, громада розділилася на двоє. Часть, яка хотіла йти за новою аґітацією числила 30 родин, а при православній церкві остало 50 родин. Кобзаров забрався з відси в 1917 році, по нім прийшов священик Василь Бурдейко, по Бурдейкови в 1919 році Димян Кригель, по нім в 1921 році Кирило Білич.

Провід в аґітації за новою сектою обняв Николай Ілюк. Він походить з села Брідок на Буковині. Статочний господар, батько шести дітей, чорнявий, високого росту, плечистий, в поведенню симпатичний, але горячкуватий, як на сю околицю, досить заможний, бо має кілька фарм, крамницю та проводить почту.

В році 1919 Николай Ілюк забажав від Крегеля, щоби поминав на Великім Входї "І всіх вас православних Українців да помянет Господь Бог в царстві своїм". Щоби угодити Ілюкови, Кригель зробив се кілька разів, але під напором противної партії перестав. Ся партія сказала, що церков за поважна справа, щоби Ілюк надавав її тон і покликалася на церков на Буковині, що там також Українці, однак в Службі Божій таких зворотів не уживають. Не уживають сих зворотів також в Галичині, хоч там є українська церков і український нарід. Священик уступив з апрохії через заколот. — Се була тільки зачіпка, щоби спровадити сюди духовного від свистунівців.

Першим духовним зі свистунівської церкви був др. Лазар Ґерман, буковинський Румун, по нім Лев Кушнір, після него Петро Самець та Василь Новосад. Перші три були дуже коротко.

Більшість громади противилась сим духовним, та Ілюк зі своїми сторонниками перемагав, бо сі були впертійші. Щоби угодити своїм прихильникам, духовні на Великім Входї поминали не лише "всіх вас православних Українців", але також

Ілюка і ще кількох з тої ґрупи.

Тим часом духовні з російської місії боронилися зі свого боку, бо обслугували сю громаду поверх 20 літ і хотіли за держати церков при собі і при більшости громадян. Йшла завзята боротьба. Оба гурти стали себе ненавидіти і прозивати одні других ріжними прізвищами. Партія Ілюкова називала своїх противників "кацапами", а ся тих "свистунами". Се перейшло й до женщин, бо вони помагали своїм мужам, отже були "кацапки" і "свистунки".

Коли Ілюк першої неділі спровадив до церкви свого попа, др. Лазара Ґермана, то він впустив його до церкви рано, як не було ще людей. Коли Ілюк мав спровадити свого духовного, громада зі старої партії з буками в руках ночувала коло церкви при розложенім вогни і так ждала ранку, щоби не впустити до церкви Ілюкового попа. Всю ніч йшли балачки межи людьми і вони приходили до заключення, що сей клопіт в громаді спровадила українська справа. Рано, коли приходив Ілюк зі своїм духовним, підносився крик, галас і сварка.

Одної неділі перемагає Ілюк зі своєю партією, і його піп править в церкві, іншої неділі знова перемагають сторонники православної церкви. Котрих більше, ті мають право, бо церков записана на громаду. Більшість народу рішає про владу. Одної неділі стрілив Ілюк в церкві з револьвера на пострах, щоби людей утихомирити.

Біля церкви була парохіяльна хата в котрій давнійше мешкав священик Никита Кобзаров. Вона була записана не на громаду, але на Михайла Костинюка, бо сей дав три акри землі під хату і на город для священика, а не вилучив ту землю зі своєї фарми. Костинюк, бачучи колот в громаді, записав ту землю старій партії, бо ся більше. Розпочався клопіт і за се. Сторонники російської партії впустили до хати свого священика, Кирила Білича, але Ілюк і його партія прийшла викидати його з хати, бо хату будувала ціла громада, отже запис землі ще не рішає, до кого хата належить. Однак й хатна обстанова спільна. Жена Николая Бойчука і інші прийшли нагонити Ілюкову партію, і стали битися в дверах хати. Спра

ва опинилася в суді в Емерсоні. Ілюкову партію покарав суд за нарушеннє публичного спокою. Про церков, до кого вона має належати, судія не рішив, порадив покривдженим віднестися до висшого суду у Вінніпеґу. Але що се мало коштувати богато грошей, то справа до висшого суду не пішла, і скінчилося на тім, що Ілюкова партія опанувала церков, а ті, що держалися російської місії, три милі дальше, навезли дерева —за ліс тут не тяжко — і побудували каплицю. Православний священик з російської місії приїзджає сюди зі Сірко, недалеко з відси і править їм Службу Божу. Ізза нової віри, у спокійній колись громаді настала ненависть на чужині. Сторонники російської місії стали москвофілами, хоч давнійше уважали себе Українцями і піддержували українську справу. Таких примірів можна знайти в Канаді більше.

Що робить дальше Ілюкова партія? Чуючися побідною, сходилася часто до Народного Дому, який находиться близько церкви і тут на нарадах висказувала своє задоволеннє з побіди. Балачки про церков, про правди віри, про церковну управу, про побожні звичаї, довели людей до церковної байдужности так, що із 30 родин в 1926 році попирало свистунівський напрям тільки 10 родин. Ілюк, коли відтягав людей від російської місії, не застановлявся над тим, чи люде будуть його слухати і чи будуть належати до церкви, чи не збайдужніють, та чи не утратять віру. Йому ходило тільки о се, щоби лише поставити на своїм. Богослуженнє відбувалося рідко, бо мале число людей не було в стані платити духовному. Нагле хрещеннє, сповідь, або причастіє хорого були виключені.

Не лише свистунівці не мали відповідної обслуги від свого духовного, який перебував у Толстой, 30 миль з відси, не мали відповідної духовної обслуги також сторонники російської місії, православні, бо їх духовний перебував у Сірко, 12 миль звідси.

Ілюк звалював вину за невдачу орґанізації на сторонників російської місії, що вони не хотіли йти за ним і його слухати. А вони відповідали: "Коли ти не хотів слухати православної церкви і бутнувався проти неї, то як ми можемо слу

:зати тебе, чи ти лучший від нас? То, що тобі вільно було робити, то вільно робити і нам, бо як бунт, то бунт".

Арбака, оселя бідна. Віддалена від Вінніпеґу 120 миль на полудневий схід. Землі пісковаті, покриті дрібним осиковим лісом. Ріка Рос, що пливе попри сю кольонію, виступає з берегів і заливає околицю. Також падає ржа на збіже і нищить його на пни. Ржа падає на збіже, а сварка впала на людей.

ТОЛСТОЙ

Около 100 миль від Вінніпеґу на полудневий схід, а около 20 миль на схід від Емерсону в провінції Манітобі при залізничім шляху, що провадить через Стюартбурн і Вайту в смерекові ліси, є кольонія, яка називається Толстой. Вона заселена 80 українськими родинами з Галичини, що поселилися тут в 1901 році. Живе між ними також кілька польських родин. Назва сеї місцевости пішла звідси, що урядники, які надавали назву сій околиці, уважали Українців за Москалів і для їх приємности назвали околицю іменем великого письменника ґрафа Льва Толстоя. Українці не мали поняття, хто то був Толстой, і нічого не сказали. В 1902 році зорґанізувався громада і збудувала невелику, деревляну церков в честь Ісуса. В ґрунтовій книзі, в уряді в Емерсоні, записали її, що вона греко-католицька, але не згадано виразно чи вона злучена з Римом, чи ні. Властителями записані всі імена громади. Записано так тому, бо се був той час, коли греко-католицька орґанізація не мала свого епископа, отже не було ніякого іншого способу перепровадити запис майна. Се були початки іміґрації, а український нарід страшно бідив та плакав за старим краєм. Зорґанізованнє в церковну громаду означало великий поступ. Нарід любився і нікому не приходило на думку, що за церков пізнійше буде богато клопоту. Всі були греко-католиками, бо такими вони з Галичини приїхали до Канади, а греко-католицький священик Іван Заклинський правив в сій церкві кілька разів. Церков вартувала около два тисячі долярів.

В році 1903, на другий день Великодня, громада покликала до церкви митрополита Серафима, який чотири милі

звідси правив в буковинській церкві св. Михайла. Серафим приїхав до церкви і висвятив в ній того дня на священика Гаврила Тимчука, місцевого фармера, який при церкві сповняв службу дяка. Його висвячено при одній Службі Божій на діякона і священика, хоч такі свячення виконуються при двох Службах Божих. Серафима покликано до церкви тому, що о. Заклинський був обтяжений працею, мав богато кольоній до обслуги і не міг часто приїздити до сеї церкви. Громада уважала Серафима за православного епископа, а Тимчука за православного священика, але що вона знала, що є греко-католицькою, то за се зачався в громаді спір про священика. Одні казали, щоби держати в себе Тимчука, хоч він православний, інші знова, що треба мати свого т. є греко-католицького священика. Греко-католики перемогли. Тоді Гаврило Тимчук, одну милю звідси на схід побудував з 15 людьми окрему малу церков. Ся церков назвалася "православна греко-незалежна церков". В сій церкві правив Гаврило Тимчук. В році 1905 перейшов він за намовою Іана Бодруґа до української презвитеріянської орґанізації, якою управляв Бодруґ, а ті 15 людей, що з ним були довідавшись про се, спротивилися його крокови і вернулися назад до своєї давної церкви. Тимчукова церков стоїть порожна й доси, як свідок сумної памяти українського презвитеріянізму. Тимчука післано десь в Саскачеван, а греко-католицьку церков обслугували оо. Василіяни, Навкратій Крижановський, Созонт Дидик і світські духовні як Михайло Ірха, Еміліян Андрохович і інші.

В році 1912 приїхав з Галичини до Канади український греко-католицький епископ Никита Будка. Церковні відносини поправилися і громада в Толстой прихилилася до епископа Будки. В році 1913 на зборах приняла устав греко-католицької церкви і підчинилася виразно під греко-католицьку орґанізацію, злучену з Римом, але контракт церкви остав дальше на громаді. Зборами провадив священик Іван Бала, що був предсідником і громадянин Олекса Яремій, що був секретаром зборів.

В громаді настав взірцевий порядок. Священики стали обслугувати громаду правильно, а в 1914 році епископ Будка по

святив церков. В громаді був спокій до 1918 року. В сім році засновалося в Саскатуні, в Саскачевані, українське православне брацтво, про яке писали часописи "Український Голос" і "Канадийський Фармер", що воно має право заступати українську православну орґанізацію, яка то тут, то там мала малі ґурти, що складалися з людей, які не належали доніякої церкви. Сі часописи заходили на сю кольонію, а до того Василь Кудрик, редактор "Українського Голосу" мав тут свою родину і 80 акрів землі. З Вінніпеґу приїзджав він сюди деколи до своєї рідні і заохочував людей, щоби вони покинули греко-католицьку віру, яку занесли зі Старого Краю і прилучилися до нового православія, яке проголошував "Український Голос".

В році 1922 громада розпалася на двоє: Около 40 родин послухали Василя Кудрика і перейшли до свистунівщини і заняли церков для себе. Обслугував їх духовник Василь Новосад, а 30 родин остало при греко-католицизмі і відбували свої богослуження в хаті Костя Мандзія. Тих обслугував священик Михайло Пелех.

В році 1925 греко-католики предложили свистунівцям, щоби сплатили церков одні другим після вартости і після числа членів. Та свистунівці і чути про се не хотіли. Вони сказали: "Церков наша, а ви, коли вам треба церкви, то переходіть на нову віру, а ні то будуйте собі другу церков".

Весною 1926 року греко-католики заскаржили свистунівців до суду за те, що вони забрали від них церков. Судія Джан Корен перепроваджував процес у Вінніпеґу від 2-го до 21-го мая, а опісля відложив докінчення процесу на осінь.

На процесі греко-католики свідчили, що вони закладали церков і знали, що закладають церков такої віри, яку мали в Старім Краю, т. є греко-католицьку, злучену з Римом, а свистунівці свідчили, що ні, що закладали греко-католицьку церков не злучену з Римом. Казали, що і тепер вони є греко-католики, але незалежні. Дня 12-го листопада судія Джан Корен став докінчувати переслухання свідків, що тягнулося до 18-го листопада і проголосив вирок, що церков належить до греко-католиків, злучених з Римом. Греко-католиків зас-

тупали адвокати Ґрінберґ і Абраамсон, а свистунівців, як звичайно адвокати Гіп і Арсенич. Процес коштував обі сторони около 3000 долярів.

По процесі спокою в громаді тим більше не було. Свистунівцям їх адвокати, чи хтось інший, чи може вони самі, вибробили собі таке понятте, що остають дальше правними членами церковних реальностей. Вони приходили до церкви на богослужене, коли тут уже правив греко-католицький священик, назначений епископом Будкою, Николай Бартман, і поводилися після своєї вподоби, на перекір греко-католикам. Дня 22-го грудня, 1926 року на церковних зборах, коли священик Николай Бартман, Українець з походження, переводив збори, на яких мав вибрати церковний заряд, свистунівці чинили всякі пакости, тупали ногами, кричали і старалися розбити збори. За нарушенне спокою заскаржено їх до повітового суду в місточку Емерсоні, в Манітобі, 20 миль звідси. Судова розправа продовжалася через два дни, т. є від 27. до 29. січня 1927 р. Судія Ешбі, що переводив дотичну справу, узнав свистунівців винними і покарав їх від 25 до 50 дол. ґривни. Зістали покарані: Василь Костюк, Василь Фостій, Петро Антонійчук, Михайло Яремій і Василь Бияк. Греко-католиків заступали адвокати з Вінніпеґу Ґрінберґ і Абраамсон, а свистунівців боронили місцевий адвокат Фостер і адвокат Гіп з Вінніпеґу.

Люде розярилися. Зачіпка йшла постійно від свистунівців, бо се молодші, без розваги, що йшли сліпо за підшентами темних духів, далеко з поза кольонії.

В ночи з 6-го на 7-го лютого 1927 року, над раном, около 3-ої години, забагріло небо над кольонією Толстой. Іскри летіли з вітром в морозну прерію. Червона луна била над рівними полями. Се горіла церков імени Ісуса. Згоріла до тла, а разом з нею Євенгеліє на престолі, яке голосить "на земли мир а між людьми благоволеніе".

В місяцю марті через перші три тижні в числах з 2-го, 9-го і 16-го марта 1927, читали люде статтю протоєрея Василя Кудрика, довгу на 694 стрічок, під заголовком: "Кругом толстовської церковної справи". Він пише в числі 11, сторона

4, що "....православні були провоковані на цілій лінії католи ками". Кождий здорово думаючий чоловік, що знав непорозуміння між Українцями в Толстой, та судовий процес за цер ков, винував напасників нового церковного руху, що перли на греко-католиків.

НОВО-ПРАВОСЛАВІЄ СЕРЕД ДОРОГИ

Проводирі ново-православного або свистунівського руху притягали людей до себе в той спосіб, що лишали управу церкви в руках тих людей, котрі становили сю церков. Така церков подобалася многим як забавка, і вони відбивали ся від греко-католицької або православної церкви і творили свою церков. Вони самі годили духовного і самі його відправляли. Так само й епископа. В громаді був лише комітет, зложений з таких одиниць, котрі найбільше кричали на Рим і на Москву, бо се були найбільше "досвідчені люди" в справах віри. Рух сей витворився переважно в тих греко-католицьких і православних громадах, в котрих церков була записана на громаду.

Із 256 греко-католицьких церков було на спільнім чартері тільки 150 церков, а решта церков була не під чартером, а записана, як звичайні приватні доми на кількох членів, або на тім, котрий побудував, або продав землю під церков і на цвинтар, а не вилучив зі своеї фарми і не передав громаді. Сі церкви тому не були підтягнені під чартер греко-католицької церкви, бо "Український Голос", "Канадийський Фармер" та "Канадийський Ранок" постійно аґітували за тим, щоби церков стояла на громаді, бо то, мовляв, "народна праця". Громади, що далися пірвати тій аґітації, не хотіли підтягати церков під греко-католицький чартер. В таких громадах виринав часто нахил одиниць до якоїсь секти. В таких громадах одиниці диктували священикови, а навіть епископови, як повинно ся провадити церков.

Один з многих таких случаїв лучився на Толстой в Манітобі. Тут на зборах у квітни 1922 року предложено українському греко-католицькому священикови, Михайлови Пелехови,

який обслугував сю громаду, щоби зірвав зі своїм епископом Будкою, та перестав згадувати на богослуженню папу римського і т. д. Була се така загонистість, яку не подибувано навіть у протестантів.

Одиниця, яка думала мати в тім якусь особисту користь, старалася відірвати церков від греко-католицької або православної орґанізації. Користь звичайно була: Задоволеннє амбіції, провідництво в громаді або розголос в "Українськім Голосі". "Український Голос" хвалив амбітника, і сим запалював його до сварки зі своєю церковною владою, а також з тими членами, які не хиляться до зірвання з владою своєї церкви.

Зеднавши коло себе кілька людей, такий маняк-крикун старався переконати решту громадян, щоби зірвали з греко-католицькою або православною орґанізацією. Коли ті на се годилися, тоді ціла громада з церковним будинком порозумівалася з "греко-православним" адміністратором Семеном Савчуком у Вінніпеґу і він надавав до неї духовного, або сам доїздив і правив їм богослуженнє.

Таких громад, що всі члени переходили до нової віри було мало, більше було таких, що лише якась часть членів переходила. У громаді наступали острі суперечки за посіданнє церкви, пересуди а навіть бійка, а се тому, що обі сторони мали право до церкви, бо спільними силами будували її. Справа опинялася в суді, а тут залежало від того, котра сторона має більше членів, на яких основах будовано церков, приміром, чи малося виразно на ціли, що церков мала бути католицька, чи є се записано в рекордах і т. д. Шукалося формальности і рішення судії западало ріжно. Богато залежало також на тім, котра сторона впертійше і хитрійша, а такою була завсігди сторона нової віри, бо до неї належали переважно молоді люде, більше уперті і поривисті, які наче мала дитина, що її під руки попаде тягне до рота і хоче їсти. Вони думали, шо нема нічо лекшого як орґанізувати церков в якій вони будуть мати перший голос.

З православними церквами свистунівцям йшло лекше як з греко-католицькими, а се тому, що православна орґанізація не мала свого чартеру. Тут кожду церков можна було взяти.

На 130 православних церков були записані на митрополита Платона тільки 17. Були се ті церкви, на котрі він в виді позички давав місійні гроші, котрі одержував з Синоду на піддержаннє орґанізації. Коли задовжену церков мало продати сѣ за довги, тоді Платон викупляв церков з довгів цілком, або платив лише якусь часть довгу, і церков переписував на себе. Сим ратував церков від продажі і інших клопотів, які виринали в громаді з боку підшептів противників або протестантських сект: пресвитеріян, баптистів, суботників, методистів чи інших сектантів. Так зістала записана на Платона церков у Вінніпеґу, Едмонтоні і у Востоці, в Алберті. Таких церков, що без позички записано на Платона було мало, тільки в Шандро і Мондері, в Алберті, галицька церков св. о. Николая в Ґонорі, коло Вінніпеґу, в Сірко, в Манітобі і ще кілька церков в інших місцях.

Віра, се річ совісти і коли її підкосити, чоловік робиться дразливим. Свистунівці підкошували віру в тих, котрі далися їм пірвати в той спосіб, що немилосерно накидалися на греко-католицьку церков, і через се, богато людей, що належали до новоправославія, стали байдужніти, не виконували своїх християнських обовязків, тратили віру цілком, або вертали назад до старих церков, до катрих перед тим належали.

Крім церковних греко-католицьких громад, що пішли до свистунівської віри, а відтак вернулися назад до греко-католицизму, відверталися від ново-православія також Буковинці.

Так сталося в Канорі, в Саскачевані. Року 1921 свистунівці заняли тут буковинську церков св. Івана Хрестителя. Церков находиться в місточку, виглядає досить гарно і має около 40 членів. Духовник Петро Самець, що в ній правив свої богослуження не міг задержати громаду при собі і в рік мусів оставити громаду, хоч робив всі можливі зусиля, щоби задержати її при орґанізації.

Відвернулися Буковинці від свистунівства також недалеко Канори, що мали церков на фармі Онаки, в Ростерні, що мали церков на фармі Трофаненка і в інших місцях. Сі громади зєдналися з духовними епископа Филиповського, хоч перед тим належали до митрополита Платона.

Нове православіє не тільки падає в Канаді, воно падає також і на Великій Україні. Іван Онищенко, довголітний робітник в Імпіріял Лумбер Компани, в Канорі, в Саскачевані, який вернув на Україну осеню 1927 року, з дня 5. квітня 1927 р. пише до Теодора Тацюка у Вінніпеґу про церковні справи на Україні між іншими таке: "Можете сказати Свистунови, що нехай не докінчує своєї катедри у Вінніпеґу, бо коли автокефальна церков падає у Київі, в осередку української культури, то вона напевно не встає і в Канаді". В Канаді був Онищенко горячим прихильником української автокефалії, який брав чинну участь в перетягненню до ново-православія буковинської церкви в Канорі, в Саскачевані, року 1921.

Декуда гурги ново-православія находяться в таких тарапатах, що не можуть дати собі ніякої ради. За примір може послужити кольонія Сент Мартин, в Манітобі, 170 миль від Вінніпеґу на північ. Тут живе около 40 українських родин з Галичини на державних землях, серед прерій та лісів. Їх сусідами є Анґлійці, Французи та Гербріди, т. є мішані Індіяне з Французами. Українці чуються тут самітно і до 1924 року жили згідно, сходилися до Народного Дому, виставляли деколи концерти та представлення, або інші забави. На замовленнє приїздив до них з Вінніпеґу український, греко-католицький священик і правив їм богослуженнє в Народнім Домі, бо церкви не мають. Аполінарій Новак, що був 1909 року редактором "Канадийського Фармера", а від 1924 року є співробітником "Українського Голосу" господарив тут на фармі. З кількома іншими людьми 1922 року спровадив він на сю околицю новоправославного духовного, Василя Новосада з Толстой, Манітоба. Від того часу повстав тут ново-православний ґурток, який складається з 8 родин. Робота у Народнім Домі уже не йде, бо настала сварка за віру. Є спільний цвинтар, але греко-католики сказали ново-православним, щоби постаралися о осібний цвинтар, "бо як не добра вам наша віра, то не добрий вам також і наш цвинтар, як окремо, то окремо". Року 1926 греко-католики мали на будову церкви 500 долярів, троха матеріялу і робили заходи збудувати собі коло стації церков,

підчиняючись під греко-католицького епископа Будку і греко-католицький чартер.

Що-ж сих 8 свистунівських родин могуть тут робити? Свого духовного з Вінніпеґу спровадити їм тяжко, бо треба йому заплатити, отже кождого їх члена має коштувати чотири рази тілько, як греко-католицького члена, а до того вони бідні, бо земля тут не дописує, а зарібків нема. Щоби вони могли будувати для себе церков нема про се й мови, бо їх мало, а до Вінніпеґу їхати на богослуженнє далеко, отже сидять так без богослуження, неначе безпритомні, або заблукані сироти, а кругом чужі люди і буйна прерія.

СПОСОБИ ЗАБИРАННЯ ЦЕРКОВ

Року 1926 до свистунівства признавалося в цілій Канаді около 80 малих церковних громад. Будинки, які вони посідали були загарбані переважно від російської, православної орґанізації, а по части також від української греко-католицької орґанізації.

Своїми силами ново-православні побудували не більше як 10 церков, а також кільна Народних Домів, саль, яких уживають для богослуження і інших вистав. Збудували вони 1923 року малу церков в Шіго і Вонді, в Саскачевані, 1924 року якийсь будинок в Сода Лейку, в Алберті та 1925 року церков у Брендоні, в Манітобі. Року 1926 задаткували стару протестантську церков в Едмонтоні. Збудували ще кілька будинків в інших оселях. Коли дають які вистави в Народних Домах, то вони є все мізерними, бо слабі в них сили і мало людей. Такими мізерними є також їх богослуження. Але вони великими бувають на сторінках “Українського Голосу” і “Православного Вістника”.

Щоби описати докладно, як загарбано від російської та греко-католицької орґанізації церкви, котрого дня, місяця і року відбувалися судові процеси за церкви та інші клопоти в громадах, які були звязані з новим православієм, треба писати окрему про се книжку. Знаємо, що поважний процес був між Буковинцями у Вінніпеґу при улици Дізраеля, між Гали

чанами в Толстой, між Буковинцями в Шіго і Фоам Лейку, в Саскачевані. Менші процеси були між Буковинцями в Арбаці, між Галичанами у Вайті, між Буковинцями в Сода Лейку і Андрю, в Алберті і в інших місцях.

З меншими клопотами обійшлося при переході з російського православія до свистунівського православія лише в Мічамі, Сент Джулієні, Саскатуні, в Саскачевані, та коло Чередарика, коло Канори, в Саскачевані.

В Інсінґері і в Тідорі, в Саскачевані також відбувся спокійно перехід Буковинців до нового православія завдяки духовника, Дмитра Кірстюка, що обслугував сі громади. Він казав їм, що свистунівське православіє, — се твердша і докладнійша православна віра, як в Буковині та Росії, а се тому, що в Канаді люде більше вчені, як в Старім Краю і вони винайшли в книгах те, чого не могли винайти тамті, в Старім Краю. А тими вченими був він і всі ті, що кінчили теольоґію в Саскатуні.

Так легкодушно перейшло до свистунівського православія також 15 буковинських родин з церковним будинком в Ґардентоні, в Манітобі, коло Андрія Ґловацького. Тут громада числила около 50 родин. Коли кілька свистунівців не могли переконати всю громаду, щоби перейшла до нового православія, тоді розбили церковну колодку і впустили до церкви Василя Новосада правити богослуженне. Останних було більше. Вони з корчів грозили свитунівцям кулаками, назвали їх "гунцвотами і ґалґанами" і забралися до луківської церкви, в якій править священик з російської місії, котра находиться шість миль звідси, а свою церков оставили. На тім скінчився цілий протест і ціла погроза.

"НОВО-ПРАВОСЛАВНА КАТЕДРА"

Громади, котрі відпадали від греко-католицької або російської, православної орґанізації до нового православія, були мало чисельні, слабо зорґанізовано і мали якусь уразу до своєї дотеперішної орґанізації. Вони числили на те, що при нових орґанізаторах скріпляться, але сего нігде не було, а навпаки, вони при них тратили на повазі, маліли і слабли.

Найбільше ново-православна громада є при катедрі у Ві

нніпеґу, яка находиться на розі улиць Бойда і Сінклера. Вона числить около 150 родин, однак на 18.000 Українців у Вінніпеґу, є се дуже слабенька громада, в якій також дуже слабо стоїть релігійний дух. Катедра збудована 1925 року з каміня, містить 800 крісел, а коштує 24.000 долярів. Сі гроші збирано в цілій Канаді, а поважну часть грошей позичено у приватних людей у Вінніпеґу.

Не є се будинок в такім розумінню слова, як звичайно бувають церковні будинки. Се є камінні підвалини, вкопані в землю, котрих стіни зносяться над землею так високо, що уставлено в них двері і вікна. По анґлійськи називають таку будову "селер", що означає по українськи пивниця. Думають пізнійше на сих підвалинах будувати катедру. Підчас богослуження уставляють на сцені штучний іконостас, артиста Гната Сича, який коштував 250 долярів і престіл, а по богослуженню все те ховають по боках. В початках називано сей будинок "катедрою", тепер називають його "собором". В тій самій салі відбуваються ріжні сходини, базарі, концерти, аматорські представлення, політичні засідання, дебати і т. д. "Собор" чи "катедра" є тоді звичайною салею, однак, коли на тижни треба "катедри" на погріб або вінчаннє, тоді висувають з кутів іконостас і престіл і знов є "катедра". "Український Голос" і "Православний Вістник" розголошують, що се "катедра", а люди з поза Вінніпеґу думають, що се така катедра, як вони нераз бачили в Старім Краю.

"Український Голос" і "Православний Вістник", коли ходить о се, щоби розголошувати богослуженнє, пишуть, що воно має відбутися, чи відбулося в соборі, а коли реклямують концерт, або аматорське представленнє, чи базар, то пишуть, що се відбувалося, чи має відбутися в сали "православного собору", з чого виходить, що при "катедрі" є осібна саля, в якій відбуваються чи відбувалися представлення й концерти. Се однак є та сама саля в салері.

ПРЕЗВИТЕРІЯНСЬКА ЗАРАЗА В ГАЛИЧИНІ

Анґлійські презвитеріянські круги, вдоволені місійними успіхами між Українцями в Канаді та Злучених Державах, задумали перекинути свій рух до Галичини. За порадою українських проповідників, скликали церковний собор 14. марта 1922 року до Рочестеру, в Злучених Державах і там начеркнули свої пляни. Рішено, щоби канадийські анґлійські презвитеріяни на спілку з американськими вислали українських проповідників до Галичини для заложення презвитеріянської місії між Українцями. Число 288 "Канадийського Ранка" 1926 року доносило, що українські презвитеріяни в Канаді та Злучених Державах зложили на сю ціль 1600 долярів. Була се мала квота, якої могло вистарчити на корабельні карти кільком проповідникам до Галичини, але не на їх удержанне. Сими грішми започатковано фонди на орґанізацію, а решту росходів на орґанізацію мали покривати богаті анґлійські орґанізації в Канаді й Злучених Державах, як платили платню проповідникам в Галичині, по 75 долярів в місяць, попирати протестантську пресу в Галичині і т. п. На соборі поклйкуванося на сю обставину, що українські презвитеріяни вернулися з Канади й Америки до Галичини і звідтам писали до українських проповідників в Канаді й Америці, щоби прийшли заложити свою місію в Галичині, де на їх думку був до сеего пригожий ґрунт.

Дня 31. січня, 1925 року український презвитеріянський проповідник з Торонта, Онтаріо, Павло Крат, знаний в Канаді перед тим, заки став презвитеріянським проповідником як загорілий безбожник, виїхав до Галичини, щоби на місци розслідити можливість основання презвитеріянізму. Весною гото року вернув назад до Канади і предложив презвитеріянським головачам свій погляд, в якім заохотив їх до отворення в Галичині, а навіть на Волині презвитеріянської місії. Недовго потім, того року, Павло Крат, Василь Кузів та Олександер Нижанковський, фахові проповідники презвитеріянізму, вибралися до Галичини і кинули презвитеріянський кукіль у Львові, Перемишли і Коломиї. Павло Крат писав в "Канадий-

ськім Ранку", що польське правительство не ставило на разі презвитеріянським проповідникам в сійбі ніяких перешкод, але опісля, противилося в той спосіб, що коли проповідники удавалися до старостів за дозволом отворення своїх кружків в інших місцях, стрінулися з відмовою. На відправи сих про повідників збиралося дещо слухачів, а вони кидали між публику зерна протестантизму, при чім у Львові, Перемишли і Коломиї отворили приватні курси анґлійської мови й літератури.

Зараз опісля Др. Семен Демидчук з Америки помістив в галицькім "Ділі" в числі 121, 1925 року про се, що презвитеріянський рух виміреный на шкоду українського народу і там в Галичині і тут за морем, бо розєднує непотрібно і так вже несолідарних Українців.

Для українських презвитеріян в Канаді і Злучених Державах, презвитеріянський рух в Галичині має ті наслідки, що вони морально почулися висше, бо місцеві проповідники по яснювали їм, що презвитеріянство пускає корінне між Українцями не тільки тут в Канаді, але і в Галичині. Се був на той час той фактор, котрий в дійсности мав деякий вплив на протестантські українські гурти в Канаді. Се впрочім розуміли також і презвитеріянські анґлійські проповідники. Вони бачили в галицькій місії скріпленне українського презвитеріянізму в Канаді, а воно не було тут міцне, завдяки опорови, який йшов від "Канадийського Українця" й "Українського Голосу". Вони мали тепер поважну причину відозватися до Анґлійців за грішми, щоби складали на наверненне "чужинців" в Канаді і на місію в "Ґалішиї".

Зєднанне трох протестантських церков: презвитеріянської, методистської і конґреґаціональної в Торонті 10. червня 1925 року давало нові надії, моральні і фінансові на поширенне презвитеріянства між Українцями в Канаді, в Злучених Державах та в Ґаличині. Сим, що правда, тішилися презвитеріянські кермуючі круги, українські проповідники та їх вірні, але вони рівночасно дали доказ безстороннім Українцям, що презвитеріянські круги є ворожі греко-католицькій й православній церкві в Канаді і в Галичині. Собі хотіли злуки і сили,

а для Українців розлуки і розвалу. Вони показалися руїнниками під покришкою біблії. Се дало також наглядний доказ, що українські презвитеріяни в Канаді стоять низько щодо політичної, народної свідомости, а також ті Галичани з др. Морозовичом і проф. Чепигою на чолі, котрі числом до 30 людей на презвитеріянській конференції дня 3. травня 1925 року в Станиславові, ухвалили рішеннє основання такої церкви в Галичині, та її преси, яка має стояти в безпосередній злуці з місцевою кальвінською сектою, признаною в межах Польщі. В разі потреби буде Польща сим рухом хитро послугуватися проти католицьких Українців. Презвитеріянські проповідники, щоби здобути в очах польської держави симпатію, виконають радо свою задачу на рахунок польського правительства. Се ще одна язва до тих клопотів, які упали на українські голови в Галичині.... Щоби не датися убити як нарід, галицькі Українці мусять спільними силами фінансувати свої інституції, а розчленюваннє народа на релігійні секти утруднить спільну роботу. Про се маємо досвід в Канаді.

Тоді, коли протестантизм в Европі по війні упав не до уратовання ("Курент Hістори, нов. 1925, стаття американського пастора д-ра Стюарта) він зачинає цікавити в Галичині Українців. Змучені війною і прибиті неудачею революції, в нужді, голоді й холоді, українські інтеліґенти хотять чогось нового і сподіються долярів з Америки й Канади. Се пояснює їх прихильність до протестантизму; але вони не застановляються над тим, що зайдуть в сліпу улицю так, як зайшли в Канаді многі апостоли протестантизму серед Українців, яких відтак анґлійські протестантські голови дипльоматичним способом викинули на смітник. Тепер встидаються подивитись в очи українському народови за те, що без потреби витворили протестантську партію, чим ослабили духово, солідарно і політично і без сего слабий український нарід в Канаді.

В червня 1926 року Павло Крат, презвитеріянський проповідник, повернув з Галичини до Злучених Держав і там в Нюарку в українській презвитеріянській церкві Петра і Павла 1 серпня 1926 року показував знимки, яких мав около сотки з тих гуртів в Галичині, які приходили слухати його цер-

ковних промов. Зі Злучених Держав він вернув до Канади і 8. серпня показував ті знимки малому гуртови українських презвитеріян в Ошаві, Онтаріо, а 15. серпня того року показу вав ті самі образці малому гуртови українських презвитеріян в Торонті, де зібрав 9 долярів між вірними на галицьку презвитеріянську місію. Опісля їздив дальше по Канаді і показував ті знимки там, де тлів український презвитеріянізм. Проповідував в такім тоні, що в Галичині є уже презвитеріянські громади між Українцями, що там уже видають українську презвитеріянську часопис в Коломиї, під назвою "Віра й Наука". Ту часопись оглядали Українці у Вінніпеґу і дивувалися підпольній роботі українських презвитеріянських пропо відників в Галичині, які на передній стороні часописи ставили хрест, щоби ним приподобатися читачам, а в Канаді в "Канадийськім Ранку" та сама партія проповідників не признає хреста, як знаку християнської віри, і глузує собі, що се є нічо інше, як шибениця.

Не один Українець в Галичині, який цілком не думав стати презвитеріянином, прийшов з цікавости послухати промову і подивитися на головного бундючного, Павла Крата, що колись різав ножом потрети польських ректорів львівського університету а теперішний лагідний Павло Крат бере з него знимку, щоби вихіснувати цікавість до своеї особи на розбивание Українців презвитеріянством в Канаді. Знимки ті не дуже порозбивали Українців в Канаді, але всеж таки був се новий спосіб нападу. Про ті світляні образці писав широко "Канадийський Ранок" в ч. 304, 1926 року.

НАПАД ЕПИСКОПА ФИЛИПОВСЬКОГО НА МИТРОПОЛИТА ПЛАТОНА

Епископ Адам Филиповський був дуже бойкий і меткий. Забравшись з Канади до Злучених Держав, мав там широке поле до ділання, а за його рухом стояли русофільські орґанізації і їх часописи, "Світ", "Правда", "Любов" та "Прикарпатська Русь", які заступали кілька запомогових товариств, і з давна ненавиділи Платона за те, що він не відносився справе-

дливо до Галичан і мав висловитися, що вони "галицька зволоч". До того Филиповський мав також свій орґан "Народний Вістник".

Заохочений передовими русофілами, Филиповський видав судовий процес Платонови за те, що він на його думку неправно заняв місце в православній орґанізації в Злучених Державах і в Канаді, як голова, яке ніби правно мало належатися йому. Розправа відбулася в Ню Йорку, де вони оба резидували, при кінци червня 1925 року і судия Лайлен видав вирок в користь Филиповського. Платон вніс до висшого суду апель, але Филиповський не хотів чекати довше і зажадав уступлення Платона і його уряду з резиденції, де Платон мешкав під числом 15 на 97 улици, в Ню Йорку. Платон не уступав. Тоді Филиповський, не говорячи нічого про Платонів апель, з вироком удався на поліцію і зажадав від неї помочи проти Платона. Дня 1. липня 1925 року, шеф Ґеґен, з відділом поліції вигнали Платона і його уряд з мешкання, а Филиповський зі своїм урядом заняв місце в резиденції, а тим самим заняв також катедру св. о. Николая, що находиться за стіною резиденції.

Дня 5. липня 1925 року Филиповський правив в катедрі Службу Божу і коли на проповіди його секретар, Михайло Чернявський, ужив назви "Карпатороси", прихильники Платона зробили авантуру, яку спинила поліція, що була для сего приготована, викидаючи платонівців з катедри на двір.

Тимчасом Платонів апель признав право за Платоном, а Филиповського за надужиття суду засуджено на 30 днів арешту. Прихильники Филиповського хотіли заміняти арешт на гроші, та Филиповський не згодився на се, а хотів відсидіти, щоби буквально бути мучеником за карпаторуську справу. Разом з Филиповським сидів також його адвокат Ґлук, в тій самій келії, що Филиповський.

Коли поліція прийшла усунути Филиповського з резиденції, то він з людьми, які там були числом до 60, з женщинами і дітьми включно, забарикадувалися так, що поліція мусіла ломати двері і прятати все, що було на дорозі. На вид поліції вся та публика закричала страшним голосом. Писали тамош

ні часописи, був се тужливий рев і крик повний пригноблюючого почуття перемоги Платона над Филиповським, причім филиповці називали платоновців большевиками, а сі филиповців галицькою зволочию. Поліція зробила своє і Филиповський як передше Платон зістав викинений на брук, з тою ріжницею, що автом в супроводі поліції поїхав до арешту.

Першої неділі по сім, Платон увійшов торжественно на богослуженнє до своєї катедри. З піснею на устах "Христос Воскресе" освятив цілу церков та убрав престіл в нові ризи. Тої неділі замість "Святий Боже" співав хор "Христос Воскресе".

Як перед сим, так само і тепер "Народний Вістник", "Світ" та "Правда" страшно накинулися на Платона, котрого сильно боронила "Лемківщина", приватний орґан Віктора Гладика, та "Правоє Діло", Платонів орґан. Полеміка була погана. Лили помиї на себе так, що бридко було читати, причім Платон закидав Филиповському духовну недоґматичність і неканонічність, а сей йому узурпацію тай то, що він зірвав з московським церковним центром, проголошуючи свою орґанізацію автокефальною. Пішли тепер взаїмні виклинання. Був ще й такий закид Платонови, що він зєднався з анґліканською церквою. Зірваннє з російським церковним центром в Москві і проголошення автокефалії відбулися на соборі в Детройті, 5. березня 1924 року, але чи Платон зєднався з анґліканською церквою, не знати було на певно; на се були тільки здогади на підставі циркуляру анґліканського уряду до вірних, щоби складати жертви на поміч Платонови, з натяком: "Маємо тепер нагоду приєднати до нашої церкви 3 міліони православних". Дійсно від анґліканської церкви Платон дістав дещо грошей, бо ними виплатив росходи подорожи делеґатам на собор в Детройті, але чи Платон мав з урядом анґліканської церкви які близші умови про зєднаннє своєї церкви з ними, не було жадних доказів.

Основаннє американської церковної автокефалії, Платонови не конче удалося. Декотрі його громади сей крок одобряли, інші противилися, але з поваги до Платона мовчали. В практиці, однак американська православна церков не була

провірювана російським церковним урядом і виходило на луч ше зірвати з ним. Терття в Платонових громадах було досить остре, але не виразне.

Коли Платон повідомив про свою автокефалію "Собор Русских Епископів" у Сербії, де вони перед большевиками скрилися і грали ролю найвисшого уряду російської церкви, та які заступали арештованого большевиками патріярха Тихона, сей собор автокефалію не затвердив і 28. липня 1925 р. віднісся до прочих православних патріярхів: єрусалимського, константинопольського, александрійського, антийохійського, сербського і прочих, щоби і вони не затвердили. Се було епископови Филиповському досить на руку і він в очах російських епископів у Сербії мав більше вартости, як митрополит Платон, бо вони зі зрозумілих причин не хотіли американської автокефалії, мимо сего, що кожда православна церков основана на таких самих правах, т. є стоїть окремо від інших церков, і провадиться після окремих, незалежних від когонебудь норм.

"Укаїнський Голос", "Канадийський Фармер" і "Православний Вістник" у Вінніпеґу, боротьбу сю побільшили та ставили великим черенками на передовиці. Вони розносили се по Канаді числячи на зріст членів греко-православної секти, підкріплені сего року епископом Хфедоровичом, що приїхав зі Злучених Держав до Канади на перегляд церков.

Платона і Филиповського в судових процесах фінансував нарід добровільними датками зі цілих Злучених Держав і Канади. Ходили також чутки, що Платона фінансує російський амбасадор Бехметев, російськими фондами, зложеними в американських банках ще за царських часів, а Филиповського асекураційні товариства "Карпаторосів", "Взаїмна поміч", "Любов" та "Общество Русских Брацтв".

Коли митрополит Платон відніс над Филиповським остаточну побіду, вигнавши його зі свого помешкання і катедри, Филиповський в місяцю жовтню 1925 року просив у Платона прощення за нанесені йому і його церкві ним кривди й шкоди. В довгім письмі Филиповський перепрошав Платона і просив, щоби Платон признав його законним епископом, а він зі

свого боку буде щиро працювати для скріплення православної церкви. Платон ту просьбу рішучо відкинув, відфотографував то письмо і копію розіслав до всіх церков, чим до решти здискредитував Филиповського.

На просьбі Филиповський не поставив дати, а обіжник до вірних вислав Платон при кінци жовтня 1925 року.

ЕПИСКОП АДАМ ФИЛИПОВСЬКИЙ В ПОЛЬЩІ

Епископ Филиповський бачучи, що всі пляни, які він лише міг придумати і вся енерґія, яку тільки міг в собі добути, не принесли бажаних успіхів, на початку 1926 року виїхав з Ню Йорку зі скаргою на Платона до російських епископів в Сербії, в Карлівцях. Перед виїздом, осеню 1925 року висвятив на священиків двох звичайних фармерів Теодосія Тащука, з Вастеву в Алберті і Івана Бойка з Калдеру в Саскачевані. Доки Филиповський не став епископом, дуже критикував російських епископів за те, що вони звичайних людей святили в попи — і казав, що в культурній Америці і в Канаді святити в попи простих людей, — се убійство місії і пониженнє віри.

Російські епископи в Сербії відгравали провізоричну ролю церковного уряду російської церкви і були в тіснім порозумінню з митрополитом Петром Крутицьким в Москві, який зістав по смерти патріярха Тихона тимчасовим намісником патріяршого престола. Як Крутицький, таксамо і російські епископи в Сербії, знали добре історію боротьби межи Платоном і Филиповським, причини боротьби і наслідки їх сварки між православними вірними в Злучених Державах та в Канаді; знали сю боротьбу з ґазет американських, та з приватних листів вірних, які писали з Америки до них і скаржилися на церковне безладдє.

Щоби положити конець церковним роздорам в Америці і в Канаді, російські епископи в Сербії, відослали Филиповського до Польщі, до митрополита Діонізія, а сей як доносили американські часописи приняв Филиповського в свою епархію і сим шляхом усунено Филиповського з Америки і положено остаточний конець сварці між Платоном і Филиповським.

В донесенню російських епископів в Карлівцях з дня 1-го жовтня 1926 року до російського епископа Арсенія У Вінніпегу, за урядовим числом 1103, сказано, що 10-го серпня 1926 року Филиповський зістав звільнений ними зі Злучених Держав і Канади на всегда і не має права до сих країв вертати і грати ролю епископа, або священика. Зміст донесення звучав: "....Архиерейський Синод вислухав пояснення Филиповського, зняв з него запріщення в священослуженню, роблячи його вільним від служби в Північній Америці. В случаю, як би він прибув в Америку чи в Канаду, він не має права виконувати там богослужения без позволення місцевих православних епископів".

Неприсутність епископа Адама Филиповського в Америці і в Канаді поділала на священика Александра Кизюна в Едмонтоні і Івана Кокольського в Мондері, вони покинули организацію Филиповського і вернули назад до организації Платона. Також вернулася до Платона едмонтонська громада, а в громадах, які обслугував Кокольський, мондерська, чіпменська, фарусівська, середяківська і варвицька йшли спори, чи вертати, чи не вертати до Платона так, що годі було зрозуміти, в котрий бік вони ріщать. Решта громад Филиповського, в Ребет Гилі, Пено, Скоро, Старі і інші, в Алберті, та громади в Шіго, Канорі, Куркулею і інші, в Саскачевані трималися дальше осторонь Платона; а було їх разом около трийцять пять в Алберті і в Саскачевані. За послідні літа вони були на боці від російських епископів, думали, що творять "карпаторусску епархію" і що така а не інша повинна бути в Канаді, розчарувалися тим, коли довідалися, що Филиповський остав на всегда в Польщі і не має права бути епископом в Канаді. Вони пояснювали, що Филиповському нарочно дали місце в Польщі, щоби уступився зі Злучених Держав і з Канади, та щоби тим способом повернути їх проти їх волі назад під Платона, чи іншого російського епископа. Змагання мати свого карпаторусского епископа стали безнадійні. Їм стало ясно, що Филиповський дипльоматичним способом добився епископської ранґи по їх плечах, чого в інший спосіб бувби не міг добитися, а вони зі сего скористали хиба се, що розсварилися з ти-

ми, які держали з Платоном. Вони тепер побачили, куда запровадила їх жажда чести Филиповського, однак дальше тримилися на боці від російських епископів, і не знали як собі порадити, бо про "карпаторусского епископа" не було вже й мови. Говорили між собою, на що Филиповському було лишати Канаду та шукати якогось леґального признання на своє епископство, коли йому й без признання було добре. Вони не знали, що зі собою почати, але дивилися на "Карпаторосів" в Злучених Державах, які там мали свої орґанізації та пресу, що ті робити будуть в сім случаю. Вірили, що ті дадуть їм провід і скорше чи пізнійше дібються таки "карпаторусского" епископа, а російському епископови Арсенієви в Канаді, піддатися не хотіли.

ПРОЦЕС ЕПИСКОПА КЕДРОВСЬКОГО З МИТРОПОЛИТОМ ПЛАТОНОМ

Тільки що закінчив митрополит Платон судовий процес з епископом Адамом Филиповським, не встиг, як то кажуть, ще віддихнути, а вже видав йому такий самий судовий процес епископ Іван Кедровський. Був се епископ живої церкви, яка повстала в Росії і на Великій Україні після появи большевицького правління. Ріжниця межи церквою, яку заступав Платон, а церквою, яку заступав Кедровський була та, що жива церков повстала проти православної церкви і проти волі патріярха Тихона, не мала отже канонічної леґальности, т. є такої леґальности, на яку позволяють права православної церкви. Крім сего, жива церков позволила женитися епископам, а також священикам вдівцям, чого взагалі не практикувалося в православній церкві, при чім усунула віру в святі мощі та знесла декотрі православні свята. Політичний її бік був большевицький, а народний російський такий, як Тихонів, або Платонів.

Іван Кедровський був давнійше Платоновим священиком, чоловік бойкий і меткий, радикальних поглядів, всегда стояв близько архиепископа Евдокима, коли сей був в Америці. Як лише сформувалася жива церков в Росії 1923 року, Евдоким став від разу її правою рукою, а покликавши з Америки Івана

Кедровського до Росії, зробив його там митрополитом для Злучених Держав. На початку 1924 року, в Ню Йорку виграв Платон перший судовий процес з Кедровським та сей апелю вав до висшого суду і тут Платон програв справу. Поліцейський шеф Далес, адвокат Френк і Кедровський в суботу 3. квітня 1926 року увійшли до резиденції, де Платон мешкав при улиці 97, зараз при катедрі, щоби його вигнати звідси. Платона уже не застали в резиденції, бо він перед тим вибрався з цілим своїм урядом і деякими цінніймими річами, забраними з катедри, під число 683 — 204 улиці в Ню Йорку.

Від тої хвилі Кедровський став правним епископом катедри св. Николая і реезиденції, що при ній. Зараз опісля, Кедровський став процесуватися з Платоном за Народний чи еміграційний російський дім в Ню Йорку при 14 улиці і за церков у Бронсвилі. Ґрунт, на якім опирався Кедровський в суді був той, що церковний собор живої церкви в Москві 1923 року призначив його епископом на Злучені Держави. Хоч собор той був признав законним тільки константинопольський патріярх, а інші патріярхи ні, та се в очах цивільного суду Америки було вистарчаючим, щоби утвердити Кедровського у правах до згаданої катедри і резиденції. Говорено, що константинопольський патріярх бувби не признав правним собор живої церкви в Москві, але до сего допровадило турецьке правительство в Анґорі, на просьбу большевицького правительства в Москві. Друга точку на яку опирався Кедровський в суді була та, що катедра і резиденція були будовані за гроші російської держави і записані на Евдокима, який на своє місце прислав Кедровського в Америку.

Ся подія діткнула доволі болючо православних платонівців в Канаді, але вони не робили собі нічого з тої події. Від сего часу в цілій Канаді филиповці і свистунівці дорікали платонівцям за те, що Платон програв судовий процес. Вони казали, що в Платоновій орґанізації нема порядку, та що сам Платон винен за сей процес, бо неправильно заняв місце епархії. Сим вони показували висшість своєї орґанізації, хоч тої висшости в них не було, крім пустої самохвальби.

Що тепер робив митрополт Платон? Програвши судовий процес з Кедровським, він стояв при тих церквах, які були за писані на громади; надію однак не тратив і до тих церков, а-ле в марті 1927 року доносили американські часописи, що Кедровський мав уже в своїм посіданню 90 церков в ріжних мі стах Америки, що означало одну трету цілої епархії.

Коли митрополит Платон утратив свою катедру і резиденцію в Ню Йорку, епископальна церковна орґанізація, що називається з анґлійська "Чорч аф Інгланд" дала Платонови до розпорядимости свою церков св. Августина на розі улиць Ґавстона і 3-ої авеню в Ню Йорку і він тут відбував свої бого служення з тими людьми, які не годилися на большевицьку церков і доглядав звідси крім сеї церкви й ті церкви, які Кедровський ще не заняв. Громади, які тримали з Платном в Канаді, дістали в році 1926 осібного епископа в особі Чеховцева, я кий підлягав Платонови. Він мешкає у Вінніпеґу, доглядає їх в ряди-годи і дає відповідні ради, щоби могли істнувати. Вони не були заклопотані Кедровським, бо власть його на Канаду не сягала, журились тільки рухом Филиповського і рухом свистунівським. Надії на те, що їх орґанізація скріпиться, буде сильною, побудує школи, сиротинці, буде мати відповідну пресу тощо, в них не було. Вони бачили, що той час, коли можна се було робити, безповоротно минув. Тепер лише ходило о се, щоби не розлетітися цілком і не наїстися встиду від ворожих їм орґанізацій.

РУСОФІЛЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ПРЕСА В 1926 РОЦІ

Після звинення "Канадийської Жизни" у Вінніпеґу 1924 року православні москвофіли в Канаді не мали ніякої преси до 1926 року. Був се час, коли росла ворожнеча межи трома православними гуртами: платоновцями, т. є тими, котрі тримали з митрополитом Платоном, филиповцями, т. є тими, котрі тримали з епископом Адамом Филиповським і свистунівцями або кудриківцями, т. є тими, котрі тримали з Василем Свистуном, Василем Кудриком і "Українським Голосом" Останні були українофілами. Вони мали провізоричного епископа Івана Хфедорвича, який перебував в Шіказі, в Злучених

Державав і літом звідтам приїздив до Канади на перегляд їх церков. Духовні сего руху уживали православних фелонів і обрядів при богослуженню і через се ті люде, які стояли за сею новою вірою уважали себе за православних. Вони не розумілися на правилах віри, та на церковних правах, тільки троха на фелоні і обрядах і се їм вистарчало, щоби уважали себе за православних, бо так представляв їм сей рух "Україн ський Голос", "Православний Вістник" а по части також ча сопис "Канадийський Фармер".

Русофіли були поділені на церковні гурти, на платоновців і филиповців, воювали зі собою, а також воювали проти греко-католицької церки і свистунівської секти. З українським протестантизмом, т. є з українськими презвитеріянами, методистами, баптистами, суботниками і байбелниками воювали менше, бо сі не уживали ніяких обрядів при богослуженню, отже їм мало шкодили, особливо під сю пору.

У русофілів стояв тепер на вазі митрополит Платон і епископ Филиповський. Платон старий чоловік, авторитетний, не здобув свого епископства хитрощами як Филиповський. Филиповський став епископом дипльоматичним способом і був з догматичного боку, т. є з боку церковної науки таким епископом, як той адвокат, котрому відберуть пра во боронити людей в суді та виробляти урядові папери. Фи липовський Галичанин, меткий і бойкий, знав лучше Галичан і Буковинців як Платон і мав спритнійших священиків — ходило русофілам з ким держати: з Платоном, чи Филиповським?

Сі думки викликали між православними священиками завзяту боротбу. Вони стали видавати проти себе два малі ча сописи, щоби утриматися на становищи, але тоді, коли була православна органiзація в цілости, не видавали жадної часописи, дрімали, а тепер оживилися.

Перший часопис був "Друг Народа", завбільшки 16 X 16 цалів, на пять колюмн на чотири сторони, появився в січни року 1926 і виходив один раз в місяць. Редагував його Роман Саміло, духовник Филиповського, довголітний складач "Русс кого Народа у Вінніпеґу, а також редактор двох чисел "На-

родної Волі", котрі видав у Вінніпеґу 1921 р. проти Филипов ського без букв "ъ", "ы" та "ѣ". Тепер "Друга Народа" редаґував з тими буквами в сильнім русофільськім дусі. Технічний бік "Друга Народа" був доволі слабий і убогий. В нім пробивалася сильна нетерпимість проти Платона та його сто роінників, а також проти греко-католицької церкви та Українців. Популярности часопис не мав, бо зрідка виходив, тай тому, що був крайно русофільського напрямку. Його сторон ники, хоч були русофілами, однак лайки на платоновців та Українців не любили, а також не любили знаків "ъ", "ы" і "ѣ", бо бачили, що сі букви вже не істнують навіть в Росії, куда їх очи все були звернені. Вони розуміли остільки, що коли їх навіть москвофіли уживають в Злучених Державах та в Гали чині, то се не має державного і національного значіння, бо сі ґурти, що їх уживають, не є російська державна нація, а дивачні гурти, що Росіянами з походження не є, однак хотять ними бути.

Редактор Саміло мешкав на фармах в околиці Стару, в Алберті, около 60 миль на північ від Едмонтону, а часопис набирався і друкувався в Едмонтоні на машинах "Нашого Поступу", який заступає албертійських Українців і є власностию Томи Томашівського. Томашівський заложив "Наш Пос туп" 1922 р. і до 1926 р. часопис тримався осторонь кождого віроісповідання, а опісля став хилитися до свистунівської сек ти, оголошував свистунівські богослуження і т. д., а опісля знов зачав критично дивитися на кудриківщину.

Другий часопис, се був "Канадийський Православний Місіонер". Є се журнал Платонової ґрупи. Він виходить один раз в місяць в Едмонтоні, а появився в марті 1926 р. Його по кликав до життя "Друг Народа". Редактором був священик Александер Кизюн, парох місцевої православної церкви, що находиться при кінци улиці Кіністіно над рікою Саскачеван. Се той сам Кизюн, що ізза него повстала боротьба в православній церкві у Вінніпеґу на розі улиць Манітоби і Мекензо го в р. 1917 межи Филиповським і громадою тоді, як він тут був помічником Филиповського. Тоді Кизюн був проти Филиповського. Перенісшися 1918 р. з Вінніпеґу до Едмонто

ну тримав з митрополитом Платоном до 1922 р. В сім році, коли Адам Филиповський став епископом, тоді Кизюн став з Филиповським і був з ним до року 1925, а в сім році знов злучився з Платоном. З переходом до Филиповського і назад до Платона, переходила з Кизюном також його парохія. Ставши редактором "Канадийського Православного Місіонера", Кизюн громив в нім Филиповського. Журнал був редагований без "ѣ", "ы" і "ъ", фонетичним правописом, в сильнім москвофільськім дусі, обіймав 16 сторін друку, величини 6 Х 7 цалів; з богатьома правописними блудами.

Оба сі часописи поборували себе, та викидали собі в очи всякі бруди. Православні, що стояли за митрополитом Платоном і епископом Филиповським читали ті часописи й бачили, що так не повинно бути, але були безрадні. Вони бачили, що між епископами нема порядку і тому нема його й межи священиками, та ними, що становили православну церков. Бачили, що нема порядку й межи патріярхами, бо коли патріярх Тихон не хотів признати большевицьку церков в Росії за леґальну, то за леґальну признав її константинопольський патріярх Василій, на перекір Тихонови. Оба часописи писали, що православіє найліпша віра, та що ту віру запровадив на Руси св. Володимир Великий, але не казали того, що та віра була тоді католицька, якою правив папа римський через константинопольського патріярха, який йому був підчинений.

Хвалення, що православіє є добра і сильна віра з боку сих двох часописів, було подібне до слів того артиста, котрий, дивлячись на будинок, що валиться і загрожує життю людей, хваливби, що будинок добрий і сильний і всі мають в нім дальше мешкати.

В Росії та на Великій Україні також не ліпше. Там патріярх Тихон має свою церковну партію, самосвят Василь Липківський має також своїх сторонників, архиепископ Евдоким має свою партію, живу церков і Пімон, архиепископ харківський має також свою церковну партію. І всі сі партії воюють зі собою безпощадно. Такий непорядок так довго буде в православній церкві, як довго вона не вернеться назад до като-

лицької церкви, де є один голова церковний, що править всею церквою в цілім світі, рішає одноцільно всі спори і пильнує роботи після одноцільного пляну, який всіх обовязує. То не є жаден факт думати, що православіє "наше", і ми маємо його триматися, а фактом є се, що ся назва була в уживанню ще тоді, коли не було православія, а одна церков в цілім світі, котрою правив Папа Римський, а також фактом є се, що православіє колеться сильно на части і нема способу, щоби його стримати в росколі, бо спосіб його ділання і принцип його вірування, себто, що св. апостоли були рівні в проваджен ню церквою, з чого виходить, що всі епископи і патріярхи в дотичних справах є собі також рівними, є тим клином, що колеть православну церков на дрібні части!

Друге, що робить католицьку церков сильною є се, що Ватикан, де жиє папа і де міститься найвисший уряд церкви є в цілій ширині независимий від всіх держав світа, чого не мають жадні православні патріярхи, і через се ніхто з пануючих не може росказувати папі. Через те, що православні патріярхи є зависимі від пануючих, цар Петро Великий міг скасувати російський патріярхат, а також те саме зробили большевики.

Независимість Ватикану заґарантована італійським правительством, законом з 13 мая 1871 р.

Вигляди для православних такі: Або порозуміються з католицькою церквою, або розпадуться на малі гурти, які постійно будуть себе взаїмно кусати і нищити. Однак душа чоловіка бажає, щоби був порядок і удосконаленнє на цілім світі, то длятого кождий чоловік повинен стреміти туда, де бачить удосконаленнє і заспокоювати свою совість.

Про "Друга Народа" і "Канадийського Православного Місіонера" не знали всі Канадийські Українці, бо українська преса не подала навіть з ґазетярського обовязку вістки про їх істнованн, а самі вони себе розголосити не могли, бо були надто слабими.

"Друг Народа" і "Канадийський Православний Місіонер" писали дуже остро проти Українців і української греко-католицької церкви. Проти Українців писали тому, що перекона-

ні були о великій силі Росії, а проти української греко-католицької церкви тому, що вона розвивається, має ясну організацію і постійно пригадує православним їх відступство в р. 1054 від соборної церкви під проводом одного голови, і равного наслідника Ісуса Христа.

ЕПИСКОП АРСЕНІЙ ЧЕХОВЦЕВ

Бувший російський архиман т Арсеній Чеховцев, який оставив Канаду 1909 року, пра..в як епископ Службу Божу в російській православній церкві на розі улиць Манітоби і Мекензого у Вінніпеґу в неділю 18-го липня 1926 р. Він був висвячений в епископи в Білгороді, в Сербії, 6-го червня 1926 р. і висланий до Канади на сталий побут. Старий віком, бо числить 62 роки, кремезної будови, фізично доволі ще сильний,

За той час, як він виїхав до Росії, богато змінилося в Канаді. Богато давних його парохіян, які давно уважали себе за Росіян, змінили свої політичні погляди, стали свідомими Українцями. Замість одної православної церкви, він застав ще других дві, котрі уважали себе також за православних, а ними були: церков Филиповського і церков Свистуна. Зі 130 православних громад, що давнійше належали до російської церковної орґанізації, осталось тепер при ній не більше як 65 церков, яких обслугувало 17 православних священиків.

Греко-католицька епархія, яку Арсеній перед 17 літами оставив бідною, скріпилася за той час до не пізнання. Дістала свого епископа, має тижневий часопис "Канадийський Українець" і "Голос Ізбавителя", має чотири діточі-сирітські захисти, 35 Рідних Шкіл, бурсу Тараса Шевченка в Едмонтоні, в Алберті і Колеґію св. Йосифа в Йорктоні, в Саскачевані. Збільшилося число священиків з 12 на 45 осіб, а також прибуло 80 сестер-Законниць. Тепер Арсеній уже не думав про перетягуванне греко-католиків на православіє, як колись передше, бо перевага духова і народна свідомість лежала по стороні греко-католиків, а навіть дві церковні громади, які він колись перетягнув до православія, коло Турків, поч-

та Алонса і у Веланді, в Манітобі, вернули назад до греко-католицької організації. Йому ходило тепер о се, щоби до решти не розлетілася його епархія.

Крім сеї зміни, Арсеній побачив кілька соток українських учителів, роскинутих по цілій Канаді, які мали посади в канадийських державних школах. Тут і там по містах і місточках були вже українські лікарі, адвокати, і богато інших українських інтелігентів, що займалися крамницями, робили в банках, були муніципальними секретарами, почтарами і пр.

Епископ Арсеній, постарілий та придавлений війною і тим, що його вітчина, Росія стала большевицькою, не має уже й половини тої енерґії, що давно, не так палко і не так влучно говорить проповіди як давнійше і не має того розгону, що колись мав.

В неділю, 25-го липня 1926 р. правив в церкві при улици Дізраеля і виїхав скоренько на місію до Сифтону в Манітобі, до давних своїх парохіян, котрих він перед 17 роками перетягнув від греко-католицької церкви, яку вони принесли зі Старого Краю на православіе, а звідси виїхав в Алберту на місію до Едмонтону, до Шандра, Мондеру, Смок Лейку і інших місцевостий. В церкві при улици Дізраеля говорив між іншим на проповіди, що в його руці ключі царства небесного і що він заведе Буковинців до дверий неба. А дотично національної думки сказав: "Росія ваша мама, ви ссали її груди, отже не можете не любити її", і т. д. Говорив більше російською мовою як тому 17 років назад, коли був в Канаді. Люде, слухаючи його проповіди, коло порога стали шептати один до другого: "Не вже-ж Росія була нам коли мамою? Знаємо, що Росія від Українців переняла віру, знаємо, що з відси вона переняла промисл і літературу та військову орґанізацію, знаємо, що Володимир Великий і його син Ярослав Мудрий роздавав землі своїм синам на північи в Московщині, себто Московщина ссала українські груди, а він говорить навпаки. Але добре, що не є облудником, що говорить отверто, показуючи нам виразно, куди він думає провадити Українців. Треба йому признати чесність, що він отвертий.

Про приїзд епископа Арсенія до Канади українська пре са не сказала ані слова. "Український Голос" сказав тільки, що до Канади приїхав якийсь російський епископ, не знати звідки, чого і хто його прислав, не згадуючи навіть його вла сного імени.

Положеннє Арсенія було доволі трудне. Часопис "Кана дийський Православний Місіонер" з Едмонтону Арсеній пере брав до Вінніпеґу, де сам мешкає, видає його дальше, але додав букви "ъ", "ы" і "ѣ" і обходиться з тими друкарськими приборами, на котрих набиралася і печаталася "Канадий ська Жизнь", що куплені були від архипатріярха Макарія. Іван Білецький, бувший редактор "Жизни" наберає сей Арсеніїв часопис. Часопис має тепер троха лучший напрям і ма теріял, як мав тоді, коли редаґував Кизюн, бо епископ Арсеній його запопадливо доглядає. Але мову, якою пишеться часопис трудно зрозуміти, — бо вона ані російська ані українська — жарґон.

Років 17 тому назад, коли Арсеній був в Канаді як архимандрит, посідав найбільшу повагу в Алберті, — тепер їдучи в Алберту уже як епископ, думав там заімпонувати, збити епископа Адама Филиповського рух, а сторонників його при єднати до себе і осягнути цілість російської церкви. Плян був добрий, але він не удався. В неділю 29-го серпня 1926 р. в Чіпмені, Арсенія не впустили до церкви сторонники Филиповського і він правив Службу Божу на міській площи.

Зле повелося і в місточку Мондері. Тут в парохіяльній хаті мешкав священик Іван Хруставка, Платонів сторонник, а також у винаймленій хаті Тадей Івахнюк, священик Филипов ський. Оба священики змагались за парохію і один і другий мав за собою прихильників у сих громадах, що становили мондерську парохію, яка складається з малих пять громад. З громади коло Петра Олехи, три милі на захід від Мондеру, з громади коло Григірчуків, що лежить 8 миль звідси на полудне, з громади коло Середяків, що находиться 6 миль звід си на північ, з громади коло Фарусів, що є 12 миль звідси і з громади коло Семена Кіца, на Варвику, що звідси 30 миль на схід. Всі разом числять 130 родин, Буковинців і Галичан.

Перевагу в сій громаді мав Хруставка, а Івахнюк чекав хвилі, коли Хруставка спроневіриться у громаді, щоби його взяли за пароха, при чім він обслугував уже громаду коло Григірчуків і в Чіпмені.

Місточко Мондер є чисто українське, греко-католицьке Тут є гарний василіянський монастир, дім для Сестер, Новіціят, в якім студенти приготовляються на священиків-Василіян, та греко-католицький Народний Дім. Православних тут нема більше як 5—8 родин. Монастир обходить величаво кождого року празник Петра і Павла при співучасти 4—5 тисяч вірних, що зїзджаються з цілої Алберти.

Щоби православні Буковинці і Галичани не заходили на ґреко-католицьке богослуженнє до монастира, які приїздили на те свято до Мондеру з околиці і не прислухувалися до місіонерських проповідий та не переймалися католицькою вірою, особливо Галичани, року 1918 о. Іван Зазуляк побудував в Мондері малу каплицю і кождого року на Петра і Павла в ній править богослуженнє. Каплицю будували доокличні православні вірні. Через те, що були розділені на Платоновців і Филиповців, Филиповці не впустили епископа Арсенія до сеї каплиці правити богослуженнє, ані до церкви св. ап. Якова, що є три милі звідси, ще й пакости йому чинили. Арсеній заскаржив їх до суду в Едмонтоні і дня 9-го марта 1927 р. виграв справу і дістав право доступу до церкви і каплиці.

Епископ Арсеній думав скликати всіх албертійських "карпаторосів" на масове віче до Едмонтону і на нім усунути церковні суперечки, але поражений невдачами в Чіпмені і в Мондері закинув сю думку.

При кінци листопада 1926 р. Арсеній вернув з місії до Вінніпеґу, де має свою канцелярію і мешканнє при улиці Манітоби ч. 643.Боліє над тим, що православна орґанізація так сильно ослабла і над тим, чому його не зроблено епископом тоді, коли орґанізація була сильнійша, 17 років тому назад, але тепер, коли вона на половину упала, а він уже постарівся. Як розумний і розважний чоловік висказує думки, що час богато рішає, а нагода до роботи не вертає ніколи.

Одинока опора епископа Арсенія, то тільки самі лише Буковинці. Інші є неначе пірє, що прилітає і відлітає, гнане вітрами прерії. — Але, щоби й Буковинців задержити при православію, треба найти звено, яке лучилоби Буковинців одним з патріярхів, з царгородським або ще лучше з єрусалимським, а сим звеном може бути лише епископ або архиепископ, який бувби з роду Буковинець, бо лише такий може розуміти їх душу і спосіб поведення і може зєднати їх довірє. Тоді ,можеби Буковинці поперли свої школи, свою пресу і інші свої інституції, без яких серед протестантського моря і високої анґлійської культури в Канаді ніхто обійтися не може, если хоче істнувати як окрема одиниця серед інших канадийських народів.

УКРАЇНЦІ З ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ

Коли галицькі і буковинські Українці орґанізувалися в громади, будували церкви, Народні Доми, Читальні й Просвіти, та цікавилися народними справами, то Українці з Великої України сими справами без порівнання менше інтересувалися. Крім 30 родин в Мейпел Кріку, в Саскачевані, які походили з Херсонщини, що побудували собі тут невелику церков, не стрічаємо їх в Західній Канаді, т. є в Манітобі, в Саскачевані, та Алберті нігде більше, щоби мали свою церков; не находимо їх також у Східній части Канади, в Онтаріо, Квебеку та новій Шкоції, де їх там по містах є доволі велике число. В Торонті, в Онтаріо мали вони свою церков, уладжену з анґлійської салі на розі улиць Едвіна і Ройса, яку купили в 1915 р. за 6000 долярів, що мали виплачувати ратами в протязі 10 років. Зорґанізував їх в церковну громаду священик Михайло Каймакан, але після російської революції, року 1918 члени переня́лися большевизмом, відпали від віри і церков зліквідовано за довг. Сю церков закупила анґлійська презвитеріянська орґанізація для тих Українців, які переходили з греко-католицизму і православія на презвитеріянізм, яких було невелике число, та повикидала з церкви образи, хрести й церковні окраси. Таке саме сталося з їх церквою також в Сид

ней, в Новій Шкоції, яка находилася на горбку північної части міста. Через большевизм понехано і сю церков, а іконостас і церковні прибори купили Українці, греко-католики до своеї церкви, яка находиться на улици Вест ч 32. Дотично збудовання церкви у Мейпел Кріку, то Українці з Великої України побудували її уже аж по світовій війні в р. 1924, бо все чогось відкладали будову з року на рік, мимо того, що живуть тут звиж 20 років і мають добрі фарми і маєтні господарства. Зорґанізував їх в церковну громаду і довів до будови церкви Александер Вячеславов, адміністратор канадийської православної місії по доволі тяжких трудах. "Канадийський Православний Місіонер" орґан російської православної орґанізації доносив, що Вячеславов жив тут дуже бідно і працював у фармерів як звичайний робітник при сінокосі. Число І. з 31 січня 1927 р. доносило про Вячеславова так: "Хата отця протоєрея і адміністратора представляє запущену хату фармера, в котрій половину вікон повибиваних, а двері ані одні не зачиняються. Кругом хати на кілька миль нема ані одної живої душі; один старий сліпий пес, то одинокий сторож хати і ціле богацтво отця адміністратора, а в ночи приходять близько хати каюти (канадийські вовки) і заводять свої тужливі пісні.... Коли сусід фармер не може найти робітника, а робота доспіває, отець протоєрей сідає на машину, що косить сіно, єсли се в сінокоси, або підчас жнив на машину, що жне збіже і робить враз з фармером по цілих днях як простий робітник". Епископ Арсеній, що помістив се в журналі, думав, очевидно, скріпити свою орґанізацію тим, що його священик такий робучий, але читачі розуміли з того, що біднота у священика, се видимий знак упадку довіря вірних до него, а також поваги до цілої орґанізації, коли дійшло аж до того, що протоєрей мусить заробляти на свій харч і одяг, замість посвятити свій час роботі над вихованнєм вірних.

Другий невеликий гурток Українців з Великої України стрічаємо на фармах коло почти Дана, в Саскачевані. Сей гурток, числом около 30—40 родин побудував тільки Народний Дім і захопився також большевизмом від року 1918. Церкви не побудував до нині.

У Ванкувері, в Британській Колюмбії жиє невелике число російських Українців. Року 1923 зорґанізував їх у громаду архимандрит Антоній Покровський, що втік сюда з Росії перед большевиками. Року 1926 побудували церков, до котрої будови причинилися в більшій мірі російські князі, котрі також втекли перед большевиками.

Поза сим Українці з Великої України в дуже малій скільности, одинцями належать до буковинських, православних або галицьких, греко-католицьких орґанізацій, куда вони зайшли принагідно, через свої жінки з Галичини, або з Буковини, з якими вони поженилися вже тут в Канаді.

На яких 25 тисяч Українців з Великої України показується мале число віруючих людей. Вони люблять ходити самопас більше, як Українці з Галичини або Буковини. Вічно чогось невдоволені. Орґанізувати їх в якім небудь напрямі дуже тяжко, бо зараз виринає межи ними нетерпимість до свого заряду і дуже мало коли споминають добрим словом своїх священиків в Старім Краю. На згадку про священиків замічається у них байдужність. Не чути було, щоби росказували, що священики в Старім Краю орґанізували їх в читальню, або кооперативу, або щоби коли процесувалися враз з громадою проти дідича, тощо, як се росказують Галичани.

Що до національної свідомости, Українці з Великої України стоять низше від Галичан і Буковинців. Про Шевченка, Куліша, Драгоманова, Франка, Федьковича та інших українських письменників і поетів дуже мало знають, за то знають про Толстоя, Пушкина та Крилова. В мові уживають богато російських слів і всегда стараються говорити по російськи, уважають себе за Росіян, при чім слово "Москаль" уважають за обиду для себе і на саму згадку про сю назву ображуються. Українських книжок та ґазет взагалі не читають, читають трохи російські часописи або байки Крилова. Також нігде не подибано в них молитвеників, навіть в тих, котрі любили церков, ба навіть не знали, що такі книжки є.

Коли ще перед світовою війною "Русскій Голос", що ви ходив в Ню Йорку, друкувався без твердого знака "ъ", підчас коли інші російські часописи друкувалися з тою буквою, російські Українці не висказували ніяких думок, за сим, або проти сего. Ніяких думок не висказували також тоді, коли по революції 1918 р. в Росії та на Україні стали друкувати ґазети і книжки без "ы", "ѣ" та "ъ", що замість писати "лѣсъ" писали "лес", замість "ѣхалъ", писали "ехал", а замість "ѣлъ" "ел". Не висказували про се ніякої гадки, хто, чому і нащо до сего допустився, мовчки приймали сю переміну не висказуючи ніякого обурення, ані здивування ані цікавости.

Там, де Українці з Великої України належали до буковинської церкви, старалися всегда вплинути на Буковинців своїм духом і заняти керму церкви у свої руки. Таке приміром було в церкві св. Тройці у Вінніпеґу, на розі улиць Манітоби і Мекензого, а також в церкві св. Михаїла на улици Дізраеля у Вінніпеґу між роками 1919 і 1922.

На саму згадку про Україну, вони непокояться та обстоюють свій політичний погляд, що вона належить до Росії. Дотично католицької віри, Українці з Великої України мали дивачні погляди. Богато з них вірить, що католицька церков має іншу Матір Божу як вони. Про римського патріярха думають, що він якась страшна особа, а належати до него — се страшна небезпека, хоч признаються, що мали свого патріярха в Москві. Також не здають собі справи з того, чому большевики заняли Україну, та чому не допускають до вибору другого патріярха по смерти Тихона, коли сей помер 1925 р., і взагалі, чому в православній церкві, до якої признаються, то є патріярх, то нема його. Потяг до рідної землі в них менше замітний, як у Галичан і Буковинців; навіть рідше пишуть до родини на Україну. Мало з них таких, щоби провадили крамниці, робили в банках, на почті, чи в іншім уряді, менше дбають про висшу освіту своїх дітей, як Галичани і Буковинці, а в своїм світогляді більше песимістичні як Галичани і Буковинці.

ДВА СПЕЦІЯЛЬНІ ТИПИ

Межи інтеліґентами в Канаді звертаютть на себе окрему увагу два спеціяльні типи: Зигмонт Бичинський і Василь Кудрик. Ріжняться від себе поглядами, але оба войовники, що розбивають Українців в Канаді. Оба духовні.

Перший служить анґлійським презвитеріянам між Українцями, свідомий того, що протестантською вірою винародовлюються Українці; а винародовлюються в той спосіб, що презвитеріяни Українці творять малі гурти і не є в силі будувати ані піддержувати свої власні інституції, в яких би вони крі пилися національно, при чім находяться розкинуті дуже далеко одні від других, а до того також їх правлячі круги Анґлійці, мають на меті те, щоби вони як найскорше винародовлювалися: не піддержують їх культурно в національнім значінню, тільки в презвитеріянськім. Заки Бичинський прибув зі Зл. Держав до Канади в році 1907, презвитеріянський рух між Українцями мав обличе грецької церкви, хоч доґматичний бік, т. є душа сего руху була чисто протестантська. За Бичинського сталося се, що грецькі форми усунено з "греко-православної незалежної церкви", і церков прибрала повне презвитеріянське обличе. Висказувано погляди, що сталося се за помочию і порадою Бичинського, який радив так поступати анґлійським презвитеріянським кругам, котрі піддержували сю секту грішми. Сим нехотячи прискорено упадок впливу сеї секти між Українцями так, що нині в Канаді ся секта не є так чисельна, як би вона мала бути, колиби не усунено грецький обряд.

Обнявши редакцію "Канадийського Ранка", орґан українських презвитеріян в році 1920 чи скорше, щиро працював в тім напрямі, щоби протестанчити Українців, хоч сам він був хрещений і вихований в греко-католицькій церкві, і хоч знає, що Бог протестантський не лучший, як католицький. Він все старається представити католицьку віру в очах читачів "Канадийського Ранка" — чорною.

Про него говорили знавці, що трудно знайти такого вірного і ревного слугу, як він. В українських кругах виступав як великий патріот, а між анґлійськими презвитеріянами, тими, що впроваджували презвитеріянізм між Українців, був щирим і вірним виконавцем їх волі, що подавав їм інформації як приступати до Українців.

В Українськім Народнім Домі у Вінніпеґу давав часто відчити. Говорив у флеґматичнім тоні. В році 1916 написав книжку про Івана Гуса, чеського реформатора, щоби заохотити Українців до протестантства.

Перед його прибуттєм до Канади, в році 1907, анґлійські презитеріяни держали при Манітобській Колеґії у Вінніпеґу український курс для українських хлопців, таксамо в місійній школі в Тулоні і в Сифтоні, в Манітобі, а також у парохіяльній школі у Вінніпеґу. За Бичинського все те змінено.

Коли анґлійські шовіністи промовляли на зібраннях і кидалися на Українців, Бичинський як редактор "Канадийського Ранка" не зганив сего; позволяв, щоби його часопис висмівав колядки, щедрівки, писанки, паски і називав се католицьким та православним забобоном, хоч мусів знати, що писанки належать до української штуки, а колядки і щедрівки до української пісні. Писав богато проти образів і проти хреста, хоч хрест стоїть на презвитеріянській українській церкві в котрій Бичинський нераз проповідує.

Редактор з Бичинського не дуже дбайливий о зміст часописи, але коли йому треба, зїдливий і зачіпливий. Любить втручуватися у всякі справи, навіть в такі, які не входять в програму українського презитеріянізму, котрий він щиро заступає. Середного росту, около 50 років зі запалими щоками, хоровитого погляду на лици. Так виглядає Бичинський. Говорено, що він має ґімназіяльне образованнє з Галичини. Походить зі збаражського повіту, служив при австрійськім війську і дослужився до ранґи поручника. В Пенсильвенії, в Злучених державах, нім прибув до Канади, студіював протестантське богословіє. Є полемістом, в розмові зухвалий і думає, що чомусь презвитеріянство є найбільше поступова секта.

Василь Кудрик, був довголітним редактором "Україньс-

кого Голосу", від року 1909 до 1923, з малими перервами. За сописом вигрів він при деяких Народних Домах, деяких Читальнях та деяких "Просвітах" окрему породу людей. Не можна назвати сеї породи людей большевиками, бо не держать з большевиками, не можна назвати їх релігійними, бо не належать навіть до церкви, яку витворило саскатунське брацтво, котрого Василь Кудрик є вдохновителем. Їх душа просякла від Кдурикових статей ненавистю і їдю. А було від чого просякнути, бо статті все були довгі і кінчилися словами: "Дальше буде". Отся порода людей сильно не терпить жадних приказів і є цілком не спосібна підчинятися жадному українському осередкови завдяки Кудрикових статей, які ніколи не були писані в такім тоні, щоби підчинятися якому небудь осередкови. Кождий чоловік зі сеї породи жиє сам в собі і є замкнений в якусь окрему огорожу з власних примх. Кождий з них кричить за тим, що треба згоди всіх Українців, але цілком, ніхто з них до жадної згоди не спосібний і не думає з іншими ґрупами годитися. Говорять як великі патріоти і сердяться, що Україна загарбана ворогами, бажають її освободити, але якось так, щоби ніхто в ній не був головою без їх згоди; і взагалі без їх згоди не сміє нічого діятися. Ті люде стараються політичними протестами визволити Українців там десь в Бесарабії, а новоутвореною церквою в Канаді, до якої не належать, або належать лише позірно, розбивають Українців таки в Канаді і судовими процесами за церкви загонять їх без потреби в довги. Роблять се в переконанню, що се патріотична робота, і що лише вони потрафлять спасати Українців.

Василь Кудрик до жадної церкви не належав, бо жадна не була така, як він думав. Він дав душу секті свистунівців, котрої тіло утворив Василь Свистун і став її пророком. Говорено, що Кудрик між роками 1913 і 1916 часто снив себе епископом, а в році 1918 бачимо основаннє саскатунського брацтва, яке сталося предтечою свистунівської секти в Канаді, що ослабила українську цілість в Канаді і в Злучених державах. Кудрик дав себе висвятити в безженнім стані в році 1923, хотяй є проти безженства духовних і цілий час лаяв безженних священиків "Українськім Голосі". Висвячення при

няв від митрополита Ґерманоса Шегедія, Сирійця, чужинця, хоч пише в "Українськиг Голосі", що Українці не повинні вя затися з чужинцями в ніякій справі; а дав себе постричи в іротореї нелеґальному "православному" епископови, Іванови Хфедоровичови.

Кудрик пише балакливо уміє злучити зі собою читача і приподобатися йому. Часом виходять з під пера веселі недотепні затинки. Про него говорили свідомі Українці, що коли би він був свою енерґію і говіркість обернув для української єдности і згоди, то був би зробив о стільки більше добра, о скільки Українці через него розсварились і ослабли.

Кудрик походить з села Цеброва, з тернопільського повіту, з Галичини. Говорено, що він має недокінчений учительский семинар в Галичині, був десь там на селі учителем, був принятий до війська, з якого втік до Канади перед 20 літами. Середного росту, блідий, слабого здоровля, в поведенню і бесіді симпатичний. В році 1911 написав гумористичну поему під заголовком "Пригоди Порфира Довгочхуна", що обіймає 60 сторін друку. Коли став духовним 1923 року змінився троха, бо переконався, що народній масі треба виховання до карности і до послуху, та до авторітету церковного і державного. Від тепер в "Українськім Голосі" та "Православнім Вістнику" котрого став редактором від 1924 року поміщує статті виховавчого характеру, все однак з нападами проти української, греко-католицької і російської, православної церкви. Часто поміщував в згаданих часописах статті під наголовком: "Спостереження Гарасима Твердохліба", де обговорював зі здоровим гумором хиби Українців. Промовець з него без енерґії в думці і в голосі, однак добрий полеміст і дебатор. Ті, що знають його близше кажуть, що він ладиться бути епископом і тому висвятився в стані безженнім. Любить Жидів і все ставить їх Українцям за примір, за те, що в них є солідарність і національне почуттє. Року 1926 сповняв службу духовника в Саскатуні і околици, в Саскачевані, звідки деколи приїздив до Вінніпеґу на важні наради зі своїми однодумцями, які тут переводили свої думки в "Українськім Голосі" і давали напрямок свистунівській секті.

КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКОВ В КАНАДІ

Статистика з року 1926 виказує, що в Канаді є 9,364.200 населення. З того числа на самих римо-католиків припадає 3,591.708 душ, крім українських греко-католиків, яких є понад 200.000. Із греко-католиками разом буде 3,791.708 католиків. Коли розложити 9,364.200 населення на 257 вір, які є в Домінії, то католицька церков являється найбільшою орґанізацією в Канаді. Число римо-католиків складається з Французів, Анґлійців, Німців, Ірляндців, Поляків, Чехів, Угрів, Італійців, Словаків, Індіян і інших народів, а греко-католики з Українців. Останні мають свого українського епископа Никиту Будку, що резидує у Вінніпеґу під числом 511 Домініон улиці і є цілком виділені з поміж римо-католиків, становлять осібну дієцезію. Їх епископ не підлягає в ніякім напрямі римо-католицькій орґанізації в Канаді, але безпосередно голові католицької церкви, папі в Римі. В Римі у Ватикані є уряд, що носить назву: "Конґреґація для Сходу", який завідує справами Українців греко-католиків в Канаді і в цілім світі, де вони є, а папа є предсідателем в тім уряді. До сего уряду належать не лише Українці греко-католики, але також греко-католики Румуни, Болгари, Греки, Мароніти, Сирійці, Вірмени і інші, яких нараховують на 7,000,000.

Римо-католицькі епископи в Канаді не мішаються до справ епископа для Українців греко-католиків. Український епископ зобовязаний їхати до Риму що 10 літ і предкладати перед головою церкви — Папою звіт з діяльности своєї церкви.

Між римо-католицькими народами перше місце займають Французи, яких буде около два міліони і половина, мешкають переважно в провінції Квебек. Друге місце по них займають Анґлійці, яких начисляють понад 700 тисяч. Дальше йдуть інші народи, Поляки, Чехи, Уґри, Словаки, Німці і т. д. Всі римо-католики творять одну церковну цілість, попирають одні других в орґанізаційних справах, а навіть одні послугуються церквами других. В таких місцях, де котрась народність за мала, і не може збудувати своєї церкви і утрима

ти свого священика, там обслугує їх римо-католицький місцевий священик, такий, який там є. Коли котрась меншість спровадить свого священика, він відбуває свої богослуження в тамошній римо-католицькій церкві без ніяких перепон. Латинське богослуженнє обєднює всіх без ріжниці на національність, а одна церковна адміністрація в Римі, якій підлягають всі, є "тим звеном, що вяже їх всіх в одну цілість. Треба подивляти не мало, що вірні не противляться латинському богослуженню у своїх церквах, не кричать і не протестують, а такі річи в Українців булиби правдоподібно не можливі.. Їх "шематизм", т. є книга, де поміщений спис всіх церков, шкіл, шпиталів, діточих захоронок, домів для старців і інших закладів навіть не згадує про окремі національности, тільки про віру та їх загальні інституції. Про Українців, греко-католиків в шематизмі згадано як про окрему дієцезію, окремий нарід і окремий обряд.

В римо-католицькій орґанізації провідником є Папа в Римі, і на него мають звернені очи всі вірні, як духовні, так само і миряни. В Отаві резидує римський делеґат, Пєтро Ді Марія. Він посідає в римо-католицькій церкві в Канаді ті права, що амбасадор якоїсь державй в другій державі. Його права однак більші як політичного амбасадора. Він держить всі нитки цілої римо-католицької церкви в своїх руках, керує до певної міри орґанізацією, бачить роботу кождого архиепископа і епископа і полагоджує всякі непорозуміння, коли вони лучаються між епископами, установляє їм границі ділання і т. д. Тому в римо-католицькій церкві не бачимо безголовя, як в православній церкві, і таких сварок, щоби епископи дерлися межи собою і перетягали вірних за собою та доводили їх до судових процесів за церкви. Римському делеґатови папи підлягає 12 архиепископів, 33 епископів і 5.308 священиків. Є се взірцево уформована орґанізація, яка постійно розвивається і посідає величезне майно.

Римо-католицька церков в Канаді числить 3.514 церков, чотири університети: в Отаві, в Квебеку, в Монтреалі і в Антіґоніші (Нова Шкоція), 300 висших і середних шкіл, 3784 парохіяльних шкіл, 164 шпиталів, 83 сиротинців і 16 захистів

для старців. Шкіл є 574 більше як церков. Се показує, що католицька церков дбає про науку більше, як посторонні люде про неї думають. Мають дневник: “Сошіял Кетлик” в Квебеку. Тижневники: “Кетлик Рекорд”, в Лондоні, Онтаріо; “Кетлик Реґістер” в Торонті; “Кескет” в Антіґоніші; “Норт Вестерн Ревю”, у Вінніпеґу і інші часописи.

Крім церковної орґанізації посідають католики також сильну орґанізацію: “Лицарів Колюмба”. Її заложив священик Михаїл Меґівний в р. 1822 в Ню Гейвен в провінції Конектікут, в Злучених державах. Року 1926 орґанізація числила 717.061 членів, в Канаді і Злучених Державах, з чого припадає на Канаду 50.000 членів. Загальний маєток орґанізації 1926 р. виносив 23,573.498.62 долярів. По всіх великих містах, у Квебеку, Монтреалі, Торонті, Отаві, у Вінніпеґу, Реджайні, Едмонтоні і інших містах має се товариство свої салі, де члени сходяться на наради та відбувають ріжні вистави. Головний уряд орґанізації находиться в Ню Гейвені, Конектікут, в Злучених Державах.

Головою під сю хвилю є Джім Флягертий, а ґенеральним секретаром Вілліям Мекґінлей. Вони резидують в Ню Гейвен. Члени орґанізації складаються лише з католиків, ріжних народів: Анґлійців, Французів, Німців, Поляків, Українців і інших католицьких народів. Орґанізація піддержує католицьку церков, школу, пресу, сирітські захисти і інші католицькі інституції. Підчас світової війни, орґанізація висилала на фронт воякам чоколяду, папіроси, і інші потрібні річи, а 1926 р., коли переслідувано католицьку церков у Мексику, орґанізація матеріяльно і морально помагала мексиканським католикам.

Року 1870 санкціоновано в Отаві французьку мову, т. є порішено, що нею можна говорити в суді, в парляменті, або на тій мові писати іспит в школі; признано також сепаратні школи, в яких вільно учити в католицькім дусі: правил віри, церковної католицької історії, церковних пісень, молитов і т. д. В сих школах учать переважно кваліфіковані Сестри Законниці і сі школи є признані на рівні з державними школами. Підручники шкільні та інші книжки, ті самі, що в

правительственній школі. Правительственний інспектор наглядає над сими школами, а також епископ даного округа і священики. Ті школи показуються дуже добрими і через се навіть богато протестантів посилає до них свої діти. Як оден з многих примірів може послужити "Академія святої Марії" у Вінніпеґу, де в році 1926 на 600 учениць було 300 протестантських дівчат, а навіть 5 жидівок. Коли католицькі діти учаться правд віри, то що, то некатолицькі діти в осібних кімнатах, окремо в той час учаться своїх лекцій. Коли зважити, що в правительственних школах ученик дістає даром всі підручники, чорнило і перо до писання, підчас коли в сепаратних школах треба за се платити, а навіть за науку, від два до пять долярів в місяць, то видно, що метода науки в тих школах є дуже добра, коли родичі рішаються на сі видатки.

У многих сепаратних школах, у висших клясах хлопці мають свої відділи, а дівчата свої, або цілком окремі будинки. Шкільні будинки будують католицькі орґанізації за свої власні гроші. Про Сестри-Законниці панує опінія, що вони добрі педаґоґи. Вони живуть в окремих будинках по кілька або кільканайцять разом, мають добірну бібліотеку, а час від часу відбують педаґоґічні вправи і се робить їх сильними в тім напрямі.

Після 1780 року, коли французька мова і сепаратні школи дістали санкцію, сепаратні школи стали на законний шлях свого істновання і дух католицької орґанізації скріпився ними дуже поважно. Державне право на сепаратні школи стало в пригоді не лише Французам, які се право виборо але й іншим католицьким народам в Канаді: Анґлійцям, Українцям, Полякам, Італійцям і іншим, які так само як і Французи послугуються тим правом.

Після 1690 р., коли Французи утратили свою независимість в Канаді, а Канада стала британською кольонією, протестанти Анґлійці стали перетягати Французів на протестантизм. Вони закладали всюди між Французами свої місії, та успіхів не було. Французи зрозуміли церковну єдність, що коли дадуться поділити в церкві, тоді стратять свою силу і не зможуть будувати і піддержувати фінансово свої институ

ції, які державлиби їх в цілости, як осібний нарід. Розмах протестантів тревав около пів сотки літ, десь до 1710 року, потім ослабав завдяки сильній французькій солідарности і ограничився на кінець тільки на язиковій пропаґанді протестантських пасторів з церковних амвон, та на голих статтях у їх пресі. Але се вже по енерґічній пробі і втраті великих грошей. Хиба де-не-де Французи одинцем належать до протестантських церков. Коли протестанти розбивали Французів на ріжні протестантські віри, тоді вся французька інтеліґенція стояла вперто при своїй церкві — і Французи духово побідили, бо не далися розбити на дрібні релігійні секти, розсваритися і занґлійщитися, а Українці не так роблять.

Вони даються розколювати на ріжні віри і воюють зі своєю власною церквою. Світська французька інтеліґенція йде спільно з духовенством, а духовенство йде спільно з інтеліґенцією і се їх тримає на тій висоті, на якій не дорівнує їм ніхто інший в Канаді.

По церковних громадах члени церкви мало втручуються в церковні справи, менше як в інших церковних орґанізаціях. В них навіть церковного комітету нема. Є декуда провізоричний, а декуда ніякого. Якби такий порядок хтось хотів заводити між Українцями, то Українці наробилиби крику під саме небо. Всі римо-католики розуміють, що священик є помічником епископа, а епископ папи. Вірять свому священикови і шанують його. До церкви учащають дуже пильно, як простий нарід так само й інтеліґенція. Священики платять 5, 10 і 15 % від своїх доходів до своїх консисторій, а також катедратик, в сумі 5 % від чистого церковного доходу, наколи такі доходи є, і тим піддержують своїх епископів і їх канцелярії. Нерівні проценти бувають від величини парохій. Духовенство безженне, але нарід не втручується в їх женячки, як се люблять робити Українці.

Менші римо-католицькі народи, як приміром Поляки, Словаки, Італійці, Індіяни і т. д., які не мають епископів своєї народности, тільки священиків, підлягають французьким або англійським епископам. Залежить від того, в котрій дієцезії вони находяться. Епископи наглядають сі парохії, да-

ють потрібні розпорядки і відвідують їх так само, як парохії своєї народности. На нещирість і кривду сих епископів сі па рохії не нарікають. А коли заходить на се потреба, тоді скаргу вносять до папського делеґата в Отаві і сей розглядає справу. Орґанізація дієцезій поділена в той спосіб, що в одній провінції можуть бути два епископи: французький і анґлійський. Вони мають границі дієцезальні, а парохії мішані з ріжних народностий, над котрими даний епископ наглядає. Так є в провінції Манітобі, де французький архіепископ резидує в Сент Боніфасі, що уходить за передмісте Вінніпеґу, в котрого дієцезії находяться Анґлійці, Французи і Поляки і анґлійський архиепископ, котрий урядує у Вінніпеґу, в котрого дієцезії є: Французи, Анґлійці, Італійці і Поляки. Так практикується також і в інших провінціях Домонії Канади.

ЗАКІНЧЕННЄ

Моїм завданнєм було описати розвій церковної орґаніза ції між нашими поселенцями в Канаді, хто, де і коли її творив, чому і в який спосіб, та які наслідки маємо з того.

З огляду на те, що чоловік не знає, що його стрінути може і зупинити в роботі, та що минувшина скоро забувається, я спішився з писаннєм і виданнєм книжкою моїх заміток і переживань, щоби їх вратувати від затрати і передати їх тим, котрі ними будуть цікавитися, а будучи обложений працею, я не був в стані вигладити як слід мову ані перевести як слід коректу при рдукованню книжки. При другім виданню, якщо прийде на се час, постараюся ті недостатки поправити.

При писанню мав я на увазі, що пишу переважно для таких людей, які займаються тяжкою працею, а до того ще й з низькою освітою, і через се не зможуть підхопити і належи то зрозуміти події, про які оповідаю. Длятого я деколи повторяв ті самі думки, щоби історія подій була для них зрозумілою.

Кождий читач зробить мені велику приємність, коли писемно або устно зверне мені увагу на неточности, як що вони є, в поданню дня, місяця, року, особи чи місця, а я се зужиткую при другім виданню.

Закінчив писати 14-го мая 1927 р., в день св. пророка Єремія, в 37 рік побуту Українців на землях Канади, в провін ції Манітобі, в Британській Домінії Канаді.

о. Пантелеймон Божик

Ціна брошурованої книжки виносить $1.00
На гарнім, книжковім папери 1.25
В твердих окладинках **1.50**

Для Европи обовязує та сама ціна в долярах.

Уваги про книжку і замовлення на книжку треба слати на мою адресу: —

Rev. P. BOZYK
953 College Ave. Winnipeg, Man. Canada

СЕРАФИМОВЕ ПОСЛАНІЄ

[до сторони 31]

Божією Милостію Смиренній Серафим, митрополит американскій

Возлюбленние! В американской газеті "Світ" Н-р. 11, по названію нашей Православной, а по духу и направленію еретической и проізводящей, вмісто скромнаго раскритія світа істини, только тьму и смути и раздори среди не только здісь Православних, на і всіх в Америкі, било поміщено отрадное явленіе о реформах, в том числі і возтановленії Патріаршества в Россії, каковое я с 1902 года лично уже возстановіл і поминаю вмісті с Правосл. Государем і его Царств. Домом среди всей Американской пастви: радуюсь и тішусь сим, что глас мой не остался сласом вопіющаго в пустини, а откликнулся в самом сердці маей родной і кровной Россії среди Православних.

В н-рі 13. того-же "Світа" вижу екскомунікацію меня — от кого? Вселенскаго Собора? Ніт! Помістнаго Всерусскаго Собора? Ніт! От поминаемаго мною Всерусскаго Патріяршества? Ніт. От розложившаго на меня — как епископа — первосвятительскія руки — Святійшаго Патріярха Анфима? Ніт. — А вот от кого: от того, кого я не могу узнавать за істинное учрежденіе Божіе, іменующієся: "Свят. Правит. Синодом", котораго вовсе не установлено в святой нашей Православной Церкви, ні Самим Пастирем начальником І. Христом, ні Єго Свв. Апостолами, ні Вселенскими і помістними Соборами, ні всіми Патріярхами. Замітим, что нині тот же "Світ" обявил уже состоявшееся опреділеніе того же Синода от 22 марта об упраздениї его же, Синода, і о возстановленії мною поминаемаго Патріяршества. А кім же? Откуда он сей видуманний Синод народился? По иниціативі Церкви? Ніт, а от личнага только, оказивается, давленія на св. Православную ·Церков світской власти в лиці Русскаго царя Петра І., хотя великаго преобразователя, но в то же время великаго умалителя достоинства и чести нашей святой Православной Всероссійськой іерархії в лиці наших своих кровних бивших святійших Патріярхов, даже кровнаго и тому же царю Петру — Патріярха Филарета, Гермогена і др., коли в пліну и в темниці подвизались и мучились за нашу Прав. Віру Христову. Как Ирод побоялся рожденія и явленія в мір Спасителя и преслідуя Его, избил 14000 младенцев, чтоб только Он не отнял у него власти, так и великій преобразователь Петр І. смутился и позавидовал нашему Православному Патріяршеству — взгляните Синодскую книжку об учр. Синода — стр. 4, — глумлясь и пренебрегая святою Прав. іерархією, називает себя Патріарху "сином", а в тоже время и уча его — отца своего, когда Спаситель в св. Евангелии не поставил сина и ученика вище своего отца и учителя, и Петер, проявил, очевидно, безсознательно, обидное для всего нашего Православія слово — сочиненіе Синода или по просту, по русски — лично со своей голови видумка Петром и чего? — цілой Святійшей іерархии по

мимо воли Господней и Его Свв. Апостолов. А чтоб прикрит своє сочиненіе и придать ему значеніе, чрез два года послі своей видумки [1721] в 1723 г. заручился німими грамотами о Синоді и то только от двух Патріархов: Константинопольскаго и Антіохійскаго, и то только по его личной просьбі, а не по инициативі св. Православной Цтркви. По сему, возлюбленние, єта видумка Синода Петром І. ничтожна, не истинна нашему Православію, славі и чести Всероссійскаго Патріаршества, которое как раз наоборот еще при царі Борисі Годунові и царі Феодорі Іоанновичі именно для возвишенія царской власти и чести всерусской церковной іерархіи — чего побоялся Петр І. — било учреждено, всіми Патріярхами для Россіи: в лиці перваго Патріарха Іова в грамоті всіх Патріархов и многих духовних особ учрежденіе — Всерусское Патріаршество — указано било на вічния времена, а не до видумки Петра І. Приняв смілость уничтожить Патріаршество и видумать Синод Пеетр І. из користних своих цілей — подчиненія себі Церковной іерархіи — поставил й світскаго лица в Синоді, которим тепер и есть К. П. Побідоносцев, вмісто Церковной іерархіи и Патріарха возсідающій на Патріаршем Престолі и дающій инструкции Синоду — какое діло рішить, а какое и как уничтожить, другими словами, сбился над Церковію нашею упрек знаменитаго французск. ученаго Перроне, что Русская Церков обезчестила себя расколом, что в ней сили Св. Духа не достает, а потребна власть Побідоносцева и Петра І. по его указу, а не по указу Св. Духа — как и пишутся до нині всі бумаги от Синода, забивая, что Заголовок Указа — не світскаго Величества, а должен бить духовний Дух Святий — Божіею Милостію, а не по указу царя, всі царі зависять прежде всего от Милости Божіей, не надійтесь на князи, в них ніть спасенія. По сему, как и Спаситель указал Пилату, что царство Его не от міра сего, и что он неиміет ни единия власти над Ним; напрасно и Ирод убійца 14.000 мл. смущался, так точно и я могу віровать и узнавать видумку Петра І. и представителя Побідоносцева, который в сущности и есть мнимий патріарх, ибо из членов Синода никто не может ему попеременить, иначе под благовидним предлогом нездоровья, тім же Побідоносцевим представляется царю — удалить таковаго члена на покой — не сміть церк. іерарху своего сужденія иміть, а только Побідоносцеву, почему один член Синода мні и сознался чистосердечно, что он только подписиваеться, нечитая бумаг, и потому ничего не знает.

От того же Побідоносцева с початку я всю свою жизнь искалечил и єму в том обязан и в отчаяніи бил би первим, наложившим на него руку, по никогда не дерзал во имя терпінія креста Христова. По сему нині, когда я прочел в н-рі 13 "Світа" екскомуникацію меня, то рішил так: я всегда бил, есть і буду Православним Христіянином — ревнителем своей Церкви — отвітить сему самозванцому, сочиненному Петром І. Синоду в лиці Побідоносцева, что я ихнаго сочиненія не узнаю, как противнаго всім канонам св. Прав. Церкви, ибо им не меня одного екскоммуниковать и не при

знавать привично, они давно уже цілий св. Афон не узнають и также отлучают — хоть там всі посвящени греческими истинними епископами, как и я, — по сему и я, во 1-х) держа в руках рукописаніе св. Патріарха Анфима, признавшаго меня своим Правосл. Епископом и не могущаго нині даже под давленіем других Патріархов и царей измінить свое рукописаніе в силу своей чести 13 канона Поміст. Карфаг. Собора; 2) почившія на моей главі первосвятительскія руки сего св. Патріарха Анфима или Хиротонія не позволяють мні от сей благодати отречься, а, напротив, кріпиться и мужаться во имя Христово и памятовать 3 канон Всел. Собора и 30 Пр. свв. Апостолов, что мірская власть накакой сили не иміет над спископом, избирать или отлучать его, что сіе, ділаемое мірскою властью недійствительно.

Я, во имя даной мні чрез почившія на главі моей руки свят. Патріарха — как на епископа, а слідовательно по даной власти ему от Спасителя — вязать и рішить — не по мнимому прискорбію ко мні Синода, но по истинно фактическому преслідованію меня лично Побідоносцевим — сею святительскою грамотою обявляю всім вірним чадам Православной Восточной Греко-католической Церкви, что по силі 55, 58 и 59 канонов свв. Апостол — как убивший брата своего — Константин II. Побідоносцев — как незаконно присвоившій себі власть висшей Всероссійской Церковной іерархіи и, в частности, всю жизнь меня преслідующій и мні досаждающій — да будет от нині Смиреніем моим отлучен от св. Православной Церкви, как сділавшій несчастними многих бідних подчинених ему духовних лиц, согнавшій преждевременно в могилу духовника Государя протопресвитера В. Б. Бажанова, который первий меня удостоил избранія священником ко двору Императора и которому первий же Побідоносцев написал 3 подлих клеветнических обо мні письма, котория пришити покойним к ділу и били мні показиваеми им, чтоби я знал, кто мой враг и преслідователь меня, не он — духовник Государя, а вовсе не знавшій тогда меня Побідосцев. Сими письмами он домагался тогда еще унизить меня при Дворі Государя, но духовник сказал — пока я жив — єтого не будет; — да будет отлучен, как ділающій цілую смуту по всей нашей Россіи, почему и неудивительно, что против єго жизни даже нісколько било покушеній, впред до его, в своих преклонних старческих літах, должнаго раскаянія и покаянія.

Конечно, посміются отлученію моему К. П. Побідосцева; но ті же и воздержатся осторожностью, что єто отлученіе исходит с той голови, на которой, кромі рукописанія, почили первосвятительскія руки Святійшаго Патріарха Анфима — истиннаго и достойнаго іерарха Православной Церкви.

Дан сей в Богоспасаемом граді Виннипегі,
5/18 Апріля 1905 года от Рожд. Спасителя.

ЗАМІТКА: —

В оригінані уживано букв: "ѣ", "ы" і "ъ". Зі згляду на недостаток сих букв у печатні, їх пропущено, поза тим текст вірний з оригіналом.

ВІДОЗВА

До всіх Русинів-Українців в Канаді

[До сторони 70].

Знаєте, Ви панове, нашу історію, рідну і славну нашу Україну; чували Ви нераз, як то наші предки боролись за свій край, свої груди під багнети наставляли за славну віру християнську і за волю, за свободу, та за рідну нашу Україну. Кров свою проливали, а бісурманів та Турків до себе не допускали.

Та як відомо Вам, то і нині ведесь борба хоть би й тут за мірем, на вільній земли Канади. І тут маємо таких бісурманів, що нападають та розбивають наш руський народ в Канаді. Тілько в давних часах воювали мечами, а тепер розбивають та зводять наш нарід грішми.

Як відомо майже кождому з нас, що 8 літ тому назад, т. є 1903 р. у Канаді, а особливо у Вінніпеґу Русини купили 4 лоти і збудували церков. Уложили на се Русини своїми добровільними датками 4000 дол. [чотири тисячі] і задумали отворити независиму руську церков в Канаді, але у тих часах не було тут правдивих священиків зі старого краю.

Появилися, якби на нещастє на той час якісь нової моди попи, котрих повикроплював Серафим.

Нарід не хотячись піддати в жадне ярмо, а хотячи слухати слова Божого, дався піддурити сим новомодним попам.

Найпершим з них проголосив себе Іван Бодруґ і він зістався у Вінніпеґу як головний орґанізатор. Дюди повірили в його масненькі слова і приняли його до своеі церкви, а він як зачав фармазинити, то таке нафармазинив, що два лоти коло церкви, то вже власністю його, чи мабудь його старого, а два другі лоти, церква і галя, то належить до презвитеріян. От і пішла наша незалежна церковця. — Не хотіли ми бути нічиїми підданими, а Бодруґ хитро-мудро затягнув нас під власть Анґлійців, ще й наше громадське добро запропастив.

Він зразу казав, що буде служити в нашій руській церкві по звичаю ґреческім; казав навіть людям купувати до церкви образи та свічки, а потім пішов до презвитеріянів і зробив з ними угоду, що буде старатись з другими такими самим викропленцями Серафимовими збаламутити весь руський нарід в Канаді і скасує наш руський обряд.

Бодруґ вже скасував наш обряд у Вінніпеґу, але скасував так, що всі ті люди, що давали свої датки на руську, незалежну церков, мусіли покинути всьо і піти до інших церков Богу молитися.

Бо чиж можемо ми узнавати за руських християнських проповідників тих, що свій найдорожший прадідний образ зневажають і допчуть ногами та свою матерну мову висміівають та зневажають. І роблять вони сю пі-

цілу роботу не за дармо, бо презвитеріяни платять їм річно 30 тисяч долярів; сі гроші йдуть на оплату сих запроданців, та на їх часопись, яка називається "Ранок".

Сам Бодруґ бере по 150 долярів місячно, а друга кляса неробів як він бере по 60 долярів, а трет по 40 долярів.

І роблять вони сю реформу не тому, що се мало би бути ліпше або краще, а роблять се за ті гроші, що фасують.

Бодруґ зробив з презвитеріянами контракт, що буде до самої смерти служити їм, як лиш будуть фасувати йому гроші. І сей сам Бодруґ, що з початку казав купувати образи і всякі церковні річи, що є в нашім обряді розказує тепер викидати їх, бо каже, се нічого не варта, сі шмати та богомази, так само і кадільницю викинув. Його шваґер Мих. Бачинський, який є тепер у Брендоні казав, що в церкві не треба кадити, хиба в стайни, де є смрід.

Викинули також чашу ті запроданці, бо як кажуть, що ложкою серба єсь борщ з баняка, а коли люди запитали Бачинського, чому він сам не причащаєсь підчас Служби Божої, то він казав, що як їде до церкви, то наїсться, напється добре і йому не смакує пити ще і в церкві. Се, каже, лише в старих зогнилих звичаях уживаєсь, а ми сего не будемо більше робити, бо ми не можемо слухати людий, а тих, що нам платять.

На свічки люди давали по долярови і купували воску в аптиці, запровадили були брацтво і сестрицтво і всьо робилось по нашому звичаю, а сі запроданаі повикидали свічки з церкви. При сім говорив Бодруґ, що той віск і свічки є зі здохлої кобили. Ми перетопили сей віск і свічки і половину дали до православної, а половину до світської церкви.

Скасували також ризи і відправляють тепер в звичайнім убраню. Скасували і руські свята і вже нема більше відправи лиш в неділю.

Коли Русини у Вінніпеґу уздріли, що тут діється великий фальш, велике обманство і запроданьство, то зійшлися всі ті, що належали до тої незалежної церкви і порадилися замкнути церков.

На другий день презвитеріяни наймили трох поліцаїв і розбили церковні замки. Дві неділі пізнійше зійшлися люди знов і замкнули церков на зелізну штабу, що коштувала 15 долярів. Тогди презвитеріяни наймили 5 поліцаїв і одного Жида, а жид прийшов з молотком і повідбивав штаби. Тогди Бодруґ архи-запроданець руського народа ввійшов до церкви з поліцаями в капелюсі, сказав притягнути з галі, що находиться недалеко сеї церкви фусгармонію і грали соб-марш та співали: "най жиє та процвитає наше протестаньство."

Може се буде виглядати декому дивним і не схоче повірити, щоб Бодруґ аж до такої підлости допускався, бо я знаю, що ті другі запроданці по фармах не допускаються ще такої брутальности, бо бояться, щоб люди не прогнали їх від себе на сто вітрів, але що се є чиста правда, то на се можуть свідчити всі Русини з Вінніпеґу.

Та і не треба дивуватися, що Бодруґ на всьо спосібний. Він, як ще не був попом, то причащав псів на Етельберті і висмівався з релиґії на кождім кроці:

Він казав, що нікого не боїться, бо Бога лишив в Онтеріо, а тепер за гроші то фарисеює перед людьми, та навіть аж плаче, але сльози його як у крокодиля, а слова як у Юди, бо все се робить лиш за гроші.

Він говорив також у церкві, що буде старатися з тими другими своїми запроданцями, що по кольоніях, скасувати в цілій Канаді між нашим народом наш руський ґреческий обряд церковний.

Руське Рождество Христове відкинув і святкує разом з Анґліками. Говорив також, що руська церков і руський звичай і обичай то є стара зогнила колода.

І коли, ми Русини, котрі давали вкладки на незалежну церков, довідалися, що то вже не є наше руське, але обманство, тогди ми удалися до адвоката. Адвокат пішов до табули, взяв витяг церковного маєтку і розповів, що церков і церковний маєток належав зразу до руської громади, а тепер заінтабульована як презвитеріянська разом з Бодруґом.

Адвокат казав, аби всі члени списалися і подали справу до суду.

Отож ми всі 66 членів підписалиєся, а лиш двох членів не хотіли підписатися, а се був сам Бодруґ і Іван Василишин і через них двох церков наша пропала і пішла у презвитеріянські руки.

Тепер в сій нашій колишній независимій церкві є 4 попи і 4 члени.

З поміж запроданців руського народа є Бодруґ, Ґлова, Григораш і Плавлюк, а з членів є той сам Василишин, що не хотів підписатися, бо за се з протекції презвитеріянів має роботу в еміґранті і ще один його тесть та ще двох.

Крім сих ходять до неї ще студенти з Манітоба Каледж, бо вони є примушені ходити до неї, бо є між ними богато бідних і їм презвитеріяни дають по 16 дол. на місяць, а як би вони не підчинялися волі Бодруґа, то їм не далиби тоді помочи, або й зі школи вигнали би.

Вони від таких вимагають, щоби вчилися на презвитеріянських попів і були такими зрадниками свого народа як Бодруґ. Однак є між тими студентами і гарні чесні молодці. Вони учаться, користають зі школи, а коли вивучаться, то мають свій розум і не хочуть бути зрадниками, запроданцями свого народа, а йдуть і працюють для добра свого народа. Таким студентам честь і слава.

Однак, як я вже сказав висше, що є й такі, що так ґуляють як Бодруґ грає. Є се ті, що мають по дві штубацькі кляси, а ту походять одну зиму до Манітоба Каледж, надихаються презвитеріянського духа тай ґайда на весні на фарми за попа презвитеріянського в Саскачеван паски святити Русинам, а головно Русинам з Буковини.

От може знаєте дехто Григораша або Остафієвича; один зі старого краю ледви підписати вмівся, а тут ходили одну зиму до школи, а презвите-

ріяни відсилають їх по кольоніях як своїх попів, щоб туманили наш нарід та переробили на презвитеріянів, а за се беруть по 40 дол. місячно від презвитеріян.

Тепер, панове, читателі розважте добре, що де по кольоніях чи по містах є руська церков під назвою незалежна, а в ній править піп, що на зиває себе "незалежним", то він належить під презвитеріянську місію, а котра церков називаєся православна, та належить до православної місії — до Синоду, а греко-католицька належить до католицької місії

Памятайте отже, що ті запроданці, що називають себе незалежними, то ошукують вас бріхнею-ложею. Стережіться сих ошустів та найМитів през витеріянських, бо вони хочуть увесь наш руський нарід в Канаді перетяг нути до презвитеріян, бо за се презвитеріяни видають на них 30 тисяч долярів річно.

Знайте, що коли наш чоловік хрестить дитину у такого незалежного попа, то він виписує метрику і подає до презвитеріян, так само зі слюбами.

Пригаыую тепер ще на одно: Нехай всі Русини, чи по кольоніях чи по містах скликають мітінґи і попроганяють сих запроданців з поміж себе, бо вся їх зрадницька робота опирається на долярах. Коли презвитеріяни потребують їх, то нехай висилають їх між поган, а ми Русини потрафимо і без них Бога хвалити, так як передтим. Нехай сі дінюхи ідуть собі на сто вітрів від нас.

Коли приїде до вас який піп, то запитайте, що він за один, від якої мі сії, запитайте за свідоцтво, а тоді будете знати, з ким маєте до діла.

Для більшої остороги подаю тут деякі імена сих народних зрадників, що відрікаються свого народу, а запродались англійським презвитеріянам:

1. Іван Бодруґ, проводир
2. О. Бачинський
3. М. Бачинський
4. В. Пиндиковський
5. М. Ґлова
6. І. Данильчук
7. Зазуляк
8. П. Угринюк
9. Д. Кирстюк
10. А. Вільчинський
11. Перегов [Періг]
12. Сікора
13. Чернявський
14. Максимчук
15. Березовський
16. Тимчук
17. Стадник
18. Гутний
19. Григораш
20. Остафієвич
21. Бай
22. Плавюк
23. Рошко
24. Березінський
25. Зелізняк
26. Богонько
27. Купчинський

Є їх більше, але не памятаю їх імен.

Писав Т. Козаченко

Вінніпеґ, Манітоба, Канада

ПОСЛАНІЄ

архипатріярха, архипапи, архицаря, архикнязя, архигетьмана Макарія до всіх панів, кардиналів, митрополитів, епископів, щоби едналися в Єрусалимську Унію. Дня 25. марта 1926 р., у Вінніпегу, Ман. Канада. [До сторони 47]

Божією-милостію Найсвятішої єдиносущної й нерозділимої Троїци Бога отца саваофа -- Бога слова Боже-иже
єсть Друга-особа-устаріим
завіти у святий...-й-Библії
упомянутий кілько на десять
разів-за Іисуса Христа
сотворім-човіка по образу і
по подобію нашему- безв-ерційного
значить- мае- мати правди-
вого-святого- плян- слово-Боже
именоване трій-мае- дійстнос:
із не чего- оформував-Бог-отець
совоов :-слово-Боже-значить
Иісусь-Христос Друга-особа найсвятіщої троїци-Бог-Дух-святий
оформував-хаос- й якона десять
біліонів- трилйонів девятий
квартальйонів- безв-численно-
по-плану-Божію - Бога-саваофа
они-почотку ані-кінця не мае по,
Не-бесному-календарю-ймиа-Божію
Разуму-й Роками-несть-числа-яко-
піску у морях й на днах- Великіх
океанів
Война сего- взвіваю- шайтро членкопа
корецького Володимира- що! був на
островах опяскії у сибіри, й єпископа
Николая- могло Понятелну й його зятиня

епископа Тихона. [и Платона епископа островавъ-на себѣру Аляски
самозванно-присвоивъ мои
[illegible] архи... а въ Америки
На историйи Первенствующий
Архи-митрополитий. Архи екзархъ
Архи Патриархъ-слово-означае
се Достоинство-право и власть
[illegible] вико-вѣчно-равночасно-означае и [illegible]-мое Достоинство
старше онъ папи-римского-
Архи патриархъ-Архи-папа-Архи царь
Архи-князь-монархи. пришу усих
папивъ-и кардиналивъ и митрополитивъ
Іосифа сембратовича [и сильвестра
симбратовича-митрополита и меновано-
го-Кардинала-якого я особисто бачивъ
и розмовлявъ у році 1892-1893-роцй, що
прихов до риму зъ галицкими
Богомольцами-або путишественниками
я-Архи митрополитивъ и и вселенских
Всесвятихъ-восточних-греческих
Патриархи въ-Легатъ-Архи патриархъ
монархи вселенский Христовъ я модаль
отъ-папи-лвва ХIII-тринадцатого
на юбилей-святого-Іоакима

прошу усіх єдиноїтеся у великую
унію Єрусалимской – Архи церкві
або Архи катедрі на історию на
всю землю – кулю на участи світа
Війнийпол. молитвова й полудньова
Америка й північна Канади
дня 24- march 1926 року
Архи патріорх – Архи папа-макарий
Архи цар – рівно-осно – Архи-
Князь Архи Гетьман
макарій

Архипатріярх Макарій зі своїм священиком Семеном Гумінським. Макарій в епітрахілі, Гумінський у фелоні. Знимка з 1918 р. —

ЗМІСТ

ГОЛОВНІ ДРУКАРСЬКІ ОШИБКИ

Сторона	рядок	хибно	поправно
60	10 з гори	незаписувати	записувати
60	4 з долини	називається	називався
97	11 з долини	Заністовський	Завістовський
113	4 з долини	1920	1926
165	12 з гори	1918	1917
171	14 з гори	знайти	знати
179	1 з гори	1918	1917
180	12 з гори	1918	1917
202	9 з гори	футів	фунтів
241	18 з долини	автокефальна	автономна
225	8 з долини	2500	25.000
284	18 з гори	гербріди	гевбріди